

MAAELUMINISTEERIUM

Põllumajanduse, kalanduse ja toiduainetööstuse ülevaade 2018

Sisukord

1	Sissejuhatus	4
2	Kokkuvõte.....	5
3	Üldine olukord.....	11
3.1	Positsioon Eesti majanduses	11
3.2	Majandussektorid (sh tööhõive regiooniti).....	11
3.3	Maakasutus ja põllumajandustootjad	14
3.3.1	Maakasutus.....	14
3.3.2	FADN 2017. aasta tulemused	16
3.3.3	Põllumajanduse majandusharu 2018. aasta korrigeeritud esialgsed majandustulemused	19
3.3.4	EL Outlook 2018–2030.....	23
3.4	Toiduainetööstus	26
3.5	Mahepõllumajandus	31
3.6	Kalandus.....	31
3.7	Kaubandus.....	32
3.8	Põllumajanduskeskkond ja kliima	38
3.8.1	Põllumajanduskeskkond laiemalt	38
3.8.2	Elurikkus	39
3.8.3	Muld.....	40
3.8.4	Vesi	42
3.8.5	Kliimamuutused, õhusaaste ja bioenergia	43
4	Taimekasvatus (sh mahepõllumajanduslik).....	45
4.1	Teravili ja õlikultuurid	45
4.1.1	Turuolukord.....	45
4.1.2	Tootmine.....	47
4.1.3	Töötlemine	51
4.1.4	Kaubandus	54
4.2	Puu- ja köögivilj, (aianduskultuurid, ilutaimed ja lilled).....	56
4.2.1	Turuolukord.....	56
4.2.2	Tootmine.....	58
4.2.3	Töötlemine	61
4.2.4	Kaubandus	63
4.3	Mahepõllumajanduslik taimekasvatus	64
5	Loomakasvatus (sh mahepõllumajanduslik).....	65
5.1	Piim.....	66
5.1.1	Turuolukord.....	66
5.1.2	Tootmine.....	67
5.1.3	Kokkuost ja töötlemine	69
5.1.4	Kaubandus	73
5.2	Liha	77
5.2.1	Turuolukord.....	77
5.2.2	Tootmine.....	80

5.2.3	Töötlemine	81
5.2.4	Kaubandus	83
5.3	Munad	84
5.3.1	Turuolukord	84
5.3.2	Tootmine	85
5.3.3	Kaubandus	85
5.4	Mesi	85
5.4.1	Turuolukord	85
5.4.2	Tootmine	86
5.4.3	Kaubandus	87
5.5	Mahepõllumajanduslik loomakasvatus	87
6	Kalandus	88
6.1	Tootmine	88
6.1.1	Kalapüük	89
6.1.2	Vesiviljelus	92
6.2	Töötlemine	94
6.3	Kaubandus	95
7	Põllumajandusele, kalandusele, toiduainetööstusele ja maaelu arenguks makstud toetused	97
7.1	Põllumajandusele, toiduainetööstusele ja maaelu arenguks makstud toetused	97
7.1.1	Otsetoetused ja üleminekutoetused	97
7.1.2	Turukorraldusmeetmed	103
7.1.3	MAKi toetused (sh keskkond ja toiduainetööstus)	106
7.1.4	Siseriiklikud toetused	107
7.2	Kalanduse EMKF toetused	109
8	Maksud ja võlad ning maksumuudatused	111
8.1	<i>Põllumajandustootjate maksud ja võlad</i>	111
8.2	Kalapüügi ja vesiviljelussektori maksud ja võlad	114
8.3	Toiduaine- ja joogitööstuse maksud ja võlad	115
8.4	Põllumajanduse, kalanduse ja toidu- ja joogitööstuse deklareeritud maksud ja maksuvõlad	118
8.5	Olulisemad maksumuudatused 2018	118
	Lisatabelid	120

1 Sissejuhatus

Põllumajandus, kalandus ja toidutootmine valdkonnad hõlmavad suure osa Eesti territooriumist, mille ilmet nad olulisel määral kujundavad. Põllumajandustoodete siseturu toimimiseks on Euroopa Liit loonud ühtse põllumajanduspoliitika (ÜPP), mis baseerub kahel sambal: 1) otsetoetused ja turukorraldusmeetmed, mida rahastatakse Euroopa Põllumajanduse Tagatisfondist (EAGF); 2) maaelu arengu toetamine, mida kaasrahastatakse Euroopa Maaelu Arengu Põllumajandusfondist (EAFRD). Lisaks rakendatakse siseriiklikke toetusmeetmeid. ÜPP rakendamise kaudu aitab Maaeluministeerium tõsta põllumajanduse konkurentsivõimet, tagada turgude stabiilsus, parandada loodusvarade jätkusuutlikku majandamist, tõhustada kliimameetmeid ning tagada maapiirkondade tasakaalustatud ja territoriaalset arengut. Alates 2004. aasta kevadest sai Eestist EL liige.

EAGF ja EAFRD vahendite kasutamist korraldab Maaeluministeerium. „Eesti maaelu arengukava 2014–2020“ (MAK 2014–2020) rakendamise eesmärk on toetada maaelu arengut viisil, mis täiendab muid Euroopa Liidu ühise põllumajanduspoliitika vahendeid (näiteks otsetoetused ja turukorraldusmeetmed), ühtekuuluvuspoliitikat ja Euroopa Liidu ühist kalanduspoliitikat.

EL ühise kalanduspoliitika rakendamiseks aastatel 2014–2020 on loodud Euroopa Merendus- ja Kalandusfond (EMKF). Fondi vahendite abil saab soodustada kalandussektori arengut ning kohanemist sektori struktuursete muutustega. See omakorda aitab tõsta Eesti kalanduse konkurentsivõimet ja kalurite sissetulekut.

Põllumajanduse, kalanduse ja toiduainetööstuse ülevaade on koostatud Maaeluministeeriumi ekspertide poolt ja kajastab maapiirkondade, põllumajanduse ja toidutööstuse positsiooni Eesti majanduses, sealhulgas põllumajandussaaduste ja kala tootmist, töötlemist ning kaubandust lähtudes põhimõttest „põllult ekspordini“ ahel. Ülevaate koostamisel on silmas peetud põllumajanduse ja kalanduse valdkondliku arengukava 2030¹ (PõKa 2030) struktuuri ja mõõdikuid. PõKa 2030 panustab eesmärki „Eesti toit on hinnatud ja maal on hea elada!“ Lisaks tavatootmisele on ülevaates antud põgus ülevaade mahepõllumajandusest. Olulise teemana kajastatakse põllumajanduslike majapidamiste majandustegevust, põllumajanduse majandusharu 2018. aasta korrigeeritud esialgseid majandustulemusi, Euroopa Liidu perspektiiv põllumajandusturgude ja sissetulekute kohta aastateks 2018–2030 ning keskkonna näitajaid – põllumajandusmaastiku elurikkust, mulla ja vee seisundit, maakasutuse hetkeseisu. Kaubanduse ülevaates räägitakse nii üldpildist kui ka peatükkide all detailsemalt konkreetse sektori kaubandusest. Ülevaates on tehtud kokkuvõtte põllumajanduse, kalanduse, toiduainetööstuse ning maaelu arenguks määratud ja makstud toetustest ning olulisematest maksumuudatustest.

Andmeallikatena on kasutatud Eesti Statistikaameti, Põllumajandusuuringute Keskuse, põllumajandusliku raamatupidamise andmebaasi FADN (*Farm Accountancy Data Network*), Eurostat-i (*Statistical Office of the European Union*), Mahepõllumajanduse registri, Veterinaar- ja Toiduamet, DG AGRI (*The Directorate-General for Agriculture and Rural Development*), Eesti Konjunktuuriinstituudi, Euroopa Komisjoni, Maksu- ja Tolliameti ning Politsei- ja Piirivalveameti andmeid. *Ülevaates on kasutatud statistilise töötlemise ajahetkel kõige viimaseid saadaolevaid andmeid.*

Ülevaate analüüsis on käsitletud põllumajanduslike majapidamisi ning ettevõtteid, mis kuuluvad Eesti majanduse tegevusalade klassifikaatori järgi põllumajanduse, kalanduse ja toiduainetööstuse valdkonda (EMTAK 2008 – A01, A03, C10, C11). Toiduainetööstusena käsitletakse Eesti majanduse tegevusalade klassifikaatori järgi sektoreid C10 ja C11 koos.

Maaeluministeeriumi Põllumajanduse, kalanduse ja toiduainetööstuse ülevaate teksti ja jooniste kasutamisel tuleb allikale viidata.

¹ Maaeluministeerium koos Keskkonnaministeeriumiga esitab 2019. aastal Vabariigi Valitsusele põllumajanduse ja kalanduse valdkondliku arengukava 2030. Arengukava koostamise eesmärk on kaasa aidata Eesti põllumajanduse, kalanduse, vesiviljeluse ja toiduainetööstuse arengule ja konkurentsivõime kasvule, toidujulgeolekule, maa- ja rannapiirkondade tasakaalustatud arengule ja heale maaelule laiemalt, samuti taimede ja loomade heale tervisele, muldade seisundi parandamisele, toiduohutusele ning puhta keskkonna ja liigilise mitmekesisuse säilimisele.

2 Kokkuvõte

Marje Mäger

Põllumajanduse, kalanduse ja toiduainetööstuse sektoritel on Eesti majanduses oluline roll

Põllumajanduse, kalanduse ja toiduainetööstuse sektoritel on Eesti majanduses oluline roll – just nendest valdkondadest tuleb toit meie lauale. Kuid mitte ainult. Põllumajandus, kalandus toidutootmine ja toidukultuur on oluline osa Eesti identiteedist. Nimetatud sektorid annavad ~5% Eestis loodud lisandväärtusest ning seal töötab ~6% hõivatutest.

Majandustegevus koondub endiselt linnapiirkondadesse suurendades sissetulekute erinevust maa- ja linnapiirkonna vahel

Eestis on regiooniti üsna suured majanduslikud arenguerinevused. Rahvastik ja aktiivsem majandustegevus koondub jätkuvalt suurematesse linnapiirkondadesse. Näiteks Harjumaa (sh Tallinn) ja Tartumaa annavad $\frac{3}{4}$ Eesti SKPst. Vaadates majandussektorite lõikes, siis Eestis loodud lisandväärtusesse panustab kõige enam teenindussektor – 70%, tööstuse ja ehitussektori panus jääb alla 30% ning põllu-, metsamajanduse ja kalanduse sektori osatähtsus on 3-4%. Eestis on piirkonniti elanike sissetulekud väga erinevad. Statistikaameti andmetel oli 2017. aastal maalises asustuspriirkonnas² elanike aasta ekvivalentnetosissetulek³ 18,5% madalam võrreldes linnaelanikega.

Eesti põllumajandustootjatele oli 2018. aasta vähem tulemuslikum kui EL keskmine

Põllumajanduse majandusharu **toodangu**⁴ **väärtuseks** koos tootetoetustega (ehk alushindades) kujunes 2018. aasta⁵ korrigeeritud esialgsetel andmetel 856 mln €, millest toodanguga seotud toetused moodustasid 2,7%**Error! Reference source not found.** Toodangu väärtusest moodustas ~40% taimekasvatustooduste ning ~49% loomakasvatustooduste kogutoodangu väärtus ning lahutamatud kõrvaltegevused ja põllumajanduslikud teenustööd ~11%. Suurim osatähtsus kogutoodangu väärtuses on piima (28%) ja teravilja (18%) toodangul. **Kogutoodangu** väärtus alushinnas vähenes aastases võrdluses 3%, seejuures toodangu maht 6% ja alushinnad, milles on arvesse võetud tootmisega seotud toetused, tõusid 2%. **Kogukulud** (952 mln €) suurenesid võrreldes 2017. aastaga 2%. **Tootmistoetuseid** määrati 2018. aastal kokku 204,6 mln € ehk 7% enam kui 2017. aastal. Esialgse korrigeeritud hinnangu alusel oli **brutolisandväärtus** 2018. aastal 255 mln €, mis on 8% vähem kui eelneval aastal. **Netolisandväärtus** vähenes 20%. **Netolisandväärtus faktorhinnas** vähenes 5% jõudes tasemele 318 mln €. Seejuures toetused moodustasid netolisandväärtusest faktorhinnas 64%.

Tööstuse tootlikkus oli esialgsel hinnangul ligikaudu 15 800 € ehk 4% vähem kui aasta varem. Ettevõtjatulu jäi sektorisse 2018. aastal ligikaudu 105 mln €, mis on 23% vähem kui aasta varem. Esialgse hinnangu kohaselt vähenes indikaator A (näitab aasta tööjõuühiku kohta netolisandväärtuse faktorhinnas muutust võrreldes eelneva aastaga võttes arvesse SKP deflaatorit) EL-28 keskmisena -3,76%, Eesti vastav näitaja -7,8%.

Tarbijate käitumine ja ootused on muutunud. Tootjale tähendavad need muutuvad nõudmised sageli kõrgemaid tootmiskulusid, kuid ka võimalust mitmekesistamiseks. Efektiivsuse märksõnadeks on täppisviljelus ja IT-lahenduste kasutamine. EL perspektiiv põllumajandusturgude ja sissetulekute kohta aastateks 2018–2030 viitab tarbijatele kui olulistele põllumajandusturgude mõjutajatele järgmisel kümnendil, kelle käitumine ja ootused on muutunud. Tarbija tunneb aina enam huvi toidu päritolu kohta ning soovib olla kursis tootmise mõjuga keskkonnale ja kliimamuutustele. Eeldatud turumuutuste mõju

² Rahvastiku tihedus on väiksem, kui 200 inimest km² või kui tihedama asustusega piirkondade rahvaarv jäi alla 5000 elaniku

³ Leibkonna sissetulek, mis on jagatud leibkonnaliikmete tarbimiskaalude summaga

⁴ Põllumajanduse majandusharu toodang on põllumajanduslike majapidamiste põllumajandustoodangu ja lahutamatu mittepõllumajanduslike kõrvaltegevusalade kaupade ja teenuste toodangu summaarne väärtus.

⁵ Lisas 1.9 on toodud pikema aegri aastate 2009–2018 peamiste põllumajanduse majandusarvestuse näitajate kohta

analüüs põllumajandustootjate sissetulekule näitab põllumajandustulu stabiliseerumist tööjõuühiku kohta. Põllumajandustoodangu väärtusele eeldatakse kasvu (nii mahu, kuid peamiselt hinna arvelt), mida veavad muutused teravilja, piima ja linnuliha tootmises. Toodangu kasvu lootused on pandud piimatootmisele ning EL liikmesriikidele, mis ühinesid Euroopa Liiduga peale 2004. aastat, arengupotentsiaalile. Tootmiskulud suurenevad ligi 2% aastas peamiselt energia- ja väetiste hinnatõusu ning suureneva kulumi tõttu. Oluline roll on jätkuval tööjõu väljavoolul põllumajandusest struktuurimuutuste tõttu

Heast keskkonnast sõltub Eesti kui atraktiivse elukeskkonna maine ning kodumaise toidu kõrgelt hinnatud kuvand

Nii loodusressursside olukord, kliimamuutused kui ka laiem ühiskondlik ootus eeldab, et toidu tootmisel arvestataks keskkonnaga – et põhja- ja pinnavesi oleks heas seisus, maa- ja mullakasutus tasakaalustatud ja jätkusuutlik, liigid ja elupaigad säilinud, ohud inim- ja loomatervisele ära hoitud, maastikud looduslikult mitmekesised ja kliimamuutuste mõju arvestatud.

Muld kui elu alus ja ressurss on üks suuremaid rikkusi, iga riigi oluline vara, kuid erinevad hinnangud näitavad, et muldade võimekus toota nii toitu kui ka pakkuda muid ökosüsteemiteenuseid on üha suurema surve all.

Eesti pinnaveekogumitest vähemalt 55% ning põhjaveekogumitest 79% on heas seisus. Selleks et vähendada põllumajanduse negatiivset mõju veekogudele, on viimastel aastatel korduvalt täiendatud ja täpsustatud veeseaduse põllumajandust reguleerivad sätteid. 2019. aasta alguses Riigikogus vastu võetud veeseaduse uus tervikversioon jõustub selle aasta 1. oktoobril. Veekogude hea seisundi saavutamiseks ja säilitamiseks koostatakse iga vesikonna kohta veemajanduskavad, mis sisaldavad veekogude seisundit parandavaid meetmeid.

Eesti eesmärgiks on kasvuhoonegaaside heite vähendamine 80% aastaks 2050 võrreldes 1990. aastaga

2018. aastal jõustusid kaks põllumajandust puudutavad kliimapoliitika õigusakti: jagatud kohustuse määрус (JKM)⁶ ja LULUCF määрус⁷. JKM seab EL liikmesriikidele eesmärgi vähendada KHG heitkoguseid 2030. aastaks 30% võrra võrreldes 2005. aasta tasemega sektorites, mis ei kuulu heitkogustega kauplemise süsteemi. Lisaks kasvuhoonegaaside heitele on EL-is kokku lepitud ka õhusaasteainete heitkoguste piiramine. Lisaks põllumajandusele kuuluvad määрусuse reguleerimisalasse veel transport, jäätmekäitlus ning tööstuslikud protsessid ja väikesemahuline energiatootmine. Eestile on pandud kohustus vähendada nimetatud sektorites KHG heidet 13% ning välja töötada parimad meetmed selle saavutamiseks. Metsanduse ja maakasutuse sektorites ei tohi koguheide ületada süsiniku kogust, mis seotakse muldades ja biomassis.

Lisaks kasvuhoonegaaside heitele on EL-is kokku lepitud ka õhusaasteainete heitkoguste piiramine. Põllumajandust puudutab eelkõige Eestile seatud kohustus hoida ammoniaagi heitkogus 1% madalam 2005. aasta tasemest, kuna ligikaudu 90% ammoniaagi heitest on pärit põllumajandusest⁸.

Viimase viie aastaga on haritava maa pindala suurenenud rohkem kui 15 000 ha võrra, samal ajal on loodusliku rohumaa pindala vähenenud 47 000 ha võrra

Maakatastri andmetel oli 2018. aasta detsembris maakatastris registreeritud 1,05 mln ha **haritavat maad**, 0,24 mln ha **looduslikku rohumaad** ja 2,28 mln ha **metsamaad**. Viimase viie aastaga on haritava maa pindala suurenenud rohkem kui 15 000 ha võrra, samal ajal aga on loodusliku rohumaa pindala vähenenud 47 000 ha võrra. Viimase viie aastaga on maakatastrisse kantud metsamaa pindala suurenenud koguni 137 000 ha võrra. Viimase paarikümne aastaga on haritava maa ostu-müügi tehingute arv kasvanud 17 korda ning samal ajal on hektari maksumus kümnekordistunud.

⁶ Euroopa Parlamendi ja Nõukogu määрус (EL) 2018/842

⁷ Euroopa Parlamendi ja Nõukogu määрус (EL) 2018/841

⁸ Eesti riiklik välisõhu saasteainete heitkoguste inventuur 1990-2016

Ebasoodsad ilmastikutingimused vähendasid teravilja saaki aastases võrdluses 30%

Taimekasvutingimused olid 2018. aastal rasked – ilm oli soe ja põuane. Alles septembri kolmandas dekaadis toimus järsk jahenemine. Taimede normaalseks kasvuks jäi mullas vett väheks. **Põllukultuuride kasvupind kokku** oli 2018. aastal 668 938 ha, mis on eelmise aastaga võrreldes 3835 ha võrra suurem.

Teravilja kasvupind oli esialgsel andmetel 2018. aastal 350 433 ha. Teravilja kasvupinnast moodustasid suviteraviljad 72% (253 472 ha) ja taliteraviljad 28% (96 962 ha). Teravilja **kogusaak** oli 2018. aastal 920 900 tonni, mida oli kolmandik vähem võrreldes eelmise aastaga. Teravilja keskmiseks **saagikuseks** kujunes vaid 2625 kg/ha, mis võrreldes 2017. aastaga vähenes 34%. Teravilja kvaliteeti võis hinnata 2018. aastal heaks, ka saagi koristustingimused olid soodsad ning kuivatuskulud väikesed. Aastases võrdluses teravilja kokkuostuhinnad Eestis 2018. aastal tõusid märgatavalt.

Rapsi kasvupind oli 2018. aastal 72 683 ha, millest üle poole – 61% oli suviraps. **Kogusaagiks** kujunes 113 595 t, mis on 31% vähem kui aasta varem. Keskmine **saagikus** oli 1563 kg/ha ehk 30% väiksem aastases võrdluses.

Kaunviljade kasvupind oli 2018. aastal 46 805 ha, mis on 29% väiksem kui eelneval aastal. **Kogusaak** oli 70 966 t ning keskmiseks **saagikuseks** kujunes 1516 kg/ha, mis on võrreldes eelmise aastaga 32% suurem. Kaunviljade kasvupinnast moodustas põldhernes 63% (29 677 ha) ja põlduba 37% (17 079 ha).

Kartuli kasvupind oli 2018. aastal 5205 ha, mis on 3% vähem kui eelmisel aastal. Kartuli **saagiks** saadi 88 434 t. Kartuli **saagikus** jäi eelmise aasta tasemele – 16 990 t/ha. Võrreldes eelneva aastaga kartuli hind tõusis 15%.

Ülemäära kõrged temperatuurid kasvuperioodil koos väheste sademetega mõjutasid oluliselt ka puu- ja köögivilja saaki

Kuigi eelneva aastaga võrreldes köögivilja toodang kasvas, tulenes suurenemine madalast võrdlusbaasist. 2018. aasta **kasvatati avamaaköögivilja** kokku 3227 hektaril. Võrreldes eelneva aastaga vähenes kasvupind 5%. Kõige suurem osakaal oli kapsal (20%), porgandil (15%) ning rohelisel hernel (14%). 2018. aasta avamaaköögivilja **kogusaak** oli 55 558 t ehk 13 % enam kui eelmisel aasta.

Katmikköögivilja kasvatati 2018. aastal 235 hektaril, sellest üle poole kasvatati tomatit. **Kogusaak** oli 8256 tonni. Kuum suvi mõjutas ka katmikköögivilja saaki nt tomati saak vähenes aastases võrdluses 17%. Köögivilja keskmised tootjahindade tõus jätkus ka 2018. aastal

Puuvilja ja marjakultuure (va maasikas) **kasvatati** 2018. aastal 6433 ha ning **kogutoodang** oli 7201 t. Kuigi viljapuud õitsesid rohkelt, ületas õuna- ja pirnisaak vaid 2% eelmise aasta taset, ploomi, kirsu ning marjasaak (v.a karusmari) oli hea. **Maasikaid** on meil enim kasvatatav mari, mida **kasvatati** 740 ha ning **saak** oli 1951 t.

Mahepõllumajanduslikku taimekasvatust iseloomustab rohumaade suur osatähtsus

Eestis oli 2018. aastal 210 033 ha mahepõllumajandusmaad, mis moodustab kogu Eesti põllumajandusmaast ligikaudu viiendiku. Võrreldes eelmise aastaga suurenes mahepõllumajandusmaa 5%. **Maheteravilja** (sh tatart) **kasvatati** 2018. aastal 45 634 ha, võrreldes aasta varasemaga suurenes 2018. aastal teravilja kasvupind 14%. Maheteravilja kasvupinnast moodustas üle poole ehk 56% (25 705 ha) kaer. **Maheköögivilja kasvatati** 217 ha. Kõige enam kasvatati naerist (82 ha), mis moodustas 38% maheköögivilja kasvupinnast. **Mahepõllumajanduslikke puuvilja- ja marjakultuure kasvatati** kokku 2450 ha – valdavalt õunapuid (433 ha), vähem ploome, kirsse ja pirne. Marjakultuuridest oli suurima kasvupinnaga astelpaju (1449 ha), mis moodustas ligi 76% marjaaedade pinnast.

Piima kogutoodang oli 2018. aastal viimase viie aasta suurim, ületades ka kriisieelsest rekordilisest piimahindadest stimuleeritud 2014. aasta toodangut

Statistikaameti esialgsetel andmetel oli 31. detsembril 2018 Eestis 255 100 veist, sealhulgas 85 200 piimalehma. Võrreldes eelmise aastaga oli piimalehmi 1,4% vähem. **Eestis toodeti** 2018. aastal 807 500 t **piima**, mis ületas eelmise aasta kogust 16 800 t ehk 2,1% võrra. Kasv tulenes valdavalt tootlikkuse kasvust. 2018. aasta lõpu seisuga oli Eestis 1381 piimatõugu lehmade pidajat, mida oli aastatagusest 13,7% vähem. Kui vaadata arenguid piimatootjate struktuuris, siis 2018. aastal jätkus tootmise koondumise protsess. 2018. aastal **tarniti** Eestis esmaostjatele 748 000 t piima, mis ületas aastatagust kogust 2,9%. **Piima kaubalisuse määr** ulatus 2018. aastal 92,6%-ni, mida oli 0,7 protsendipunkti rohkem eelmise aastaga võrreldes. 2018. aasta kõikide kuude lõikes maksti tootjatele piima eest keskmiselt madalamat hinda kui eelmisel aastal. Esmaostjate poolt kokkuostetud piimast jõudis Eestis registreeritud käitlejateni piimatoodeteks töötlemiseks 551 900 t, ülejäänud piimakogus eksporditi toorpiimana. 2018. aasta lõpu seisuga oli Veterinaar- ja Toiduameti andmetel Eestis registreeritud 37 piimakäitlejat kokku 44 eraldi paikneva käitlemisüksusega. Kui Eestis kokkuostetud piimast läks töötlemata kujul toorpiimana ekspordiks 26%, siis kogu kasutada olnud toorpiimast (Eestis kokkuostetud toorpiim + Eestisse imporditud toorpiim) moodustas toorpiimana eksport 25%. Koguseliselt toodeti enim joogipiima, juustusid ja kohupiima. Aasta keskmisena tõusis või ja kodujuustu hind, langes juustude hind ning joogipiima hind jäi stabiilseks.

Piimatööstuse müügitulu oli 2018. aastal 416 mln € (+5%). **Kulud** olid 400,5 mln € ehk 6,8% suuremad kui aasta varem. **Kogukasum** oli 15,5 mln €, mida oli 27,8% vähem kui eelneval aastal. **Investeeringuid** materiaalsesse põhivarasse tehti 12,0 mln € eest.

Tapaloomade ja -lindude eluskaal aastases võrdluses kasvas 7%

Majapidamistes tapeti või müüdi 2018. aastal lihatöötlemisettevõtetele tapaks 112 993 t (eluskaalus) **loomi ja linde**, mis on eelmise aasta sama perioodiga võrreldes 7% rohkem. Seejuures lamba- ja kitseliha toodang suurenes 33% ja sealiha toodang 13%, veiseliha toodang vähenes 3% võrra.

Eestis **toodeti** 2018. aastal 206,6 mln **muna**, mis on eelmise aasta sama ajaga võrreldes 377 000 muna vähem. **Keskmine munatoodang** kana kohta oli 291 tükki, mis on viimaste aastate suurim toodang ja võrreldes eelneva aastaga suurenes kana kohta 21 muna võrra.

Eesti **mesilasperede arv** on viimasel viiel aastal olnud stabiilne. 2018. aasta esialgsete andmete järgi oli Eestis 49 000 mesilaspere, mis on eelmise aastaga võrreldes 2,4 % vähem. Viimasel viiel aastal on **mee toodang** Eestis olnud stabiilselt üle 1000 t, olles suurim 2018. aastal (1253 t). Kui võrrelda 2018. aasta keskmist mee hinda 2016. aastaga, siis on mee hind tõusnud 16%.

Mahepõllumajandus kasvab hoogsalt – ligikaudu pool kõigist Eesti lihaveistest ja lammastest peetakse mahepõllumajanduslikult

Maheloomakasvatusega tegeleb ligikaudu kaks kolmandikku mahetootjatest (1154 tootjat). Mahepõllumajanduslikult peetakse kõige enam veiseid ja lambaid. Ligikaudu pool kõigist Eesti lihaveistest ja lammastest peetakse mahepõllumajanduslikult. 2018. aastal oli veisekasvatuse maheloomakasvatuse suurimaid harusid.

Eesti kalandussektor on konkurentsivõimeline ja kvaliteetse toodanguga ning meil on head eeldused kalapüügi- ja vesiviljelustoodete tootmiseks

Kokku püüti 2018. aastal 87 246 t kala, mis on 5% enam kui eelneval aastal. **Kaugpüügisaak** oli 2018. aastal 17 155 t. Püüti peamiselt krevetti, turska, meriahvenat ja süvalesta. Aastases võrdluses suurenes saak 13%. **Läänemere traalpüügi saak** oli 56 500 t ehk 5% rohkem kui eelneval aastal. Põhiliselt püüti kilu, räime. Tursapüüki varude halva seisundi tõttu pole viimasel viiel aastal sisuliselt teostatud. **Rannapüügi saak** oli 2018. aastal 10 436 t. Majanduslikult tähtsamad on räim, ahven, meritint, lest, tuulehaug, samuti koha, särg ja vimb. Peale kalade omab kutselises rannakalanduses olulist osa ka agariku varumine. Töönduslik püük sisevetest toimub arvestataval määral Peipsi järvel ja Võrtsjärvel.

Sisevete kalapüügi saak oli 2018. aastal 3155 t. Peamisteks püügikaladeks on ahven, koha, latikas, särg, haug, jõesilm, luts ja angerjas. Eestis on head eeldused **vesiviljelustoodete** tootmiseks. Eestis on peamiseks kasvatatavaks liigiks vikerforell, mis konkureerib imporditud lõhe ja vikerforelliga. Vesiviljelusettevõtted müüsid 2017. aastal 870 t kaubakala ja –vähki.

Toiduainetööstus on pikaajaliste traditsioonidega tööstusharu, mis annab 2% Eestis loodud lisandväärtusest

Toiduainetööstuses töötab umbes 3% hõivatutest ning sektor annab 2% Eestis loodud **lisandväärtusest**. Statistikaameti lühiajastatistika andmetel toodeti 2018. a toiduainetööstuse ettevõtete poolt kokku ~1,6 mld € eest **toodangut**, millest **kolmandik** (~530 mln €) **eksporditi**. Vaadates toiduainetööstust tervikuna, oli 2018. aasta majanduslikult tagasihoidlik – kulud kasvasid oluliselt kiiremini kui müügitulu, kogukasum vähenes peaaegu kolmandiku võrra ning vähenes ka ettevõtete efektiivsus. Toiduainetööstuse ettevõtete **müügitulu** oli 2018. aastal 1,9 mld € ja võrreldes eelmise aastaga suurenes toiduainetööstuse müügitulu vaid 2% võrra. Kasv jäi tagasihoidlikuks joogitööstuse, kui suure osakaaluga sektori, kehva müügitulemuse tõttu. **Kulud** kokku olid 1,9 mld €, mis on 4% rohkem kui eelmisel aastal. Kulude kasvu soodustas sisendite hinnatõus, mida peegeldab ka toiduainete tootjahinna kasv. **Kogukasum**⁹ oli 2018. aastal 71,7 mln €, mis võrreldes eelneva aastaga vähenes neljandiku võrra (-27%). Toiduainetööstuses loodi 2018. aastal 326 mln € **puhas lisandväärtust**¹⁰, vähenedes aastaga 4% võrra. Lisandväärtuse vähenemine viis ka tööviljakuse langusesse. Toiduainetööstuse tegevusalade keskmine **tööviljakus**¹¹ oli 2018. aastal 22 300 € inimese kohta, vähenedes eelmise aastaga võrreldes 2,6%.

Toiduainetööstuse ettevõtete investeerimisaktiivsus kasvas jätkuvalt. Investeeriti nii potentsiaalse efektiivsuse kui ka tootmismahu kasvu

Oluliste kaubanduspartnerite stabiilne majandusolukord annab alust arvata, et välisõudluse kasv jätkub ja see loob kindlustunde investeringute tegemiseks. Kasvu toetavad ka pankade madalad laenuintressid. Samuti on avanenud mitmed investeringutoetuste meetmed. Toiduainetööstuse ettevõtted **investeerisid materiaalsesse põhivarasse** 2018. aastal 90,1 mln €, mis oli 17% rohkem kui eelmisel aastal.

Eesti päritolu põllumajandussaaduste ja toidukaupade osakaal ekspordis on aastases võrdluses paar protsendipunkti kasvanud, ulatudes 75%-ni

Eestist **eksporditi** 2018. aastal põllumajandussaadusi ja toidutööstuste tooteid jooksevhindades 1,15 mld € väärtuses ning **imporditi** Eestisse 1,55 mld € eest. Aastases võrdluses on eksport vähenenud 2,5% ja impordi väärtus kasvas tagasihoidlikult 0,4%. Kaubavahetuse puudujääk oli 394,8 mln €. **Eestis toodetud või töödeldud** põllumajandussaaduste ja toidukaupade **ekspord** küündis hinnanguliselt 869,3 mln €. Suurima panuse ekspordis andis piimasektor (21%), teravilja sektor (12%) ja kalasektor (10%). Toorpiim oli endiselt suurima ekspordikäibega (62,2 mln €) kaubaartikkel, kuid aastases võrdluses on ekspordikäive langenud 12%.

Viimastel aastatel on toidukaupu eksporditud enam kui 100. erinevale sihtturule. Kuid valdavalt on orienteeritud EL siseturule, 2018. aastal tuli 82% ekspordikäibest just kaupade müügist EL liikmesriikidesse. Eesti päritolu põllumajandussaaduste ja toidukauba olulisemad sihtriigid olid Soome, Läti, Leedu ja Rootsi.

Põllumajandussaadusi ja toidukaupu **imporditi** 1,55 mld € eest, aastatagusega võrreldes kasvas impordi väärtus tagasihoidlikult – 0,4%. Suurenes kodulindude liha (+9,3 mln €), loomasööda (+7,8 mln €) ja kalafilee (+5,3 mln €) sissevedu. Märkatav langus toimus mujal nimetamata toiduvalmististe, värskete või jahutatud kala (-8,6 mln €), kange alkoholi (-5,7 mln €) ja õlu (-4,6 mln €) impordis. Importkaubad pärinevad

⁹ Kasutatud on Statistikaameti andmebaasis lühiajastatistikas avaldatud ettevõtete kogukasumit, mis ei ole võrreldav aastastatistikas avaldatava puhaskasumiga, kuna nende arvutamisel on kasutatud erinevaid meetodikaide.

¹⁰ Puhas lisandväärtus = kogukasum (-kahjum) + tööjõukulud

¹¹ Tööviljakus = puhas lisandväärtus/tööga hõivatud inimeste arv

peamiselt lähiriikidest – rahalises väärtuses 42% sisseveetavast kaubast jõuab siia Lätist, Leedust ja Soomest. Lätist tuuakse kõige rohkem leiva- ja saiatooteid, loomasööta ja sigarette. Leedust impordime enim loomasööta, lihatooteid ja –konserve, kodulindude liha ning kalatooteid. Soomest toodud kaupade puhul oli suurim impordikäive kohvil, kangel alkoholil ja kalal.

Põllumajandusele, toiduainetööstusele ja maaelu arenguks maksti ÜPP raames 2018. aastal toetusi kokku 311,9 mln €

Põllumajandusele, toiduainetööstusele ja maaelu arenguks maksatakse toetusi EL ühise põllumajanduspoliitika (ÜPP) raames ning vastavalt riigiabi reeglitele. 2018. aasta detsembri lõpu seisuga **maksti toetusi** kokku 311,9 mln €, millest 85% EL eelarvest. Kogu toetussummast moodustasid ÜPP I samba toetused (otsetoetused, üleminekutoetused ja turukorraldusmeetmed) 51%, II samba toetused (Maaelu arengukava 2014–2020, sh 5,1 mln € finantsinstrumendi vahendusel) 47% ja siseriiklikud toetused 3%.

Maaelu arengukava 2014–2020 rakendatakse läbi meetmete, mille valik põhineb arengukava koostamise käigus kindlaks tehtud vajadustel ja eesmärkidel. Kokku on 2014 –2020 perioodil kavas rakendada üle 20 erineva (ala)meetme, millest on 31.12.2018 seisuga käivitatud kokku 16 meetet. Rakenduskava **eelarveliste vahendite kogumaht** on 992,6 mln € ning 31.12.2018 seisuga (kumulatiivselt) on **kohustusi võetud** 648,4 mln € eest (ehk üle poole fondi mahust), **välja on makstud** 448,8 mln € (69% võetud kohustustest ning 45% fondi eelarvest).

Kalandussektori arengut toetatakse Euroopa Merendus- ja Kalandusfondist (EMKF). Rakenduskava eelarveliste vahendite kogumaht on 129,6 mln € ning 2018. aasta lõpuks oli kohustusi võetud üle poole fondi mahust

EMKF rakenduskava 2014–2020 elluviimiseks on valitud 24 EMKF toetusmeetet, millest on 31.12.2018 seisuga edukalt käivitatud kõik prioriteedid, kokku 23 EMKF meetet. Rakenduskava **eelarveliste vahendite kogumaht** on 129,6 mln € ning 31.12.2018 seisuga (kumulatiivselt) on **kohustusi on võetud** 67 817 845 € eest (ehk üle poole fondi mahust), **välja on makstud** 35,6 mln € (52% võetud kohustustest ning 27% fondi eelarvest), lõpetatud projektide arv on 381.

Maksu- ja Tolliameti andmetel deklareerisid 2018. aastal põllumajanduse, kalanduse ja toiduainetööstuse valdkonnas tegutsevad ettevõtjad makse kokku 342 mln €, maksuvõlg oli 11 mln €

Maksu- ja Tolliameti andmetel **deklareerisid** 2018. aastal põllumajanduse, kalanduse ja toiduainetööstuse valdkonnas tegutsevad ettevõtjad **makse kokku** 342 mln €, millest 80% oli toiduainetööstuse, 18% põllumajanduse ning 2% kalandusega tegelevate ettevõtjate poolt deklareeritud. Maksuliigiti oli suurim osakaal sotsiaalmaksul ning alkoholiaktsiisil, mis mõlemad moodustasid kolmandiku deklareeritud maksudest.

Maksuvõlga oli nimetatud sektorites kokku 11 mln €, mis jagunes enam-vähem võrdselt toiduainetööstuse (50%) ja põllumajandussektori (47%) vahel, kalanduse maksuvõlg moodustas vaid 3% kogusummast. Vaadates maksuliigiti, siis kõige suurem oli ettevõtete käibemaksu (51%) ning sotsiaalmaksu (26%) võlg.

3 Üldine olukord

3.1 Positsioon Eesti majanduses

Peegi Kaibald, Marje Mäger

Põllumajanduse, kalanduse ja toiduainetööstuse sektoritel on Eesti majanduses oluline roll – just nendest valdkondadest tuleb toit meie lauale. Kuid mitte ainult. Põllumajandus, kalandus toidutootmine ja toidukultuur on oluline osa Eesti identiteedist.

Nimetatud sektorid annavad ~5% Eestis loodud lisandväärtusest ning seal töötab ~6% hõivatutest. Kui

Põllumajanduse, kalanduse ja toiduainetööstuse sektoritel on oluline roll Eesti majanduses andes ~5% Eestis loodud lisandväärtusest ning seal töötab ~6% hõivatutest.

aastatel 2016-2017 iseloomustas Eesti majandust kiire kasv, siis nüüdseks on majanduskasvu tempo aeglustunud. Kuigi majandus kasvab mõõdukalt, on viimastel aastatel hõive kasv pidurdunud, mis võib olla märgiks, et vaba tööjõuressurss on ammendunud.

Tööjõu nappust kinnitab ka asjaolu, et

Politsei- ja Piirivalveameti andmetel lühiajaliste töötamiste registreerimine kasvab. Vaatamata tehnika arengule on töötajatel põllumajanduses endiselt väga oluline osa ning tulenevalt sektori eripärast on põllumajanduses palju sesoonset tööd. Politsei- ja Piirivalveameti andmetel registreeriti Eestis 2018. aastal 19 858 korral lühiajalist töötamist¹², neist 2788 oli hooajatöö. Võrreldes eelneva aastaga suurenes hooajatööliste arv üle kahe korra.

Vaadeldes hooajatöötamise registreerimise otsuseid tööandja põhitegevusala järgi, siis kasutavad hooajatöötajaid kõige rohkem ettevõtjad, kelle põhitegevusala on põllumajandus, metsamajandus ja kalapüük. Nendel tegevusaladel oli kokku 1693 registreerimist ehk kaks korda (+845) rohkem kui eelmisel aastal. Hooajatöö kasutamine on märkimisväärselt suurenenud ka töötlevas tööstuses, kus vastav näitaja oli 611, seega neli korda (+454) rohkem kui eelmisel aastal.

Vaadates hooajatööd tegevusala järgi, siis üle 80% registreeritud hooajatöölistest tegutses põllumajanduse ja toiduainetööstuse valdkonnas. Valdav enamus hooajatöölistest olid pärit Ukrainast.

3.2 Majandussektorid¹³ (sh tööhõive regioniti)

Marje Mäger

Eestis on regioniti üsna suured majanduslikud arenguerinevused. Rahvastik ja aktiivsem majandustegevus koondub jätkuvalt suurematesse linnapiirkondadesse. See on üleilmne arenguprotsess

Majandustegevus koondub endiselt linnapiirkondadesse suurendades sissetulekute erinevust maa- ja linnapiirkonna vahel

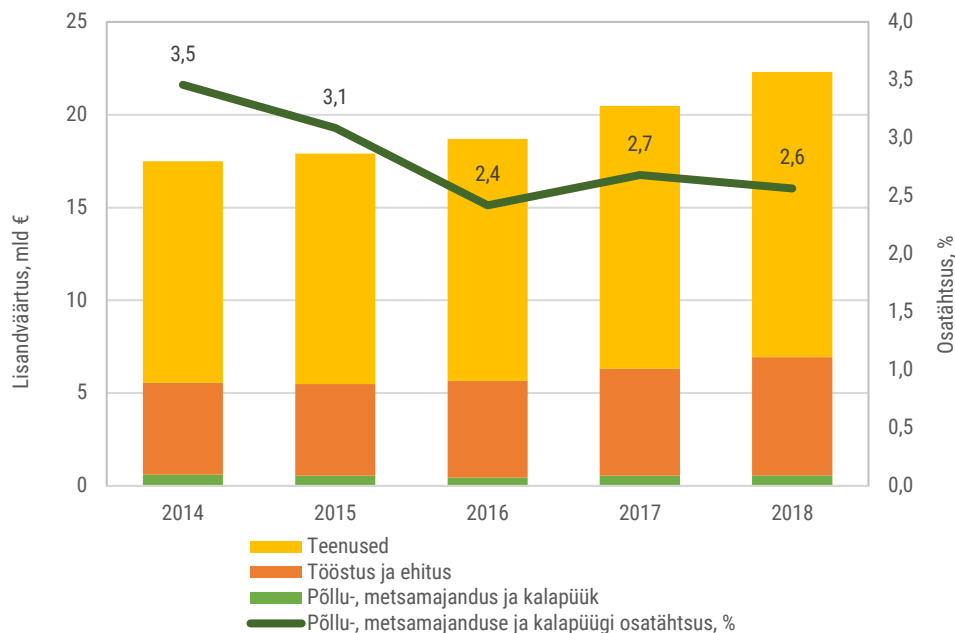
ning vaatamata püüdlustele ei ole suudetud kusagil seda protsessi efektiivselt mõjutada. Koos rahvastikuga koondub suurematesse linnapiirkondadesse ka majandustegevus. Näiteks Harjumaa (sh Tallinn) ja Tartumaa annavad $\frac{3}{4}$ Eesti SKPst. Kuigi Eesti regionaalarengu strateegia 2014–2020

üheks eesmärgiks on seatud Harju- ja Tartumaa lisandväärtuse osatähtsuse järkjärguline vähendamine, siis juba praegu võib öelda, et suure tõenäosusega püstitatud eesmärki ei õnnestu saavutada, antud trend on endiselt tõusev.

¹² Välismaalane, kes viibib seaduslikult ajutiselt Eestis ja kelle töötamine on enne tööle asumist registreeritud Politsei- ja Piirivalveametis

¹³ Primaarsektor (põllu-, metsamajandus ja kalandus), sekundaarsektor (tööstus ja ehitus), tertsiaalsektor (teenused)

Vaadates majandussektorite lõikes, siis Eestis loodud lisandväärtusesse panustab kõige enam teenindus- ehk tertsiaalsektor – 70%, tööstuse ja ehituse ehk sekundaarsektori panus jääb alla 30% ning põllu-, metsamajanduse ja kalanduse ehk primaarsektori osatähtsus on 3-4%. Eestis loodi 2018. aastal 22,3 mld € lisandväärtust ehk 8,9% enam kui eelneval aastal (joonis 1). Põllu-, metsamajanduse ja kalapüügi loodud lisandväärtus oli 572 mln €, suurenedes aastaga 4,2%. Maakonniti on põllu-, metsamajanduse ja kalapüügi osakaal lisandväärtuses kõige suurem Jõgeva ja Viljandi maakonnas. Kõige väiksem on nimetatud näitaja Harju, Ida-Viru ja Tartu maakonnas ehk siis nendes piirkondades, kus on enam arenenud tööstus ja teenindussektor.

Joonis 1. Sektorite lõikes loodud lisandväärtus, põllu-, metsamajanduse ja kalanduse osatähtsus, 2014–2018

Allikas: Statistikaamet

Eestis on piirkonniti elanike sissetulekud väga erinevad. Linnalises asustuspiirkonnas on elanike sissetulekud oluliselt suuremad võrreldes maapiirkonnaga. Statistikaameti andmetel oli 2017. aastal linnalise ja väikelinnalise asustuspiirkonna¹⁴ elanike aasta ekvivalentnetosissetulek¹⁵ 12 251 €, samas maalises asustuspiirkonnas¹⁶ oli sama näitaja 10 336 € ehk 18,5% madalam võrreldes linnaelanikega.

Sissetuleku põhjal jagatakse elanikud viide ossa – esimeses on madalaima sissetulekuga inimesed ja viiendas kõrgeima sissetulekuga. Statistikaameti andmetel oli 2017. aastal suurema sissetulekuga inimeste kontsentratsioon kõrgem Põhja-Eestis, kus 51% elanikest kuulus kõrgema sissetulekuga elanikkonna hulka (viiendasse või neljandasse kvintiili). Kirde-Eesti eristub teistest piirkondadest, kuna seal on teistega võrreldes oluliselt suurem osakaal madalama sissetulekutega inimestel – 60% elanikest kuulus esimesse või teise kvintiili. Elanike sissetuleku piirkondade vahelisi erinevusi 2017. aastal selgitab tabel 1.

¹⁴ Asulad, kus suurem osa elanikest elavad piirkondades, kus rahvastiku tihedus on suurem, kui 200 inimest km²-l ja rahvaarv sellise tihedusega klastris on suurem, kui 5000 inimest

¹⁵ Leibkonna sissetulek, mis on jagatud leibkonnaliikmete tarbimiskaalude summaga

¹⁶ Rahvastiku tihedus on väiksem, kui 200 inimest km² või kui tihedama asustusega piirkondade rahvaarv jäi alla 5000 elaniku

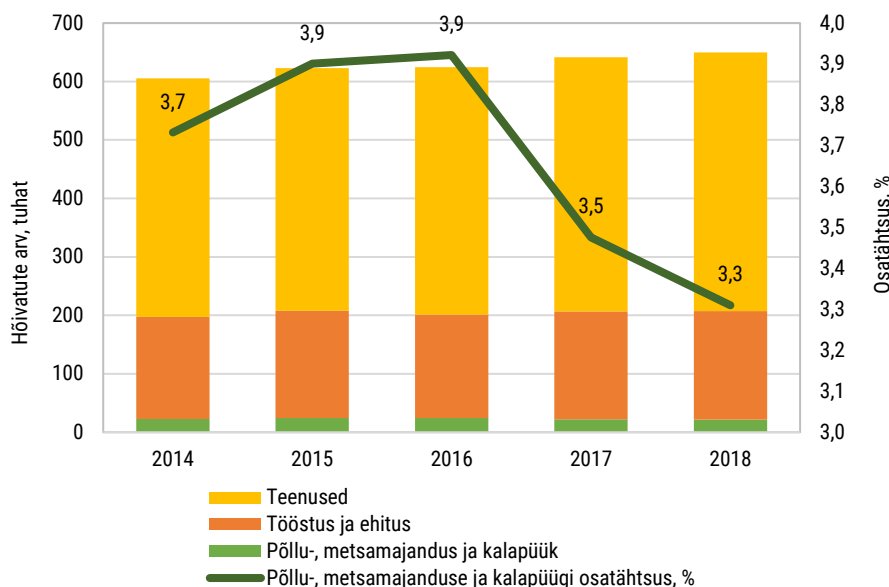
Tabel 1. Elanike sissetulek kvintili ja piirkonna järgi, 2017

	Kokku %	Madalaim kvintil %	Teine kvintil %	Kolmas kvintil %	Neljas kvintil %	Kõrgeim kvintil %
Põhja-Eesti	100	14,7	15,4	18,8	22,3	28,8
Kesk-Eesti	100	23,3	22,4	21,3	18,9	14,1
Kirde-Eesti	100	30,5	29,6	20,4	12,2	7,3
Lääne-Eesti	100	20,9	22,6	23,0	20,4	13,1
Lõuna-Eesti	100	23,6	22,2	20,2	19,4	14,6
Linnaline ja väikelinnaline asustuspiirkond	100	17,7	19,3	19,2	20,8	23,0
Maaline asustuspiirkond	100	25,0	21,6	21,7	18,2	13,5

Allikas: Statistikaamet

Kõrgema sissetulekuga elanike hulka kuulus 43,8% linnalise ja väikelinnalise asustuspiirkonna ning 31,7% maalise asustuspiirkonna elanikest. Madalama sissetulekuga oli 37% linnalise ja väikelinnalise asustuspiirkonna ning 46,6% maalise asustuspiirkonna elanikest.

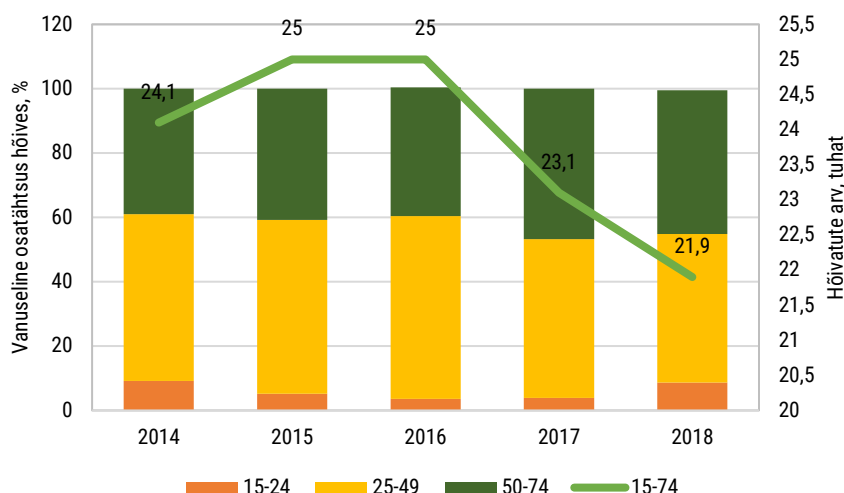
Tööhõive kasvu kiirus on pidurdunud. Alates 2011. aastast, kui majandus toibus kriisist, hakkas kasvama ka hõivatute arv. Eestis oli 2018. aastal hõivatute arv 649 500, mida oli 1,2% rohkem kui eelneval aastal, sh maapiirkond pakub tööd 24%-le koguhõives osalejale, kellest ~70% on maa ja ~30% linnapiirkonna elanikud (joonis 2). Vaadates tööhõivet sektorite lõikes, siis vastupidiselt üldisele trendile põllu-, metsamajanduse ja kalanduse sektoris hõivatute arv aasta-aastalt väheneb. Põllu-, metsamajanduses ja kalanduses oli 2018. aastal hõivatud 21 500 inimest ehk aastases võrdluses 3,6% vähem. Osatähtsus üldises hõives vähenes nimetatud sektoris 0,2 protsendipunkti võrra.

Joonis 2. Hõivatud majandussektorite lõikes, põllu-, metsamajanduse ja kalanduse osatähtsus, 2014–2018

Allikas: Statistikaamet

Vaadates muutusi vanusegruppide lõikes, siis üldiselt iseloomustab põllu-, metsamajanduse ja kalanduse sektorit vananemine. Näiteks vanusegrupis 15–24 on võrreldes sajandivahetusega hõivatute arv ~3 korda vähenenud (joonis 3). Samal ajal kasvab vanusegrupis 50–74 hõivatute arv.

Joonis 3. Hõivatute arv ja vanuseline jaotus põllu-, metsamajanduse ja kalanduse sektoris, 2014–2018
Allikas: Statistikaamet

3.3 Maakasutus ja põllumajandustootjad

Helve Hunt, Katre Kirt, Reena Osolin

3.3.1 Maakasutus

Maakatastri andmetel oli 2018. aasta detsembris maakatastris registreeritud 1,05 mln ha **haritavat maad**, 0,24 mln ha **looduslikku rohumaad** ja 2,28 mln ha **metsamaad**. Viimase viie aastaga on haritava maa

Viimase viie aastaga on haritava maa pindala suurenenud rohkem kui 15 000 ha võrra, samal ajal aga on loodusliku rohuma pindala vähenenud 47 000 ha võrra.

pindala suurenenud rohkem kui 15 000 ha võrra, samal ajal aga on loodusliku rohuma pindala vähenenud 47 000 ha võrra. Tähelepanu väärib ka asjaolu, et viimase viie aastaga on maakatastrisse kantud metsamaa pindala suurenenud koguni 137 000 ha võrra.

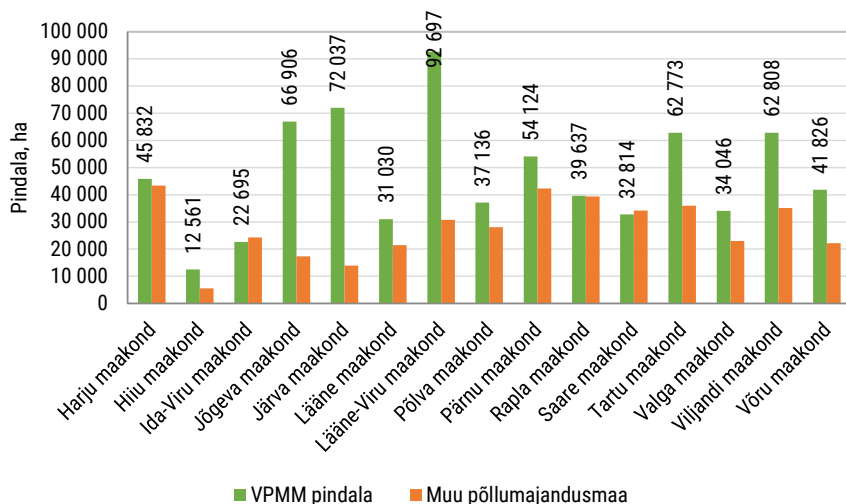
Põllumajandusmaa on olnud viimaste aastakümnete vältel kõrge ehitussurve all. Ajavahemikus 1990–2000 hõivati¹⁷ EL-is asustatud alade alla maid umbes 1000 km² aastas (see on suurem kui Berliini pindala) ehk 275 ha päevas. Asustatud alad suurenesid nimetatud ajavahemikul ligikaudu 6% võrra. 2006. aastall oli hinnanguliselt umbes 100 000 km² ehk 2,3% (see on keskmiselt 200 m² elaniku kohta) EL-i territooriumi mullastikust kaetud linnade ja asulate aladega. Eestis oli aastail 2007–2017 ehitistega, sealhulgas teedeehitus, hõivatud põllumajandusmaad kokku ligi 11 000 hektari ulatuses. Põllumajandusmaale on kümne aasta jooksul ehitatud u 44 000 uut hoonet. Ehitustegevuse tõttu hävib aga põllumajandusmaa ja selle mullastik alatiseks.

Põhiseaduse § 5 kohaselt on Eesti loodusvarad ja loodusressursid rahvuslik rikkus, mida tuleb kasutada säästlikult. Seega on põllumajandusmaa ja **põllumullad taastumatu loodusressurss**, mida tuleb kasutada säästlikult ja mille säilimine tuleb tagada. Lähtuvalt sellest töötas Maaeluministeerium välja väärtuslikku põllumajandusmaad ja selle kaitset käsitleva õigusliku regulatsiooni, mille menetlus Riigikogus katkes pärast elnõu esimest lugemist.

¹⁷ <http://ec.europa.eu/environment/soil/pdf/guidelines/ET%20-%20Sealing%20Guidelines.pdf>

Väärtuslik põllumajandusmaa on vähemalt kahe hektari suurune massiiv, mille mullastiku kaalutud keskmine boniteet on võrdne Eesti keskmisega või sellest suurem või mille mullastiku kaalutud keskmine boniteet on võrdne maakonna keskmisega või sellest suurem, kui massiiv asub maakonnas, mille keskmine boniteet on riigi keskmisest madalam. Sellistele kriteeriumidele vastavat põllumajandusmaad tuleb hoida võimalikult suures ulatuses põllumajanduslikus kasutuses ja tagada selle kaudu riigi toidujulgeolek.

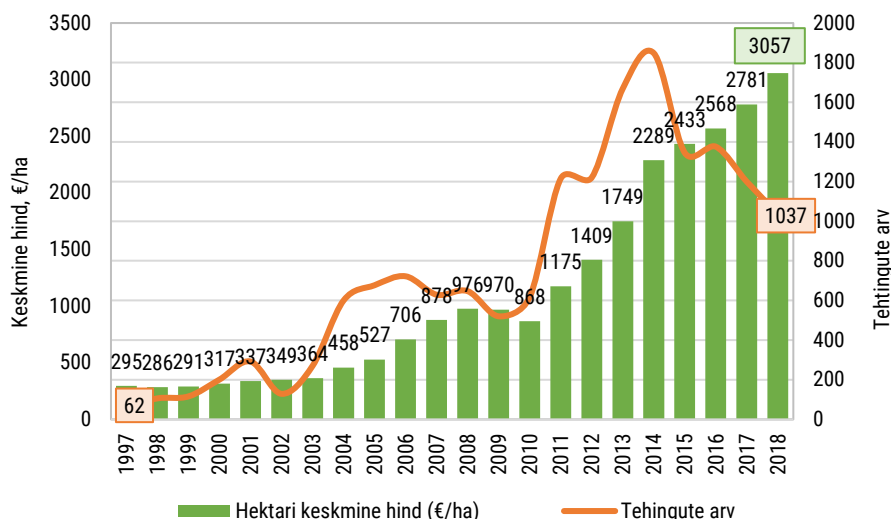
Esialgsete arvestuste kohaselt on väärtuslikku põllumajandusmaad umbes 700 000 ha, mille jaotumist maakondades iseloomustab joonis 4.

Joonis 4. Väärtusliku põllumajandusmaa jaotumine (VMPP), 2018

Allikas: Põllumajandusuuringute Keskus

Viimase kahekümne kahe aasta jooksul ehk alates aastast 1997. kuni aastani 2018. on **haritava maa ostu-müügi tehingute arv** kasvanud 17 korda (joonis 5). Kui 1997. aastal tehti haritava maaga 62 ostu-müügi tehingut, siis 22. aastat hiljem ulatus selliste tehingute arv 1037-ni. Siinjuures väärib märkimist, et haritava maa tehingute kõrgpunkt oli 2014. aastal, mil haritav maa sai uue omaniku koguni 1848-l korral.

Joonis 5. Haritava maa tehingud ja hektari maksumus, 1997–2018

Allikas: Maa-amet

Samas ajavahemikus on ostu-müügi tehingutes olnud haritava maa **1 ha maksumus** suurenenud 295 €-lt 3057 €-ni ehk umbes 10 korda. Kui alates 2014. aastast ehk viimase nelja aastaga on tehingute arv langenud (võrreldes 2014. aastaga tehti 2018. aastal üle 800 tehingu vähem), siis sama aja jooksul on

Viimase paarikümne aastaga on haritava maa ostu-müügi tehingute arv kasvanud 17 korda ning samal ajal on hektari maksumus kümnekordistunud.

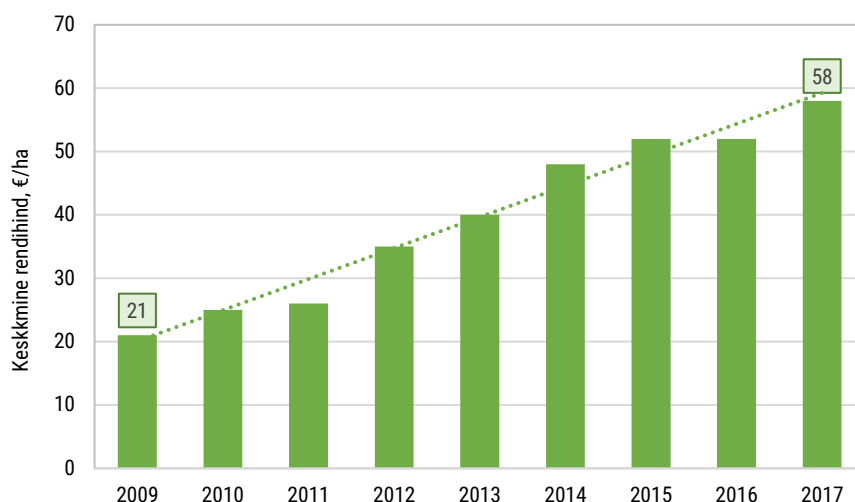
haritava maa hind kasvanud 770 € võrra (2014. aastal oli haritava maa hektari keskmine hind 2289 € ja 2018. aastal juba 3057 €). Kuigi viimasel neljal aastal on haritava maa hektari hind märkimisväärselt kasvanud, siis tulenevalt sellest, et tehingute arv on vähenenud, on tervikuna vähenenud ka

tehingute kogumaksumus. Kui 2014. aastal oli haritava maa tehingute kogumaksumus 44,4 mln €, siis 2018. aastal oli see veerandi võrra väiksem ehk 32,2 mln €.

2018. aastal hõlmasid haritava maa tehingud pindalalt 10 392,6 ha. Pindalaliselt tehti tehinguid kõige suuremal määral Lääne-Virumaal (1678 ha ulatuses). Sellele järgnesid Järvamaa (1335 ha) ja Tartumaa (1162 ha). **Keskmine haritava maa hind** oli 3057 €/ha.

2018. aastal oli kõrgeim haritava maa hind Järvamaal, kus haritava maa maksumus 1 ha kohta oli 7140 €. Madalam tehinguhind oli Valgamaal 114 € hektari kohta. Keskmisest kõrgemad haritava maa maksumused olid Tartumaal, Põlvmaal, Jõgevamaal ja Lääne-Virumaal. Nendes maakondades ulatus haritava maa keskmine hind hektari kohta üle 3440 €. Keskmisest madalam haritava maa hind on Hiiumaal, kus on keskmine hind 1910 €.

Umbes 68% põllumajandusmaast on käesoleval ajal kasutuses rendimaadena. Kui 2001. aastal oli rendil ligi 400 000 ha põllumajandusmaad, siis alates 2016. aastast ulatub rendimaade osa juba ligi 600 000 ha-ni. **Rendihind** on samal perioodil kasvanud rohkem kui kaks korda, ulatuses 2017. aasta andmetel 60 €/ha kohta (joonis 6). 2018. aasta rendihinna andmed puuduvad.

Joonis 6. Põllumajandusmaa keskmine rendihind, 2009–2017

Allikas: Statistikaamet

3.3.2 FADN 2017. aasta tulemused

Põllumajandusliku raamatupidamise andmebaas (*Farm Accountancy Data Network – FADN*) loodi EL liikmesriikide poolt 1965. aastal eesmärgiga koguda informatsiooni põllumajanduslike majapidamiste majandustegevuse analüüsimiseks. Andmete kogumise korraldamiseks on igas liikmesriigis määratud asutus, kes vastutab andmete õigsuse ja Euroopa Komisjonile tähtaegse edastamise eest. Eestis on selleks asutuseks määratud Põllumajandusuuringute Keskus, kus FADN andmetega tegeleb maamajanduse analüüsi osakond, kelle poolt on 2018. aasta detsembris välja antud e-raamat

"Põllumajandustootjate majandusnäitajad 2017"¹⁸. 2018. aasta FADN andmete kohta valmib e-raamat 2019. aasta detsembris.

2017. aruandeaasta põllumajandustootjate üldkogumi struktuuri arvutuste aluseks on Statistikaameti poolt 2016. aastal läbiviidud põllumajanduse struktuuriuuringu tulemused ja standardtoodangu koefitsiendid "2013" (aastate 2011–2015 keskmine). Üldkogumisse kuulub 7610 ettevõtet ning FADN valimisse 663 ettevõtet, kellest 56% on füüsilisest isikust ettevõtjad. Ligikaudu 25% valimisse kuuluvatest tootjatest on mahetootjad. Standardtulemused ehk kehtestatud meetodika alusel arvatud näitajate kogum, annab võimaluse saada ülevaade nii põllumajandustootjate keskmistest majandustulemustest ettevõtte kohta, kui ka erinevate tootmistüüpide, majandusliku suuruse, ning mahe- ja tavatootmise ning ettevõtlusvormide lõikes¹⁹.

Põllumajandusliku raamatupidamise andmebaas sisaldab informatsiooni, mis on vajalik erinevate aktuaalsete teemade käsitlemisel ning analüüside koostamisel. Kuna ettevõtete valikul on järgitud põllumajandustootjate üldkogumi struktuuri, võib kogutud andmete alusel tehtud analüüside tulemusi üldistada põllumajandussektorile tervikuna. Alljärgnevalt kokkuvõtte 2017. aasta põllumajandussektori majandustulemustest, refereerides FADN andmetel koostatud e-raamatut.

FADN andmetel on keskmise Eesti põllumajandustootja kasutuses 126 ha põllumajanduslikku **maad**. Võrreldes 2016. aastaga on maakasutus veidi suurenenud, kusjuures väiketootjate grupis on see vähenenud ja suurtootjate grupis suurenenud.

Keskmiselt 34% kasutatavast põllumajanduslikust maast oli omandis ja 66% renditud või muudel tingimustel kasutusele võetud. Keskmiselt 37% põllumajandusmaast oli teravilja, 42% söödakultuuride ning 8% õli- ja muude põllukultuuride all. Tootmisest kõrvale jäetud maa osa oli 4%.

Tööjõudu kasutati keskmiselt 1,8 tööjõu aastaihikut (tjü)²⁰ ettevõtte kohta, millest ligi poole (42%) moodustas tasustamata tööjõud²¹.

Kogutoodangu väärtus koos toetustega (v.a investeeringutoetused) ulatus 2017. aastal 145 298 €-ni keskmiselt ettevõtte kohta, sh toetused moodustasid 27 495 € (ligi 19%). Võrreldes 2016. aastaga

2017. aastal oli kogutoodangu ja kogukulude suhe viimase viie aasta võrdluses kõrgeim, kuid üks kulutatud euro tõi tagasi 0,93 € ehk toodangu väärtus ei katnud selle tootmiseks tehtud kulutusi. Toetuste panus kuludega toimetulekul on märkimisväärne.

suurenes kogutoodangu väärtus koos toetustega (v.a investeeringutoetused) 29%, sealhulgas taimekasvatustoodangu väärtus 22%, loomakasvatustoodangu väärtus 37% ja toetused 30%. Sissetulekud põllumajandusega seotud kõrvaltegevustest suurenesid keskmiselt 31%. Taimekasvatustoodangu väärtuse suurenemine oli tingitud kõrgematest saagikuse näitajatest kui 2016. aastal. Kuid siinjuures tuleb silmas pidada, et 2016. aasta oli taimekasvatuses äärmiselt ebasoodne ning võrrelda tuleks pigem

2015. aasta näitajatega. Loomakasvatustoodangu väärtuse suurenemisele avaldas kõige enam mõju loomade arvu ja realiseerimishindade suurenemine 2017. aastal. Ka piimatootmises oli olukord võrreldes 2016. aastaga paranenud. Piimalehmade arvu vähenemine peatus ja keskmine piimatoodang lehma kohta kasvas jätkuvalt. Piima kokkuostuhinnaks kujunes 2017. aastal keskmiselt 327 €/t, mis on 40% kõrgem kui 2015. ja 2016. aastal. Kogutoodangu väärtuse üheks osaks on ka **toetused** (v.a investeeringutoetused). FADN-i meetodika kohaselt kajastatakse otsetoetused vastavalt toetuse määramise aastale ning maaelu arengu jm toetused vastavalt toetuse väljamaksmise aastale.

2017. aastal said põllumajandustootjad keskmiselt kolmandiku võrra rohkem toetusi (v.a investeeringutoetused) kui 2016. aastal. Kokkuvõttes moodustasid 2017. aastal otse- ja

¹⁸ FADN e-raamat <https://maainfo.ee/data/trykis/aastaraamat/FADN2017.pdf>

¹⁹ Standardtulemused <http://fadn.agri.ee/standardtulemused/>

²⁰ Tööjõu aastaihik (1 tjü) = 2200 töötundi aastas

²¹ Tasustamata tööjõud – oma pere liikmete või omanike tööjõukulu, mille eest tasu ei makstud

üleminekutoetused 67%, Maaelu arengukava toetused 26% ja turukorralduse eritoetused 7% toetuste (v.a investeeringutoetused) kogusummast.

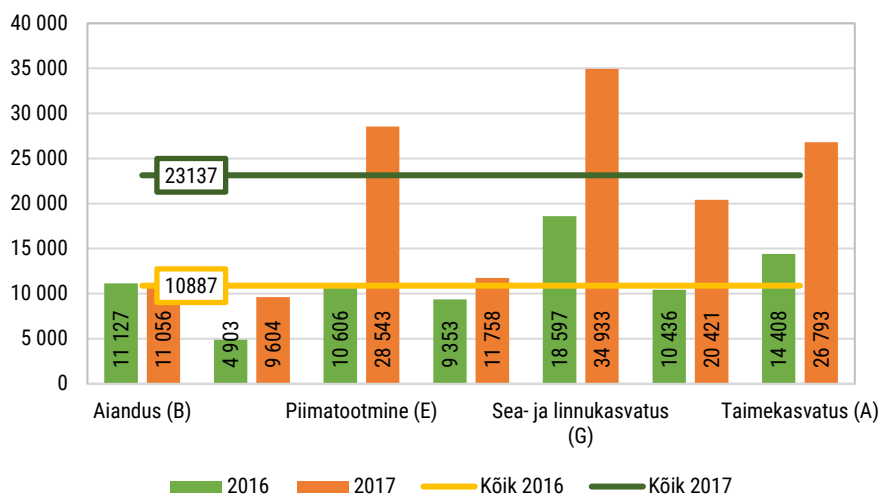
Põllumajandusmaa hektari kohta arvestatuna oli kogutoodangu väärtus koos toetustega (v.a investeeringutoetused) 2017. aastal keskmiselt 1151 €/ha, mis on viimase viie aasta võrdluses kõige kõrgemal tasemel. Toetuste (v.a investeeringutoetused) kogusumma kasutatava põllumajandusmaa hektari kohta oli 2017. aastal 218 €, mis on 27% rohkem kui 2016. aastal.

2017. aastal moodustasid **kogukulud** keskmiselt 126 951 € ettevõtte kohta, kusjuures erikulud moodustasid 41%, üldkulud 32%, kulum 14% ning tööjõukulud 13% kogukuludest. Kogukulud 1 ha kohta olid 1006 €. Võrreldes 2013. aastaga on kogukulud 1 ha kohta suurenenud keskmiselt 15%, sh erikulud 7%, üldkulud ja kulum 21% ning tööjõukulud 23%.

Kogutoodangu väärtuse suhe kogukuludesse näitab, mitme euro eest kogutoodangut tootis iga tootmises kulutatud euro. Kogutoodangu ja kogukulude suhtarv alla ühe näitab, et toodangu väärtus ei kata selle tootmiseks tehtud kulutusi. 2017. aastal oli kogutoodangu väärtuse suhe kogukuludesse 0,93 ja see on viimase viie aasta kõrgeim näitaja. Arvestades kogutoodangu väärtuse hulka ka toetused (v.a investeeringutoetused), kujunes 2017. aastal vastavaks suhtarvaks 1,14 ning ka see suhtarv on viimase viie aasta võrdluses kõige kõrgem. Tootmistüüpide lõikes oli 2017. aastal kogutoodangu väärtuse ja kogukulude suhtarv üle ühe sea- ja linnukasvatuses (1,1) ning aiandusega tegelevates ettevõtetes (1,06). Koos toetustega oli see indikaator üle ühe kõigis tootmistüüpides.

Netolisandväärtus²² oli 2017. aastal keskmiselt 40 871 € ettevõtte ja 23 137 € tööjõu aastaühiku kohta. Võrreldes 2016. aastaga on netolisandväärtus tööjõu aastaühiku kohta suurenenud üle kahe korra ja on viimase viie aasta võrdluses kõige kõrgem tulemus. Tootmistüüpide lõikes (joonis 7) suurenes netolisandväärtus tööjõu aastaühiku kohta enim piimatootmise tootmistüübis (2,7 korda), kõige kõrgem oli vastav näitaja sea- ja linnukasvatuse tootmistüübis (34 933 €), alla keskmise jäi aianduse ja loomakasvatuse tulemus.

Kui 2017. aastal moodustasid toetused keskmiselt 67% netolisandväärtusest tööjõu aastaühiku kohta, siis 2013. aastal moodustasid toetused 80%, 2014. aastal 85% ja 2015. aastal 87%. 2016. aastal oleks see näitaja ilma toetusteta olnud negatiivne.

Joonis 7. Netolisandväärtus tööjõu aastaühiku kohta tootmistüüpide lõikes, 2016/2017

Allikas: FADN

2017. aasta lõpus oli **koguvara** (käibevara ja põhivara kokku) väärtus keskmiselt 297 151 € ettevõtte kohta. Põllumajandusmaa 1 ha kohta arvestatuna oli varasid keskmiselt 2354 € eest. Võrreldes

²² Peamiste majandusnäitajate arvutuskeemid (taime- ja loomakasvatustoodang, kogutoodang, bruto- ja netolisandväärtus, ettevõtjatulu, arvestuslik netokasum, varade maksumus, bilansinäitajad, bruto- ja netoinvesteering) on toodud joonistel 47-52 e-raamatus <https://maainfo.ee/data/trykis/aastaraamat/FADN2017.pdf>

2016. aastaga on koguvara väärtus 1 ha kohta kasvanud keskmiselt 6%, kohustused 1 ha kohta on suurenenud 10%. Viimase viie aasta võrdluses on koguvara väärtus 1 ha kohta kasvanud 12% ja kohustused 16%. 2017. aastal olid varad 34% ulatuses finantseeritud võõrvahenditega, 66% varast moodustas omakapital ja viimasel viiel aastal on need näitajad olnud samal tasemel.

Põllumajandusmaa 1 ha kohta arvestatuna tehti 2017. aastal 226 € eest **brutoinvesteeringuid**, investeeringutoetusi saadi 16 €/ha (7% investeeringu summast). Viimase viie aasta võrdluses investeeriti kõige rohkem 2013. aastal (303 €/ha), investeeringutoetusi saadi 32 €/ha (10% investeeringu maksumusest).

2017. aasta andmed näitavad, et põllumajanduses oli hea aasta ja see peegeldub kogutoodangu väärtuses. Taimekasvatustoodangu väärtuse suurenemine oli tingitud kõrgematest saagikusunäitajatest kui 2016. aastal, mis oli taimekasvatuses äärmiselt ebasoodne. 2017. aasta taimekasvatust iseloomustab fakt, et kuna taimedel algas vegetatsiooniperiood tavapärasest hiljem, siis lükkus koristusperiood hilisemaks. Koristusperiood oli väga vihmane, mistõttu langes saagi kvaliteet ja suurenesid kuivatuskulud. 2017. aastal olid taimekasvatuskultuuride realiseerimishinnad valdavalt kõrgemad kui 2016. aastal. Loomakasvatustoodangu väärtuse suurenemisele avaldas kõige enam mõju loomade arvu ja realiseerimishindade suurenemine 2017. aastal. Eelkõige on märkimisväärne, et pärast mitut keerulist aastat sealihasektoris on sigade arvu vähenemine peatunud. Lisaks maksti ka erakorralist kohandamistoetust piimatootjatele ja sealihatootjatele.

3.3.3 Põllumajanduse majandusharu 2018. aasta korrigeeritud esialgsed majandustulemused

Põllumajandussektori makromajandustulemusi hinnatakse põllumajanduse majandusarvestuse (*Economic Accounts for Agriculture – EAA*) meetodika²³ alusel.

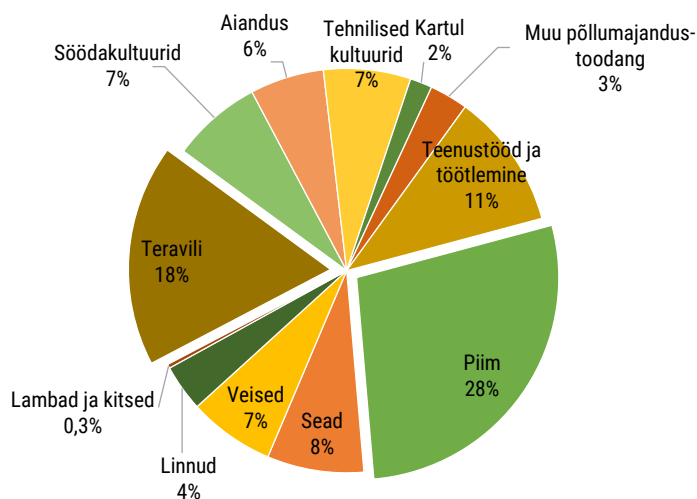
Põllumajanduse majandusharu toodangu²⁴ väärtuseks koos tootetoetustega (ehk alushindades) kujunes 2018. aasta²⁵ korrigeeritud esialgsedel andmetel 856 mln €, millest toodanguga seotud toetused moodustasid 2,7%. Toodangust moodustas **taimekasvatussaaduste kogutoodangu väärtus** (340 mln €) ~ 40%, **loomakasvatussaaduste kogutoodangu väärtus** (423,1 mln €) ~ 49% ning **lahutamatud kõrvaltegevused ja põllumajanduslikud teenustööd** ~ 11% (kokku 92,9 mln €).

Suurim osatähtsus kogutoodangu väärtuses (joonis 8) on piima toodangul (28%), millele järgneb teravilja toodang (18%).

²³ EAA meetodika on kehtestatud Euroopa Parlamendi ja Nõukogu määruses (EÜ) nr 138/2004. Esimene hinnang 2018. aasta põllumajanduse majandustulemustele koostati 2018. aasta novembris ning teine, korrigeeritud hinnang, 2019. aasta jaanuaris. Lõplikud andmed 2018. aasta kohta selguvad 2019. aasta septembris ning need koondab SA aruandeline näitajate alusel. Majandustulemuste hindamisel kasutatakse Statistikaameti esialgseid andmeid (põllumajandusloomade arv, juurdesünni ja liha kokkuostu näitajad; taimekasvatussaaduste kasvupindade ja saagikuse näitajad, avaldatud 25.01.2019). Põllumajandussaaduste tootjahindade arvestamiseks kasutatakse SA põllumajandussaaduste tootjahinnaindekseid ja Eesti Konjunkturiinstituudi poolt kogutavaid põllumajandussaaduste kokkuostuhindu. Vahetarbimise arvestuses kasutatakse SA põllumajandussaaduste tootmise vahendite ostuhinnaindekseid

²⁴ Põllumajanduse majandusharu toodang on põllumajanduslike majapidamiste põllumajandustoodangu ja lahutamatu mittepõllumajanduslike kõrvaltegevusalade kaupade ja teenuste toodangu summaarne väärtus

²⁵ Lisas 1.9 on toodud pikem aegrida aastate 2009–2018 peamiste põllumajanduse majandusarvestuse näitajate kohta

Joonis 8. Põllumajanduse majandusharu kogutoodangu väärtuse struktuur, 2018

Allikas: Statistikaamet, 05.02.2019, Maaeluministeeriumi esialgne korrigeeritud hinnang

Kogutoodangu väärtus alushinnas vähenes 3%, seejuures toodangu maht 6% ja alushinnad, milles on arvesse võetud tootmisega seotud toetused, tõusid 2%.

Taimekasvatustoodangu väärtus vähenes alushinnas 8%. Toodangu maht, mida mõjutas päikeseküllane, kuid pigem sademetevaene vegetatsiooniperiood, vähenes saagikuste madala taseme tõttu 20%, samas alushinnad tõusid 16%. Loomakasvatustoodangu väärtus vähenes alushinnas 3%, kuid tootjahinnas jäi 2017. aasta tasemele. Loomakasvatustoodangu maht suurenes 5%, kuid alushinnad, mida mõjutavad 2017. aastal makstud erakorralised toetused²⁶, langesid 8%.

Kogukulud ületavad toodangu väärtust tootjahinnas ehk turult saadavas hinnas hinnatuna 11%.

Põllumajanduslike kõrvaltegevuste väärtus suurenes 19%. Hinnangu aluseks on Statistikaameti lühiajastatistika.

Vahetarbimine kajastab kõikide tootmisprotsessis sisendina kasutatud kaupade ja teenuste (muutuvkulude) väärtust (sh ka omatoodetud rohusöödad). **Vahetarbimise väärtuseks** kujunes 2018. aastal korrigeeritud esialgse hinnangu kohaselt 600,8 mln €, mis on 1% vähem kui 2017. aastal. Vahetarbimine moodustas põllumajanduse majandusharu toodangu väärtusest 70%.

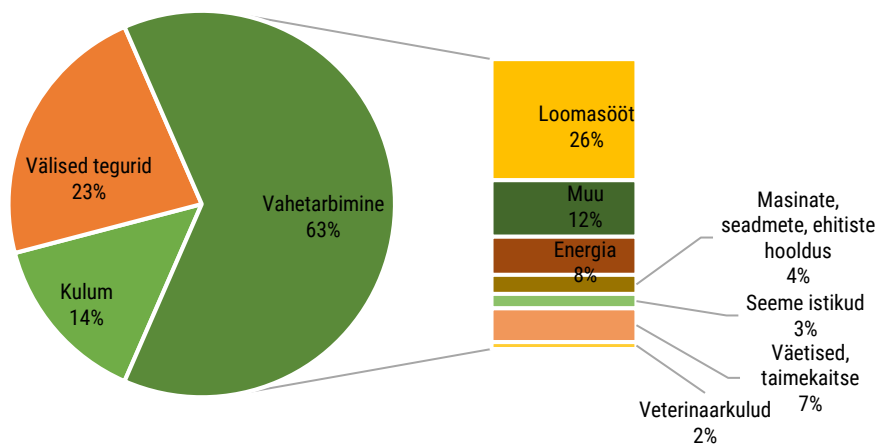
Kulum suurenes esialgse hinnangu alusel 5%, jõudes 137 miljoni euroni.

Väliste tegurite (tööjõukulud, rendid²⁷ ja intressid) kulud suurenesid kokku 7% kuni 214,6 mln €-ni peamiselt 11%-lise tööjõukulude suurenemise arvelt.

Kogukulud (952 mln €) suurenesid võrreldes 2017. aastaga 2% ning nende struktuuris moodustab vahetarbimine 63%, kulum 14% ja välised tegurid 23% (joonis 9). Kogukulud ületavad toodangu väärtust tootjahinnas ehk turult saadavas hinnas (ilma toetusteta) 11%.

²⁶ Lisaks tootmisega seotud üleminekutoetustele ja otsetoetustele maksti 2017. aastal erakorralist kohandamistoetust piimatootjatele ja muude loomakasvatussektorite põllumajandustootjatele ning piimatootmise vähendamise toetust kokku 16,8 mln €. 2018. aastal erakorralisi toetusi loomakasvatussektorile ei makstud

²⁷ Statistikaameti andmetel moodustas renditud maa 2016. aastal 60% kasutatavast põllumajanduslikust maast

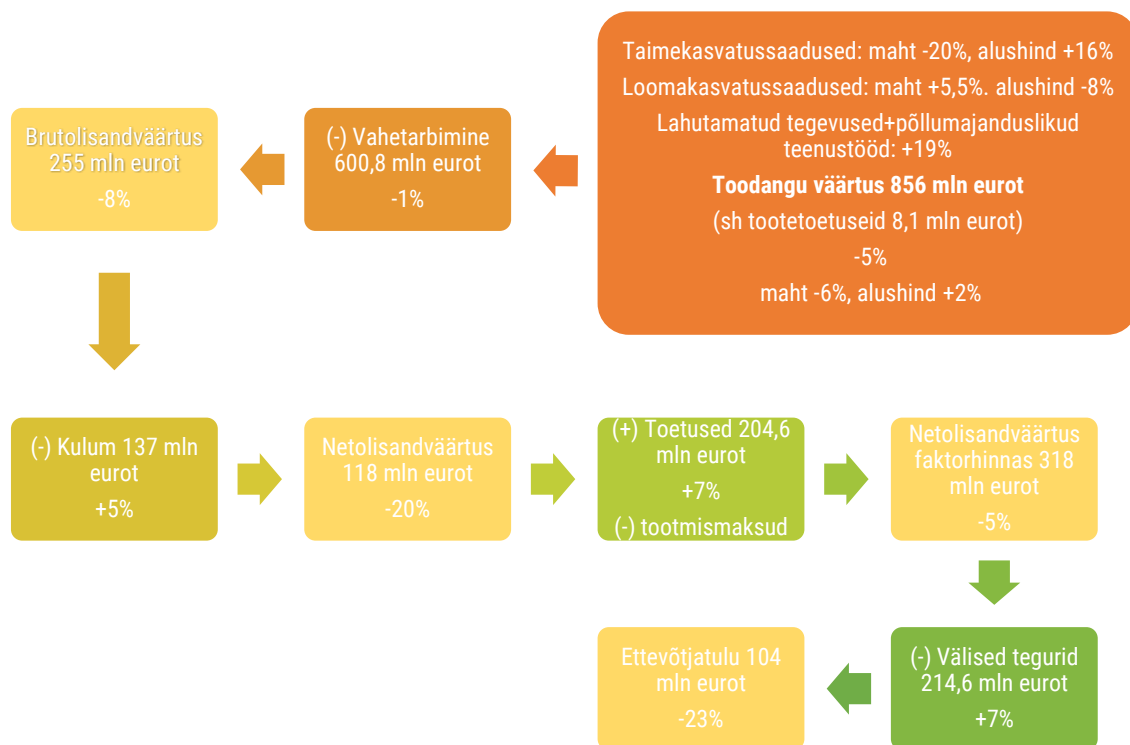

Joonis 9. Põllumajanduse majandusharu kogukulude struktuur, 2018

Allikas: Statistikaamet, 05.02.2019, Maaeluministeeriumi esialgne korrigeeritud hinnang

Tootmistoetuseid määrati 2018. aastal kokku 204,6 mln € ehk 7% enam kui 2017. aastal. Loodud lisandväärtust on võimalik majandusarvestuse järgi hinnata erinevatel tasemetel. **Brutolisandväärtuseks**, mis väljendub toodangu alushinnas väärtuse ja vahetarbimise vahena, kujunes esialgse korrigeeritud hinnangu alusel 2018. aastal 255 mln €, mis on 8% vähem kui 2017. aastal. **Netolisandväärtus** (brutolisandväärtus lahutatud kulum) vähenes kulumi suurenemise tõttu 20%. **Netolisandväärtus faktorhinnas** (netolisandväärtusele lisatud tootmisest lahtiseotud toetused (v.a investeeringutele) ja lahutatud tootmismaksud) vähenes toetuste suurenemise tõttu 5% jõudes tasemele 318 mln €. Seejuures toetused moodustasid netolisandväärtusest faktorhinnas 64%. Taandades netolisandväärtuse faktorhinnas aasta tööjõuühikute²⁸ kohta saame hinnata tööjõu tootlikkust, mis 2018. aastal oli esialgsel hinnangul ligikaudu 15 800 € ehk 4% vähem kui 2017. aastal. Netolisandväärtusest faktorhinnas kaetakse tööjõu, rendi- ja intressikulud, mille järel jääb sektorisse **ettevõtjatuluna** 2018. aastal ligikaudu 104 mln €, mis on 23% vähem kui 2017. aastal (joonis 10).

²⁸ Kokku oli 2018. aastal aasta tööjõuühikuid 20,14 tuhat (-1% 2017. aasta võrdluses), millest 65% moodustab palgaline tööjõud ja 35% mittepalgaline ehk peretööjõud

Joonis 10. Põllumajanduse majandusharu peamised näitajad, 2018, muutus võrreldes 2017

Allikas: Statistikaamet, 05.02.2019, Maaeluministeriumi esialgne korrigeeritud hinnang

Lisas 1.9 toodud tootlikkus on aastatel 2010–2013 suurenenud, 2014. aastal alanud langus päädis 2016. aasta sügava madalseisuga, millele on järgnenud jällegi tõusev suund jõudes 2018. aastal 2,1 korda 2009. aasta tasemest kõrgemale. Samal ajal kui põllumajanduse majandusharu kogutoodangu väärtuse suundumus on 2018. aastaks pööranud tõusule, ületades 2009. aasta väärtust 50%. Sarnaselt panustavad nüüdseks tõusu nii taime- kui loomakasvatus. Kulutuste tõusujoon on aga järsem – vahetarbimise kulutused on 52% ja väliste tegurite kulutused 62% suuremad kui 2009. aastal. Toote- ja tootmistoetuste tase on 57% kõrgem.

Võrdluses teiste EL liikmesriikidega on kasutusel indikaator A, mis näitab aasta tööjõuühiku kohta netolisandväärtuse faktorhinnas muutust võrreldes eelneva aastaga võttes arvesse SKP deflaatorit²⁹. Esialgse³⁰ hinnangu kohaselt vähenes indikaator A enim Taanis (-46,2%) ja suurenes enim Sloveenias (+23,9%). EL-28 keskmisena vähenes IndikaatorA 3,76%, Eesti vastav näitaja vähenes 7,8%, Lätil 8,5% ja Leedul 31% ehk tootlikkus vähenes enam, seega oli Eesti põllumajandustootjale 2018. aasta vähem tulemuslikum kui EL keskmine (joonis 11).

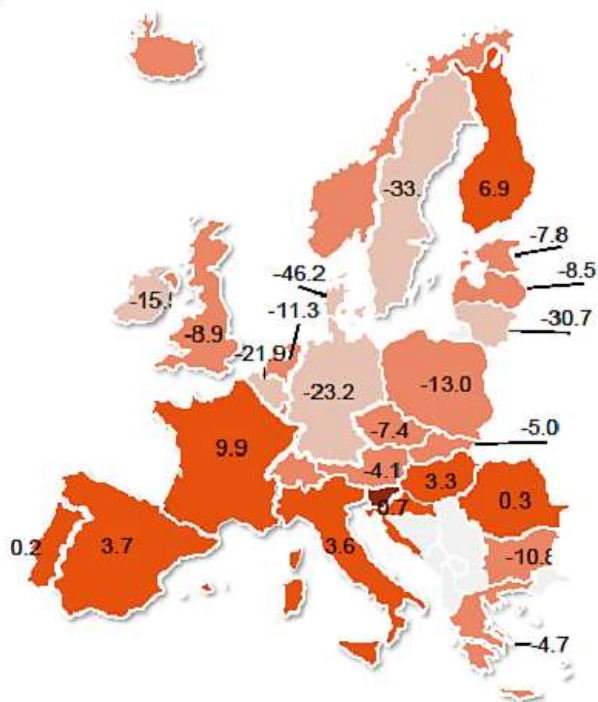
Eesti põllumajandustootjale oli 2018. aasta vähem tulemuslikum kui EL keskmine

²⁹ http://ec.europa.eu/economy_finance/ameco/user/serie/SelectSerie.cfm

³⁰ Eurostat avaldas korrigeeritud esialgse hinnangu 5. märtsil 2019 <http://ec.europa.eu/eurostat/data/database>

Indicator A, 2018 versus 2017

% muutus võrreldes eelneva aastaga

Joonis 11. Indikaator A EL liikmesriikides, 2018/2017

Allikas: Eurostat, 14.12.2018 liikmesriikide esialgne korrigeeritud hinnang

3.3.4 EL Outlook 2018–2030

Euroopa Liidu perspektiiv põllumajandusturgude ja sissetulekute kohta aastateks 2018–2030³¹ on koostatud Euroopa Komisjoni põllumajanduse ja maelu arengu peadirektoraadi (DG AGRI) ja *Joint Research Centre* (JRC) koostöös. Arvesse on võetud koostamise ajal kehtivaid kokkuleppeid, poliitikaid ja usaldusväärseid makromajanduslikke eeldusi seisuga september 2018. Seega ei kajastu võimalik Ühendkuningriigi lahkumine (Brexit) ega uue finantsperioodi ühise põllumajanduspoliitika kokkulepped. Samuti ei eeldata järgneviks kümnendiks suuri looduskataastroofe ega loomataude. Kehtestatud sanktsioonid Venemaale on arvesse võetud 2019. aasta lõpuni.

Tarbijate käitumine ja ootused on muutunud. Tootjale tähendavad need muutuvad nõudmised sageli kõrgemaid tootmiskulusid, kuid ka võimalust mitmekesistamiseks. Efektiivsuse märksõnadeks on täppisviljelus ja IT-lahenduste kasutamine.

Makromajanduslike eeldustena võetakse arvesse SKP, inflatsiooni, tarbijahinnaindeksi, valuutakursi ja toornafta hinna projektsioone, kasutades *Aglink-Cosimo* mudelit. Toornafta hinnatõusu eeldatakse 80-85 USD/barreli tasemelt 92 USD/bbl³² tasemele aastaks 2030. EUR kurss USD suhtes on lühiperspektiivis jätkusuutlik, pikas perspektiivis euro kallineb tagasihoidlikult. Reaal-SKP kasvu eeldatakse 1,5% aastas. Olulised põllumajandusturgude mõjutajad on järgmisel kümnendil tarbijad, kelle käitumine ja ootused on muutunud. Tarbija tunneb aina enam huvi toidu päritolu kohta ning soovib olla kursis tootmise

mõjuga keskkonnale ja kliimamuutustele. Tootjate jaoks tähendavad need muutuvad nõudmised sageli

³¹ EC (2018), EU agricultural outlook for markets and income, 2018-2030. European Commission, DG Agriculture and Rural Development, Brussels. https://ec.europa.eu/agriculture/markets-and-prices/medium-term-outlook_en#about

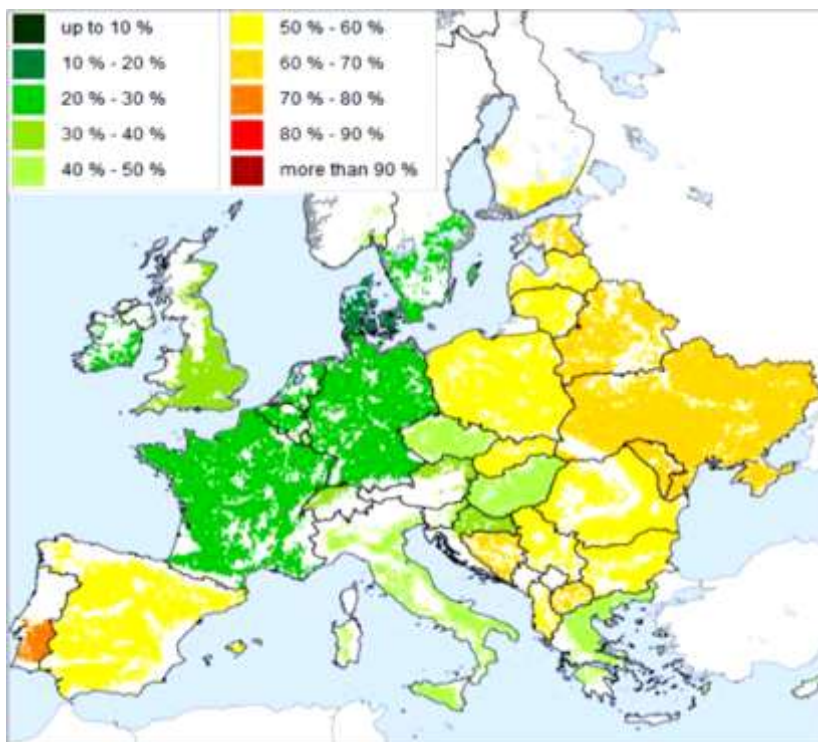
³² Bbl – barrel (1 bbl = 119,24 l)

kõrgemaid tootmiskulusid, kuid ka võimalust mitmekesistada oma tooteid, lisades väärtust, vähendades samal ajal negatiivseid kliima- ja keskkonnamõjusid.

Nõudlus maailmaturul kasvab, luues EL põllumajandussaaduste ekspordile võimalusi, kuid samal ajal suureneb ka maailmaturu pakkumine avaldades survet sõltuvalt toote- ja sihtturust.

Põllumajandusliku maa kasutus EL-is väheneb 146 mln ha-ni 2030. aastaks, kuid eeldatakse saagikuste suurenemist hoolimata regulatsioonidele taimekaitses, mis lisavad saagikuste arengule piiranguid. EU-N13³³ liikmesriikide saagikused, mõjutatuna tehnoloogia arengutest, hakkavad lähenema EU-15³⁴ liikmesriikide saagikustele. Täppisviljelusel on suur tähtsus saagikuste potentsiaali ärakasutamiseks (joonis 12). Rohumaa ja söödakultuuride pinna osatähtsus suureneb (mais söödaks ja biokütuseks), selle ajendiks on piimatootmise laienemise eeldused. Kartuli ja muude mugulate pind väheneb kiiremini kui eelmisel kümnendil. Mahetootmiseks kasutatava maa pind suureneb kümnendi jooksul 19 mln ha-ni.

Teraviljatodangu maht ja nõudlus (sööda arvelt) suurenevad. Teraviljahinnad (erakorralisi sündmusi arvesse võtmata) jäävad eeldatavasti kogu kümnendiks stabiilsele tasemele (EL keskmine 170 €/t) kuna nõudluse kasv on tagasihoidlik ja see tagatakse saagikuse kasvuga stabiilselt kasvupinnalt.

Joonis 12. Suhteline saagikuse vahe, mis tugineb potentsiaalsel saagikusel (mitteniisutatavad kultuurid)

Allikas: *Global Yield Gap Atlas*³⁵

Rapsi kasvupinna laienemist ei eeldata, kuna biokütuse võimalused on piiratud ja nõudlus söödana ei suurene. Samal ajal on soodsa poliitilise keskkonna tõttu **proteiinikultuuride** tähtsus suurenenud (1,4% põllukultuuride kasvupinnast) ning eeldatakse nõudluse kasvu nii söödaks kui inimtoiduna. Euroopas on ajalooliselt proteiiniallikate defitsiit ning neid imporditakse peamiselt USA-st ja Ladina-Ameerikast. 2017. ja 2018. aastal toimunud arutelude tulemusel on jõutud võimalike lahendusteni (kaunviljade ja sojaõa aretustöö toetamine, seotud otsetoetuste rakendamine) saavutamaks antud teemale positiivset

³³ Euroopa liidu liikmesriigid, mis ühinesid Euroopa Liiduga peale 2004. aastat

³⁴ Euroopa liidu liikmesriigid, mis ühinesid Euroopa Liiduga enne 2004. aastat

³⁵ <http://www.yieldgap.org/web/guest/methods-overview>

mõju. Meetmete kõrvalmõjuna nähakse ka kõrge kaudse maakasutusmuutuse (ILUC) riskiga biokütuste lähteainete järk-järgulist kaotamist.

Loomakasvatus saab eeldatavalt kasu kasvavast globaalsest nõudlusest ja mõistlikul tasemel söödahinnast. Laienev nõudlus nii maailmas kui EL siseturul annab võimaluse **piimasektori** kasvuks hoolimata suurtest hinnakõikumistest. Fookus suunatakse kõrgema lisandväärtusega toodetele (peamiselt juust), milles nähakse tugevat ekspordipotentsiaali ja ekspordi kasvu. Välis- ja siseturu nõudluse tagamiseks eeldatakse ca 1,23 mln t toorpiima toodangut aastas enam (+0,8%). Keskmise piimakuse tasemega soovitakse 2030. aastaks jõuda 8240 kg-ni piimalehma kohta aastas. Vastuoluline on kliimaeesmärkide täitmiseks vajalik piimalehmade arvu vähenemine koos aretustööga piimakuse tõstmiseks ja tarbijate rohumaa-tüüpi tootmise eelistamine.

Laienev nõudlus nii maailmas kui ka EL siseturul annab võimaluse piimasektori kasvuks hoolimata suurtest hinnakõikumistest.

Lihade tarbimine stabiliseerub, kuid linnuliha nõudluse eeldatud kasvuga väheneb sea- ja veiseliha tootmine ja tarbimine. Asendusena nähakse ka proteiinirikaste taimsete toitade tarbimise kasvu. Tarbimise muutuseid mõjutavad sotsiaalsed ja eetilised kaalutlused (loomade heaolu, veereostus), keskkonna ja kliimateemad, Maailma Terviseorganisatsiooni (WHO) soovitused ja elanikkonna vananemine (madalam proteiinivajadus).

Veiselihasektorit mõjutavad arengud piimakarjaga, sektori madal kasumlikkus, veiseliha nõudluse vähenemine ja tugev ekspordikonkurents, hoolimata nišiturgude avanemisest. Hinnad on eeldatavalt languses.

Lambalihasektor on taastumas tänu suurenenud kasumlikkusele, EL püsivale sisenõudlusele ja seotud otsetoetustele. Ekspordi osas on tugev konkurents, kus Austraalia ja Uus-Meremaa omavad 80% rahvusvahelisest kaubandusest.

Sealiha tarbimine on vähenemas, lootus on Hiinal, hoolimata tugevast konkurentsist USA ja Brasiiliaga. Tootmist mõjutavad oluliselt keskkonnanõuded. Positiivsed muutused on siiski tootlikkuse tõusus tänu aretustööle, kuid toodangu vähenemist eeldatakse 0,2% aastas. Ekspordi osas on lootus kahel partneril – Filipiinidel ja Vietnamil. Hinnatõusu ei eeldata, pigem kõikumisi ebakindluste tõttu.

Kodulinnuliha on ainus liha, mille puhul eeldatakse, et nii EL-i toodang kui ka tarbimine kasvavad järgmise kümnendi jooksul märkimisväärselt (mõlemad umbes 4% ajavahemikul 2018–2030). Ülemaailmse nõudluse jätkuva kasvu toel suurendab EL oma ekspordi tänu linnuliha ja rupsi erinevate jaotustükkide väärtustamisele ning laiale sihtriikide valikule.

Eeldatud turumuutuste mõju analüüs (EAA baasil) **põllumajandustootjate sissetulekule** näitab põllumajandustulu stabiliseerumist tööjõuühiku kohta. Põllumajandustoodangu väärtusele eeldatakse kasvu (nii mahu, kuid peamiselt hinna arvelt), mida veavad muutused teravilja, piima ja linnuliha tootmises. Toodangu kasvu lootused on pandud piimatootmisele ning EU-N13 muutustele. Tootmiskulud suurenevad ligi 2% aastas peamiselt energia- ja väetiste hinnatõusu ning suureneva kulumi tõttu. Oluline roll on jätkuval tööjõu väljavoolul põllumajandusest struktuurimuutuste tõttu.

3.4 Toiduainetööstus

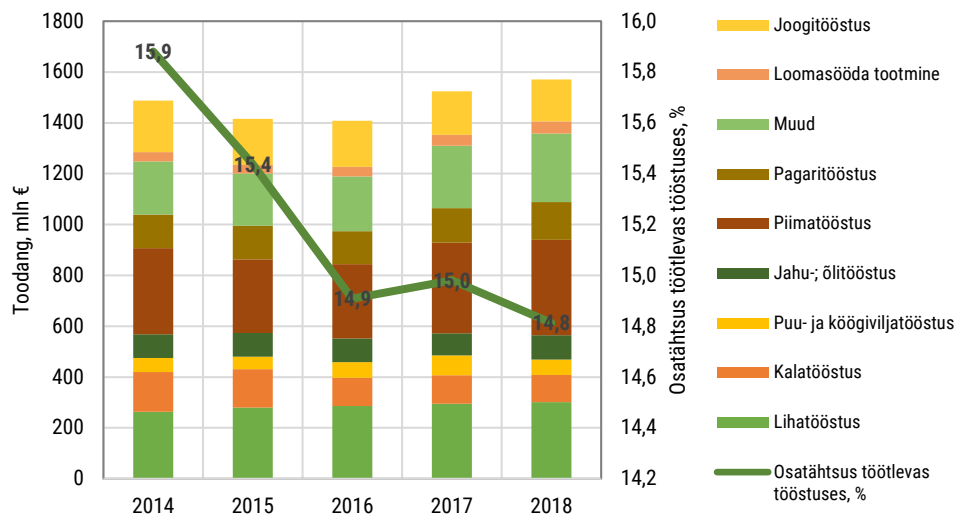
Marje Mäger

Toiduainetööstus (sh joogitööstus) on pikaajaliste traditsioonidega haru Eesti töötlevas tööstuses. Eestis tegutseb toiduainetööstuse valdkonnas (2017. aasta andmetel) üle 700 ettevõtte (juriidilisi isikuid).

Toiduainetööstus on pikaajaliste traditsioonidega tööstusharu, mis annab 2% Eestis loodud lisandväärtusest.

Suurusgrupiti (tööga hõivatud isikute³⁶ arvu järgi) on kõige enam alla 10 töötajaga mikroettevõtteid, mis moodustavad ligi 70% kogu ettevõtete arvust. Toiduainetööstuses töötab umbes 3% hõivatutest ning sektor annab 2% Eestis loodud lisandväärtusest.

Statistikaameti lühiajastatistika andmetel toodeti 2018. aastal toiduainetööstuse ettevõtete poolt kokku ~1,6 mld € eest toodangut (joonis 13), millest kolmandik (ligi 530 mln €) eksporditi. Toiduainetööstuse osakaal töötleva tööstuse ekspordis oli 8%. Eelmise aastaga võrreldes suurenes toodang rahalises väärtuses 3% võrra. Toiduainetööstuse toodang moodustas 2018. aastal 15,0% töötleva tööstuse kogutoodangust.

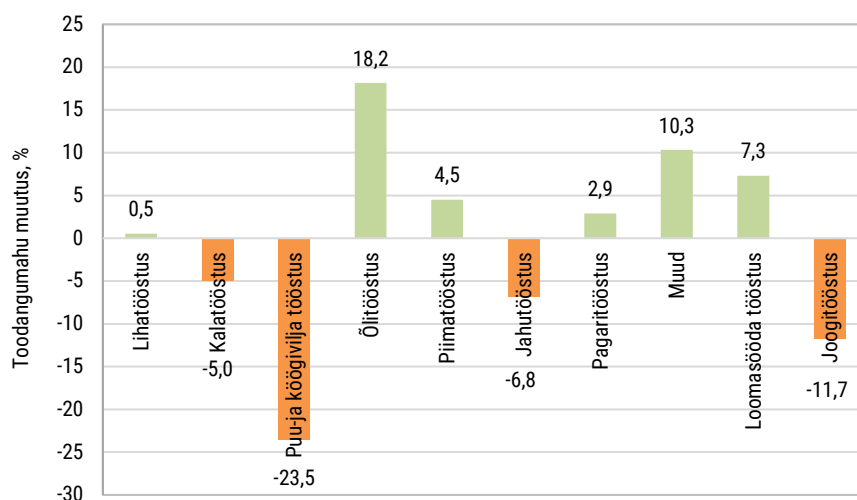

Joonis 13. Toiduainetööstuse toodang, osatähtsus töötlevas tööstuses, 2014–2018

Allikas: Statistikaamet, Maaeluministerium

Suurim toodangumahtude kasv rahalises vääringus toimus õlitööstuses (18,2%; joonis 14). Hüppeline suurenemine peegeldab madalat võrdlusbaasi ja piisavat toorainega varustatust. Kui 2016. aasta kevha rapsisaagi tõttu tekkis tooraine puudus ja Eesti suurim õlitootja – AS Scanola Baltic ei saanud täisvõimsusel toota, siis 2017. aasta hea rapsi- ja rüpsisaagi tulemusel olid toorainevarud piisavad, mis võimaldas tootmismahu tõsta. Aastases võrdluses vähenes joogitööstuse toodangumaht kümnendiku võrra. Languse põhjustas kiiresti aktsiisitõusust tulenenud sisenõudluse vähenemine.

³⁶ Kõik ettevõttes töötavad isikud, olenemata tööajast

Joonis 14. Toiduainetööstuse toodangumahu muutus sektorite lõikes, 2018/2017

Allikas: Statistikaamet, Maaeluministeerium

Suurima osa Eesti toiduainetööstuse toodangust annavad jätkuvalt piima- (24%) ja lihatööstus (19%). Statistikaameti andmetel oli 2018. aastal toiduainetööstuses tööga hõivatud keskmiselt 14 584 inimest, mida oli 242 inimese võrra (-1,6%) vähem kui eelneva aastal. Tööjõumahukamad tegevusalad toiduainetööstuses on liha- ja pagaritööstus.

Vaadates toiduainetööstust tervikuna, oli 2018. aasta majanduslikult tagasihoidlik – kulud kasvasid oluliselt kiiremini kui müügitulu, kogukasum vähenes peaaegu kolmandiku võrra ning vähenes ka ettevõtete efektiivsus.

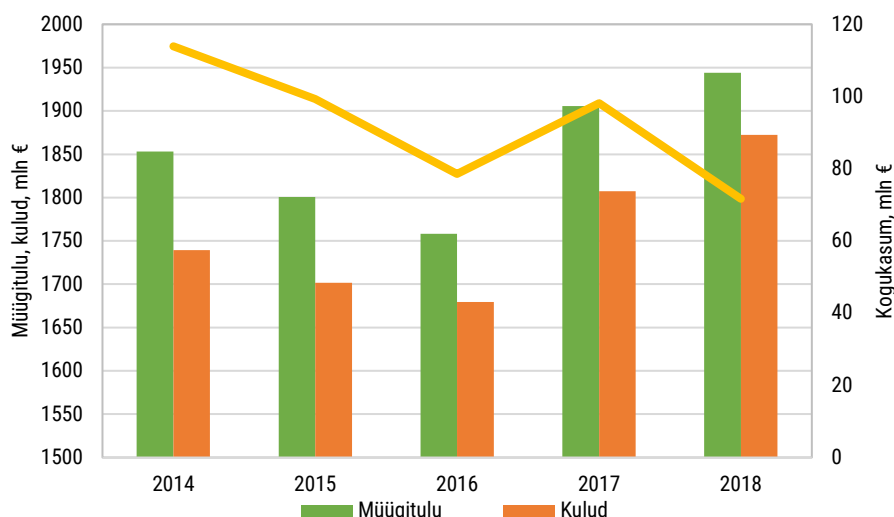
Majandustulemuste suurim mõjutaja oli joogitööstus, kus vähenenud sisenõudluse tulemusel jäid majandustulemused nõrgaks. Joogitööstuse eksport kasvas hüppeliselt, kuid kiiresti kasvanud

Toiduainetööstusele oli 2018. a majanduslikult tagasihoidlik – kulud kasvasid oluliselt kiiremini kui müügitulu, kogukasum vähenes peaaegu kolmandiku võrra ning vähenes ka ettevõtete efektiivsus.

alkoholiaktsiisi tõttu müük koduturul vähenes. Sektorite lõikes vaadates toimus muutus puu- ja köögiviljatööstuses. Nimelt ühendas kontsern Orkla aprillis kaks oma gruppi kuuluvat Eesti toiduainetööstuse ettevõtet – Kalevi ja Põltsamaa Felixi, mille tulemusena tekkis juriidiline isik –

Orkla Eesti AS. EMTAK järgi kuulub uue ärinimega ettevõtte gruppi C108 (valmistoitude, suhkru ja – kondiitritoote jm tootmine), seega ei kajasta Statistikaamet endise Põltsamaa Felixi majandusnäitajad enam puu- ja köögivilja sektoris. Kuna Põltsamaa Felix AS oli suure osatähtsusega ettevõtte puu- ja köögivilja tööstuses, siis muutuse tulemusel on puu- ja köögiviljatööstuse andmed eelmise aastaga raskesti võrreldavad.

Toiduainetööstuse ettevõtete **müügitulu** (joonis 15) oli 2018. aastal 1,9 mld € ja see moodustas 15% kogu töötleva tööstuse müügitulust. Võrreldes eelmise aastaga suurenes toiduainetööstuse müügitulu vaid 2% võrra. Kasv jäi tagasihoidlikuks joogitööstuse, kui suure osakaaluga sektori, kehva müügitulemus tõttu. Tegevusaladest on müügitulus jätkuvalt suurim osakaal piima- (21%) ja lihatööstusel (17%), joogitööstus andis 12% toiduainetööstuse müügitulust.

Joonis 15. Toiduainetööstuse müügitulu, kulud, kogukasum, 2014–2018

Allikas: Statistikaamet, Maaeluministeerium

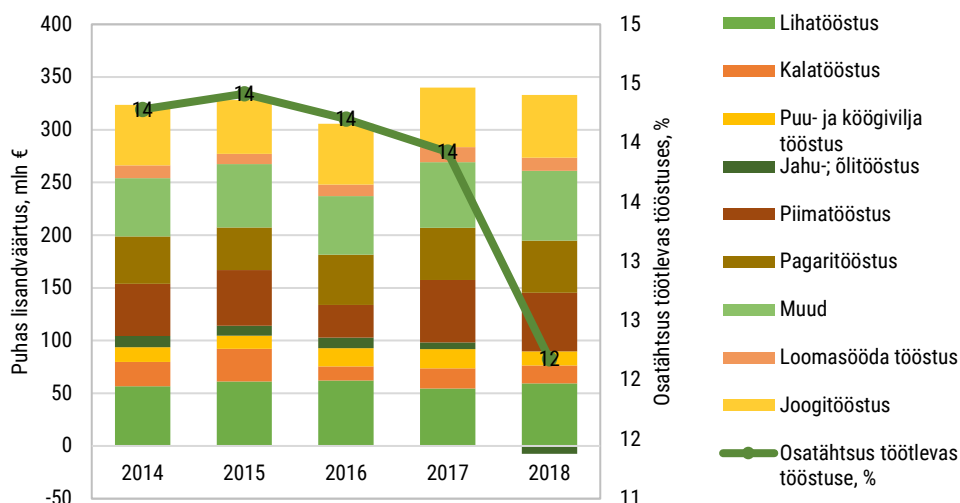
Toiduainetööstuse 2018. aasta **kulud** kokku olid 1,9 mld €, mis on 4% rohkem kui eelmisel aastal. Kulude kasvu soodustas sisendite hinnatõus, mida peegeldab ka toiduainete tootjahinna kasv. Tööjõukulud, mis moodustavad peaaegu neljandiku kuludest, suurenesid aastases võrdluses 5%. Kuigi tööjõukulude kasv on aeglustunud, püsib nii toiduainetööstuses kui ka Eesti ettevõtetes üldiselt, tööjõupuudusest tingitud palgasurve. Tööjõupuuduse leevendamiseks palgati 2018. aastal toiduainetööstusesse üle 700 hooajajärgset, enamusest olid Ukraina kodanikud.

Toiduainetööstuse **kogukasum**³⁷ 2018. aastal oli 71,7 mln €, mis võrreldes eelneva aastaga vähenes neljandiku võrra (-27%). Suurim osakaal toiduainetööstuse 2018. aasta kogukasumis oli joogitööstusel (37%), järgnesid piimatööstus (22%) ja lihatööstus (14%). Teiste sektorite osakaal oli väiksem. Võrreldes eelmise aastaga suurenes kõige enam lihatööstuse kasum – 32%. Suur kasv tulenes madalast võrdlusbaasist. Joogitööstuse kasum suurenes 9%, samas teiste sektorite kasum vähenes. Näiteks piimatööstuse kogukasum vähenes 28%. Suure osakaalu tõttu mõjutab piimasektori käekäik toiduainetööstust tervikuna.

Suurima panuse toiduainetööstuse lisandväärtuse loomisse annavad joogi-, piima- ja lihatööstus, kõige tagasihoidlikum on jahu- ja õlitööstuse osakaal. Toiduainetööstuses loodi 2018. aastal 326 mln € **puhas lisandväärtust**³⁸, mis vähenes aastaga 4% võrra (joonis 16). Lisandväärtus kasvas vaid liha- ja joogitööstuses, vastavalt 9% ja 2%, teistes sektorites lisandväärtus vähenes. Kõige enam mõjutas toiduainetööstuse lisandväärtust piimatööstuse, kui suure osakaaluga tegevusala, lisandväärtuse vähenemine. Õli- ja jahutööstuse negatiivne lisandväärtus peegeldab tööstuse suurtest laovarudest tekkinud kulude kasvu.

³⁷ Kasutatud on Statistikaameti andmebaasis lühiajastatistikas avaldatud ettevõtete kogukasumit, mis ei ole võrreldav aastastatistikas avaldatava puhaskasumiga, kuna nende arvutamisel on kasutatud erinevaid meetodikaid.

³⁸ Puhast lisandväärtust = kogukasum (-kahjum) + tööjõukulud

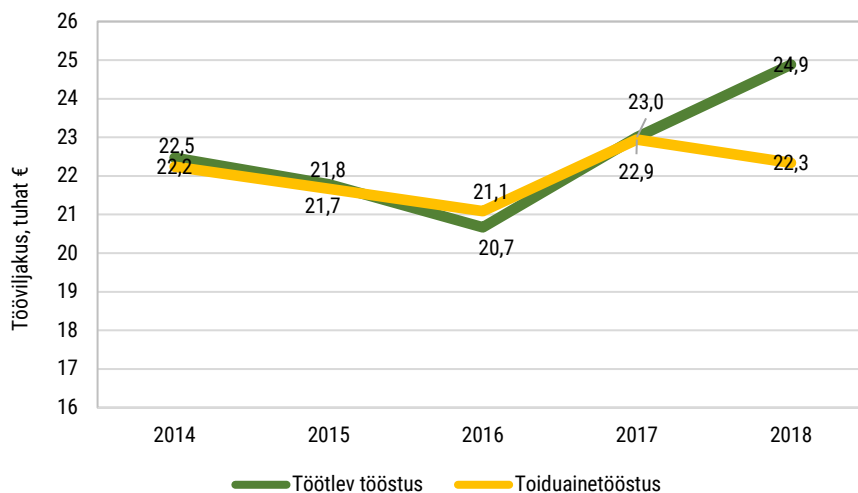

Joonis 16. Toiduainetööstuse puhas lisandväärtus, osatähtsus töötlevas tööstuses, 2014–2018

Allikas: Statistikaamet, Maaeluministeerium

Lisandväärtuse vähenemine viis ka töövõljalikuse langusesse. Toiduainetööstuse tegevusalade keskmine **töövõljalikus**³⁹ (joonis 17) oli 2018. aastal 22 300 € inimese kohta, vähenedes eelmise aastaga võrreldes 2,6%. Samal ajal töötleva tööstuse keskmine töövõljalikus kasvas 8,2% ja oli 24 900 € inimese kohta.

Töövõljalikus kasvas kõige enam liha- ja pagaritööstuses, vastavalt 10,4% ja 7,1%, joogi-, valmis loomasööda tööstuses ning muude toiduainete tootmises oli kasv alla 5%. Teiste tegevusalade töövõljalikus aga langes.

Joonis 17. Töötleva ja toiduainetööstuse töövõljalikus puhta lisandväärtuse alusel, 2014–2018

Allikas: Statistikaamet, Maaeluministeerium

Majanduskasvu seisukohalt on väga oluline ettevõtete tootlikkuse kasvatamine. Tootlikkuse kasvuks on kaks viisi, kas suurendada toodangu mahtu või tootmise efektiivsust. Toodangu mahtude kiiret kasvatamist piirab koduturu väiksus ja sobivate eksportturgude leidmise ajakulukus. Sellepärast on ettevõtja seisukohalt väga oluline tootmise tõhustamine.

³⁹ Töövõljalikus = puhas lisandväärtus/tööga hõivatud inimeste arv

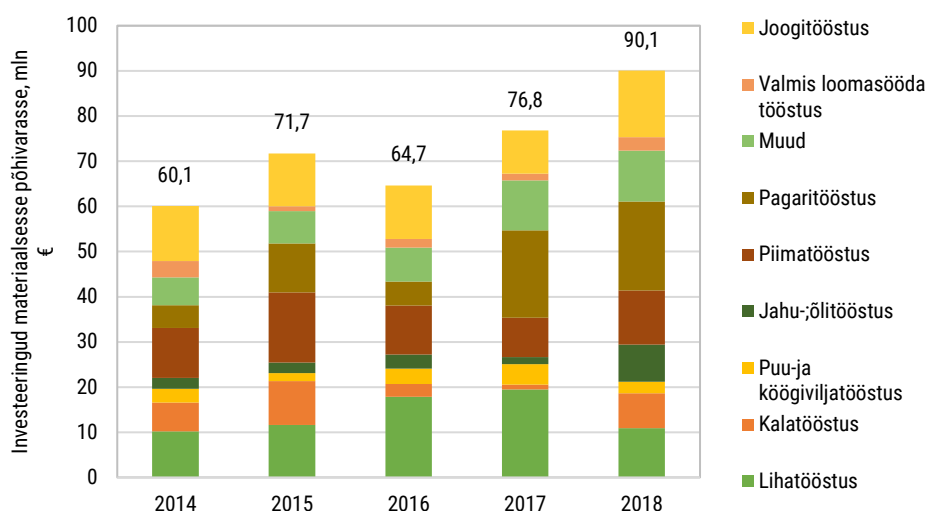
Üheks olulisemaks tootlikkuse tõstmise viisiks on pidevad investeeringud uude tehnoloogiasse ja tehnikasse. Samuti on toidusektoris tugev konkurents, mis sunnib tootma efektiivsemalt ning klientide

Ettevõtete investeerimisaktiivsus kasvas jätkuvalt. Investeeriti nii potentsiaalse efektiivsuse kui ka tootmismahu kasvu eesmärgil.

järjest kasvavad vajadused ja kvaliteedinõuded nõuavad ettevõtelt uute tehnoloogiate kasutuselevõttu, paindlikkust ning innovaativsust. Sellest tulenevalt on väga oluline pidev investeerimine tootmise kaasajastamisesse.

Ettevõtete investeerimisaktiivsus kasvab jätkuvalt. Oluliste kaubanduspartnerite stabiilne majandusolukord annab alust arvata, et välisnõudluse kasv jätkub ja see loob kindlustunde investeeringute tegemiseks. Kasvu toetavad ka praegused pankade madalad laenuintressid. Samuti on tööstustel võimalus kasutada mitmed investeeringutoetuste meetmeid.

Toiduainetööstuse ettevõtted **investeerisid materiaalsesse põhivarasse** (joonis 18) 2018. aastal 90,1 mln €, mis oli 17% rohkem kui eelmisel aastal. Tegevusalade lõikes investeerisid kõige enam pagari- ja joogitööstus vastavalt 20 mln € ja 15 mln €. Teiste tegevusalade investeeringud olid väiksemad.

Joonis 18. Toiduainetööstuse sektorite investeeringud materiaalsesse põhivarasse, 2014–2018

Allikas: Statistikaamet, Maaeluministeerium

Kõige rohkem investeeriti toiduainetööstuse ettevõtetes 2018. aastal muudesse masinatesse ja seadmetesse (v.a arvutid ja transpordivahendid), kokku 60,6 mln € väärtuses, mis moodustas kogu materiaalsesse põhivarasse tehtud investeeringutest 67%. Hoonete ehitamise ja rekonstrueerimise investeeriti 22,5 mln € (25%). Seega investeerisid ettevõtted nii potentsiaalse efektiivsuse kui ka tootmismahu kasvu. Kõige väiksem oli investeering maasse – 308 000 €.

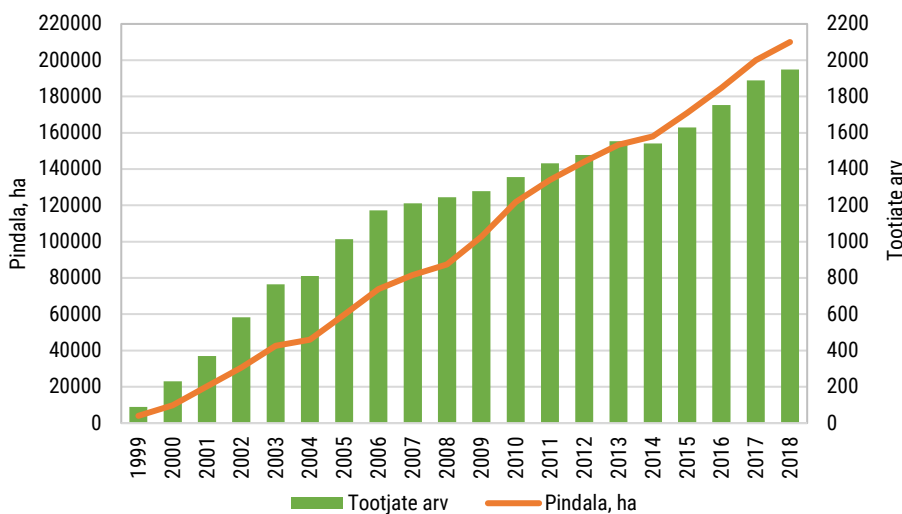
3.5 Mahepõllumajandus

Marika Ruberg, Karin Zereen

Mahepõllumajandussektor kasvab hoogsalt nii maailmas, Euroopas kui ka Eestis. Tarbijate nõudlus mahetoodete järgi suureneb, järjest enam lisandub uusi mahetootjaid ning ühes sellega laieneb ka mahepõllumajandusmaa pindala. Eestis oli 2018. aastal 210 033 ha **mahepõllumajandusmaad**, mis moodustab kogu Eesti põllumajandusmaast ligikaudu 21% (joonis 19). Võrreldes eelmise aastaga suurenes mahepõllumajandusmaa 5%. Viimase viie aastaga on mahepõllumajanduslik maa suurenenud 33%. **Mahetootmisega tegelevaid põllumajandusettevõtteid** oli 2018. aastal 1948 – võrreldes eelmise aastaga suurenes nende arv 60 võrra ehk 3%.

Mahepõllumajandussektor kasvab hoogsalt nii maailmas, Euroopas kui ka Eestis.

Mahepõllumajandusettevõtted on aastatega ka järjest suuremaks kasvanud – 2018. aastal oli keskmises mahepõllumajandusettevõttes ligikaudu 108 ha mahepõllumajandusmaad.

Joonis 19. Mahepõllumajandusmaa pindala ja mahetootmisega tegelevate ettevõtete arv, 1999–2018

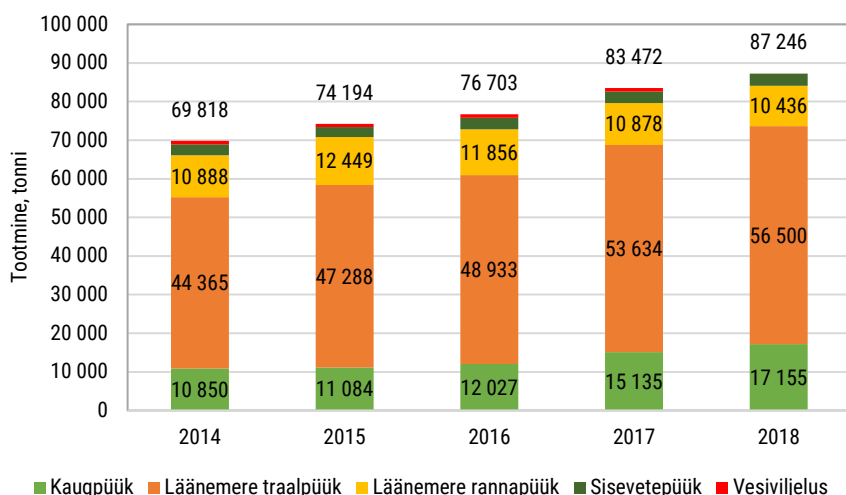
Allikas: Mahepõllumajanduse register

Igal aastal suureneb ka **mahetooraine väärindamisega tegelevate ettevõtete arv**. 2018. aastal tegeles mahetoorainest toodete valmistamisega 168 ettevõtet. Suurem osa ettevõtetest toodab mahetootsuid puu- ja köögiviljadest, kartulist, marjadest, sh metsamarjadest ja seentest. Toodetakse ka näiteks tera- ja kaunviljatooteid, liha- ja piimatootsuid, jooke ning õlisid.

3.6 Kalandus

Eduard Koitmaa, Maarja Purik

Kalapüük jaguneb laias laastus Läänemere traalpüügiks, ranna- ja sisevetepüügiks ning kaugpüügiks. Kokku püüti 2018. aastal 87 246 t, mis on 5% enam kui eelneval aastal (joonis 20). Kalapüüki Läänemere avamere osas reguleeritakse maksimaalselt lubatava püügikoguse (kvoodi) abil, rannikuvetes ja sisevetes reguleeritakse kalapüüki püügivahendite arvu abil. Rahvusvaheliselt reguleeritavate kalavarude seisundit hindavad rahvusvahelised teadusorganisatsioonid. Aasta-aastalt muutuvad hinnangud varude olukorrale kriitilisemaks ja seetõttu soovitatakse püügikoormust vähendada.

Joonis 20. Kalapüügi- ja vesiviljelustoodete tootmine, 2014–2018

Allikas: Veterinaar- ja Toiduamet, Statistikaamet

3.7 Kaubandus

Eve Paju

Põllumajandussaadusi ja toidutööstuste tooteid eksporditi⁴⁰ Eestist 2018. aastal jooksevhindades 1,15 mld € **väärtuses** ning **imporditi** Eestisse 1,55 mld € eest (joonis 21). Eelneval aastal elavnenud kaubavahetus on vaibunud.

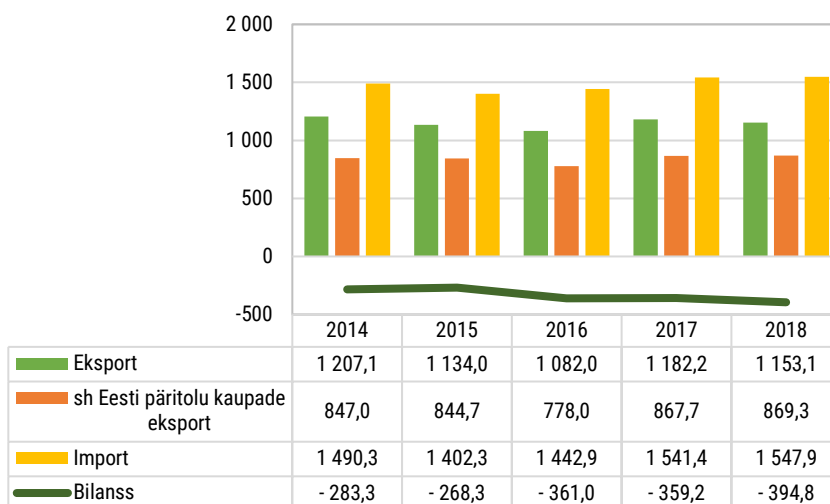
Põllumajandussaaduste ja toidukaupade eksport 2018. aastal 1,15 mld €, vähenedes aastaga 2,5%. Eesti päritolu kaupade osakaal ekspordis on aastases võrdluses paar protsenti kasvanud, ulatudes 75%ni.

Aastases võrdluses on eksport vähenenud 2,5% ja impordi väärtus kasvas tagasihoidlikult 0,4%. Kaubavahetuse puudujääk oli 394,8 mln €.

Ekspordi puhul kasvas Eesti päritolu kaupade väljavedu 0,2%,

samas langes re-ekspordi ehk välismaalt sisse toodud kaupade taas-väljavedu 9,8%. Vahendatavate kaupade vähenemist mõjutas Venemaale saadetava toidulisanditest ja nn rikastatud toitudest moodustuva kaubagrupi väljaveo märgatav langus. Eesti päritolu kaupade osatähtsus aastases võrdluses paari protsenti võrra kasvas ja moodustas 75% kogu ekspordist.

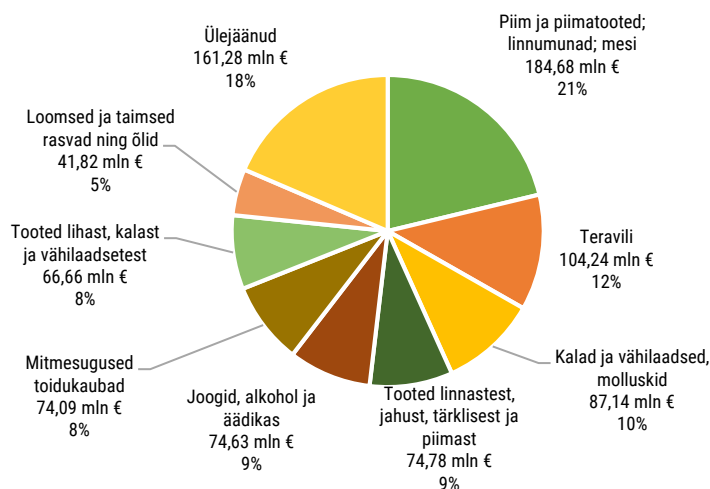
⁴⁰ Ekspordi andmed 10.02.2019 seisuga

Joonis 21. Eksport, sh Eesti päritolu kaupade eksport, import ja bilanss, 2014–2018

Allikas: Statistikaamet

Eestis toodetud või töödeldud põllumajandussaaduste ja toidukaupade eksport oli hinnanguliselt 869,3 mln €. Suurima panuse eksporti andis piimasektor (21%), teravilja sektor (12%) ja kalasektor (10%) (joonis 22). Toorpiim oli endiselt suurima ekspordikäibega (62,2 mln €) kaubaartikkel, kuid aastases võrdluses on ekspordikäive langenud (12%; 8,8 mln €).

Joonis 22. Eesti päritolu põllumajandussaaduste ja toidukaupade eksport kaubagruppide lõikes, 2018

Allikas: Statistikaamet

Vaadeldes ekspordi tootegruppide lõikes (tabel 2), tõusis enim leiva- ja saiatoodete ning valikpargaritoodete (10,6 mln €), õlu (10,0 mln €) ja külmutatud kala (6,8 mln €) eest saadud eksporditulu. Suurenes ka kaera (4,6 mln €), rapsi-, rüpsiõli (4,3 mln €) ja õlikookide väljavedu (4,2 mln €).

Põuast tingitud kehv teraviljasaak vähendas nisu ekspordi poole võrra.

Põuast tingitud kehv teraviljasaak oli kahtlemata oluliseks põhjuseks, miks toimus suurim langus nisu (43,8 mln €) ekspordis. Märkatav langus toimus ka kastmete (6,4 mln €), kuivatatud, suitsutatud ja soolatud kala (5,5 mln €), kontsentreerimata piima ja

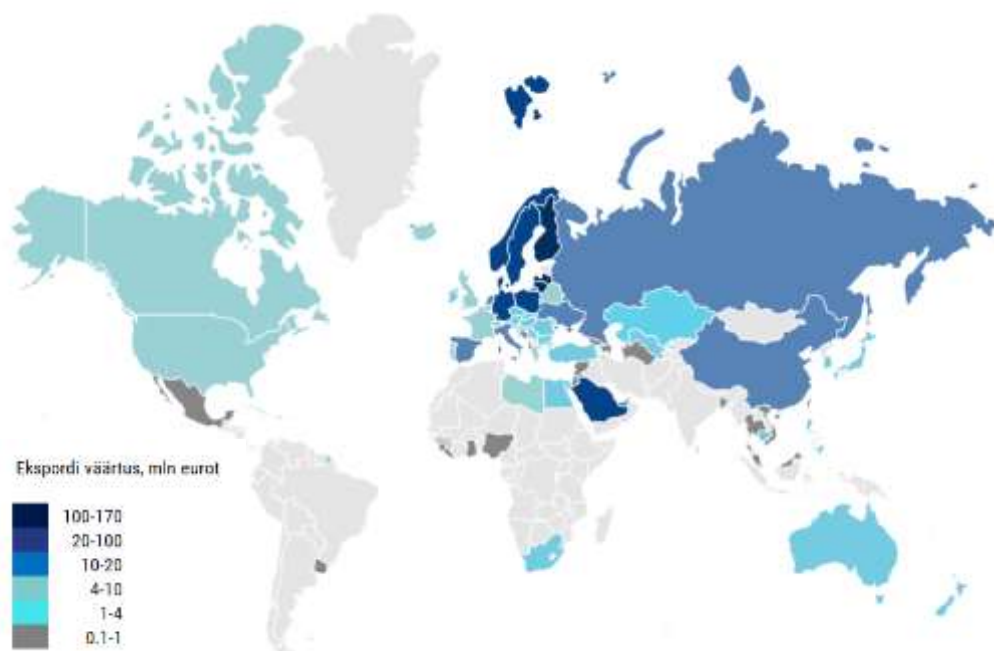
rõõsk koore (4,8 mln €) ja odra (3,2 mln €) ekspordis.

Tabel 2. Eesti päritolu põllumajandussaaduste ja toidukaupade eksport, 2017/2018

Kaubaartikkel	2017 mln €	2018 mln €	2018 vs 2017 mln €	2018 vs 2017, %
Piim ja röösk koor, kontsentreerimata	81,0	76,2	-4,8	-6,0
Juust ja kohupiim	59,8	63,5	3,7	6,0
Leiva- ja saiatooted jms pagaritooted	48,0	58,6	10,6	22,0
Oder	44,3	41,1	-3,2	-7,0
Nisu ja meslin	84,6	40,8	-43,8	-52,0
Rapsi-, rüpsi- või sinepiõli ja nende fraktsioonid	31,2	35,6	4,3	14,0
Õlu	23,8	33,8	10,0	42,0
Kastmed ja valmistised kastmete valmistamiseks	37,3	30,9	-6,4	-17,0
Külmutatud kala, v.a kalafileed	20,3	27,1	6,8	34,0
Kalafileed ja muu kalaliha	27,1	26,3	-0,9	-3,0
Pärmid	24,2	25,0	0,8	3,0
Kalatooted ja -konservid	19,6	23,6	4,1	21,0
Elusveised	18,6	20,6	2,0	11,0
Kaer	12,0	16,6	4,6	38,0
Tooted või konservid lihast, rupsist või verest	14,9	16,1	1,2	8,0

Allikas: Statistikaamet

Eesti põllumajandussaaduste ja toidukaupade eksport maailmakaardil on aasta-aastalt oma haaret laiendanud (joonis 23), viimastel aastatel on toidukaupu eksporditud enam kui 100 erinevale sihtturule. Samas valdavalt on orienteeritud EL siseturule, 2018. aastal tuli 82% ekspordikäibest (712,7 mln €) just kaupade müügist EL liikmesriikidesse. EL siseselt suundub suur osa meie ekspordist lähiriikide turgudele, üle poole (2018. aastal 67%) ekspordist tuleb lähiriikide – Soome, Läti ja Leedu – turgudelt.

Joonis 23. Eesti päritolu põllumajandussaaduste ja toidukaupade sihtriigid, 2018

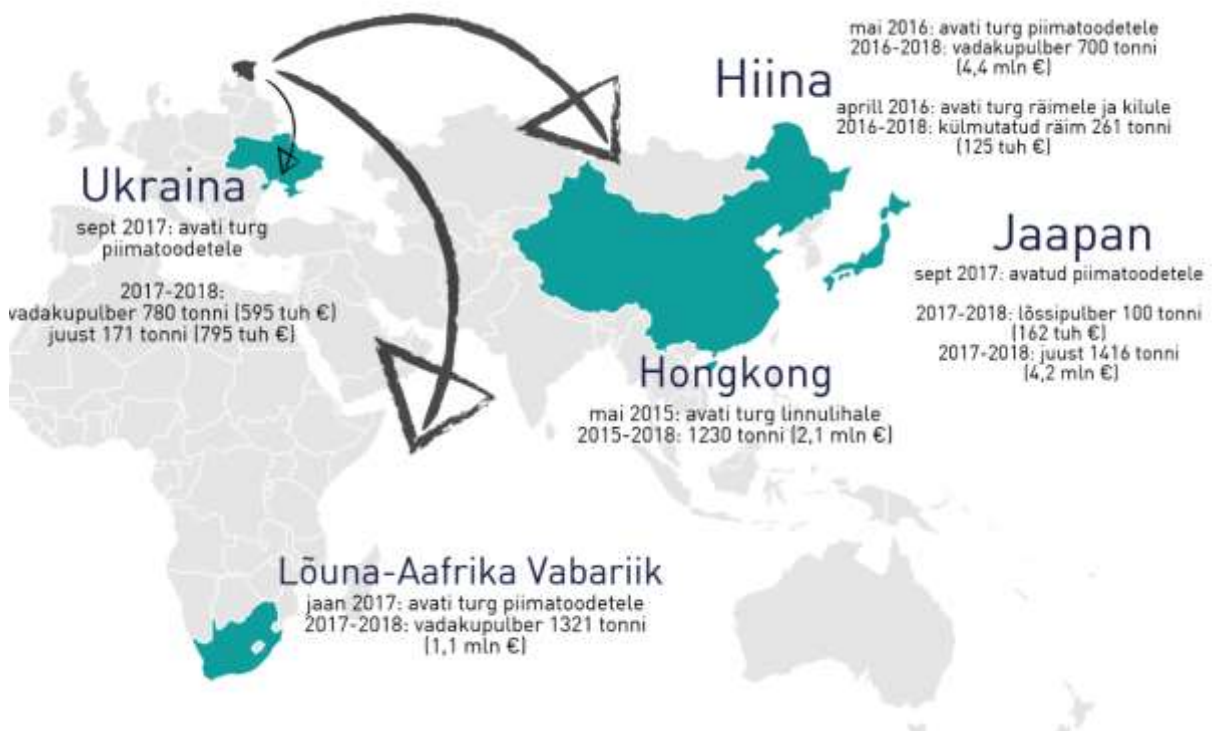
Allikas: Maaeluministerium

Võrreldes eelneva aastaga kasvas eksport EL-i 4%, kaupade müük EL-i välisesse ehk kolmandatesse riikidesse hoopis aga kahanes 15%. Ekspordikäibe kasvu EL-i suunal panustas enim jookide (10,8 mln €),

teraviljast, jahust, tärklisest või piimast valmistatud toodete (9,4 mln €) ning kala- ja lihatoodete (5,5 mln €) müük. Vähenenud on mitmesuguste toiduvalmististe (6,7 mln €) ja kala (2,6 mln €) väljavedu. Piimatoodete kui ülekaalukalt peamise EL-i müüdavate eksporditavate artiklite müügikäive vähenes eelmise aastaga võrreldes 2% (3,2 mln €) ning müügikäibe poolest teisele kohale asetseva teravilja väljavedu vähenes 3% (2,1 mln €).

Kolmandatesse riikidesse eksporditi kaupu 156,6 mln € väärtuses, mis moodustab kogueksportist 18% – kõige suuremas väärtuses viiakse välja teravilja, kala, alkoholi ja piimatooted. Peamised sihtriigid väljaspool EL-i on Norra, Saudi Araabia, Ukraina, Araabia Ühendemiraadid, Venemaa ja Hiina (joonis 24).

Erakordselt soojast suvest põhjustatud kehv teravilja saak ühes eelneva aasta kõrge võrdlusbaasiga andis teravalt tunda teravilja ekspordikäibe languses just kolmandate riikide suunal (53%; 42,0 mln €). Teravili on endiselt peamine EL-i välisesse riikidesse eksporditav kaup, kuid osakaal ekspordist on märkimisväärselt vähenenud 43%-lt 24%-le. See-eest kasvas piimatoodete (6,7 mln €) eksport, mis on hoogustunud tänu varasematel aastatel piimatoodetele avatud Hiina, Ukraina, Lõuna-Aafrika Vabariigi ja Jaapani turgudele. Hiinasse ja Lõuna-Aafrika Vabariiki liigub vadakupulber, Jaapanisse juust ja lõssipulber ning Ukraina suunal vadakupulber ja juust. Veel on kasvanud teraviljast, jahust, tärklisest või piimast valmistatud toodete (5,4 mln €) ja kala (2,5 mln €) eksport väljapoole EL-i.

Joonis 24. Eesti päritolu eksporditavad kogused ja väärtused alates turu avanemisest, 2018. aasta lõpuni

Allikas: Maaeluministeerium

Riikide lõikes suurenes enim Leedu (14,6 mln €) ja Läti (13,9 mln €) suunalise väljaveo väärtus. Võrreldes eelmise aastaga on Leetu kasvanud nisu, rapsiõli ja kuivatatud kaunviljade eksport, Lätti on suurenenud õlle, šokolaadi ja kaera väljavedu. Nii Läti kui Leedu suunal on endiselt peamine kaubaartikkel toorpiim, mida 2018. aastal viidi Lätti rahalises väärtuses 18,0 mln € (56 800 t) ja Leetu 44,1 mln € (139 200 t).

Kolmandate riikide suunal on ekspordikäive suurenenud enim Araabia Ühendemiraatidesse (10,3 mln €), kuhu viidi suuremas mahus otra. Ukraina suunal on eksport samuti kosunud (4,2 mln €) peamiselt tänu külmutatud kala väljaveole, lisaks on ekspordile positiivset mõju avaldanud Ukraina turu avamine piimatoodetele 2017. aasta septembris – eelmisel aastal liikus sel suunal vadakupulber ja juust.

Riikide võrdluses (tabel 3) toimus teravaim ekspordi langus järgnevate sihtriikide suunal – Saudi Araabia (31,3 mln €), Holland (24,9 mln €), Alžeeria (18,6 mln €) ja Maroko (4,6 mln €). Kõigi nende riikide puhul on ekspordi tähelepanuväärse languse põhjuseks nisu väljaveo lakkamine. Saudi Araabia suunal on vähenenud ka odra väljavedu poole võrra.

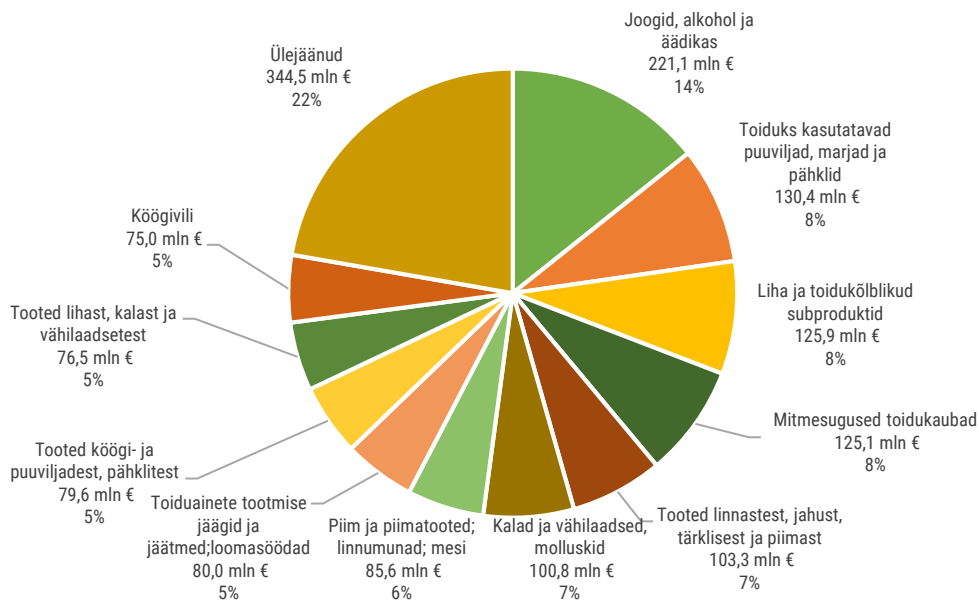
Tabel 3. Eesti päritolu põllumajandussaaduste ja toidukaupade eksport, 2017/2018

Sihtriik	2017 mln €	2018 mln €	2018 vs 2017, mln€	2018 vs 2017, %
Soome	190,1	187,0	-3,1	-2,0%
Läti	152,7	166,6	13,9	9,0%
Leedu	112,2	126,8	14,6	13,0%
Rootsi	50,8	59,2	8,4	17,0%
Taani	27,2	34,7	7,5	27,0%
Norra	21,4	25,1	3,7	17,0%
Saudi Araabia	55,7	24,4	-31,3	-56,0%
Saksamaa	26,1	23,5	-2,6	-10,0%
Poola	17,1	22,0	4,9	29,0%
Holland	42,6	17,7	-24,9	-59,0%
Itaalia	16,5	16,6	0,0	0,0%
Hispaania	11,2	15,4	4,2	38,0%
Ukraina	11,2	15,4	4,2	37,0%
Araabia Ühendemiraadid	0,1	10,4	10,3	+++
Venemaa	9,2	10,0	0,8	9,0%

Allikas: Statistikaamet

Tooraine suur osakaal ekspordis ning orienteeritus üksikutele lähiturgudele on endiselt kitsaskohad ja toidusektori ekspordi kasvu toetamiseks on oluline **uute välisturgude avanemine** Eesti toiduettevõtete jaoks. 2018. aastal avati Veterinaar- ja Toiduameti poolt uus turg kalatoodetele Montenegrosse, piimatoodetele Mehhikosse, piimakäitlemisettevõtetele Tšiili ja imikupiima asendajale Hiina Rahvavabariiki.

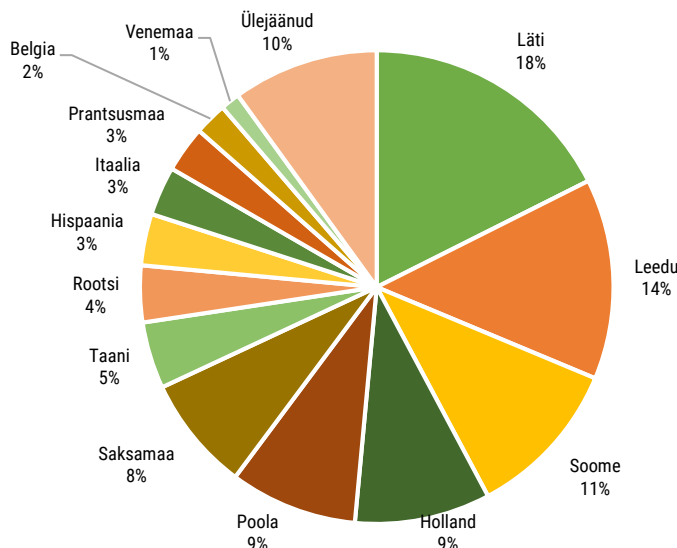
Põllumajandussaadusi ja toidukaupu imporditi 2018. aastal 1,55 mld € eest, aastatagusega võrreldes kasvas impordi väärtus tagasihoidlikult 0,4%. Suurenes kodulindude liha (9,3 mln €), loomasööda (7,8 mln €) ja kalafilee (5,3 mln €) sissevedu (joonis 25). Märgatav langus toimus mujal nimetatata toiduvalmististe (11,4 mln €), värske või jahutatud kala (8,6 mln €), kange alkoholi (5,7 mln €) ja õlle (4,6 mln €) impordis. Alkoholi sissevedu on vähenenud nii kange alkoholi, viinamarjaveinide kui õlle osas, kuid imporditava kaubagrupina on alkohol endiselt liidripositsioonil.

Joonis 25. Põllumajandussaaduste ja toidukaupade import kaubagruppide lõikes, 2018

Allikas: Statistikaamet

Importkaubad pärinevad peamiselt lähiriikidest – rahalises väärtuses 42% sisseveetavast kaubast jõuab Eestisse Lätist, Leedust ja Soomest (joonis 26). Võrreldes eelneva aastaga ei ole nendest riikidest imporditud kaupade turuosa Eestis muutunud. Lätist tuuakse kõige rohkem leiva- ja saiatooteid, loomasööta ja sigarette. Leedust impordime enim loomasööta, lihatooteid ja –konserve, kodulindude liha ning kalatooteid. Soomest toodud kaupade puhul oli suurim impordikäive kohvil, kangel alkoholil ja kalal (tabel 4).

Joonis 26. Põllumajandussaaduste ja toidukaupade saatjariigid, 2018

Allikas: Statistikaamet

Tabel 4. Põllumajandussaaduste ja toidukaupade import, 2017/2018

Kaubaartikkel	2017 mln €	2018 mln €	2018 vs 2017, mln €	2018 vs 2017, %
Viinamarjaveinid, k.a kangendatud veinid	76,2	73,9	-2,0	-3,0
Kange alkohol	70,8	65,1	-6,0	-8,0
Leiva- ja saiatooted jms pagaritooted	56,1	58,7	3,0	5,0
Mujal nimetamata toiduvalmistised	68,8	57,4	-11,0	-17,0
Loomasöödana kasutatavad tooted	44,9	52,7	8,0	17,0
Sealiha	51,3	51,1	0,0	0,0
Šokolaad jm kakaod sisaldavad toiduvalmistised	46,2	47,6	1,0	3,0
Kodulindude liha ja söödav rups	31,8	41,1	9,0	29,0
Kohv	34,0	36,0	2,0	6,0
Juust ja kohupiim	31,6	34,4	3,0	9,0
Värske või jahutatud kala, v.a kalafileed	42,7	34,1	-9,0	-20,0
Sigarid, manilla sigarid, sigarillod ja sigaretid	35,3	31,8	-4,0	-10,0
Kastmed ja valmistised kastmete valmistamiseks	31,4	29,8	-2,0	-5,0
Vesi, k.a mineraalvesi ja gaseeritud vesi, magustatud	23,3	28,1	5,0	21,0
Tooted või konservid lihast, rupsist või verest	22,4	27,5	5,0	23,0

Allikas: Statistikaamet

Riikide lõikes kasvas aastases võrdluses import kõige rohkem Lätist (16,0 mln €), Hollandist (9,1 mln €), Poolast (8,0 mln €) ja Belgiast (3,9 mln €). Läti ekspordi kasvu taga on peamiselt külmutatud mustikate, kanaliha ja loomasööda impordi kasv. Hollandi suunalt suurenes loomasööda, lihast toodete ja konservide ning kakaovõi sissevedu. Suurimat langust näitas import Saksamaalt (14,2 mln €), Taanist (9,0 mln €), Soomest (8,8 mln €) ja Leedust (6,6 mln €). Saksamaa suunalt on peamiseks põhjuseks toiduvalmististe ja kastmete impordi vähenemine. Taanist on vähenenud suhkru, õlikookide, kala ja sealiha sissevedu ning Soomest toodi vähem kala, sealiha ja elussigu.

3.8 Põllumajanduskeskkond ja kliima

3.8.1 Põllumajanduskeskkond laiemalt

Eike Lepmets, Vivia Aunapuu-Lents

Põllumajandus ja keskkond mõjutavad teineteist väga mitmel viisil. See mõju võib olla nii positiivne kui ka negatiivne. Põllumajandus on sajandite jooksul aidanud luua ja hiljem ka säilitada mitmekesiseid maastikke ja elupaiku. Heast keskkonnaseisundist sõltub Eesti kui atraktiivse elukeskkonna maine ning siin toodetud kodumaise kõrgelt hinnatud toidu kuvand. Üksnes hea keskkonnaseisund ja mitmekesised maastikud võimaldavad nii meil kui ka meie järglastel tegeleda põllumajandustootmise ja teiste biomajanduse harudega.

Heast keskkonnaseisundist sõltub Eesti kui atraktiivse elukeskkonna maine ning siin toodetud kodumaise kõrgelt hinnatud toidu kuvand.

Kuni 1970-ndate aastateni oli veendumus, et loodust saab kaitsta vaid selleks eraldatud kaitsealadel ning muidu inimesteta kohtades⁴¹. Tänapäeval on aru saadud, et loodust ja elurikkust laiemalt on vaja ka põllumajandusel endal ning põllumajandus ise saabki püsida üksnes teda ümbritseva ökosüsteemi hea

⁴¹ Helm, A. (2018) Head maastikud. *Sirp*, 21.12. <https://www.sirp.ee/s1-artiklid/c21-teadus/head-maastikud/>

toimimise kaudu – mullaelustik lagundab orgaanilist materjali, muudab toitained taimedele kättesaadavaks ning hoiab mulla struktuuri, putukad tolmeldavad põllumajanduskultuure ning reguleerivad koos põllulindudega kahjurite arvukust jne.

Seega ei ole põllumajandussektoril võimalik keskenduda üksnes klassikalises mõttes efektiivsele tootmisele. Nii loodusressursside olukord, kliimamuutused kui ka laiem ühiskondlik ootus eeldab, et toidu tootmisel arvestataks keskkonnaga – et põhja- ja pinnavesi oleks heas seisus, maa- ja mullakasutus tasakaalustatud ja jätkusuutlik, liigid ja elupaigad säilinud, ohud inim- ja loomatervisele ära hoitud, maastikud mitmekesised ja kliimamuutuste mõjuga arvestatud.

3.8.2 Elurikkus

Kaidi Jakobson, Reelika Päädam

Põllumajandusmaastik peab olema mitmekesine. Olulised on põldudevahelised looduslikud niidualad, rohumaaribad, puudetukad, kivihunnikud – kõik, mis homogeenet põllumajandusmaastikku liigendab. Nimetatud püsivad looduslikud alad on elupaigaks väga suurele osale liigirikkusest, lisaks

Põllumajandus ei ole oluline mitte ainult toidu toomiseks, vaid sellel on tähtis roll ka meie loodusliku elurikkuse hoidmisel.

taimekahjustajate looduslikele vaenlastele ka näiteks tolmeldajatele. Selleks et tagada kasulike putukate olemasolu kogu põllul, on soovitatav hoida põlde väikestena. On tõendatud, et tolmeldajate mõju ulatub kuni 300 m kaugusele põllu servast.

Suured üheliigilised põllud loovad eelduse suurearvuliseks taimtoiduliste liikide kogunemiseks. Üks võimalus nende ohjamiseks on kasutada pestitsiide. Teine variant on säilitada ja suurendada põldudel looduslikke alasid. Põldudevahelisi looduslikke alasid saab ise kõige lihtsamini luua, jättes põldude vahele minimaalselt 5 m ulatuses harimata ribasid. Kui esimestel aastatel võib selliselt harimata ribalt levida põllule umbrohtusid, siis üsna pea kujuneb seal välja püsiv taimestik koos püsiva elustikuga. Seeläbi on tagatud põllu isereguleeruvus – elupaigad nendele liikidele, kes aitavad põllukultuuride kahjustajaid ohjes hoida.

Põllumajandus ei ole oluline mitte ainult toidu toomiseks, vaid sellel on tähtis roll ka meie loodusliku elurikkuse hoidmisel. Hea näide sellest on poollooduslikud rohumaad. Kui veel eelmise sajandi alguses moodustasid sellised alad pea kolmandik kogu Eesti pindalast, on neist tänaseks järele jäänud vaid mõni protsent. Suur osa looduslikke rohumaad on üles küntud ning asendatud kultuurrohumaadega, mida 3-4 aasta tagant üles küntakse ning kuhu külvatakse 3-4 liigist koosnev seemnesegu. See on aga väga olulisel määral vähendanud meie looduslikku elurikkust.

Põllumajandusmaastik on oluliseks elupaigaks ka lindudele. Tänapäeval on üleeuroopalist kaitseväärtust omavast 278 linnuliigist seotud põllumajandusmaaga 160.

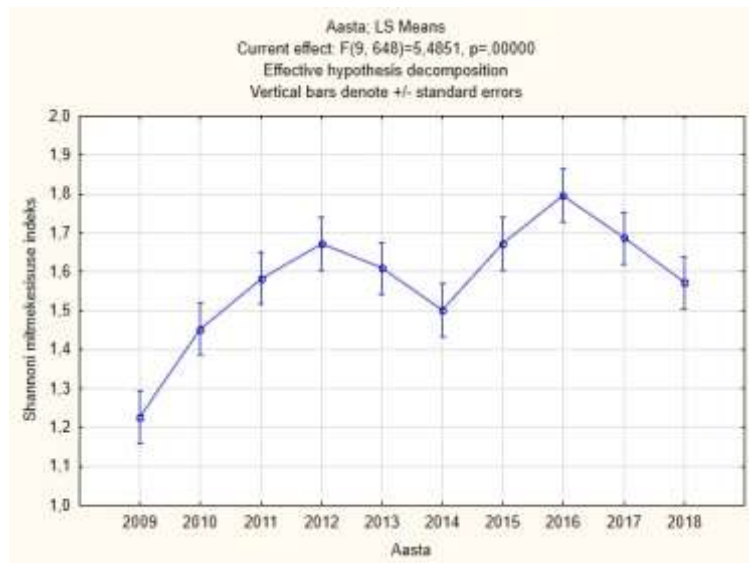
Ka Eestis on põllumajandusmaast sõltuvate lindude seisund ajas halvenenud. Perioodil 1984–2017 on Eestis vähenenud 22 põllulinnuliigi arvukus ning tõusnud 13 liigi arvukus. Sõltuvalt indeksist oli väärtuse kahanemine vahemikus 37–48%. On leitud, et negatiivselt mõjutasid põllulindude indeksite väärtusi lämmastikväetiste ja pestitsiidide kasutamine. Lisaks põllumajandusnäitajatele on Eesti põllulindude populatsiooni mõjutanud ka kisklus⁴².

Loomtolmeldamine on tähtis ökosüsteemi teenus. Suur osa õistaimedest vajavad viljumiseks tolmeldamist. Tolmeldatavad taimed pakuvad omakorda toitu, elupaiku ja muid ressursse paljudele teistele liikidele. Seega mõjutab tolmeldamine elurikkust laiema määral. Lisaks on ligikaudu 30% inimeste igapäevasest toidust otseselt või kaudselt seotud tolmeldajatega. Kuigi on olemas isetolmlevaid või

⁴² Perioodil 1984–2017 põllulindude arvukuse muutus Eestis ning selle seos põllumajanduse ja kiskjatega, Riho Marja, Renno Nellis, 2018

risttolmlevaid kultuurtaimi, vajab suur osa nendest kas saagi moodustumiseks või suurema ja kvaliteetsema saagi saamiseks siiski tolmeldajate abi.

Kimalased on looduslikud tolmeldajad, kes on tundlikud erinevate keskkonnas toimuvate muutuste suhtes ning seega head indikaatorliigid. Põllumajandusuuringute Keskuse (PMK) koordineeritava kimalaseseire põhjal olid põllumajandusmaastike kimalasenäitajad perioodil 2009–2018 nõrgalt kasvava trendiga (joonis 27). Kimalasenäitajate heale seisule põllumajandusmaastikus on ilmselt kaasa aidanud mitmed keskkonnameetmete tegevused nagu liblikõieliste taimede kasvatamine, viljavahelduse rakendamine, põllumajandustootjate keskkonnateadlikkuse kasv, maastikuelementide sh loodusliku taimestikuga põlluservaribade soodustamine ja taimekaitsevahendite kasutamise piirangud.

Joonis 27. Keskmine (+/- standardviga) kimalaste mitmekesisuse indeks, 2009–2018

Allikas: Põllumajandusuuringute Keskus

Põllumajanduskeskkonna hea seisundi säilitamisel ja parendamisel mängivad väga olulist rolli põllumeeste kasvanud keskkonnateadlikkus ja vabatahtlikud tegevused. On vajalik kõikide panus, et pidurdada põllumajandusmaa elurikkuse kadu ning seeläbi tagada meie elukeskkonna kvaliteet.

3.8.3 Muld

Eike Lepmets

Muld kui elu alus ja ressurss on üks suuremaid rikkusi, iga riigi oluline vara, mida me pidevalt kasutame. Muld on ka asendamatu orgaanilise süsiniku salvestajana, mida on muldadesse seotud poolteist kuni kolm

Muld kui elu alus ja ressurss on üks suuremaid rikkusi, iga riigi oluline vara, mida me pidevalt kasutame.

korda rohkem kui seda on biomassis. Samas näitavad erinevad hinnangud, et muldade võimekus toota nii toitu kui ka pakkuda muid ökosüsteemiteenuseid on üha suurema surve all.

Selleks et seda ressursi saaks inimkonna vajaduste rahuldamiseks kasutada ka meie tulevased põlvkonnad, peame muldi majandama heaperemehelikult. Eelkõige tähendab see seda, et me tunneme hästi muldi ja nende omadusi, vajadusi ja iseärasusi, tagame muldade elurikkuse, mullaviljakuse taastootmise ning takistame muldade hävimist. Hea muld peaks olema poorne, sisaldama piisaval hulgal vett, õhku ning orgaanilist materjali koos mitmekesise elustikuga. Nii saab muld pakkuda taimedele nende eluks vajalikke toitaineid ning oma

struktuuri hoides säilitada ja filtreerida meie joogivett⁴³. Vaatamata sellele, et Eesti teadus- ja haridustegevus on mulla ja agrokeemia valdkonnas heal tasemel, agrokeemiliste analüüside tegemise võimekus on hea, olemas on andmed mulla tüüpide ja viljakuse kohta, ei ole nende võimaluste juures väetiste kasutamine ning taimetoitainete- ja huumusbilansi koostamine Eestis siiski endiselt valdav praktika.

Selleks et avalikkust paremini teavitada, kuivõrd erinevad on mullad on oma omaduste, kasutus sobivuse ja väljanägemise poolest, on Eesti Mullateaduse Seltsi ja Eesti Maaülikooli koostöös 2014. aastast alates valinud aasta mulda. **2018. aasta muld oli näivleeturunud muld**. Tegemist on Lõuna-Eesti parima mullaga, mis sobib paljude põllumajanduskultuuride kasvatamiseks, kuid kuna ta on kujunenud punakaspruunil karbonaadi vaesel liivsavimoreenil, vajab see aeg-ajalt lupjamist. Karbonaatühendid aktiveerivad mulla elustikku, kes paljude muude toimingute hulgas osalevad aktiivselt muldade tekkes ja muudavad toitained taimedele kättesaadavaks. Muldade lupjamisel paranevad mullas nii õhu- ja veerežiim kui ka orgaanilise aine akumulatsioon, mis omakorda aitab toitainet ja vett mullas paremini kinni hoida.

Selleks et selgitada muldade loodusliku ja antropogeense muutumise iseärasusi, et mõista muutuste määra nii looduslike tingimuste kui ka inimtegevuse mõjul, viib PMK riikliku keskkonnaseire programmi raames läbi riiklikku mullaseiret. Lisaks viiakse läbi ka pikaajalist mulla viljakuse ja orgaanilise aine uuringut, kus analüüsitakse keskkonnasõbraliku majandamise (KSM), mahetootmise (MAHE) ja üksnes ühtse pindalatoetuse (ÜPT) toetust taotlejate tootjate majandamise mõju. Mullaviljakuse muutuste hindamiseks kasutatakse järgmisi näitajaid:

- happeliste muldade osatähtsuse muutumine;
- optimaalsest madalama liikuva P sisaldusega muldade osatähtsuse muutumine;
- optimaalsest madalama liikuva K sisaldusega muldade osatähtsuse muutumine.

2016.–2017. aasta seirering näitab, et Eesti muldade keskmine **happesus** on jäänud praktiliselt samaks, kuigi täheldatav on kerge hapestumine. Muldade keskmise happesuse kõrval vaadeldakse ka muutusi happeliste muldade osatähtsuses, mis on kõigi hinnatud toetustüüpide puhul aga suurenenud. Kümne aastase perioodi jooksul on happeliste muldade osatähtsus suurenenud koguni 5% võrra, eriti ÜPT⁴⁴ tootjate põldudel.

Muldade keskmine **liikuva fosfori sisaldus** on kogu valimi lõikes suurenenud suhteliselt palju – 1,27 korda kogu kümne aastase perioodi ja 1,13 korda viimase viie aasta jooksul, kõige enam – 20% – ÜPT taotlejate maal. Seega on Eesti põllumuldade keskmine fosforisisaldus suhteliselt madala algtasemega võrreldes hakanud veidi tõusma. Mahetootjatel vastav näitaja praktiliselt ei muutunud ning sellel toetustüübil on fosforivaeste muldade osatähtsus oluliselt suurem kui ülejäänud kahe toetustüübi muldades.

Mulla **liikuva kaaliumi sisaldus** on viimase viie aasta jooksul suurenenud kogu valimi lõikes ligi 8%, kuid samal ajal vähenes see ÜPT taotlejate muldades 5,6%. Madalaim liikuva kaaliumi sisaldus on endiselt mahe tootjate muldadel, kuigi ka seal on toimunud viimasel perioodil kaaliumi sisalduse suurenemine. Eraldi vaadeldud madala liikuva kaaliumi sisaldusega muldade osatähtsuse osas on ÜPT tootjatel toimunud oluline tõus ehk kaaliumi defitsiidis olevate muldade levik on seal suurenenud. Mahe tootjatel oli selliste muldade osatähtsus jäänud praktiliselt samaks ja moodustas suhteliselt suure osa kogu valimist. KSM⁴⁵ tootjatel vähenes selliste muldade osatähtsus viimase viie aasta jooksul 4% ja kogu perioodi jooksul koguni 12%.

Põllumajanduskultuure kasvatades peab hoolt kandma, et mulla orgaanilise aine varusid pidevalt taastatakse. Orgaaniline aine annab mullale enamuse nn headest omadustest, mida põllukultuuride

⁴³ Ühe minuti loeng: Peotäies mullas on rohkem elu kui Maal eales elanud inimesi, M. Himma (toim), 2015 <https://novaator.err.ee/256918/uhe-minuti-loeng-peotaiies-mullas-on-rohkem-elu-kui-maal-eales-elanud-inimesi>

⁴⁴ Ühtse pindalatoetuse (ÜPT) taotleja peab täitma lisaks nõuetele vastavuse nõuetele ja otsetoetuste saamise üldistele nõuetele ka kliimat ja keskkonda säästvate põllumajandustavade ehk rohestamise toetuse (ROH) saamise nõudeid

⁴⁵ Keskkonnasõbraliku majandamise (edaspidi KSM) toetuse eesmärgiks on soodustada keskkonnasõbralike majandamisviiside kasutuselevõttu ja jätkuvat kasutamist põllumajanduses, et kaitsta mulda ja vett ning parandada nende seisundit, samuti suurendada elurikkust ja maastikulist mitmekesisust ning tõsta põllumajandustootjate keskkonnateadlikkust

kasvuks vaja on. Mulda viidava orgaanilise aine arvel paraneb muldade humusseisund, sellest tulenevalt ka mulla toiterežiim, struktuursus, füüsikalised ja hüdrofüüsikalised omadused. Kõige olulisem on, et rikkalik orgaanilise aine muldaviimine mõjub soodsalt mullaelustikule ja mulla bioloogilisele aktiivsusele. Paraneb mulla puhverdusvõime, neelamismahutavus, infiltratsioon ja toimub toitainete bioloogiline sidumine. Humus soodustab kivimite murenemist ja mulla mineraalosa lagunemist. Samuti on mulla orgaaniline aine tihedalt seotud ökosüsteemi süsiniku- ja lämmastikuringega⁴⁶. Orgaanilise aine varude suurendamiseks ei piisa põllukultuuride kasvatamisega mulda jäetavast juuremassist, põhust jm taimejäänustest. Viimasel ajal on põllumajandustootjate koolitustel räägitud tahesõnniku kasutamise kõrval palju ka vahelukultuuride ja haljasväetiskultuuride kasvatamisest, mis mõjuvad mullale ja seega taimede kasvukeskkonnale laiemalt väga hästi. Neid kultuure tuleks senisest enam külvikordades praktiseerida.

PMK viis 2010–2017 läbi otsekülvi (kännita) ja tavaharimise (kus aeg-ajalt ka küntakse) tehnoloogiaid võrdleva uuringu. Otsekülvi puhul toimub P ja K ning C_{org} kuhjumine ülemisse 0-5 cm mullakihti, kus toimub suhteliselt soodsates tingimustes lagundamine ning toitainete vabanemine mulda. C_{org} varu uuritud 25 cm tüseduses mullakihis tervikuna väheneb. See tähendab vähem toitu mullaelustikule, mis omakorda mõjutab muldade viljakust pikas perspektiivis pigem negatiivselt. See tähendab, et kliimamuutuste kontekstis ei mõju sel juhul otsekülvi rakendamine positiivselt. Mulla lasuvustihedus, mis iseloomustab muldade tallatust ja tihenemist, on tehnoloogiate omavahelisel võrdlusel kõikide kihtides suurem otsekülvi põldudel. Otsekülvi muldades ja multšis on taimekaitsevahendite toimeainete jääkide keskmine arv proovis ca 15% kõrgem võrreldes tavaharimise aladega, kus vastav näitaja on 3,8. Samas kuhjusid jäägid just otsekülvi multši, kus neid oli keskmiselt 32,7 korda rohkem kui otsekülvi mullas. Vihmaussikoosluste seisund on parem otsekülvi aladel, kuid summaarselt on mikroobide aktiivsus suurem jälle tavaharimise aladel.

3.8.4 Vesi

Merje Põlma

EL veepoliitika raamdirektiivi (2000/60/EÜ) põhieesmärgi kohaselt peab 2021. aastaks olema kõigi Euroopa veekogude seisund hea või väga hea. Eestis hinnatakse 750 pinnaveekogumi ja 39 põhjaveekogumi seisundit. Keskkonnaagentuuri koostatud Eesti pinnaveekogumite seisundi 2017. aasta vahehinnangu⁴⁷ kohaselt oli vähemalt heas seisundis 55% pinnaveekogumitest. Põhjaveekogumitest on heas seisundis 79%. Peamisteks põhjusteks, miks paljude veekogude seisund veel hea ei ole, on vooluveekogudel olevad paisud, veekogudesse jõudvad toitained ja ohtlikud ained⁴⁸.

Eesti pinnaveekogumitest vähemalt 55% ning põhjaveekogumitest 79% on heas seisundis.

Selleks et vähendada põllumajanduse negatiivset mõju veekogudele, on viimastel aastatel korduvalt täiendatud ja täpsustatud veeseaduse põllumajandust reguleerivad sätteid. Täiendatud on sõnniku hoiustamise ja väetiste laotamise tingimusi, täpsemalt on reguleeritud loomade karjatamine veekogude ääres, sõnniku kompostimine ja hoidmine aunas ning põlluraamatu pidamise kord, lisandunud on väetamisplaani tegemise kohustus. Riigikogus võeti vastu veeseaduse uus tervikversioon, mis jõustub 2019. aasta 1. oktoobril. Enamik uue veeseaduse sätteid on üle võetud seni kehtivast veeseadusest, kuid menetlus Riigikogus 2018. aastal tõi kaasa ka mõningaid täiendusi. Õigusakti lisati erandid sõnniku laotamisele kehtivatele koguseliste piirangutele.

⁴⁶Lauringson *et al* (2015) Humusbilansi mudel taimekasvatuse jätkusuutlikkuse hindamise töövahendina

https://www.pikk.ee/upload/files/Lauringson_Astover_jt_Lopparuanne_Huumusbilansi_mudel_taimekasvatuse_jatkusuutlikkuse_hindamise_too_vahendina.pdf

⁴⁷ Seletuskiri veemajanduskomisjonile Eesti pinnaveekogumite seisundi 2017. a ajakohastatud vahehinnangu kohta, Keskkonnaagentuur 2018

⁴⁸ Ülevaade veemajanduskava meetmeprogrammi rakendamise tegevuskava ellu viimisest Lääne-Eesti, Ida-Eesti ja Koiva vesikondades 2017. aastal, Keskkonnaamet 2018

Veekogude hea seisundi saavutamiseks ja säilitamiseks koostatakse iga vesikonna kohta veemajanduskavad, mis sisaldavad veekogude seisundit parandavaid meetmeid. Praegu kehtivad veemajanduskavad on koostatud aastateks 2015–2021, kuid juba on alustatud 2021–2027 rakenduvate veemajanduskavade koostamisega. Eesti territoorium jaguneb kolmeks vesikonnaks ja nende veemajanduskavades sisalduvad meetmed ka põllumajanduses tegutsejatele. Veeseisundit parandavaks meetmeks on puhvervööndite rajamine ja säilitamine toitainete ärakande minimeerimiseks, viljavahelduse järgimine ja talvine taimkate haritaval maal, põldude lupjamine, keskkonnasäästlikuma sõnniku- ja väetiselaotustehnika soetamine ning kasutuselevõtt, toitainetebilansi koostamine jmt. Mitmeid eelnimetatud tegevusi toetatakse Eesti maaelu arengukava 2014–2020 meetmete abil. Tootjad on saanud toetust sõnnikuhoidlate ehitamiseks ja renoveerimiseks, keskkonnaalastel koolitustel on olnud võimalus täiendada oma teadmisi. Pindalapõhiste toetustena panustavad veekaitsesse eelkõige KSM ja piirkondlik veekaitse toetus, madalamat keskkonnoormust soodustab mahe.

KSM 5-aastase kohustuse on võtnud ligi 1500 tootjat, toetatav pind on ligi 450 000 ha. Taimetoiteelementide leostumise riski vähendamiseks tuleb KSM toetuse taotlejal hoida vähemalt 30% põllumaa pinnast talvise taimkatte all, veekaitselise eesmärgiga lisatoetuse puhul on talvise taimkatte osatähtsus toetusõiguslikust maast 50%. Lisatoetust talvise taimkatte pinna eest taotleb 25% kõigist KSM tootjatest. 2018. aastast saavad nitraaditundlikul alal tegutsevad tootjad taotlema piirkondlikku veekaitse toetust, mille saamiseks tuleb toetusõiguslikku maad hoida rohukamara all või vähemalt 60% ulatuses talvise taimkatte all. Huvi meetme vastu on esialgu olnud tagasihoidlik.

PMK⁴⁹ taluvärava toiteelementide bilansi ja kasutuse uuringu põhjal saab hinnata, mil määral võimaldab toetuse nõuete täitmine vähendada leostumise riski, kuivõrd efektiivselt ettevõtte tasandil toiteelemente kasutatakse ning kui suure üle- või puudujäägiga majandatakse. 2017. aastal varieerus lämmastikubilanss PMK andmetel Eesti keskmisena vahemikus 20-49 kg/ha ja fosforibilanss 2-(-2) kg/ha. KSM ettevõtete N-bilanss oli 2017. aastal üsna kõrge (41 kg/ha). Keskkonna seisukohalt võib kõrge N-ülejäädiga majandamine suurendada lämmastiku leostumist vette ning lendumist õhku. Mahe ettevõtete N-bilanss jäi tasemele, mis peaks keskkonnale ohutu olema (20 kg/ha).

Keskkonda säilitavaks loetakse põllumajandustootmist juhul, kui toiteelemendi kasutamise efektiivsus on vahemikus 80-90%. Eesti keskmine lämmastiku kasutamise efektiivsus oli 2017. aastal madal, jäädes PMK andmetel vahemikku 53-63%. Madala N efektiivsusega (< 70%) majandamisel võivad suureneka kaod vette ja õhku. Fosfori kasutamise efektiivsus oli kõrge, 86-281%. Eesti keskmisena ja KSM toetuse saajatel oli fosfori kasutamise efektiivsus tasakaalus tootmise tasemel (80-90%), mahe toetuse saajatel oli fosfori efektiivsus >100%. Üle 100% efektiivsus näitab, et majandatakse puudujäägiga. Pikaajaline puudujäägiga majandamine võib põhjustada mullaviljakuse alanemist ja saagilangust⁵⁰.

Kuigi põllumajandustootjad teevad mullaproove, koostavad väetusplaane ja käivad koolitustel, vajab tasakaalustatud väetamise tagamine ja väetiste efektiivsem kasutus suuremat tähelepanu. Selleks et põllumehel oleksid täiendavad võimalused targemate väetamisotsuste tegemiseks, on PMK arendanud väetamisalast nõuannet ning Eesti Maaülikool tegeleb huumus- ja taimetoitainebilansside tegemiseks vajalike töövahendite kaasajastamisega.

3.8.5 Kliimamuutused, õhusaaste ja bioenergia

Sandra Salom

Eesti eesmärgiks on kasvuhoonegaaside heite vähendamine 80% aastaks 2050 võrreldes 1990. aastaga.

Kliimapoliitika põhialused seavad Eesti eesmärgiks kasvuhoonegaaside heite vähendamise 80% aastaks 2050 võrreldes 1990. aastaga. EL soovib olla kliimapoliitikas veelgi ambitsioonikam.

⁴⁹ Eesti maaelu arengukava 2014–2020 4. ja 5. prioriteedi hindamiseks 2018. aastal läbiviidud uuringute aruanne, Põllumajandusuuringute Keskus 2019

⁵⁰ Eesti maaelu arengukava 2014–2020 4. ja 5. prioriteedi hindamiseks 2018. aastal läbiviidud uuringute aruanne, Põllumajandusuuringute Keskus 2019

2018. aasta lõpus avaldas Euroopa Komisjon pikaajalise strateegilise visiooni „Puhas planeet kõigi jaoks“, milles on seatud eesmärk saavutada 2050. aastaks kliimaneutraalsus ehk KHG heite tasakaal süsiniku sidumisega.

2018. aastal jõustusid kaks põllumajandust puudutavad kliimapoliitika õigusakti – jagatud kohustuse määrus (JKM)⁵¹ ja LULUCF määrus⁵². JKM seab EL liikmesriikidele eesmärgi vähendada KHG heitkoguseid 2030. aastaks 30% võrra võrreldes 2005. aasta tasemega sektorites, mis ei kuulu heitkogustega kauplemise süsteemi. Lisaks põllumajandusele kuuluvad määruse reguleerimisalasse veel transport, jäätmeäritlus ning tööstuslikud protsessid ja väikesemahuline energiatootmine. Eestile on kavandatud kohustus vähendada nimetatud sektorites KHG heidet 13% ning välja töötada parimad meetmed selle saavutamiseks. Metsanduse ja maakasutuse sektorites ei tohi koguheide ületada süsiniku kogust, mis seotakse muldades ja biomassis.

2018. aastal valmis uuring „Kulutõhusaimate meetmete leidmiseks kliimapoliitika ja jagatud kohustuse määruse eesmärkide saavutamiseks Eestis“, mille eesmärk oli välja selgitada meetmed, mis on kõige kulutõhusamad JKM eesmärkide täitmiseks. JKM sektorite KHG koguheitest moodustas põllumajanduses tekkiv heide 2015. aastal 22% ning järgneval aastakümnel prognoositakse põllumajandusest tulenevate heitkoguste kasvu loomade arvu ja väetiste kasutamise mõningase kasvu tõttu. Uuringu tulemusel leiti, et kõige kulutõhusamad meetmed heite vähendamisel põllumajanduse valdkonnas on otsekülv, täppisväetamine ja turvasmuldadel paikneva haritud maa viimine püsirohumaaks.

Lisaks kasvuhoonegaaside heitele on EL-is kokku lepitud ka õhusaasteainete heitkoguste piiramine. 2016. aastal jõustunud EL õhusaaste riiklike heitkoguste vähendamise direktiiv (NEC-direktiiv)⁵³, mis seab liikmesriikidele kohustuse õhusaasteainete vähendamiseks perioodil 2021–2030.

Kõige kulutõhusamad meetmed heite vähendamisel põllumajanduse valdkonnas on otsekülv, täppisväetamine ja turvasmuldadel paikneva haritud maa viimine püsirohumaaks.

Põllumajandust puudutab eelkõige Eestile seatud kohustus hoida ammoniaagi heitkogus 1% madalam 2005. aasta tasemest, kuna ligikaudu 90% ammoniaagi heitest on pärit põllumajandusest⁵⁴. Vastavalt NEC-direktiivile alustas Keskkonnaministeerium 2018. aastal teatavate õhusaasteainete heitkoguste vähendamise riikliku programmi koostamist aastateks 2020–2030, millega kehtestatakse suunised kohustuste täitmiseks.

Et vähendada ammoniaagi heidet ja saavutada 2030. aastaks seatud eesmärk, on vaja investeringuid nii sõnnikuhoidlate parendamisse kui ka sõnnikulaotamise tehnoloogiasse⁵⁵. Põllumajandustootjatel on võimalik taotleda toetust maaelu arengukava 2014–2020 meetme 4.1 „Investeeringud põllumajandusettevõtete tulemuslikkuse parandamiseks“ alusel, mille üldeesmärk on põllumajandusettevõtete tulemuslikkuse parandamine ja keskkonnanahoidliku põllumajandustootmise arendamine. Meetme alusel on seni toetatud 145 sõnnikuhoidlat, millele on määratud toetust üle 8 mln €. Valdav osa rajatud sõnnikuhoidlaid on mitte laguuntüüpi hoidlad, näiteks rõngasmahutid. Lisaks on toetatud 43 sõnnikulaoturi ostmist, millest 65% on sisestusseadisega. Ammoniaagi heite vähendamiseks antakse taotlustele sõnnikuhoidlate rajamiseks täiendavaid hindepunkte, mis hõlmavad ka sõnnikuhoidlate katmist.

KHG heite vähendamisel on oluline suurendada taastuvenergia tootmist ja tarbimist. Eesti taastuvenergia potentsiaal avaldub bioenergial põhineval elektri ja soojuse koostootmises, tuuleenergias ja biogaasi (biometaani) tootmises, mis võimaldaks asendada fossiilsete kütuste kasutamist⁵⁶. Kõige suurema

⁵¹ [Euroopa Parlamendi ja Nõukogu määrus \(EL\) 2018/842](#)

⁵² [Euroopa Parlamendi ja Nõukogu määrus \(EL\) 2018/841](#)

⁵³ [Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiv \(EL\) 2016/2284](#)

⁵⁴ [Eesti riiklik välisõhu saasteainete heitkoguste inventuur 1990-2016](#)

⁵⁵ „Loomakasvatusest eralduvate saasteainete heitkoguste inventuurimetoodikate täiendamine ja heite vähendamistehnoloogiate kaardistamine“. A. Kaasik, M. Möls, 2018

⁵⁶ <https://elering.ee/taastuvenergia>

potentsiaaliga ressursiks biometaanitootmisel on rohtne biomass ja põllumajandustootmise jäägid⁵⁷. Taastuenergia kasutamine on aastatega pidevalt kasvanud. 2017. aastal oli taastuenergia osakaal energia brutotarbimisest kõikide energiavaldkondade peale kokku 29,2%⁵⁸. Maaelu arengukava 2014–2020 meetmega „Investeeringud majandustegevuse mitmekesistamiseks maapiirkonnas mittepõllumajandusliku tegevuse suunas“ on võimalik toetada taastuenergia investeeringuid. Meetme vahenditest on seni läinud 8% taastuenergia investeeringuteks.

Eestis alustasid 2018. aastal biometaanitootmisega Lääne-Virumaal asuv Rohegaas OÜ ja Viljandimaal asuv Biometaan OÜ. Viimane toodab biometaanitootmisest sõnnikust ja biomassist. 2018. aastal toodeti biometaanitootmisest kokku 39 993 MWh, millest ligikaudu 10% toodeti loomsest sõnnikust ja biomassist⁵⁹.

Biomajanduses on lisaks energia tootmisele oluline osa taastuva biomassitootmisel ja muutmise peamiselt toiduks, söödaks ja teisteks biotoodeteks. 2018. aastal algas projekt „Lisandväärtuse tõstmine ja toorme tõhusam kasutamine biomajanduses ja selle sektorites“, mille käigus kaardistatakse biomajanduse ressursid, väärtusahelad ja viiakse läbi Eesti biomajanduse konteksti analüüs⁶⁰.

Põllumajanduses on endiselt suur potentsiaal ja ühtlasi investeeringuvajadus biomassitootmisel ja muutmise peamiselt toiduks, söödaks ja teisteks biotoodeteks. 2018. aastal algas projekt „Lisandväärtuse tõstmine ja toorme tõhusam kasutamine biomajanduses ja selle sektorites“, mille käigus kaardistatakse biomajanduse ressursid, väärtusahelad ja viiakse läbi Eesti biomajanduse konteksti analüüs⁶⁰.

Põllumajanduses on endiselt suur potentsiaal ja ühtlasi investeeringuvajadus biomassitootmisel ja muutmise peamiselt toiduks, söödaks ja teisteks biotoodeteks. 2018. aastal algas projekt „Lisandväärtuse tõstmine ja toorme tõhusam kasutamine biomajanduses ja selle sektorites“, mille käigus kaardistatakse biomajanduse ressursid, väärtusahelad ja viiakse läbi Eesti biomajanduse konteksti analüüs⁶⁰.

4 Taimekasvatuse (sh mahepõllumajanduslik)

4.1 Teravilja ja õlikultuurid

Kadri Rand

4.1.1 Turuolukord

2018. aasta algus oli Euroopa ja Eesti teravilja turul rahulik, hinnad kõikusid, kuid mitte märkimisväärselt. Suvel hakkasid hinnad kiiresti tõusma (joonis 28), kuna teraviljasaagi prognoosid langesid näiteks Venemaal, EL-is ja Austraalias, peamiselt ilmastikutingimuste tõttu. Pakkumine turul vähenes, nõudlus aga püsis, mille tõttu ka eksporditurul oli aktiivne. *International Grain Council* (IGC) prognoosi kohaselt vähenesid teravilja varud maailmas 2018/2019 turustusaastal 8%.

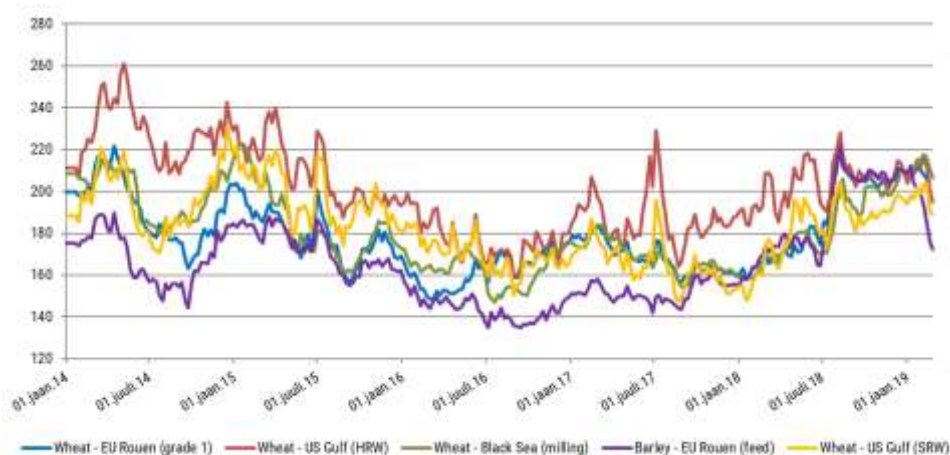
⁵⁷ [Gaasituru käsiraamat](#)

⁵⁸ Eurostat: Share of renewable energy in gross final energy consumption.

⁵⁹ <https://elering.ee/gaasi-paritolutunnistused>

⁶⁰ <https://taltech.ee/?id=187605>

⁶¹ Eesti Statistikaameti andmebaas, KE044: katlad, nende võimsus ja toodetud soojus majandusharu ja katla liigi järgi

Joonis 28. Teravilja hinnad maailmas (€/t), 2014–2018

Allikas: DG AGRI

Teravilja kokkuostuhinnad Eestis (teraviljatööstustelt, -veskitelt ja teistelt teravilja kokkuostjatelt kogutavad tegelikud Eestis toodetud toidu- ja söödavilja keskmised ostuhinnad, mis on kaalutud igapäevaste ostukogustega ja ei sisalda käibemaksu) tõusid Eesti Konjunktuuriinstituudi (EKI) kogutava hinnainfo põhjal 2018. aastal märkimisväärselt võrreldes eelmise aastaga (tabel 5). Enim tõusid kaera (48%) ja rukki (34%) kokkuostuhinnad, järgnesid nisu ja oder, kumbki 18%. Rapsi kokkuostuhind püsis eelmise aastaga samal tasemel.

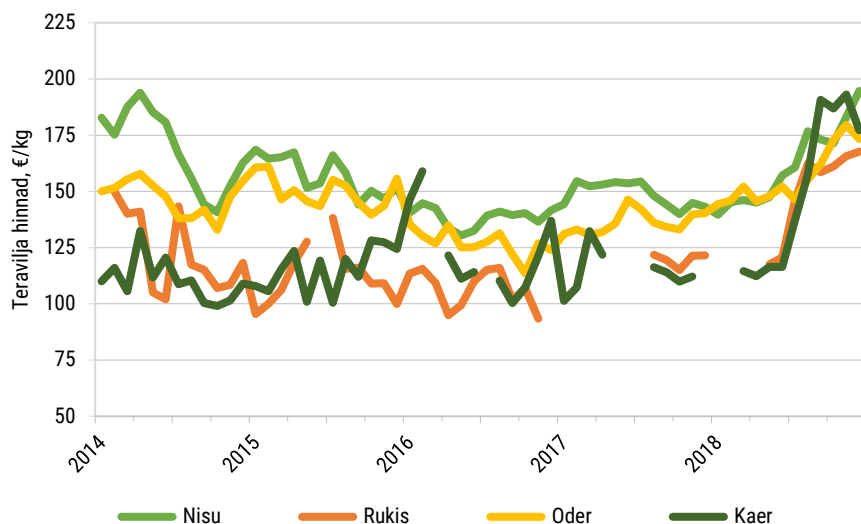
Tabel 5. Teravilja hinnad Eestis, 2017–2018

	2017 €/t	2018 €/t	Muutus, % 2018/2017
NISU	144,7	171,5	18,5
Toidunisu	149,0	174,0	16,7
Söödanisu	139,1	161,8	16,4
RUKIS	119,4	159,6	33,7
Toidurukis	121,9	159,2	30,6
Söödarukis	113,6	161,3	42,0
ODER	136,2	161,2	18,4
Toiduoder	136,7	161,1	17,9
Söödaoder	135,6	161,3	18,9
KAER	113,3	167,9	48,3
Toidukaer	123,6	174,4	41,2
Söödakaer	110,6	165,0	49,1
TRITIK	133,6	145,0	8,5
RAPS	368,7	368,5	-0,1

Allikas: Eesti Konjunktuuriinstituut

Paljud põllumehed fikseerisid kevadel teravilja hinnad ette, teadmata veel saabuvast põuast ning selle mõjust saagile ja hinnale. Eriti keeruline oli olukord neil, kelle saak hõlmaski vaid kevadel fikseeritud koguseid ning paremat hinda enam ei õnnestunudki saada või ei suudetud isegi fikseeritud koguseid täita. Seega olid 2018. aastal paremas olukorras tootjad, kes kevadel väga suurtes kogustes hindu ei fikseerinud ning müüsid reaalselt saagiks saadud teravilja maha parema hinnaga. Siiski on suved ning ilmad erinevad ja hinna fikseerimine on üks riskide hajutamise võimalusi.

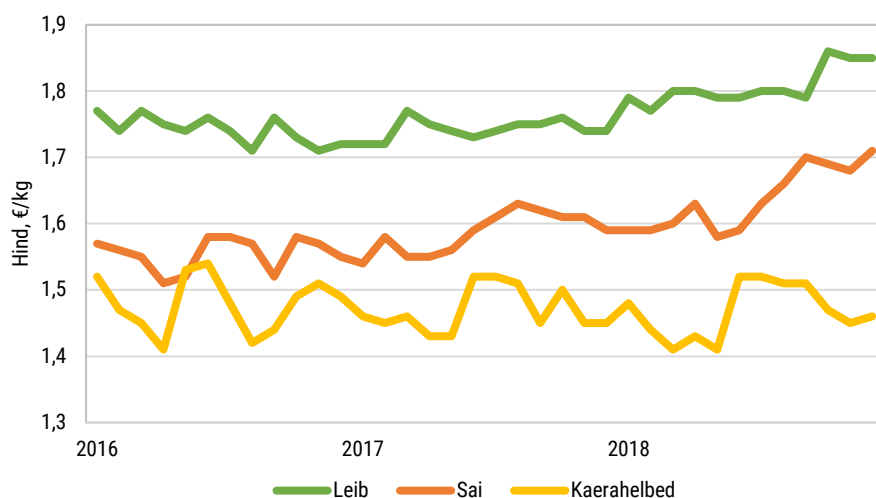
Pikemat aegrida vaadates on näha, et 2018. aasta teise poole hinnad on viimase viie aasta kõrgeimad (joonis 29).

Joonis 29. Teravilja hinnad Eestis, 2014–2018

Allikas: Eesti Konjunkturiinstituut, EMOR

Kuna rukki ja nisu kokkuostuhinnad olid tõusnud, siis mõjutas see omakorda ka jahu hinda ning see tõi kaasa ka pagaritoodete kallinemise. Ligemale 80% lõpptoodangu hinnast kujundab toorme hind. EKI andmetel oli 2018. aasta saia keskmine hind 1,64 €/kg ja leiva hind 1,81 €/kg, mis eelmise aastaga võrreldes olid vastavalt 3% ja 4% tõusnud (joonis 30). Rukist kasutatakse peamiselt inimtoiduks, kui kvaliteet seda võimaldab. Kuna 2017. aasta vihmase sügise tõttu rukki kasvupind vähenes ning põud mõjutas ka saagikust, siis 2018. aastal tekkis leivatööstustel probleeme ka kodumaise rukkijahu varumisega.

Joonis 30. Teraviljatoodete hinnad Eestis, 2016–2018

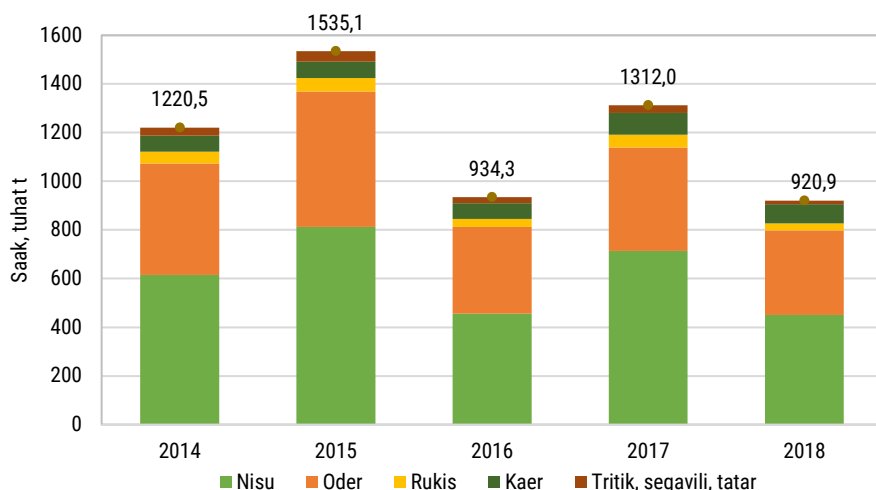
Allikas: Eesti Konjunkturiinstituut, Kantar EMOR

4.1.2 Tootmine Teravili

Statistikaameti esialgsetel andmetel moodustas **teravilja kasvupind** 2018. aastal 350 433 ha. Teravilja kasvupinnast moodustasid suviteraviljad 72% (253 472 ha) ja taliteraviljad 28% (96 962 ha). Võrreldes eelmise aastaga vähenes taliteravilja kasvupind 23%, suviteravilja kasvupind aga suurenes 24% ja seda just talivilja kasvupinna vähenemise arvelt. Talivilja kasvupinna vähenemise põhjuseks võib pidada 2017. aasta vihmast sügist, kuna liigsete sademete tõttu külvati taliteravilja oodatust vähem.

Teravilja **kogusaak** oli 2018. aastal 920 900 t. Teravilja kogusaagist moodustas nisu 49%, oder 38%, kaer 9% ja rukis 3%. Võrreldes 2017. aastaga vähenes nisusaak 37%, odrasaak 18%, rukkisaak 44% ning kaerasaak 12% (joonis 31). Kokku vähenes teravilja saak võrreldes eelmise aastaga 30%. Saagi vähenemise peamiseks põhjuseks oli 2018. aasta erakordselt kuiv ja kuum kevad ning suvi. Maikuu oli keskmine õhutemperatuur 4 °C tavapärasest kõrgem ja sademeid 60% vähem kui tavapärasel aastal. Sellest tulenevalt kannatasid taimed kuivuse käes, eriti suviteraviljad.

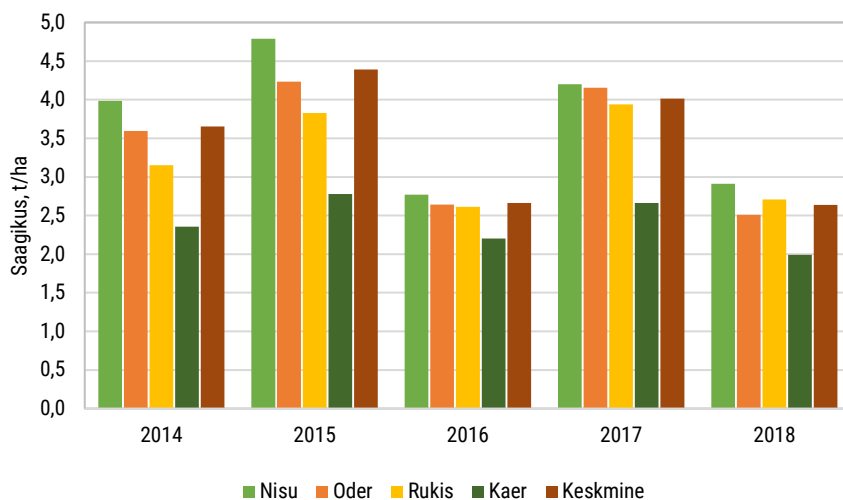
Ebasoodsad ilmastikutingimused vähendasid teravilja saaki aastases võrdluses 30%.

Joonis 31. Teravilja saak Eestis, 2014–2018

Allikas: Statistikaamet

Teravilja keskmiseks **saagikuseks** kujunes vaid 2625 kg/ha, mis võrreldes 2017. aastaga vähenes 34%. Odra saagikus vähenes eelmise aastaga võrreldes 40%, nisul ja rukkil kummalgi 31% ning kaeral 26% (joonis 32). Teraviljadest kannatasid põua all enim suviteraviljad, mis küll võrsusid, kuid hiljem kõrval võrsed kangusid ja taimik jäi hõredaks. Ka kõrs jäi lühikeseks, mis mõjutas lisaks terasaagile ka põhusaaki. Terad küpsesid kuumuse tõttu kiiresti ja jäid peenikeseks.

Joonis 32. Teravilja saagikus Eestis, 2014–2018

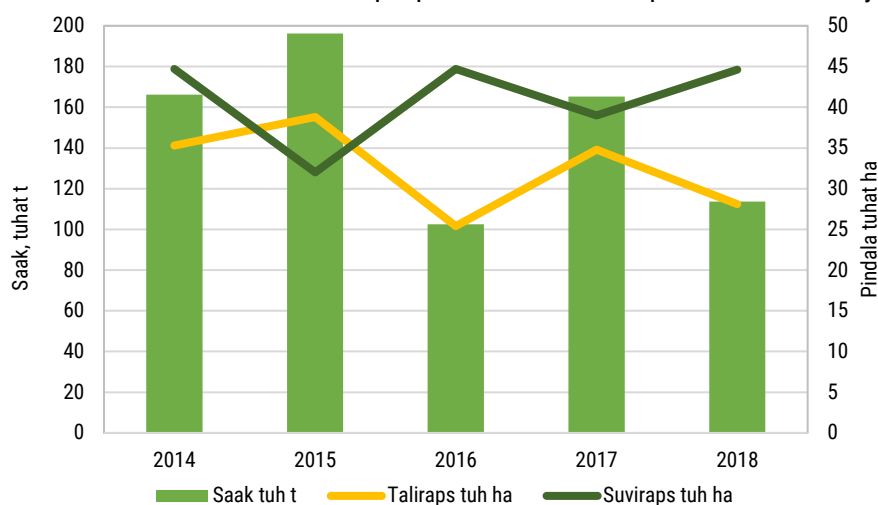
Allikas: Statistikaamet

Vaatamata põuale ja üldisele saagi langusele kujunes tootjate olukord väga erinevaks, kuna olenevalt piirkonnast, mullast, sademetest jm tingimustele, varieerusid saagikused väga suurtes piirides. Teravilja kvaliteeti võis hinnata 2018. aastal heaks, ka saagi koristustingimused olid soodsad ning kuivatuskulud väikesed. Kuna teravili sai varakult koristatud ning ilmastikutingimused võimaldasid taliteraviljakulvi, võib oodata 2019. aastal taliteraviljade kasvupindade suurenemist.

Raps/rüps

Rapsi kasvupind oli Statistikaameti esialgsetel andmetel 2018. aastal 72 683 ha. Rapsi kasvupind on teinud aastatega suure tõusu, ulatudes kuni 100 000 ha 2010. aastal ning siis taas langema hakanud saavutades viimase viie aasta keskmisena ligi 73 000 ha. Rapsi kasvupinnast moodustas taliraps 39% (28 120 ha) ja suviraps 61% (44 563 ha). Võrreldes eelmise aastaga vähenes talirapsi kasvupind 19%, suvirapsi kasvupind aga suurenes 14%.

Rapsi **kogusaagiks** kujunes 113 595 t, mis on 31% vähem kui 2017. aastal ning keskmine **saagikus** vähenes 30% ehk 1563 kg/ha. Üheks saagilanguse põhjuseks oli 2017. aasta vihmane sügis, kui talirapsi, mis on saagikam kui suviraps, külvati oodatust vähem ning teiseks põhjuseks 2018. aasta põud. Ka jooniselt 33 on näha, kuidas talirapsi pinna suurenedes rapsi saak suureneb ja vastupidi.

Joonis 33. Rüpsi/rapsi saak ning tali- ja suvirapsi kasvupind Eestis, 2014–2018

Allikas: Statistikaamet

Kuna rapsil on sammasjuur, siis saab taim vett kätte ka mulla sügavamatest kihtidest, erinevalt teraviljast. Seega saadi talirapsi saagiks päikseliste ilmade mõjul Eesti teatud piirkondades rahuldav saak. Rahule võis jääda ka rapsi kvaliteediga ja õlisisaldusega. Suvirapsiga oli aga seis kehvem, kuna põua tõttu jäi seeme peeneks ning kasvuajal oli palju tüli erinevatest taimekahjuritest.

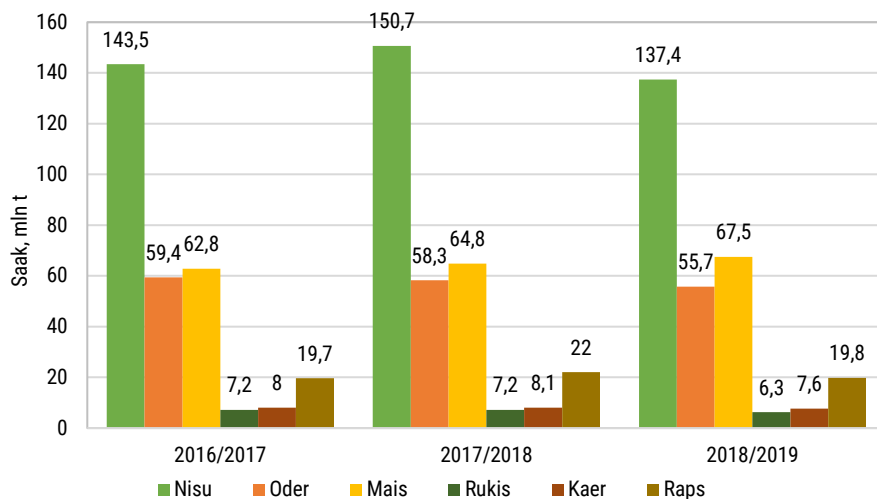
Kaunvili

Statistikaameti esialgsetel andmetel oli 2018. aastal **kaunviljade kasvupind** 46 805 ha, mis on 29% väiksem kui 2017. aastal. **Kogusaak** oli 70 966 t ning keskmiseks **saagikuseks** kujunes 1516 kg/ha, mis on võrreldes eelmise aastaga 32% suurem. Kaunviljade kasvupinnast moodustas põldhernes 63% (29 677 ha) ja põlduba 37% (17 079 ha). Põldherne saak sõltub palju koristusaegsest ilmastikust, kuna ta lamandub kergesti (raske koristada) ning tera läheb niiskusega peas kiiresti kasvama. Kaunvilja kasvupinna vähenemise põhjuseks oli 2017. aasta vihmane sügis, kui suur osa kaunviljadest jäi talveks põllule mädanema. See vähendas põllumeeste seas kaunviljade kasvatamise soovi. Viimased 10. aastat on kaunviljade kasvupind suurenenud, 2018. aastal toimus esmakordne vähenemine.

Teraviljakasvatuse EL-is

2018. aasta mai algusest juuni keskpaigani oli peaaegu kogu Euroopas tavapärasest kõrgem temperatuur. Ida- ja Põhja-Euroopas oli tavapärasest kuivem, Lääne-Euroopas ja Vahemere piirkonnas aga tavapärasest sademete rohkem. Juuli-august oli jätkuvalt tavapärasest soojem kogu Euroopas. Teravilja kasvupinnaks

prognoosib Euroopa Komisjon 2018/2019 turustusaastal 55,2 mln ha ning saagiks 288,7 mln t, mis on 5% vähem eelmisest aastast (joonis 34). Vaid maisi ja kõva nisu toodangus prognoositakse kasvu, teistel kultuuridel vähenemist, eriti hariliku nisu (10%) ja rukki (13%) osas. Prognoosi kohaselt väheneb teravilja toodang Prantsusmaal 9%, Saksamaal 17%, Poolas 16% ja Ühendkuningriigis 6%. Suureneb aga Itaalias 5%, Hispaanias 47%, Ungaris 4% ja Rumeenias 18%.

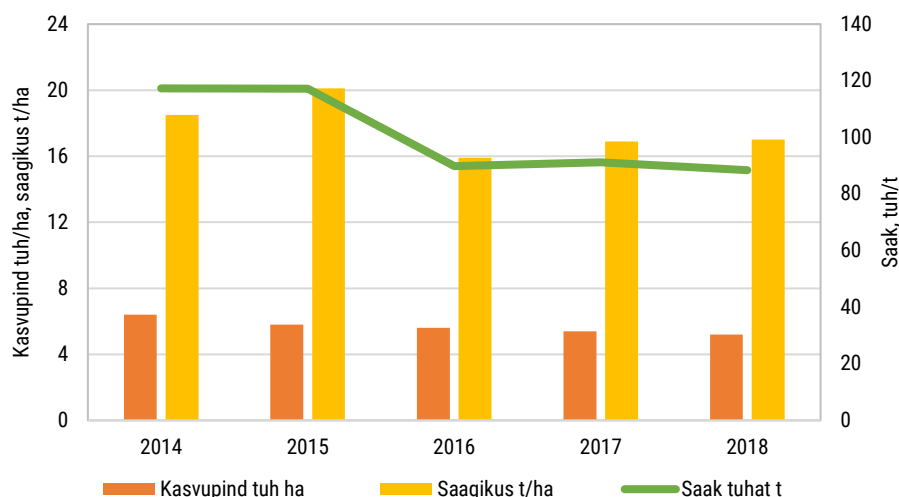
Joonis 34. Teravilja ja rapsi saak EL-is, 2016/2017–2018/2019 turustusaastal

Allikas: DG AGRI

Maailma rapsi toodang väheneb prognooside kohaselt 2018/2019 turustusaastal 5%, mille põhjuseks on toodangu vähenemine peamistes tootjariikides nagu EL ja Kanada. ELi 2018/2019 aasta rapsi kasvupinnaks prognoositakse 7 mln ha ning toodanguks 20 mln t, mis on 10% vähem eelmisest turustusaastast.

Kartul

Kartuli kasvupind oli Statistikaameti esialgsetel andmetel 2018. aastal 5205 ha, mis on 3% vähem kui eelmisel aastal ja 18% vähem 2014. aastast. Seega jätkab kartuli kasvupind langustrendi. Kartuli **saagiks** saadi 88 434 t. **Saagikus** jäi eelmise aasta tasemele – 16 990 t/ha. Kui eelmisel aastal raskendasid sügisvihmad kartuli koristust, siis 2018. aastal oli olulisem saagikuse mõjutaja põud (joonis 35).

Joonis 35. Kartuli kasvupind, saak ja saagikus Eestis, 2014–2018

Allikas: Statistikaamet

2018. aasta kartulisaak sõltus paljuski sordist ja piirkonnast, seal kus tuli natukenegi vihma, saadi vaatamata põuale siiski rahuldav saak. Piirkondades, kus aga püsis kuivus, jäid mugulad väikeseks ja neid

oli vähe. Kuna hiliste sortide koristamine on jäänud viimastel aastatel pigem sademeterohkesse perioodi, on mitmed tootjad hakanud kasutama keskvalmivaid sorte, mis on aga põua suhtes tundlikumad.

2018. aastal avastati esmakordselt ühelt kartulipõllult valkjas kiduuss, varasemalt on leitud kollast kiduussi. Kartuli-kiduuss on ohtlik ümaruss, kelle sissetoomine ja levitamine on kõikjal Euroopa Liidus keelatud ning kes põhjustab suuri saagikadusid. Kartuli-kiduussi leviku vältimiseks tuleks kasvatada resistenteid sorte, vältida samal kasvukohal kasvatamist sagedamini kui 3–4 aasta järel ning uuendada istutusmaterjali sertifitseeritud seemnekartuliga.

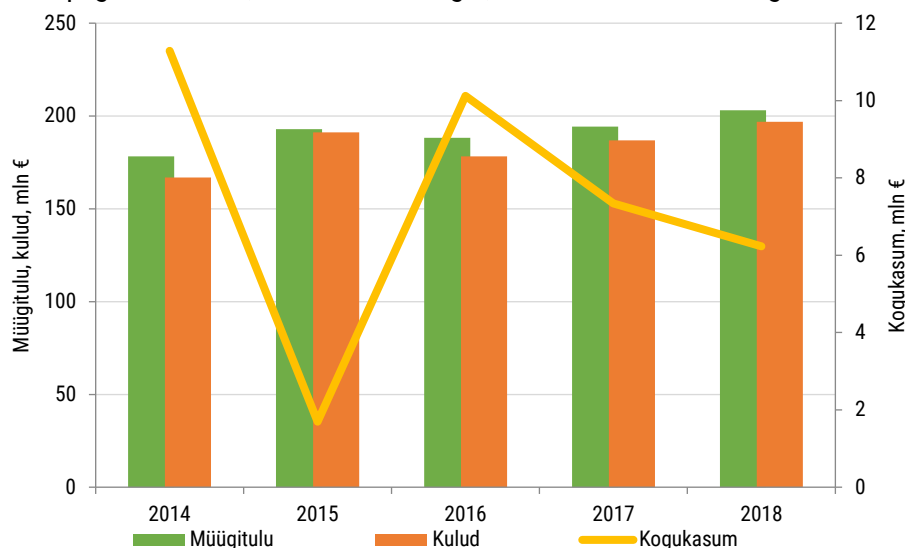
Aasta lõppu iseloomustas Euroopas suur nõudlus kartuli järele, mis omakorda avaldas mõju ka hindadele. Ka Eestis tõusis kartuli jaehind 2018. aasta teises pooles 0,76 €/kg, mis on 15% enam kui aasta tagasi.

4.1.3 Töötlemine

Pagaritööstuste müügitulu suurenes aastases võrdluses 4,5%. Tööstused müüsid 2018. aastal toodangut 203,0 mln € väärtuses (joonis 36). Kuigi palgad kasvasid, oli üheks sisetarbimist pidurdavaks teguriks toidukaupade hinnatõus.

Pagaritööstuse kulud aastases võrdluses samuti kasvasid. Tööstuste 2018. aasta **kulud** olid 196,8 mln € ehk 5,3% suuremad kui eelmisel aastal. Kulude kasvu soodustas sisendite hinnatõus ja palgakasv. Pagaritööstuse kulud moodustasid 10,5% toiduaine- ning 1,6% töötleva tööstuse kuludest.

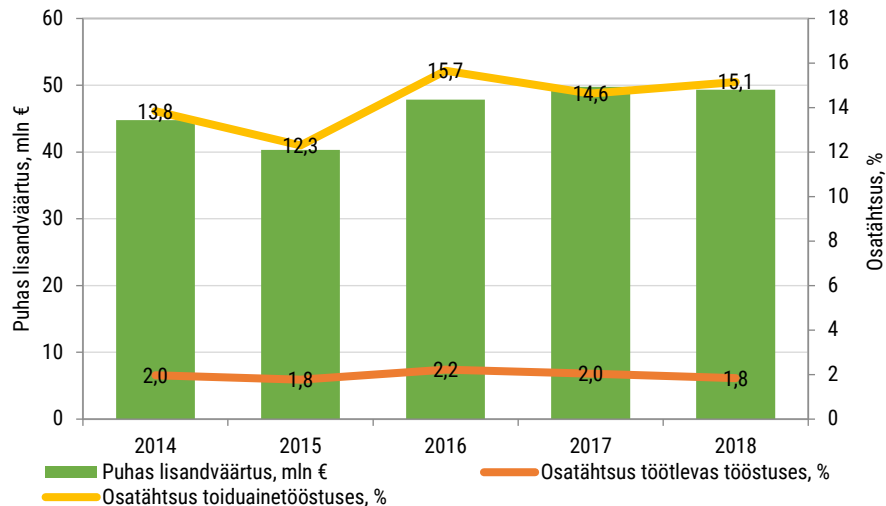
Müügitulu kasvas aeglasemalt kui kulud ning selle tulemusel jäi sektori kasum väiksemaks. Pagaritööstuse **kogukasum** 2018. aastal oli 6,2 mln € ehk 15,1% väiksem kui eelmisel aastal. 2018. aastal teenis pagaritööstus 8,6% toiduaine- ning 1,0% töötleva tööstuse kogukasumist.

Joonis 36. Pagaritööstuse müügitulu, kulud ja kogukasum, 2014–2018

Allikas: Statistikaamet

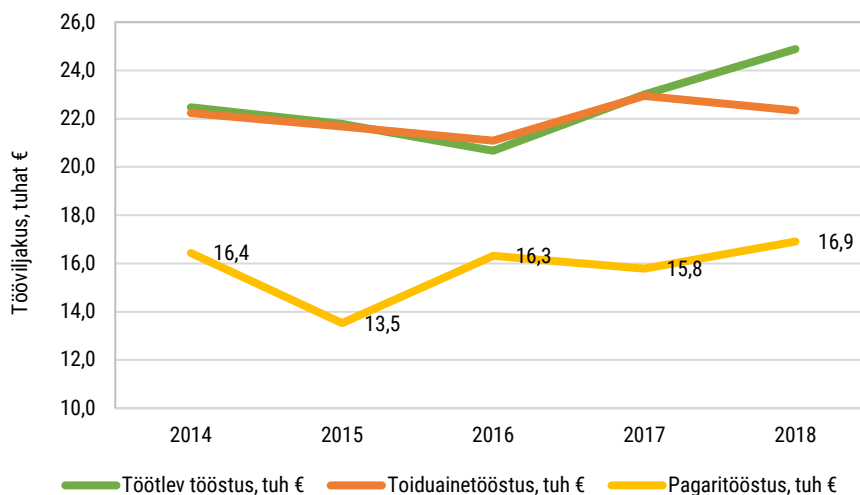
Esialgsetel andmetel loodi pagaritööstuses 2018. aastal 49,3 mln € **puhast lisandväärtust**, mida oli 0,8% vähem võrreldes eelmise aastaga. Pagaritööstus andis 15,1% toiduainetööstuse lisandväärtusest (joonis 37).

Joonis 37. Pagaritööstuses loodud puhas lisandväärtus, osatähtsus töötlevas ja toiduainetööstuses, 2014–2018

Allikas: Statistikaamet

Pagaritööstus on üks tööjõumahukam tegevusala toiduainetööstuses, kus üheks automatiseerimist pidurdavaks teguriks on turu väiksus ja tihe sektorisisene konkurents. Pagaritööstuses tegutseb keskmiselt 20,0% toiduainetööstuses ning 2,7% töötlevas tööstuses hõivatud inimestest. Statistikaameti andmetel oli 2018. aastal pagaritööstuses tööga hõivatud keskmiselt 2918 inimest. Aastases võrdluses vähenes töötajate arv 8,0%. Pagaritööstuse **tööviljakus** 2018. aastal suurenes. Ettevõtetes loodi 16 900 € lisandväärtust töötaja kohta, mida oli 7,1% rohkem kui 2017. aastal (joonis 38). Seega on pagaritööstuses inimtöäjõuhulk vähenenud ning väikeettevõtjate automatiseerimine paranenud. Pagaritööstuse tööviljakus jäi madalamaks nii töötleva kui ka toiduainetööstuse tegevusalade keskmisest.

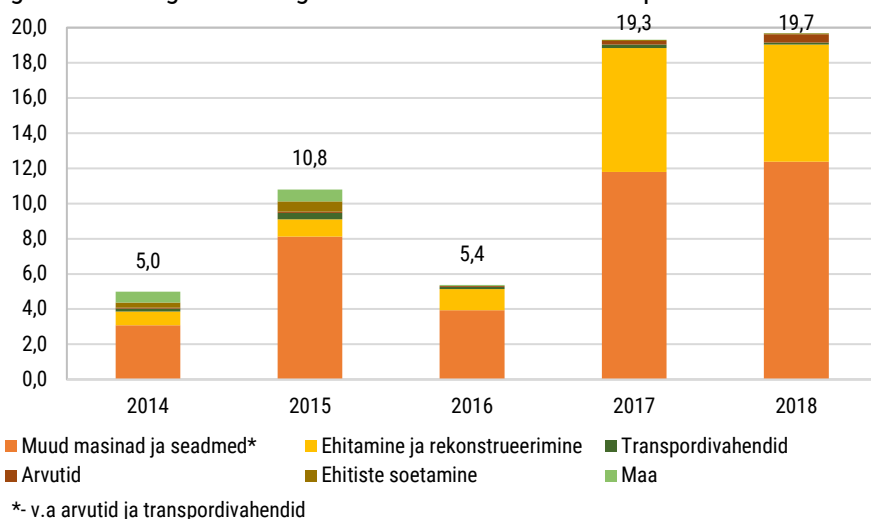

Joonis 38. Tööviljakus töötlevas, toiduaine- ja pagaritööstuses, 2014–2018

Allikas: Statistikaamet

Pagaritööstuste investeerimisaktiivsus on viimased kaks aastat oluliselt kasvanud. Tugev konkurents sunnib tootma efektiivsemalt ning kasutusele võtma uusi tehnoloogiaid, et olla kõrge tootlikkusega ning innovaatiline. Sellest tulenevalt on väga oluline jätkata investeringuid tootmistehnoloogia moderniseerimisse. Uued ja innovaatilised tootmisseedmed võimaldavad laiendada tootmist ja kasvatada eksporti.

Pagaritööstuse ettevõtte **investeeringud materiaalsesse põhivarasse** 2018. aastal 19,7 mln €, mida oli 2,1% rohkem kui eelmisel aastal ja 3,6 korda rohkem kui 2016. aastal (joonis 39). Kõige rohkem investeeris pagaritööstus muudesse masinatesse ja seadmetesse (v.a arvutid ja transpordivahendid), kokku 12,4 mln € väärtuses, mis moodustas kogu materiaalsesse põhivarasse tehtud investeeringutest 62,9%. Suur osa investeeringutest kulus ka ehitamisele ja renoveerimisele – 6,7 mln € ehk 34,0% koguinvesteeringutest. Seega investeerisid ettevõtte nii potentsiaalse efektiivsuse kui ka mahu kasvu.

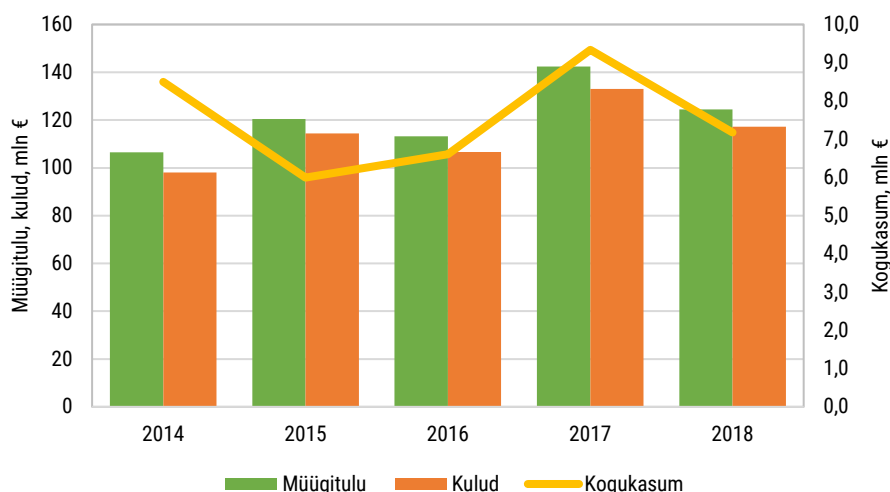

Joonis 39. Pagaritööstuse investeeringud materiaalsesse põhivarasse, 2014–2018

Allikas: Statistikaamet

Loomasööda tööstuse müügitulu vähenes aastases võrdluses 12,6%. Tööstused müüsid 2018. aastal toodangut 124,4 mln € väärtuses (joonis 40). Kulud aastases võrdluses samuti kasvasid. Loomasööda tööstuste 2018. aasta kulud olid 117,3 mln € ehk 11,8% väiksemad kui eelmisel aastal.

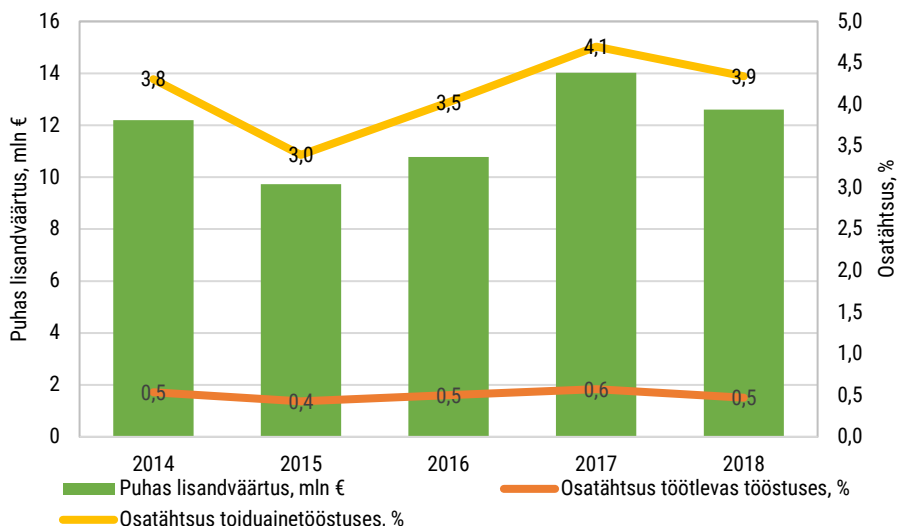
Loomasööda tööstuste kogukasum 2018. aasta oli 7,2 mln € ehk 23,2% väiksem kui eelneval aastal.

Joonis 40. Loomasööda tööstuse müügitulu, kulud ja kogukasum, 2014–2018

Allikas: Statistikaamet

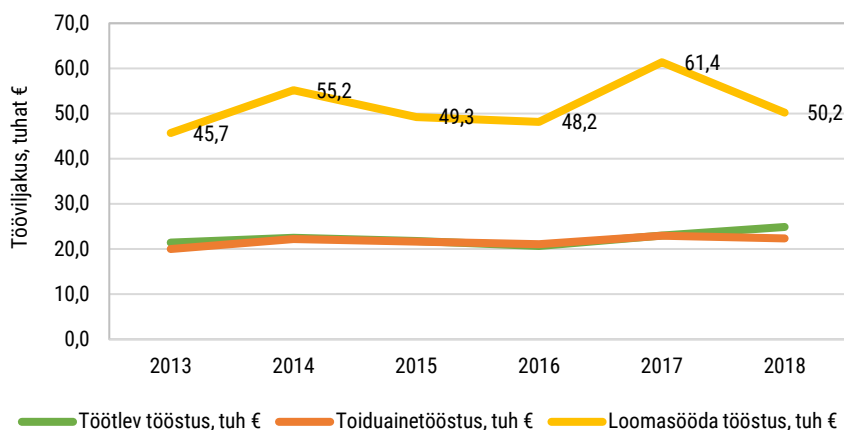
Loomasööda tööstuses loodi 2018. aastal 12,6 mln € **puhast lisandväärtust**, mida oli 10,2% vähem võrreldes eelneva aastaga (joonis 41).

Joonis 41. Loomasööda tööstuses loodud puhas lisandväärtus, osatähtsus töötlevas ja toiduainetööstuses, 2014–2018

Allikas: Statistikaamet

2018. aastal oli loomasööda tööstustes tööga hõivatud keskmiselt 251 inimest. Aastases võrdluses suurenes töötajate arv 8,9%, tööviljakus aga langes. Ettevõtetes loodi 50 200 € **lisandväärtust töötaja kohta**, mida oli 18,1% vähem kui eelneval aastal (joonis 42). Erinevalt pagaritööstusest, jäi loomasööda tööstustes tööviljakus kõrgemaks nii töötleva kui ka toiduainetööstuse tegevusalade keskmisest, mis näitab tööstuse suurt mehhaniseeritust.

Joonis 42. Tööviljakus töötlevas, toiduainete- ning loomasööda tööstuses, 2013–2018

Allikas: Statistikaamet

4.1.4 Kaubandus

Teravilja import rahalises väärtuses oli 2018. aastal 16,3 mln €, olles 7,5% (1,3 mln €) väiksem kui 2017. aastal. **Koguseliselt imporditi** 2018. aastal teravilja Eestisse 75 000 t (joonis 43), millest suurema osa moodustasid mais (39,7%), nisu (26,4%), rukis (16,0%) ning oder (10,1%). Võrreldes eelmise aastaga vähenes 2018. aastal teravilja sissevedu 21,5%, ehk 20 600 t. Impordi vähenemise üheks põhjuseks võib olla ilmastikutingimustest tingitud kõrgemad teravilja hinnad ning tarbimiseks vajalik kogus üritati ära katta kodumaise viljaga.

Nisu imporditi 2018. aastal 4,3 mln € väärtuses kogusega 19 800 t ehk 41,1% vähem möödunud aastast (33 600 t). Enamus nisust toodi Eestisse Leedust (45,9%), Lätist (33,0%) ja Venemaalt (13,8%).

Rukist toodi Eestisse 2,4 mln € väärtuses ehk 12 000 t, mida oli 27,5% rohkem kui eelmisel aastal. Kasvupinna ja põuast tingitud saagi vähenemine olid tõenäoliselt üheks rukki impordi suurenemise põhjuseks. Enamus rukkist toodi Lätist (75,7%) ja Venemaalt (12,8%).

Otra imporditi 1,9 mln € väärtuses ehk 7600 t. Võrreldes 2017. aastaga vähenes odra sissevedu 66,6%. Suur osa imporditavast odrast toodi Leedust (39,5%), Lätist (26,1%), Taanist (19,7%) ning Soomest (10,4%).

Kaera toodi Eestisse 0,3 mln € väärtuses kogusega 1300 t, mida oli 57,5% vähem kui 2017. aastal. Kõige enam imporditi kaera Lätist (75,9%) ja Soomest (10,5%).

Maisi osteti sisse 2018. aastal 29 800 t, mida oli 24,9% rohkem kui eelmisel aastal. Maisi impordi suurenemise põhjuseks võib pidada põuast põhjustatuna rohusööda ja söödavilja puudujääki. Peamised päritoluriigid olid Läti (51,9%), Venemaa (24,4%) ja Ukraina (16,7%).

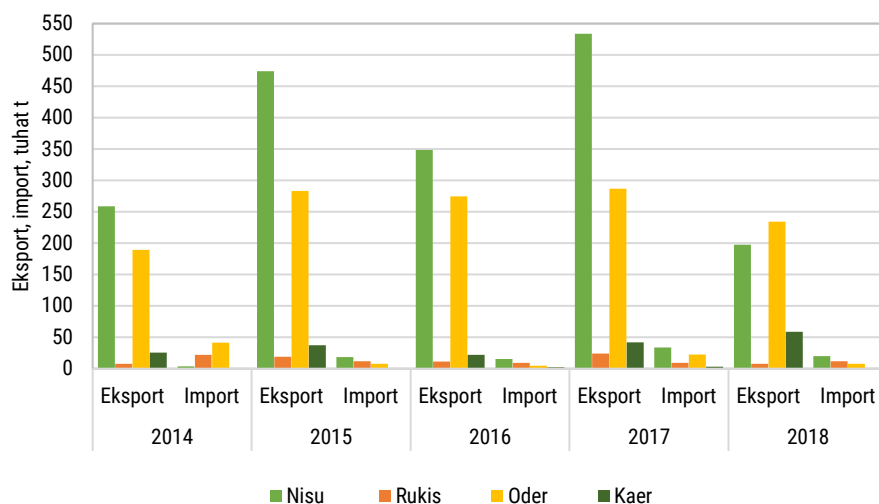
Teravilja eksporditi rahalises väärtuses 2018. aastal 101,8 mln € eest, mida on 31,5% (46,8 mln €) vähem võrreldes 2017. aastaga. Teravilja **ekspordi maht** oli 2018. aastal 503 400 t ehk 44,4% vähem võrreldes eelmise aastaga. Eksporditud teraviljast 99,1% oli Eesti päritolu. Teravilja ekspordi vähenemise üheks põhjuseks oli kindlasti põuast põhjustatud kolmandiku võrra väiksem saak. Kuna aga teravilja hinnad olid 2018. aastal tõusnud, siis ekspordi maht vähenes võrreldes väärtusega rohkem.

Nisu viidi välja 40,8 mln € väärtuses kogusega 197 600 t, mis oli 63,0% vähem kui eelmisel aastal. Olulisemad sihtriigid olid Leedu (29,3%), Hispaania (23,0%), Läti (10,3%), Rootsi (12,7%), Saksamaa (9,7%) ja Taani (9,3%).

Rukist eksporditi 2018. aastal 1,9 mln € väärtuses ehk 7900 t, mida oli 70,0% vähem kui eelmisel aastal. Rukki väljaveo sihtriikideks olid peamiselt Norra (42,0%), Soome (36,5%), Läti (11,3%) ja Leedu (9,4%).

Otra eksporditi 41,1 mln € väärtuses kogusega 234 500 t, mida oli 11,5% vähem kui eelmisel aastal. Suurem osa eksporditavast odrast viidi Saudi Araabiasse (60,1%), Araabia Ühendemiraatidesse (23,9%) ja Hollandisse (10,3%). Kui varasematel aastatel on nisu eksport ületanud odra ekspordi, siis 2018. aastal viidi otra 36 900 t võrra nisust rohkem välja (joonis 43).

Kaera viidi Eestist välja 16,9 mln € väärtuses ehk 59 700 t, mida oli 35,5% rohkem eelmisest aastast. Olulisemad väljaveo sihtriigid olid Läti (32,0%), Poola (11,2%), Saksamaa (11,0%), Norra (10,5%), Soome (10,2%) ning Suurbritannia (9,3%).

Joonis 43. Teravilja kaubavahetus Eestis, 2014–2018

Allikas: Statistikaamet

Rapsi imporditi 2018. aastal Eestisse 4,6 mln € väärtuses. Sisseveetava rapsi kogus oli 10 200 t ehk 21,4% vähem kui möödunud aastal. Peamiselt toodi rapsi kolmest riigist – Lätist (51,3%), Leedust (23,6%) ja Taanist (21,2%). **Eksporditi** rapsi 10,8 mln € väärtuses ehk 26 500 t, mida oli 9,8% vähem 2017. aastast. Rapsi sihtriigiks oli peamiselt Soome (86,6%), vähesel määral viidi ka Saksamaale ja Norrasse, mõlemasse ligi 6%.

Kui rapsi import ja eksport mõlemad vähenesid, siis rapsiõli eksport aga suurenes. 2018. aastal eksporditi rapsiõli 36,1 mln € eest ehk 44 400 t, mis on võrreldes eelmise aastaga 22,8% rohkem. Peamisteks sihtriikideks olid Leedu (46,3%), Läti (31,2%) ja Soome (13,8%).

Rapsiõli töötlemise kõrvalsaadus on õlikook, mida 2018. aastal imporditi Eestisse 28 000 t ehk 17,0% vähem kui eelmisel aastal. Rapsikooki eksporditi aga 31 800 t ehk 7,8 mln € väärtuses, peamiseks sihtriigiks Taani (94,0%). Rapsikoogi ekspordist 96,5% oli Eesti päritolu.

Pagaritoodete import rahalises väärtuses oli 2018. aastal 58,0 mln €, olles 3,7% (2,1 mln €) suurem kui 2017. aastal. **Koguliselt imporditi** 2018. aastal pagaritooted Eestisse 31 000 t, mis on eelmise aastaga võrreldes 2,6% rohkem. Pagaritooted osteti sisse peamiselt Lätist (37,5%), Leedust (12,2%), Soomest (11,8%) ja Saksamaalt (10,8%).

Pagaritooted eksporditi rahalises väärtuses 2018. aastal 67,8 mln € eest, mida on 17,9% (10,3 mln €) rohkem eelmise aastaga võrreldes. Pagaritoodete **ekspordi maht** oli 2018. aastal 39 100 t ehk 8,4% rohkem eelmise aastaga võrreldes. Eksporditud pagaritoodetest 91,3% oli Eesti päritolu. 2018. aasta peamised sihtriigid olid Soome (43,5%), Rootsi (37,8%) ja Läti (8,3%).

Jahvatatud toodete (jahu, tangud, linnased jm) import rahalises väärtuses oli 2018. aastal 16,1 mln €, olles 6,6% rohkem kui 2017. aastal. **Koguliselt imporditi** 2018. aastal jahvatatud tooteid Eestisse 37 300 t, mis on eelmise aastaga võrreldes 2,6% rohkem. Jahvatatud tooteid osteti sisse peamiselt Lätist, Leedust ja Soomest. Kõige rohkem imporditi linnaseid – 16 600 t, mis moodustas kogu jahvatatud toodete impordist 44,7%. Sisse toodi linnaseid peamiselt Leedust (88,2%).

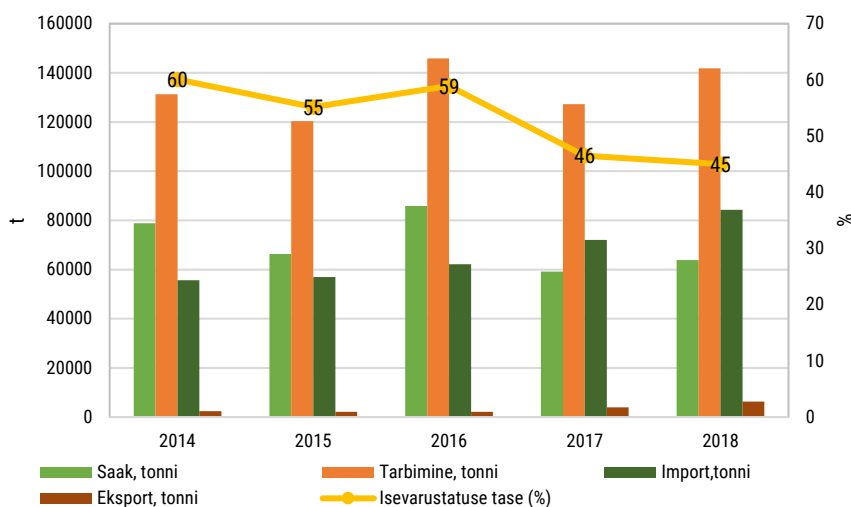
Jahvatatud tooteid eksporditi 9,1 mln € eest, ja see jäi eelmise aastaga sarnasele tasemele. Jahvatatud toodete **ekspordi maht** oli 2018. aastal 26 700 t ehk 4,9% rohkem eelmise aastaga võrreldes. Eksporditud jahvatatud toodetest 98,2% oli Eesti päritolu. Kõige rohkem eksporditi püülijahu nisust – 17 400 t, mis moodustas kogu jahvatatud toodete ekspordist 60,7%. Püülijahu viidi Soome (49,0%), Läti (23,2%) ja Maltale (17,7%).

4.2 Puu- ja köögivilja (aianduskultuurid, ilutaimed ja lilled)

Renata Tšaturjan

4.2.1 Turuolukord

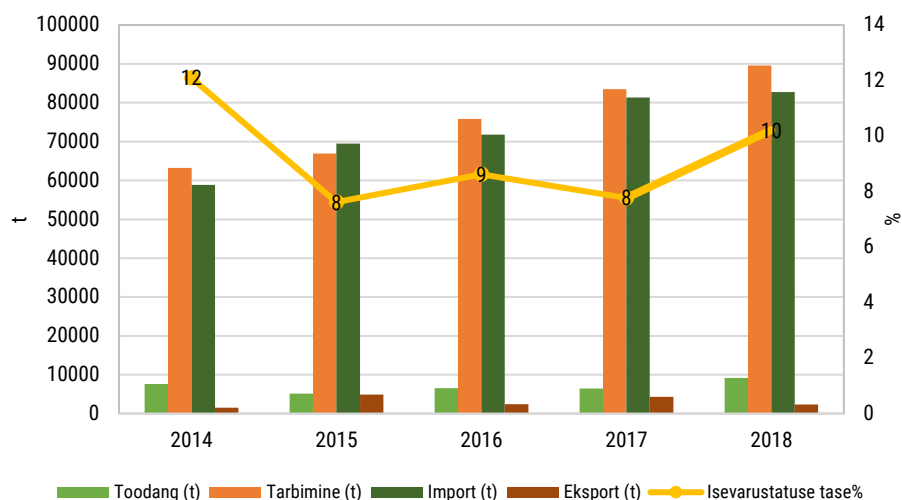
Statistikaameti esialgsetel andmetel oli 2018. aastal köögivilja kogutoodang 63 814 t ja tarbimine 141 791 t. Jooniselt 44 nähtub, et köögivilja tarbimine on kasvutrendis (11%). Köögiviljade tootmine suurenes aastaga 7,8%. Viimase viie aasta (2014–2018) võrdluses on värske köögivilja isevarustatuse tase vähenenud 5 protsendipunkti, kuna tootmine on kolme viimase aasta ebasoodsa ilmastiku tõttu (liigniiskus või pöud) vähenenud aga tarbimine on kasvanud.

Joonis 44. Köögivilja ressurss ja tarbimine, 2014–2018

Allikas: Statistikaamet, Maaeluministeeriumi arvutused

2018. aastal oli **puuvilja ja marja kogutoodang (sh maasikad)** 9152 t, mis on võrreldes aasta varasemaga 41% enam ja **tarbimine** 89 603 t (7,3%) (joonis 45). **Imporditavate puuviljade ja marjade kogus** suurenes aastaga 1,8%, kuid **eksport** vähenes 27,9%. Puuvilja ja marja tarbimine näitab kasvutrendi ning on viie aastaga suurenenud üle 40%. Viimasel viiel aastal on värskete puuvilja ja marja isevarustatuse tase püsinud keskmiselt 8-10% tasemel.

Joonis 45. Puuvilja ja marja ressurss ja tarbimine, 2014–2018

Allikas: Statistikaamet, Maaeluministeerium

Köögivilja tootja- ja jaehinnad

Köögivilja hind sõltub nii saagist kui ka naaberturgudel toimuvast. Köögivilja keskmised tootjahindade tõus jätkus ka 2018. aastal. Hinnatõusu põhjuseks on kaks järjestikkust (2017 ja 2018) ebasoodsat saagiaastat. Võrreldes 2017. aastaga tõusid köögivilja keskmised tootjahinnad v.a kohalik kurk ja söögipeet 5-33% (tabel 6). Olgugi, et 2018. aasta esimesel poolel olid enamus avamaaköögiviljade keskmised tootjahinnad madalamad kui 2017. aastal samal ajal, siis alates III kvartalist hakkasid hinnad tõusma. Aastaga enim on kallinenud porgandi (33%) ja roheline herne (31%) ning odavnenu lühikese kurgi (14%), peedi (7%) ja kaalika keskmine tootjahind.

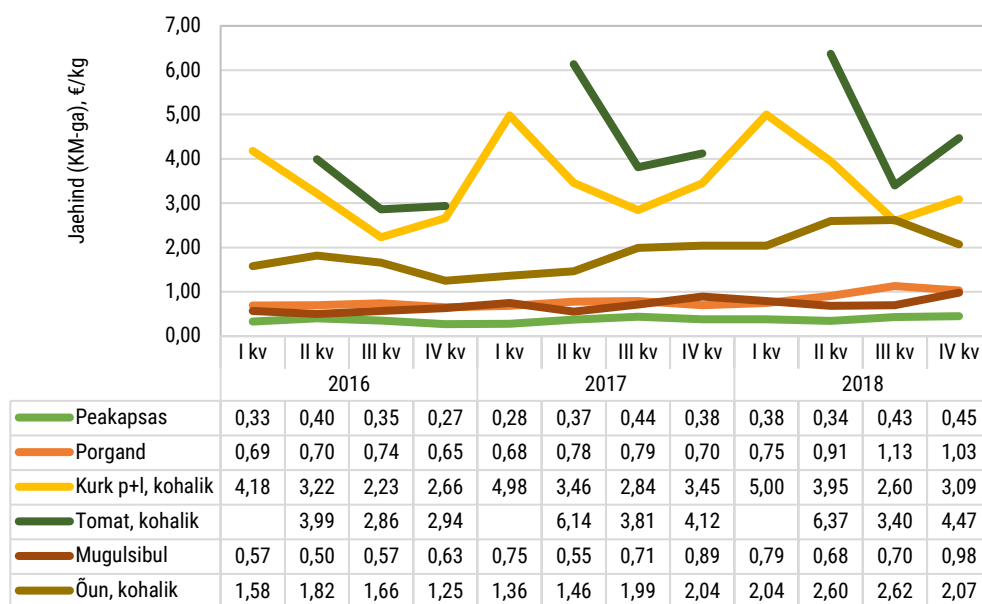
Tabel 6. Köögivilja keskmised tootjahinnad Eestis (käibemaksuta, aritmeetiline keskmine hind), 2017/2018

	2017 €/kg	2018 €/kg	Muutus% 2018/2017
Peakapsas	0,20	0,24	17,0
Porgand	0,22	0,29	33,0
Peet	0,21	0,19	-7,0
Kaalikas	0,40	0,37	-6,0
Mugulsibul	1,83	2,26	23,0
Kurk p+l, kohalik	2,04	2,01	-1,0
Kurk pikk, kohalik	1,99	2,10	7,0
Kurk lühike, kohalik	1,72	1,48	-14,0
Tomat	1,84	2,08	13,0
Küüslauk	6,23	6,53	5,0
Roheline hernes	3,27	4,27	31,0

Allikas: Eesti Konjunkturiinstituut

Jaekaubanduses toimusid samuti hinnamuutused (joonis 46). Võrreldes eelneva aasta sama ajaga kallines vaadeldavatest toodetest 2018. aastal kõige enam kodumaine porgand 28%. Sibula hind tõusis

aastases võrdluses 10% ja kapsa 8%. Lisaks kallines ka kodumaine õun (37%). Samal ajal imporditud õuna hind odavnes 19%, mida võib seostada väga hea õunasaagiga Poolas. Vähem tõusis kodumaise kurgi (5%) hind. Eelmise aastaga võrreldes odavnes kõige enam kodumaise tomati (24%) hind. Vähem langes kapsa (6,4%) hind.

Joonis 46. Köögivilja ja õuna jaehinnad (käibemaksuga), 2016–2018

Allikas: Eesti Konjunktuuriinstituut

4.2.2 Tootmine

Ülemäära kõrged temperatuurid kasvuperioodil koos väheste sademetega mõjutasid 2018. aasta puu- ja köögivilja saaki oluliselt. Juba mai teisel poolel hakkas taimede normaalseks kasvuks ja arenguks niiskust mullas nappima ning paljud avamaaköögivilja põllud ning puuvilja- ja marjaistandikud kannatasid põua

Ülemäära kõrged temperatuurid kasvuperioodil koos väheste sademetega mõjutasid oluliselt puu- ja köögivilja saaki.

käes. Eriti andis see tunda varajase ja kesk varajase valmimisega kultuuridel. Avamaaköögiviljadest kannatas põua tõttu kõige enam kapsa saak, kus saagikus jäi viie viimase aasta väikseimaks. Katmikköögiviljadest

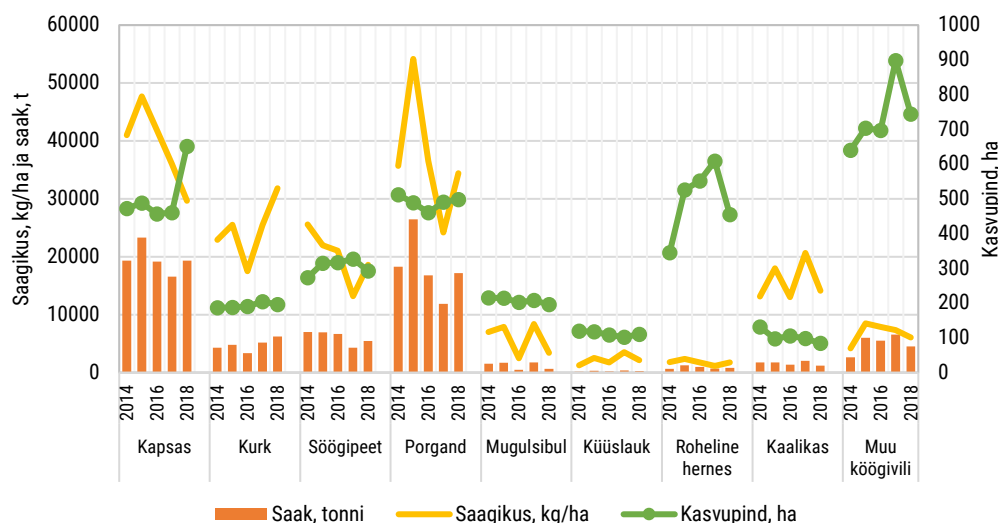
kannatas kõrgete temperatuuride tõttu tomati saak (-17% eelmise aasta ja ka viie aasta keskmisest), kuna kuumus (üle 32 °C) muudab tomati õietolmu steriilseks ja seetõttu vilju ei moodustu. Seevastu kurgile mõjus soe suvi hästi ja saak oli viimase viie aasta parim.

Avamaaköögivilja kasvatati 2018. aastal kokku 3227 ha, sellest 2019 ha põllumajanduslikes majapidamistes (63%). Võrreldes 2017. aastaga on avamaaköögiviljapind vähenenud 5% ehk 170 ha võrra. 2018. aastal moodustas kapsas 20% (651 ha), porgand 15% (498 ha), roheline hernes 14% (455 ha), söögipeet 9% (293 ha) ja muu köögivilja 23% (744 ha) kogu avamaaköögivilja kasvupinnast. Teiste köögiviljaliikide liikide (kurk, mugulsibul, küüslauk, kaalikas) kasvupind jäi alla 6%. 2018. aastal suurenes kapsa kasvupind 191 ha (42%) ja küüslaugul 8 ha (8%) võrra, kuid teiste köögiviljade kasvupind vähenes. Kõige enam vähenes roheline herne (25% ehk 154 ha) ja kaalika (14%) ja ning muu köögivilja (17% ehk 154 ha) kasvupind (tabel 7, joonis 47).

Tabel 7. Köögivilja kasvupind, 2017/2018

	2017 ha	2018 ha	Muutus, ha	Muutus, %
Kapsas	460	651	191,0	41,5
Kurk	204	196	-8,0	-3,9
Söögipeet	327	293	-34,0	-10,4
Porgand	491	498	7,0	1,4
Mugulsibul	208	196	-12,0	-5,8
Küüslauk	102	110	8,0	7,8
Roheline hernes	609	455	-154,0	-25,3
Kaalikas	98	84	-14,0	-14,3
Muu köögivili kokku	898	744	-154,0	-17,1
Avamaaköögivili kokku	3397	3227	-170,0	-5,0

Allikas: Statistikaamet

Joonis 47. Avamaaköögivilja kasvupind, saak, saagikus, 2014/2016/2018

Allikas: Statistikaamet

2018. aasta **avamaaköögivilja kogusaak** (55 558 t) oli 13 % enam kui eelmisel aasta (tabel 8). Võrreldes viimase viie aasta avamaaköögivilja saakidega oli eelmise aasta saak 3,2% väiksem keskmisest (57 450 t), kuid samas suurusjärgus 2014. aasta saagiga (55 530 t). 2018. aasta keskmine saagikus (17 215 t/ha) on võrreldav 2016. aasta keskmise saagikusega (17 628 t/ha) ja oli 2017. aasta keskmisest saagikusest (14 517 kg/ha) 18% suurem.

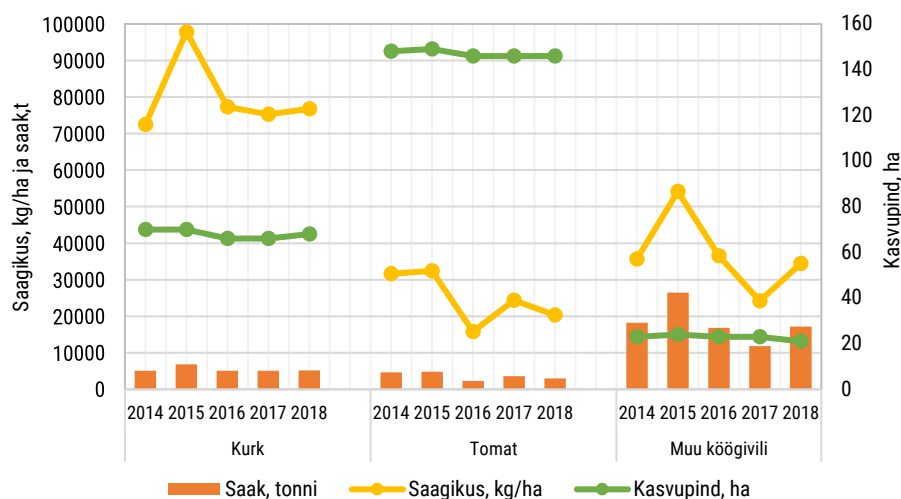
Eelmisel aasta soe suvi sobis hästi avamaakurgile, mis andis viimase viie aasta suurima saagi 6244 t ja suurima saagikuse 31 812 kg/ha. Kõige enam kannata põua tõttu kapsa saak (19 323 t), mis küll koguselt ületas 2017. aasta saaki, kuid seda kasvupinna suurenemise (191 ha) arvelt. Kapsa keskmine saagikus (29 671 kg/ha) oli 2017. aastaga võrdluses 18% väiksem ning viie viimase aasta kõige väiksem. Teiste avamaaköögiviljade keskmine saagikus jäi alla viie viimase aasta keskmise. Söögipeedi (41%), porgandi (43%) ja roheline herne keskmine saagikus ületas 2017. aasta keskmist. Kuigi mugulsibula (59%), küüslaugu (39%), kaalika (32%) ja muu köögivilja (17%) keskmine saagikus jäid alla 2017. aasta tasemele, oli see samas suurusjärgus või suurem 2016. aasta saagikusega.

Tabel 8. Köögivilja saak, 2017/2018

	2017 t	2018 t	Muutus, t	Muutus, %
Kapsas	16550	19323	2773	17,0
Kurk	5195	6244	1049	20,0
Söögipeet	4311	5453	1142	26,0
Porgand	11859	17162	5303	45,0
Mugulsibul	1735	666	-1069	-62,0
Küüslauk	356	235	-121	-34,0
Roheline hernes	695	786	91	13,0
Kaalikas	2030	1179	-851	-42,0
Muu köögivili kokku	6569	4511	-2058	-31,0
Avamaaköögivili kokku	49301	55558	6257	13,0

Allikas: Statistikaamet

Katmikköögivilja kasvatati 2018. aastal 235 ha (joonis 48), sellest 21 ha põllumajanduslikes majapidamistes (9%). Kuigi katmikala pind ei ole alates 2015. aasta muutunud, toimus muutus kasvatavate liikide osakaalus. 2018. aastal suurenes katmikkurgi pind 66 ha-lt 68 ha-le ehk 2 ha võrra ning samavõrra vähenes muu katmikköögivilja pinna, mis 2018. aasta oli 21 ha. Tomati kasvatati 146 ha. Katmikköögivilja **kogusaak** oli 8256 t, millest moodustas kurgisaak 63% (5193 t), tomatisaak (2975 t) 36% ning muu katmikala köögiviljasaak (88 t) 1%. Tomati saagi vähenemist (-17% eelmise aasta ja ka viie aasta keskmisest) mõjutas tõenäoliselt kuumus. Tomati keskmine saagikus (20 343 kg/ha) oli 17% väiksem eelmise aasta (24 365 kg/ha) ja ka viie viimase aasta keskmisest saagikusest (24 918 kg/ha). Kurgi keskmine saagikus oli 76 798 kg/ha, mis oli 2017. aastaga saagikusest (75 277 kg/ha) 2% suurem.

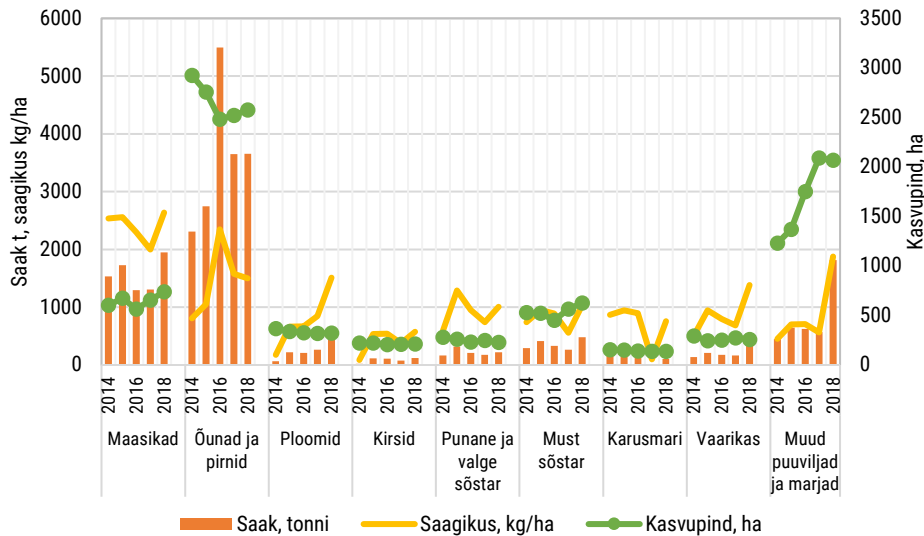
Joonis 48. Katmikköögivilja pind, saak ja saagikus, 2014–2018

Allikas: Statistikaamet

Puuvilja ja marjakultuure kasvatati 2018. aastal 6433 ha ning **maasikaid** 740 ha. Suurima osa kogupinnast moodustasid õunaaiad, mida on koos pirniaedadega kokku 2576 ha (joonis 49). Luuviljalisi kasvatati 535 ha ja marju 3321 ha (sh muud puuviljad ja marjad 2067 ha). Marjadest (v.a maasikas) kasvatati enim musta sõstart (626 ha), vaarikat (259 ha) ning punast-ja valge sõstart (230 ha). Puuvilja- ja marjaistandike pind, mis kuni 2016. aastani vähenes on teist aastata suurenenud. Nii on õuna- ja pirniaedade pind suurenenud 173 ha (2482 ha-lt 2576 ha-le), maasikal 175 ha (565 ha-lt 740 ha-le) ning must sõstral 175 ha (453 ha-lt 626 ha-le) ning muud puuviljad ja marjade pind 175 ha (1750 ha-lt 2067 ha-le). Aastaga

suurenes maasika istandike pind 86 ha võrra (13%) ning must sõstra istandike pind 62 ha võrra (11%). Vähenes aga punase- ja valge sõstart pind, 19 ha (8%), vaarikaistandike pind, 15 ha (5%) ning muu puuvilja ja marjade pind, 25 ha (1%).

2018. aastal oli **puuvilja ja marjade kogusaak** 7201 t, millest õuna- ja pirnisaak moodustas 51 % ning maasikasaak 26 %. Võrdluseks 2016. aastal moodustas õuna- ja pirnisaak 64% ja 2017. aastal 56% kogusaagist. Kuigi viljapuud öitsesid rohkelt, ületas õuna- ja pirnisaak (3657 tonni) vaid 2% võrra (3570 t) ja saagikust (1500 kg/ha) 3% võrra viie viimase aasta keskmist saaki, kuna põua tõttu viljad varisesid.

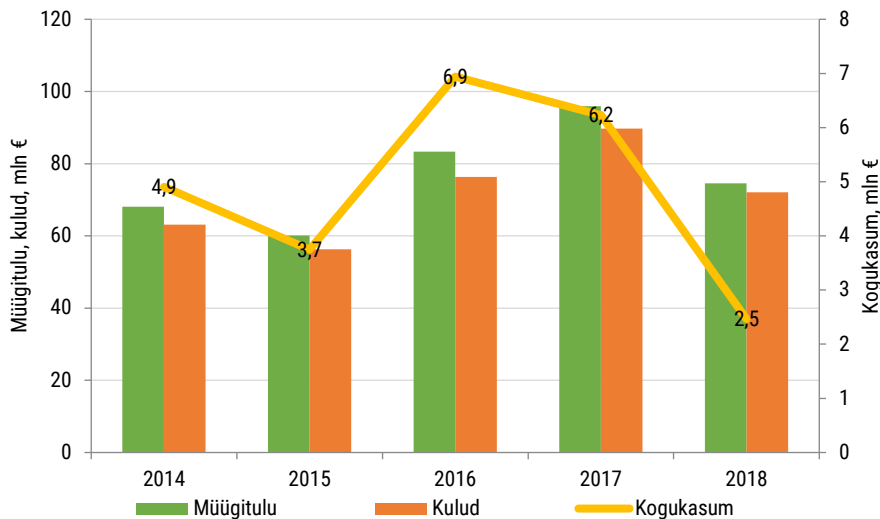
Joonis 49. Puuvilja- ja marjaistandike pind, saak ja saagikus, 2014–2018

Allikas: Statistikaamet

2018. aastal andsid head saaki ploomid (478 t) ja kirsid (119 t) ja kõik marjad v.a karusmari. **Maasikate**, meil enim kasvatatavate marjade, **saak** (1951 t) ja **saagikus** (2638 kg/ha) oli viimase viie aasta suurim. Samuti oli viimase viie aasta parim saak vaarikal (331 t), must sõstral (479 t) ning muud puuviljad ja marjad (1815 t).

4.2.3 Töötlemine

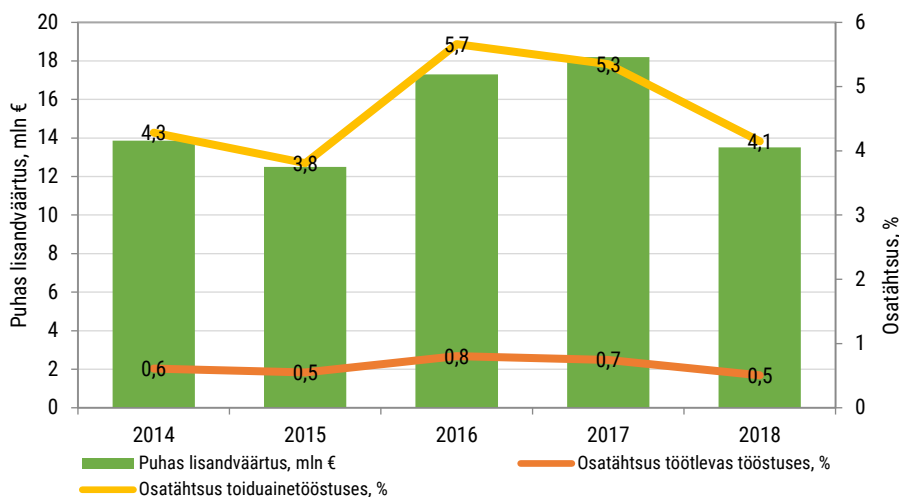
Puu- ja köögiviljatööstuste 2018. aasta **müügitulu** oli 74,5 mln €, mis moodustas 4,1% toiduaine- ning 0,5% töötleva tööstuse müügitulust. Eelneva aastaga võrreldes oli 2018. aasta müügitulu väiksem 22,3%. Puu- ja köögivilja töötlevate ettevõtete 2018. aasta **kulud** olid 72,1 mln € ehk 19,7% väiksemad kui eelmisel aastal, kuid kesise saagi tõttu oli sektori ettevõtete kogukasum 2,5 mln €, mida oli 60,5% vähem kui eelmisel aastal. Puu- ja köögiviljatööstuse **kogukasum** vähenes 2018. aastal oluliselt enam (-60,5%) kui toiduainetööstuse keskmiselt (-38,7%). Puu- ja köögivilja töötleva tööstuse kogukasum moodustas 2018. aastal 5,4% toiduaine- ning 0,4% töötleva tööstuse kogukasumist (joonis 50).

Joonis 50. Puu- ja köögiviljatööstuse müügitulu, kulud, kogukasum, 2014–2018

Allikas: Statistikaamet

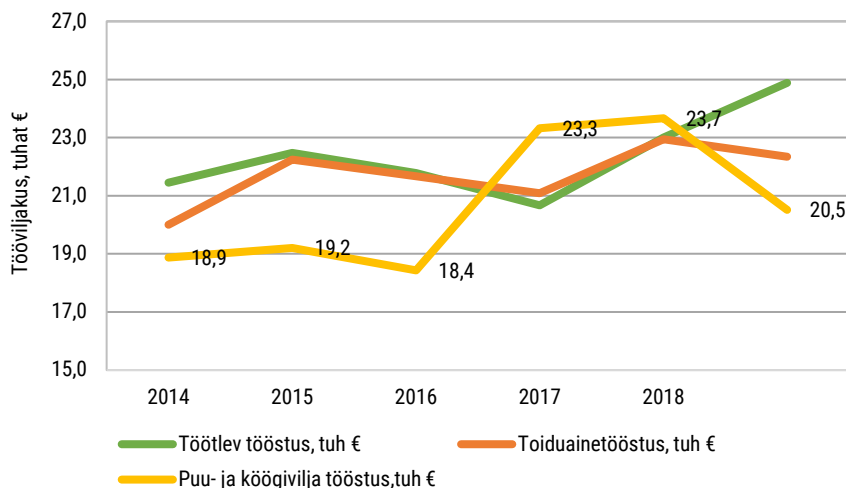
Puu- ja köögiviljatööstuste poolt 2018. aastal loodud **puhas lisandväärtus** oli 13,5 mln €, vähenedes aastaga -25,7%. Puu- ja köögiviljatööstus annab 4,1% toiduaine- ning 0,5% töötleva tööstuse lisandväärtusest (joonis 51).

Joonis 51. Puu- ja köögiviljatööstuses loodud lisandväärtus, osatähtsus töötlevas ja toiduainetööstuses, 2014–2018

Allikas: Statistikaamet

Puu- ja köögiviljatööstuses loodi 2018. aastal 20 500 € **lisandväärtust töötaja kohta** (joonis 52), mis on 13,3% vähem võrreldes eelnenud aastaga (23 700 €). 2018. aastal jäi puu- ja köögiviljatööstuse tööviljakus alla nii töötleva kui ka toiduainetööstuse tegevusalade keskmise vastavalt ~15% ja ~8% võrreldes kahe viimase aastaga, mil see ületas neid. Puu- ja köögiviljatööstuses on tööhõive aasta lõikes väga muutuv, mis tuleneb tegevusala hooajalisusest. Statistikaameti esialgsetel andmetel oli 2018. aastal puu- ja köögivilja töötlevates ettevõtetes **tööga hõivatud** keskmiselt 659 inimest, mida oli 110 inimese võrra (-16,7%) vähem kui eelneval aastal. Puu- ja köögiviljatööstuses tegutseb keskmiselt 4,5% toiduainetööstuses ning 0,6% töötlevas tööstuses hõivatud inimestest.

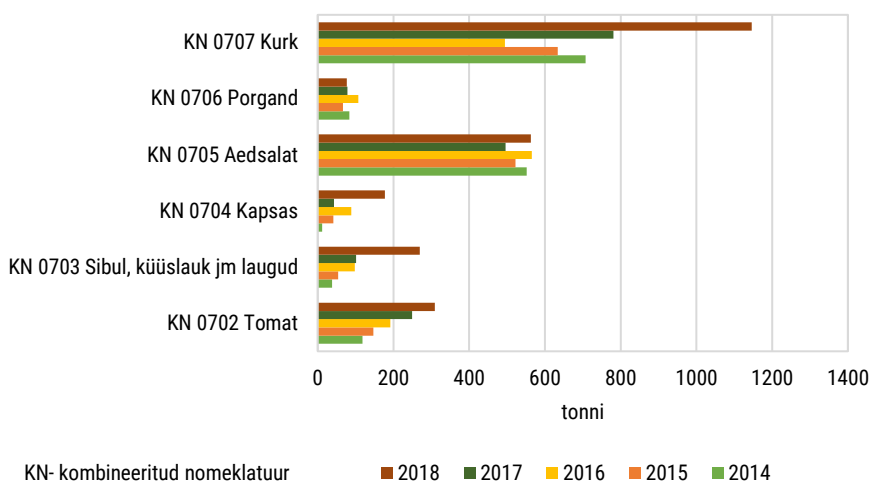

Joonis 52. Töviljakus töötlevas, toiduaine- ning puu- ja köögiviljatööstuses 2014–2018

Allikas: Statistikaamet

4.2.4 Kaubandus

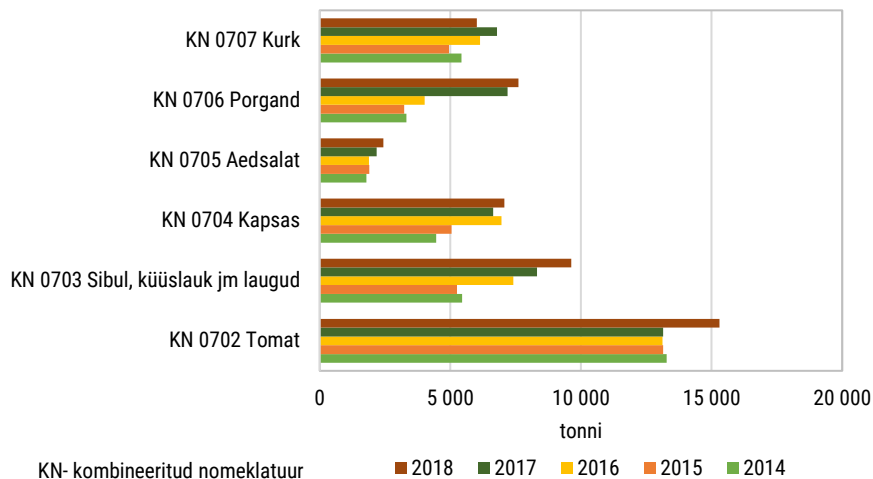
2018. aastal oli Statistikaameti esialgsetel andmetel **värske köögivilja ekspordikäive** 3,9 mln € ja **maht** kokku 2540 t, millest **Eesti päritolu köögivilja** moodustas 62% (1580 t). Võrreldes eelneva aastaga suurenes ekspordikäive 60% ja -maht 45%. Peamised sihtriigid olid Läti, Leedu ja Soome. Kolm suuremat ekspordiariklit oli kurk (1146 t), aedsalat (562 t) ja tomat (310 t). Aastases võrdluses kõikide olulisemate köögiviljade eksport suurenes, v.a porgandi eksport, mis vähenes 2,8% (joonis 53).

Joonis 53. Köögivilja eksport, 2014–2018

Allikas: Statistikaamet

2018. aastal **imporditi köögivilju** 38,8 mln € **väärtuses**, mis võrdluses eelneva aastaga kasvas 3,5%. Samuti kasvas **köögiviljade impordimaht** (48 042 t) 8,6%. Viimase viie aastaga vaates on impordimaht suurenenud üle 14 000 tonni (42,5%) ja väärtus 48,9%. Koguliselt imporditi kõige rohkem tomateid (15 297 t), sibulaid (9632 t) ja porgandit (7604 t). Võrreldes 2017. aastaga vähenes vaid kurgi import 11,5%, kõikide teiste köögiviljade import tõusis 5-11% (joonis 54).

Joonis 54. Köögivilja import, 2014–2018

Allikas: Statistikaamet

Värske puuviljavilja ekspordikäive oli 2018. aastal 15,0 mln € ja maht kokku 5217 t, millest **Eesti päritolu puuviljad ja marjad** moodustas 12,6% (656 t). Võrreldes eelneva aastaga ekspordikäive vähenes 23,5% aga –maht vähenes 37,3%. 2018. aastal oli Eesti päritolu puuvilja ja marjadest oli kolm peamist eksporditartiklit värsked aprikoosid, kirsid, virsikud (1,8 t), muud värsked marjad ja puuviljad (81 t) ja külmutatud puuviljad ja marjad (567 t).

2018. aastal oli **värske puuviljavilja impordikäive** 107 mln € ja **maht** 110 901 t. Võrreldes 2017. aastaga on impordikäive (103 mln €) suurenenud 4,8% ja -maht 3,6%. Viimase viie aastaga vaates on impordimaht suurenenud üle 28 tuhande tonni (33,7%) ja väärtus 46,9%. Koguseliselt imporditi kõige rohkem tsitrusvilju (21 661 t), banaane (20 425 t), õunu ja pirne (18 330 t) ning meloneid ja papaiasid (18 069 t). Võrreldes 2017. aastaga vähenes kõige enam õunte ja pirnide (10,3%) ja viinamarjade (6,2%) import, kõikide teiste puuviljade impordimaht oli sama või kasvas.

4.3 Mahepõllumajanduslik taimekasvatuse

Marika Ruberg, Karin Zereen

Mahepõllumajanduslikku taimekasvatust iseloomustab rohumaade suur osatähtsus (2018. aastal 68%). Võrreldes 2017. aastaga on taimekasvatuse valdkonnas suurenenud teravilja kasvatuse pind 14%.

Maheteravilja (sh tatart) kasvatati 2018. aastal 45 634 ha, võrreldes aasta varasemaga suurenes 2018.

Mahepõllumajanduslikku taimekasvatust iseloomustab rohumaade suur osatähtsus

aastal teravilja kasvupind 14%. Teravilja kasvupinnast moodustas üle poole ehk 56% (25 705 ha) kaer. Mahekaera kasvupind on viimastel aastatel järjepidevalt laienenud seoses heade ekspordivõimalustega. Kaerale järgnesid

nisu (7287 ha; 16%), oder (5027 ha; 11%) ja rukis (4805 ha; 11%). **Kaunvilju (hernest, pölduba ja vikki) kasvatati** 9526 hektaril ning **tehnilisi kultuure** (peamiselt rüpsi, rapsi ja kanepit) 7181 hektaril. Kui 2017. aastal suurenes enim kanepi kasvatamine, siis 2018. aastal oli kanepikasvatuse suurimas languses, kus kasvupind vähenes võrreldes 2017. aastaga 72%. **Kartuli kasvupinnad** on juba aastaid väikesed, võrreldes 2017. aastaga vähenes see veel 7%.

Maheköögivilja kasvatati 217 ha. Kõige enam kasvatati naerist (82 ha), mis moodustas 38% maheköögivilja kasvupinnast. Kasvatati ka lehtkapsast (21 ha), aedhernest (18 ha) ja aeduba (11 ha).

Mahepõllumajanduslikke puuvilja- ja marjakultuure kasvatati kokku 2450 ha (tabel 9). Puuviljakultuuridest kasvatati valdavalt õunapuid (433 ha), vähem ploome, kirsse ja pirne. Marjakultuuridest oli suurima kasvupinnaga astelpaju (1449 ha), mis moodustas ligi 76% marjaaedade pinnast. Kasvatati ka mustsõstart (203 ha), mustikat (107 ha), arooniat (45 ha) ja vaarikat (29 ha). Mahemaasikat kasvatati 49 ha, võrreldes varasema aastaga suurenes maasika kasvupind 18%.

Tabel 9. Mahepõllumajanduslik taimekasvatus 2017/2018

	2017 ha	2018 ha
Teravili	39 112	45 634
Kaunvili	9058	9526
Raps, rüps	4834	4734
Kartul	153	142
Avamaa köögivili	211	217
Maasikas	40	49
Viljapuu- ja marjaaed	2384	2450

Allikas: Mahepõllumajanduse register

5 Loomakasvatus (sh mahepõllumajanduslik)

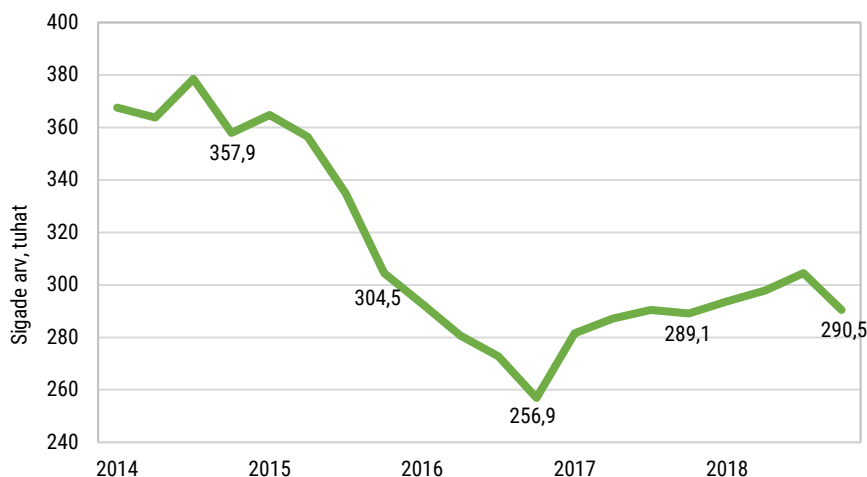
Statistikaameti esialgsetel andmetel oli 31. detsembril 2018 Eestis 255 100 veist, sealhulgas 85 200 piimalehma (tabel 10). 2017. aasta sama ajaga võrreldes oli veiseid 2% rohkem, kuid piimalehmade arv vähenes 1% võrra. Sigade arv on enam-vähem sama, lammaste ja kitsede arv vähenes 9% ja lindude arv 6%.

Tabel 10. Loomade ja lindude arv seisuga 31. detsember, 2017/2018

	2017	2018	Muutus, tuhat	Muutus, %
Veiste arv	250,9	255,1	4,2	2,0
sh piimalehmade arv	86,4	85,2	-1,2	-1,0
Sigade arv	289,1	290,5	1,4	0,5
Lammaste ja kitsede arv	85,9	78,3	-7,6	-9,0
Lindude arv	2 252,7	2 109,3	-143,4	-6,0

Allikas: Statistikaamet, Maaeluministerium

Sigade arvu vähenemine peatus 2016. aasta lõpus ja hakkas taas tõusma 2017. aasta alguses. 2018. aasta lõpus oli 1400 siga rohkem, kui aasta varem (joonis 55).

Joonis 55. Sigade arv kvartali lõpu seisuga, 2014–2018

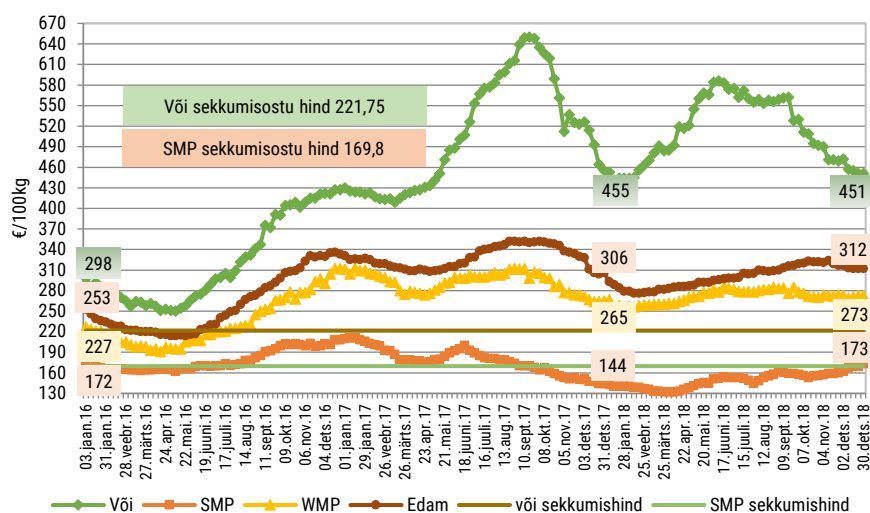
Allikas: Statistikaamet

5.1 Piim

Kalev Karisalu

5.1.1 Turuolukord

Piimatootmine maailma peamistes piimatooted eksportivates piirkondades 2018. aastal tervikuna kasvas, kuid aasta edenedes järjest madalama tempoga ning paari viimase kuu kogutarned langesid juba alla eelmise aasta sama perioodi taset. Tootmise kasvu pidurdas suvine põud ja raskused sööda varumisel mitmel pool EL-is, samuti keerulised ilmastikutingimused Austraalias ning tootmise madal tasuvus USA-s. Piima ja piimatoodete turg maailmas püsis enam-vähem tasakaalus, kus tootmise üldist mõõdukast kasvu kattis piisav nõudlus piimatoodete järele.

Joonis 56. EL keskmised piimatoodete hinnad, 2016–2018

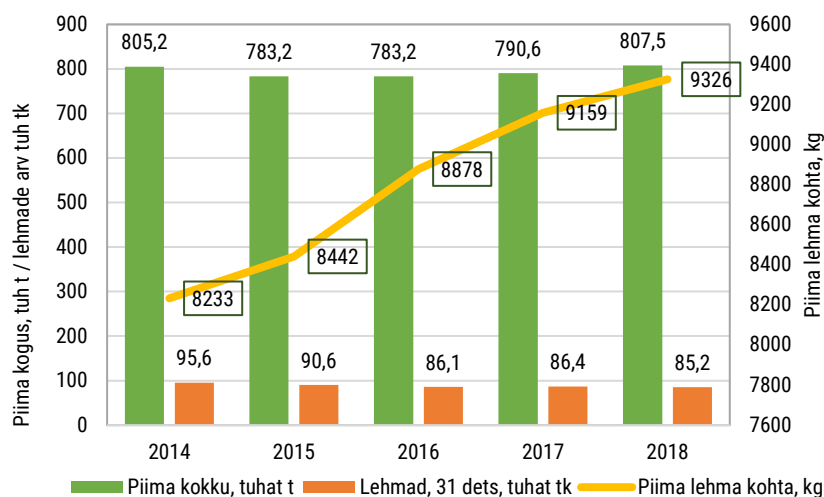
Allikas: Euroopa Komisjon

EL peamiste piimatoodete hinnaarendused 2018. aastal olid üldiselt positiivsed (joonis 56). Lõssipulbri hind jätkas küll aasta esimeses pooles langust, kuid vähenenud tootmise ja ekspordinõudluse kasvu toel algas teisel poolaastal hinnatõus. Aasta lõpuks ületas lõssipulbri hind sekkumishinna taseme. Väi hind kerkis

aasta keskel rekordilise tasemeni. Hinnatõus vähendas veelgi või konkurentsivõimet nii sise- kui välisurul. Samal ajal vähenes ebatavaliselt kuuma suve mõjutusel tarbimine. Aasta teises pooles või hind oluliselt langes, kuigi ajaloolises vaates jäi hinnatase endiselt kõrgeks ning ületas aasta lõpu seisuga veidi üle kahe korra sekkumishinna taset. Seega viimasel paaril aastal enneolematult suureks paisunud rasva- ja valgutoodete hinnavahe aasta lõpuks taas kahanes. Juustude ja täispiimapulbri hinnad püsisid või ja lõssipulbri hinnaarengutega võrreldes stabiilsematena.

5.1.2 Tootmine

Statistikaameti esialgsetel andmetel **toodeti** Eestis 2018. aastal 807 500 t piima, mis ületas eelmise aasta kogust 16 800 t võrra ehk 2,1% võrra (joonis 57). Toodangu kasvust hoolimata oli tootjate jaoks tegemist keerulise aastaga. Põua tõttu kannatas suvine söödavarumine ja pikaajaline kuumus mõjus loomade heaolule. Kuigi sügisene niide oli hea ja mais andis korralikku saaki, olid osad tootjad sunnitud siiski loomasööta talveks juurde ostma. Piimatootmise kasv tulenes valdavalt tootlikkuse kasvust – piimalehmade keskmine **produktiivsus** suurenes 167 kg ehk 1,8% võrra aegade kõrgeimale tasemele 9326 kg piima ühe lehma kohta. **Piimalehmade arv** aasta keskmisena ületas aastatagust minimaalselt. Kui 2018. aasta esimese poolaasta lõpu seisuga oli piimaandjate arv eelmise aasta sama perioodiga võrreldes 1100 loomaga plussis, siis teise poolaastal ebasoodsast ilmastikust ja tootmiskulude kasvust mõjutatuna vähendasid osad tootjad karja ning aasta lõpu seisuga oli lehmade arv eelmise aasta sama ajaga võrreldes langenud 1200 looma võrra 85 200 loomale.

Joonis 57. Piimatootmise põhinäitajad 31. detsembri seisuga, 2014–2018

Allikas: Statistikaamet

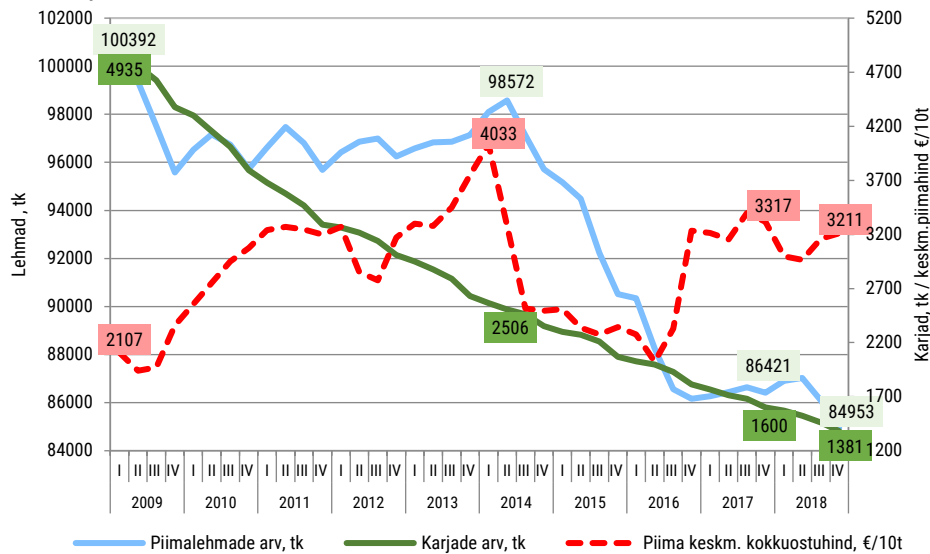
2018. aasta **piima kogutoodang** oli viimase viie aasta suurim, ületades ka kriisieelsetest rekordilistest piimahindadest stimuleeritud 2014. aasta toodangut. Võrdluseks, viimati toodeti Eestis samapalju piima 1993. aastal, millal lehmade arv ulatus 226 000 ning lehmade keskmine produktiivsus jäi vaid 3322 kg-le.

Piima kogutoodang oli 2018. aastal viimase viie aasta suurim, ületades ka kriisieelsetest rekordilistest piimahindadest stimuleeritud 2014. aasta toodangut.

Lehmade arvu ja produktiivsuse arengud ongi sellest samast 1993. aastast alates selgelt erisuunalised ja teineteist tasakaalustavad olnud. Nii on ka viimase viie aasta jooksul tervikuna lehmade arv vähenenud 10,9% ehk 10 400 looma võrra, samal ajal kui keskmine

produktiivsus on tõusnud 13,3% ehk 1093 kg võrra. Piimalehmade arvu vähenemisega paralleelselt väheneb ka piimakarjade arv. PRIA põllumajandusloomade registri andmetel oli Eestis 2018. aasta lõpu seisuga 1381 piimatõugu lehmade pidajat, mis on aastatagusest 219 ehk 13,7% vähem (joonis 58). Piimalehmade pidamise lõpetajatest 91% moodustasid väga väikesed, peamiselt oma tarbeks alla 10 lehmaga piima tootvad lehmapidajad (2/3 kõikidest lõpetanud lehmapidajatest pidas vaid 1-2 lehma).

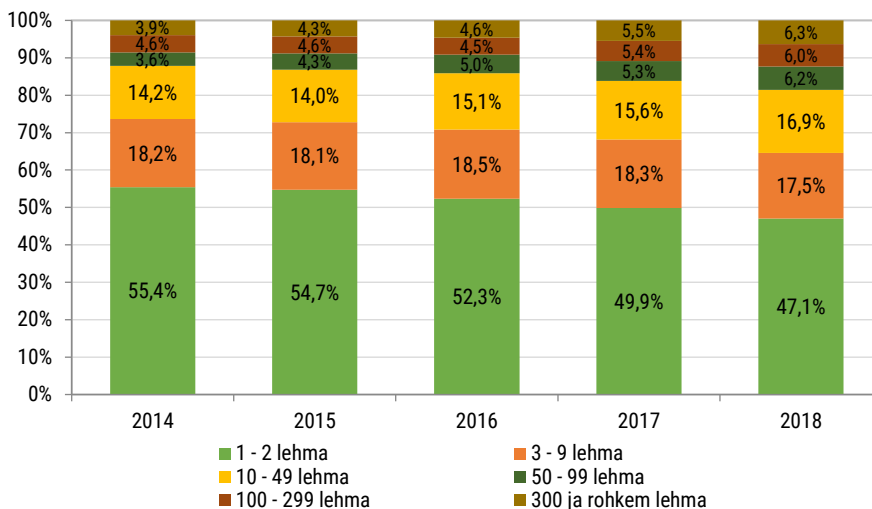
Erinevalt aga piimalehmade arvu hüplikust langustrendist, mis vastavalt turuolukorrale kriisisituatsioonis selgelt kiireneb ning normaalsetes tingimustes stabiliseerub või isegi pöördub kergele kasvule, väheneb piimakarjade arv ühtlaselt nii turubuumi kui -kriisi tingimustes.

Joonis 58. Piimatõugu lehmade karjade arv, piimalehmade arv ning keskmine piima kokkuostuhind, 2014–2018

Allikas: PRIA; Statistikaamet

Kui vaadata arenguid piimatootjate struktuuris, siis 2018. aastal jätkus tootmise koondumise protsess, kus paljud väiketootjad olid isiklikel põhjustel (kõrge vanus ja tegevuse jätkaja puudumine) või majanduslikel põhjustel (tootmisest saadav tulu ei kata nõuetekohaseks tootmiseks vajalikke kulusid) tootmise lõpetanud. Samal ajal mitmed suurtootjad investeerisid jätkuvalt tootmise laiendamisse. Nii on tootjate arvult veel selgelt suurima osakaaluga, 1-2 lehma pidavate tootjate grupi osakaal viimase viie aastaga vähenenud 8,3 protsendipunkti võrra 47,1%-le ja 3-9 lehma pidavate tootjate grupi osakaal 0,7 protsendipunkti võrra 17,5%-le (joonis 59). Kõigi ülejäänud, 10 ja rohkema lehmaga tootjagruppide osakaalud on samal ajal aga suurenenud.

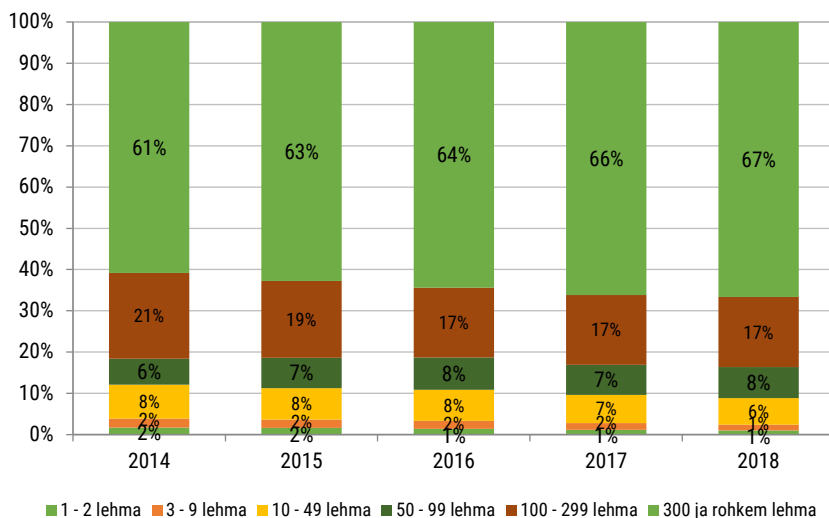

Joonis 59. Piimalehmaomanike jagunemine suurusgrupiti (aasta lõpu seisuga) 2014–2018

Allikas: PRIA põllumajandusloomade register; Maaeluministerium

Ülekaalukalt enim piimalehmi peetakse suurimas, 300 ja enam lehma pidavate tootjate grupis, mille osatähtsus on viimase viie aastaga kerkinud 5,9 protsendipunkti võrra 2/3-ni Eestis peetavate lehmade

koguarvust (joonis 60). Samal ajal 1-2 lehmaga tootjate grupis peetavate lehmade arvukus on langenud vaid 1%-ni. Keskmise karja suurus on viimase viie aastaga tõusnud kolmandiku võrra – 40,7-lt 61,5-le lehmale tootja kohta.

Joonis 60. Piimalehmade jagunemine suurusgrupiti (aasta lõpu seisuga), 2014–2018

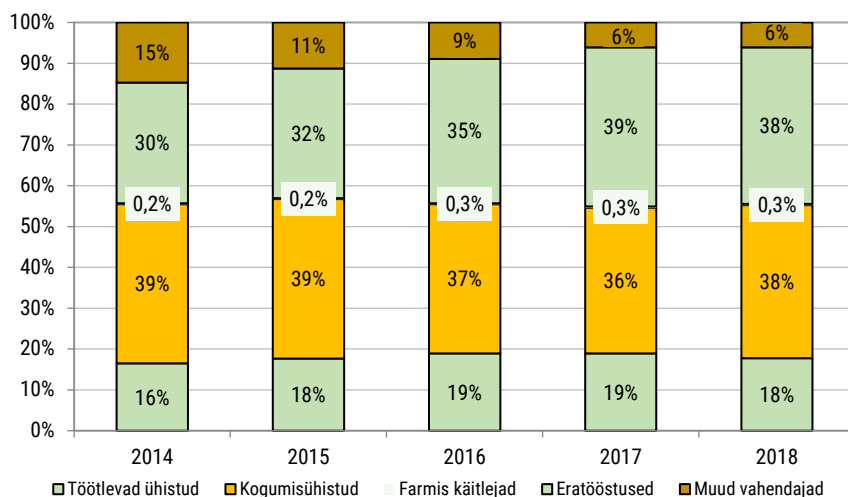
Allikas: PRIA põllumajandusloomade register; Maaeluministeeriumi arvutused

5.1.3 Kokkuost ja töötlemine

Eestis **esmaostjatele tarniti** 2018. aastal 748 000 t piima, mis ületas aastatagust kogust 21 200 t ehk 2,9% võrra. Ühtlasi on see ka viimase viie aasta suurim kogus. **Piima kaubalisuse määr** ulatus 2018. aastal 92,6%-ni, mida oli 0,7 protsendipunkti rohkem eelmise aastaga võrreldes ning ületas viie aasta tagust näitajat 1,9 protsendipunkti võrra. Kokkuostetud piima keskmine rasvasisaldus oli 3,9% ja valgusisaldus 3,4% ning selle kvaliteet oli esmaklassiline – tervelt 69,5% piimast kuulus eliitsordi⁶² hulka.

2018. aasta jooksul deklareeris toorpiima tegeliku kokkuostu toimumist 33 erinevat esmaostjat. Kui suurima esmaostja osakaal kogu ostetud piimast ulatus 23%-ni, siis mitme väikseima osakaalud jäid alla 0,01%. Enam-vähem võrdse koguse piima ostsid kokku erakapitalil baseeruvad tööstusettevõtted ja piimatootjate poolt asutatud piimakogumisühistud, millede osakaal kokku ületas ¾ kogu Eestis kokkuostetud piimakogusest (joonis 61). Piimatootjate ühistud, mis oma liikmete toodetud piima ise töötlevad, ostsid aga 17,7% kogu tarnitavast piimast. Viimase viie aasta lõikes on enim suurenenud eratööstuste poolt ostetava piima osakaal ning vähenenud vahendajate oma.

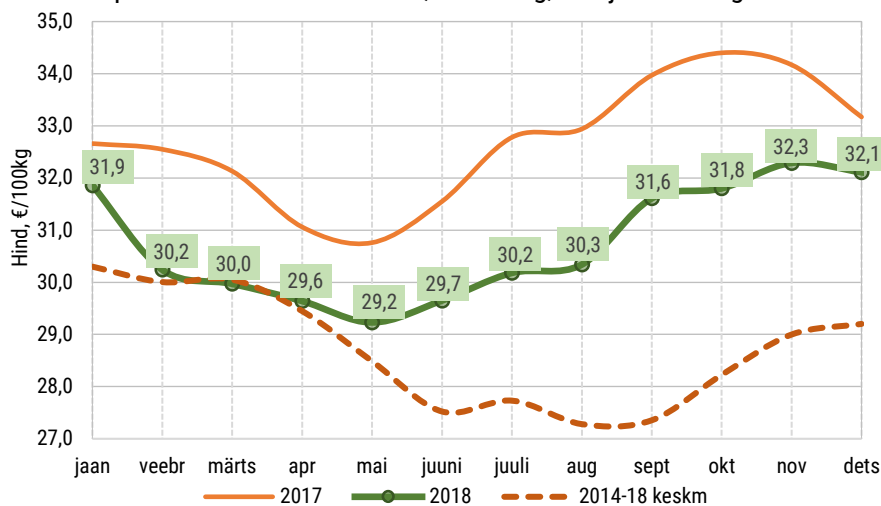
⁶² Eliitklassile vastav piim on nõutavast kõrgema kvaliteediga – bakterite arv kuni 50 tuhat ja somaatiliste rakkude arv kuni 300 tuhat

Joonis 61. Kokkuostetava toorpiima osakaalud kokkuostjate liigist lähtudes, 2014–2018

Allikas: PRIA

2018. aasta kõikide kuude lõikes maksti tootjatele piima eest keskmiselt madalamat hinda kui eelmisel aastal, samas ületas see pea kõikidel kuudel viimase viie aasta keskmist hinda (joonis 62). 2018. aasta keskmine piima kokkuostuhind oli 30,7 €/100kg, mis jäi aastatagusest hinnast 2,0 € võrra madalamaks.

Joonis 62. Piima keskmine kokkuostuhind kuude lõikes 2017, 2018 ja 2014–2018 keskmine

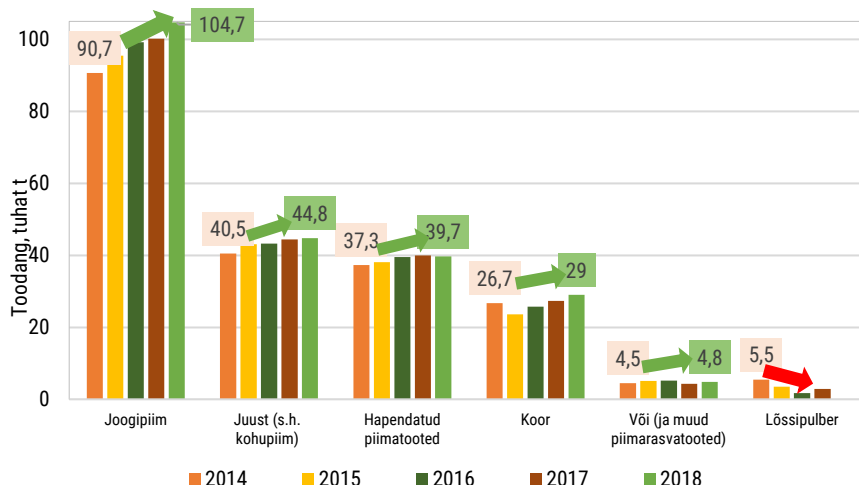
Allikas: Statistikaamet

Esmaostjate poolt kokkuostetud piimast jõudis Eestis registreeritud käitlejateni piimatoodeteks töötlemiseks 551 900 t, ülejäänud piimakogus (196 100 t ehk 26,2% kogu kokkuostetud piimast) eksporditi toorpiimana. Eestis toodetud piimale lisandus aga siia töötlemise eesmärgil imporditud toorpiim koguses 31 000 t.

Veterinaar- ja Toiduameti andmetel oli 2018. aasta lõpu seisuga **Eestis registreeritud 37 piimakäitlejat** kokku 44 eraldi paikneva käitlemisüksusega. Nendest 9 käitlejat olid tööstusettevõtted, 8 piimatootmisega tegelevad talumeiereid, 7 ise piima mittetootvad väikemeiereid, 7 kitse- ja lambapiimatoodet tootvad talumeiereid, 2 teadus- või koolitusasutused ning 1 piimatoodete vahendaja. Kõikidest käitlejatest 17 olid ühtlasi ka piima esmaostjad, ülejäänud kas tootsid kogu töödeldava piima ise (enamik talumeiereisid), ostsid toorpiima teiste esmaostjate käest või kasutasid toorainena juba

töödeldud piima (nt jäätisevalmistajad koort). Keskmiselt oli piima töötlemissektoris 2018. aastal **tööga hõivatud** 2071 inimest, mida oli 0,4% rohkem kui eelmisel aastal.

Kui Eestis kokkuostetud piimast läks töötlemata kujul toorpiimana ekspordiks 26%, siis kogu kasutada olnud toorpiimast (Eestis kokkuostetud toorpiim + Eestisse imporditud toorpiim) moodustas toorpiimana eksport 25%. Ekspordiga hinnanguliselt samas suurusjärgus toorpiimakogus läks nii juustude (s.h kohupiim) kui ka koore valmistamiseks ning toorpiimast umbes kümnendik kasutati nii või kui ka joogipiima tootmiseks⁶³. Koguseliselt toodeti enim joogipiima, juustusid ja kohupiima ning hapendatud piimatooteid (sh jogurt, joogijogurt, maitsestatud jogurt, kuumtöödeldud piim jm tooted) (joonis 63). Viimase viie aastaga on kõikides peamistes tooterühmades tootekogused kasvanud, v.a lõssipulbri toodang. Piimatoodete kogutoodangu väärtuseks kujunes 2018. aastal 375,2 mln €, mis eelmise aastaga võrreldes tähendas 5% kasvu ning oli selgelt viimase viie aasta suurim.

Joonis 63. Peamiste piimatoodete tootmine, 2014–2018

Allikas: Statistikaamet

Piimatoodete keskmised tööstusest väljamüügihinnad muutusid 2018. aastal eelmise aastaga võrreldes erisuunaliselt (tabel 11). Aasta keskmisena tõusis või ja kodujuustu hind, langes juustude hind ning joogipiima hind jäi stabiilseks. Lõssipulbri osas, mille puhul EL keskmine hind langes 2018. aasta kevadel rekordmadalale, ei võimalda hinnaandmete avaldamist andmekaitse põhimõtte.

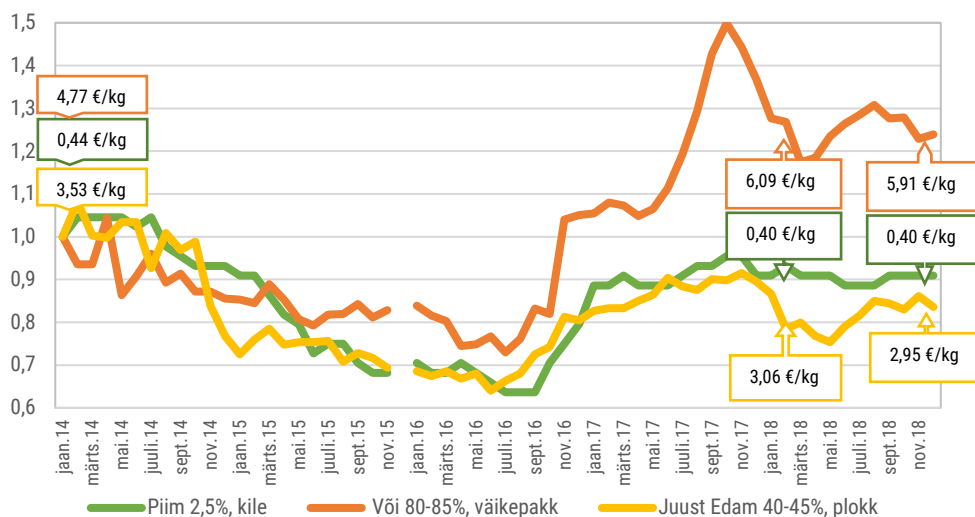
Tabel 11. Piimatoodete kaalutud keskmine tööstusest väljamüügihinnad, 2017/2018

	2017 €	2018 €	Muutus % 2017/2018
Piim 2,5%, kile	0,40	0,40	-
Juust Edam 40-45%, plokk	3,08	2,88	-6,5
Juust Gouda 45-45%, plokk	3,23	2,86	-11,5
Või 80-85%, plokk	5,02	5,21	3,8
Või 80-85%, väikepakend	5,83	5,97	2,4

Allikas: Eesti Konjunkturiinstituut

Viimase viie aasta Eesti piimatoodete tööstusest väljamüügihindade arenguid jälgides eristub teistest toodetest või, mille hind 2016. aasta viimastel kuudel kiiresti 2014–2016 turukriisi eelse taseme ületas ning 2017. aastal järjest uusi rekordeid püstitas (joonis 64). Sealpeale on või hinnatase vaatamata mõningatele languseperioodidele püsinud väga kõrgel ja selgelt kriisieelset taset ületaval tasemel. Juustude ja joogipiima hinnad pöördusid 2016. aasta lõpus samuti tõusule, kuid märksa tagasihoidlikuma sammuga ning pole ka 2018. aasta lõpu seisuga veel kriisieelset taset saavutanud.

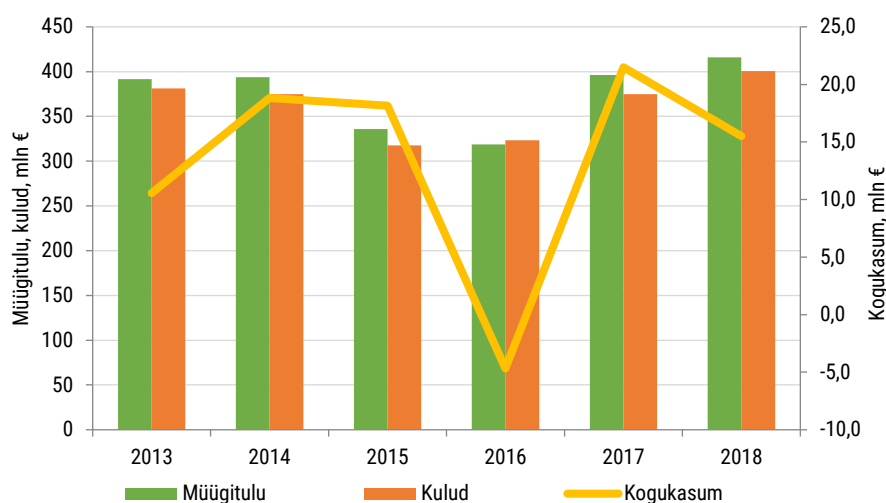
⁶³ Andmed 2018. aastal kokkuostetud ja imporditud toorpiima kasutamise kohta piimatoodete valmistamiseks avaldab Statistikaamet 2019. aasta suvel

Joonis 64. Piimatoodete hinnaarengud, 2014–2018

Allikas: Eesti Konjunkturiinstituut; Kantar Emor

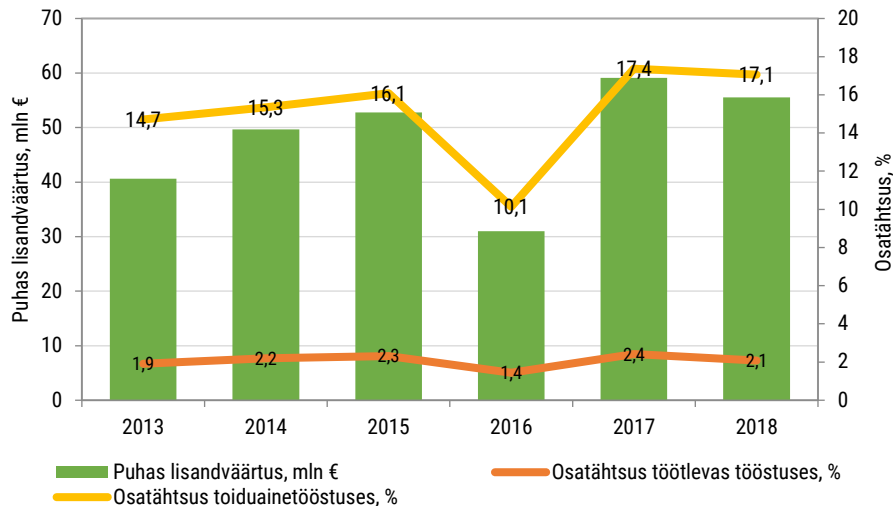
Piimatööstuste müügitulu suurenes aastases võrdluses 5,0%. Tööstused müüsid 2018. aastal toodangut 416,0 mln € väärtuses (joonis 65). Aastases võrdluse kasvasid ka kulud. Tööstuste 2018. aasta **kulud** olid 400,5 mln € ehk 6,8% suuremad kui eelmisel aastal. Kulude kasvu soodustas sisendite hinnatõus ja palkakasv. Piimatööstuse kulud moodustasid 21,4% toiduaine- ning 3,3% töötleva tööstuse kuludest. Müügitulu kasvas aeglasemalt kui kulud ning selle tulemusel jäi sektori kasum väiksemaks. Piimatööstuse **kogukasum** 2018. aastal oli 15,5 mln € ehk 27,8% väiksem kui eelmisel aastal. 2018. aastal teenis piimatööstus 21,6% toiduaine- ning 2,6% töötleva tööstuse kogukasumist.

Joonis 65. Piimatööstuste müügitulu, kulud, kogukasum, 2013–2018

Allikas: Statistikaamet

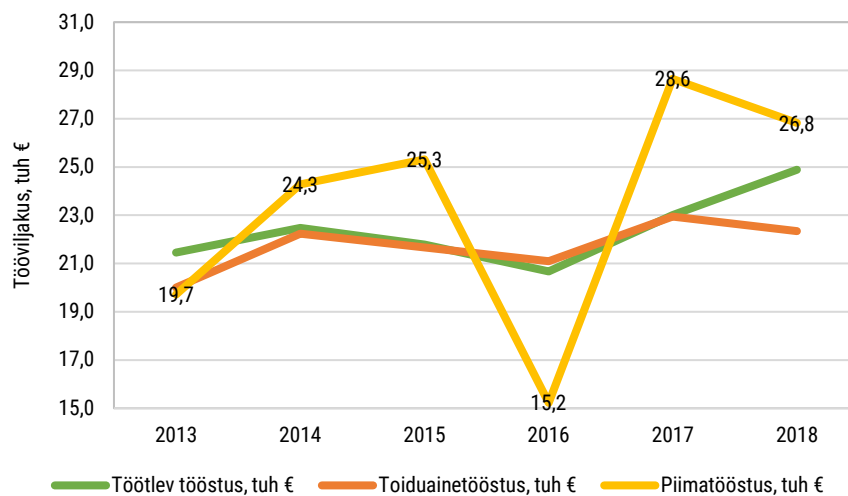
Esialgsetel andmetel loodi piimatööstuses 2018. aastal 55,6 mln € **puhast lisandväärtust**, mida oli 6,0% vähem võrreldes eelmise aastaga. Piimatööstus andis 17,1% toiduainetööstuse ning 2,1% töötleva tööstuse lisandväärtusest (joonis 66).

Joonis 66. Piimatööstuste poolt loodud lisandväärtus, osatähtsus töötlevas ja toiduainetööstuses, 2013–2018

Allikas: Statistikaamet

Piimatööstuses tegutseb keskmiselt 14% toiduainetööstuses ning 1,9% töötlevas tööstuses hõivatud inimestest. Statistikaameti andmetel oli 2018. aastal piimatööstuses tööga hõivatud keskmiselt 2071 inimest. Töötajate arv jäi eelmise aasta tasemele (+0,4%). Piimatööstuse **tööviljakus** 2018. aastal suurenes. Ettevõtetes loodi 26 800 € lisandväärtust töötaja kohta, mida oli 6,4% vähem kui 2017. aastal (joonis 67). Vaatamata langusele jäi piimatööstuse tööviljakus kõrgemaks nii töötleva kui ka toiduainetööstuse tegevusalade keskmisest.

Joonis 67. Piimatööstuse tööviljakus, 2013–2018

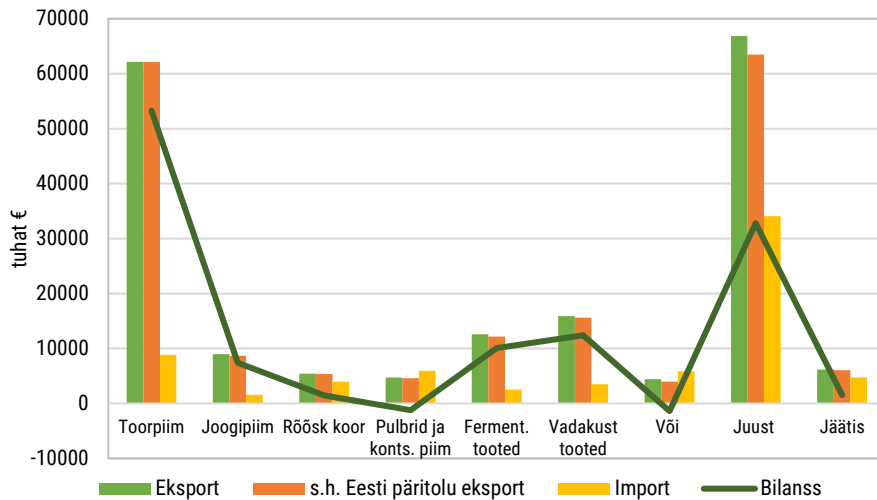
Allikas: Statistikaamet

Piimatööstuste investeerimisaktiivsus kasvas taas. Piimatööstused **investeerisid materiaalsesse põhivarasse** 2018. aastal 12,0 mln €, mida oli 37,9% rohkem kui eelmisel aastal.

5.1.4 Kaubandus

Eestist **eksporditi** 2018. aastal **piima ja piimatooteid** kokku 187,2 mln € väärtuses, millest Eesti päritolu piima ja piimatoodete väärtus oli 182,1 mln €. Eelmise aastaga võrreldes kasvas kogueksport 3,9% (7,1 mln €), sealhulgas Eesti päritolu eksport 3,3% (5,9 mln €). Olulisemad ekspordiartiklid olid juustud ja

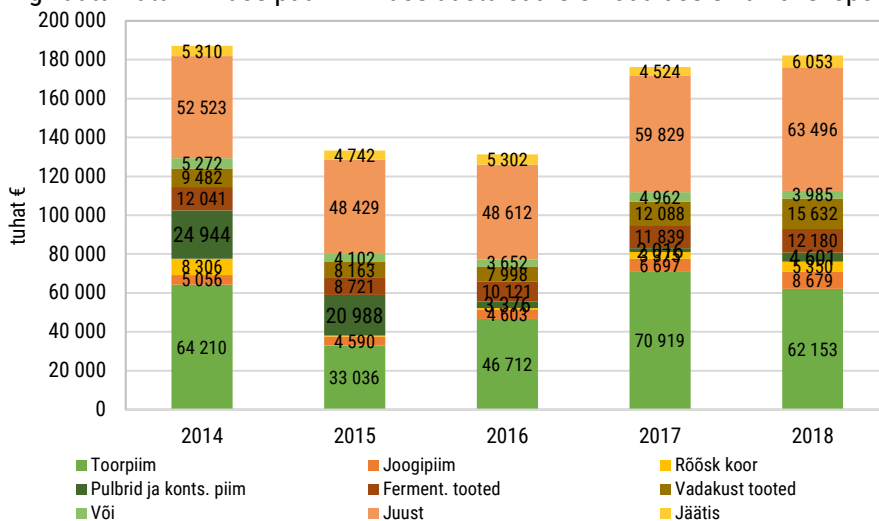
toorpiim, mis kokku andsid üle 2/3 ekspordi väärtusest (joonis 68). Samal ajal **piima ja piimatoodete import** Eestisse 2018. aastal aastatagusega võrreldes kasvas 5,7% võrra (3,8 mln €) 71 mln €-ni. Ligi poole kogu impordi väärtusest moodustas juustude sissevedu, ülejäänud tootegruppide osas tõusis esile toorpiim. Piima ja piimatoodete kaubandusbilanss püsib positiivne. Vaadates tootegrupiti, siis ainult või ja pulbrite import ületas vähesel määral ekspordi.

Joonis 68. Piima ja piimatoodete ekspord, sh Eesti päritolu ekspord, import ja bilanss 2018

Allikas: Statistikaameti

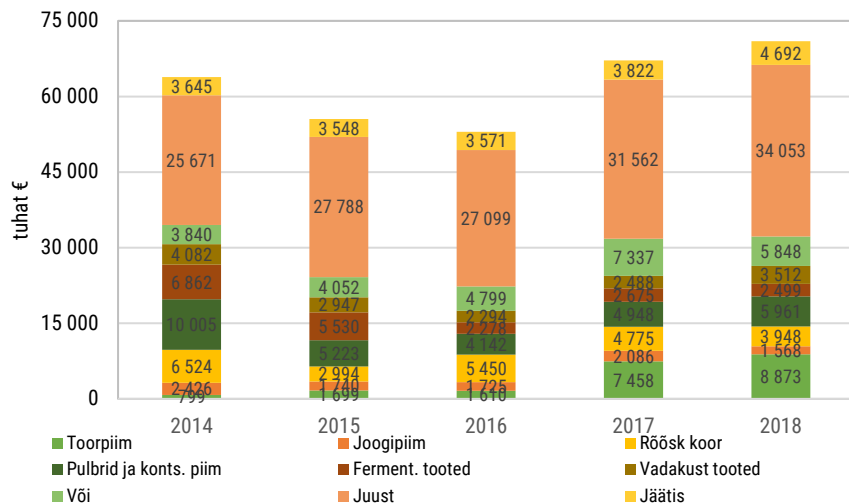
Piimatoodete ekspordi koguväärtus 2018. aastal kasvas olukorras, kus Eestis toodetud piima toorpiimana ekspordimine vähenes (joonis 69). Väärindatud piima turustamine välisturgudele suurendab tööhõivet ja tulu kogu sektoris. Väärtuseliselt kasvas aastaga enim juustude ja vadakutoodete väljavedu (vastavalt 3,7 mln € ja 3,5 mln €), protsentuaalselt aga pulbri ja kontsentreeritud piima väljavedu (128%). Lisaks toorpiimale vähenes mõnevõrra vaid või väljavedu. Viimase viie aasta võrdluses on tähtsaima ekspordiarikli – juustu, väljavedu näidanud järjepidevat kasvu. Paralleelselt on kasvanud ka juustutootmise kõrvalproduktina saadavast vadakust valmistatud toodete tootmine ja nende ekspord. Kuna järjest rohkem piima kasutatakse juustu tootmiseks, jääb seda vähem teiste mahutoodete valmistamiseks. Seetõttu on mõne aasta taguse ajaga võrreldes kordades vähenenud pulbrite ekspord ning vaatamata viimase paari viimase aasta suurele nõudlusele ka või ekspord.

Joonis 69. Eesti päritolu piima ja piimatoodete ekspordi väärtus tootegrupiti, 2014–2018

Allikas: Statistikaamet

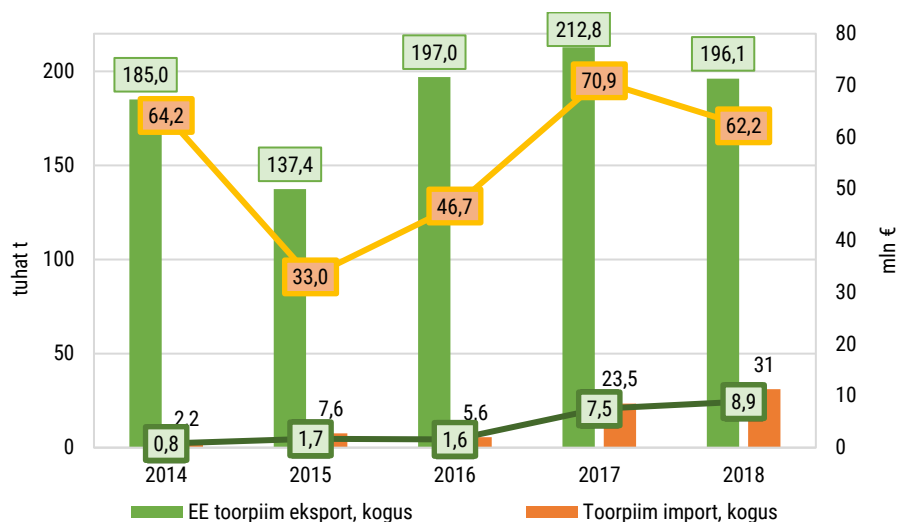
Impordi osas on suurimat osakaalu omava juustu sissevedu viimase viie aasta lõikes sarnaselt ekspordiga pidevalt suurenenud (joonis 70). Ülejäänud tootegrupidest on viimasel paaril aastal kiirelt kasvanud toorpiima sissevedu, mille osatähtsus impordi koguväärtusest on kasvanud 1,3%-lt 2014. aastal 12,5%-le 2018. aastal. Viie aasta taguse ajaga võrreldes on kasvanud ka või ja jäätise import, samas aga märgatavalt vähenenud fermenteeritud toodete, koore ning joogipiima import. Pulbrite import on paaril viimasel aastal tõusnud, kuid jääb siiski 2014. aasta näitajast selgelt madalamaks.

Joonis 70. Piima ja piimatoodete impordi väärtus tootegrupiti, 2014–2018

Allikas: Statistikaamet

Piimatoodete tootmiseks vajaliku tooraine kaubandus väärrib eraldi käsitlemist. 2018. aastal eksporditi Eestist kokku 196 100 t toorpiima, mida oli aastatagusest 8% vähem (joonis 71). Samaaegselt Eestis kokkuostetud piimakoguse suurenemisega tähendas see eelmise aastaga võrreldes väljaviidava toorpiima osatähtsuse vähenemist 26%-le. Veel madalam oli toorpiima osakaal ekspordis vaid kriisiaastatel (2014–2015), kui piimatoodete turul valitses ülepakkumine ja huvi Eesti toorpiima vastu seetõttu leigem. 2018. aastal eksporditud toorpiimast 139 200 t suundus Leetu ning 56 900 t Lätti. Mõlemal suunal jäi aasta keskmiseks ekspordihinnaks 31,7 senti/kg.

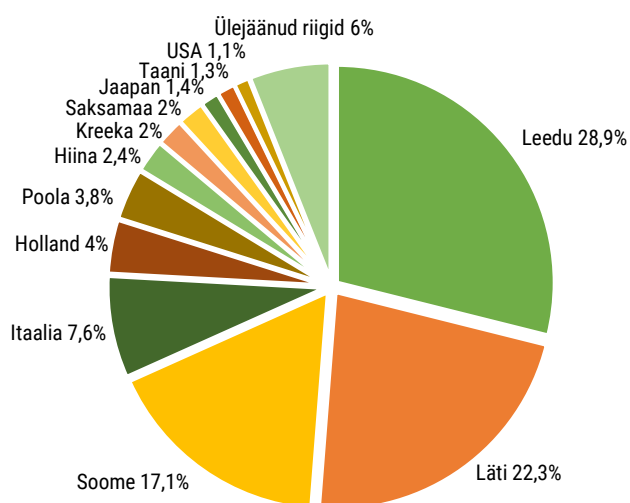

Joonis 71. Eesti päritolu toorpiima eksport ja import, väärtused ja kogused, 2014–2018

Allikas: Statistikaamet

Toorpiima import kasvas 2018. aastal eelmise aastaga võrreldes koguseliselt 32% võrra (väärtuseliselt 19% võrra). Kogu sisseveetav piim pärines Lätist ning aasta keskmine impordihind oli 28,6 senti/kg. Viie aasta taguse ajaga võrreldes on imporditava toorpiima kogus rohkem kui kümnekordistunud.

Eesti päritolu piima ja piimatoodete väljaveost tervikuna suundus ka 2018. aastal enamus lähinaaberriikidesse – Leetu, Läti ja Soome, hõlmates ekspordi väärtusest kokku veidi üle 2/3 (joonis 72). Kui Leedu ja Läti suunalises ekspordis domineeris toorpiim (vastavalt 84% ja 44% sihtriigi ekspordi väärtusest), siis Soome viidi kõige enam juustu (64% sinna läinud ekspordist). Osakaalult järgnevate riikide puhul oli olulisimaks kaubaartikliks enamasti juust, vaid Hiinasse viidi pea eranditult vadakust tooteid ning Saksamaale viidud toodete koguväärtusest 62% moodustas koor. Kokku eksporditi 2018. aastal Eestist piima ja piimatooted 50 erinevasse riiki, sealhulgas väärtuseliselt 94% kogu ekspordist läks teistesse EL liikmesriikidesse. Nn. kolmandate riikide turgude osas tõusis 2018. aastal pildile Hiina 2,4%-ga Eesti piima ja piimatoodete ekspordi koguväärtusest. Aasta varem oli sinna läinud vaid proovipartii. Rahalises väärtuses suurenes ligi 30% eksport Jaapanisse ja USA-sse.

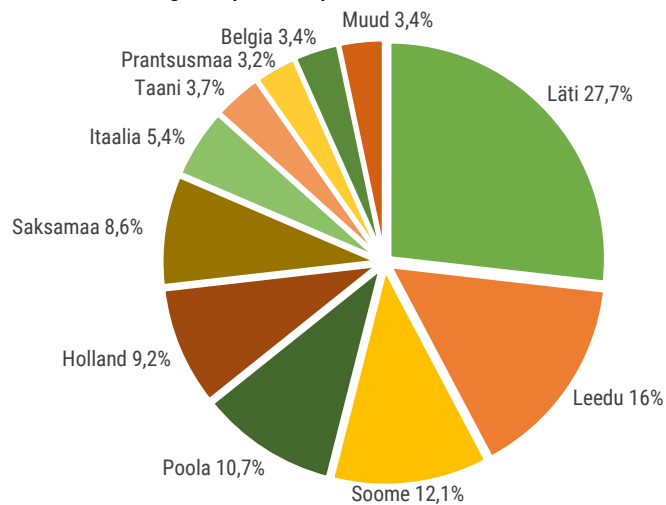
Joonis 72. Eesti päritolu piima ja piimatoodete ekspordi sihtriikide osatähtsus, 2018

Allikas: Statistikaamet

Piima ja piimatoodete ekspordivõimaluste laiendamiseks tegi Veterinaar- ja Toiduamet ka 2018. aastal head tööd – uued turud avanesid Eesti piimatoodetele Mehhikosse, neljale Eesti piimakäitlemisettevõttele Tšiili eksportimiseks ning imikupiima asendaja ekspordiks Hiinasse.

Piima ja piimatoodete sisseveost moodustas samuti suurima osa – kokku natuke üle poole impordi koguväärtusest – lähinaaberriikide import (joonis 73). Läti päritolu impordi koguväärtusest 45% andis toorpiim ja 24% juust, Leedu päritolu impordi puhul poole juust ja 24% jäätis ning Soomest tulnud impordist 35% juust ja 26% või. Tähtsusetl järgnevate impordi päritoluriikide puhul oli enamikel selgelt kaalukaim toode juust, vaid Taanist pärit impordi väärtusest suurima osa andsid pulbrid ning Prantsusmaa puhul

vadakust tooted. Kokku registreeriti piima ja piimatoodete sissevedu Eestisse 25 riigist, sealjuures väärtuseliselt 96,6% kogu impordist pärines EL liikmesriikidest.

Joonis 73. Piima ja piimatoodete impordi päritoluriikide osatähtsus, 2018

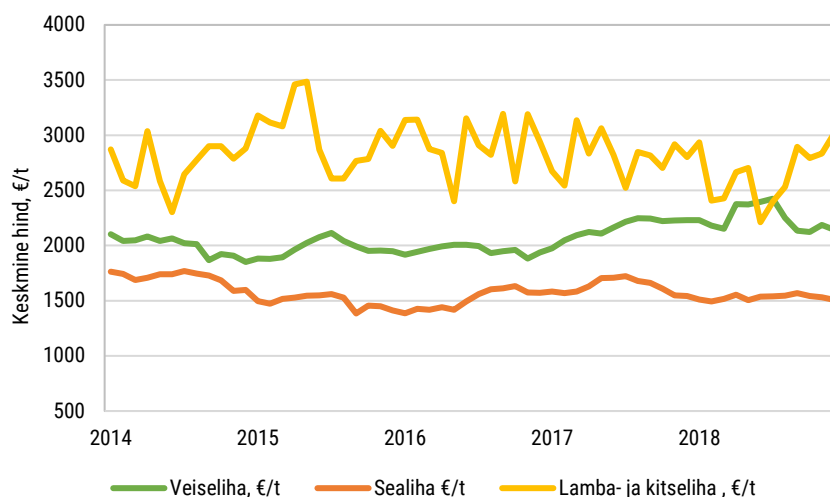
Allikas: Statistikaamet

5.2 Liha

Ragne Lokk

5.2.1 Turuolukord

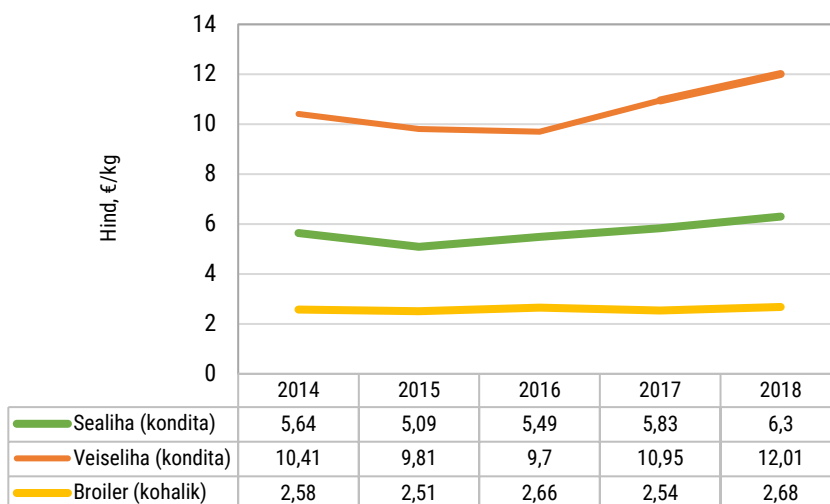
Statistikaameti andmetel oli 2018. aastal Eestis veiseliha kokkuostuhind kõrgem ja sealiha ning lamba- ja kitseliha madalam kui 2017. aastal (joonis 74). Sealiha aasta keskmiseks hinnaks kujunes 1530 €/t, mis oli 95 €/t kohta madalam aasta varasemaga võrreldes. Veiseliha hind oli 2245 €/t ehk 81€/t kohta kõrgem kui eelneval aastal. Lamba- ja kitseliha keskmine hind jäi 112 €/t madalamaks olles aasta keskmisena 2671 €/t.

Joonis 74. Sea-, veise-, lamba-, ja kitseliha kokkuostuhinnad Eestis, 2014–2018

Allikas: Statistikaamet

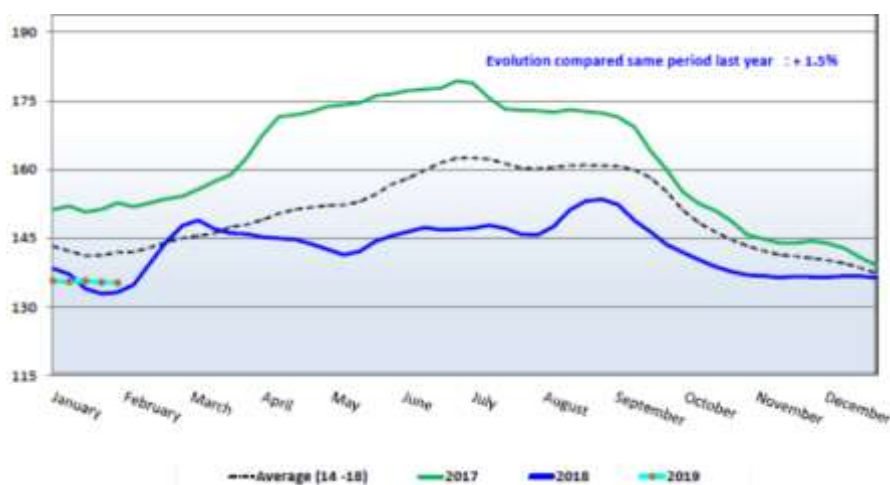
Erinevate lihade 1 kg **keskmised jaehinnad Eestis** on välja toodud joonisel 75. Sealiha maksis keskmiselt 6,3 €/kg (+8%), veiseliha 12,0 €/kg (+10%) ning kohalik broileriliha 2,7 €/kg (+6%).

Joonis 75. Sea-, veise- ja linnuliha keskmised jaehinnad Eestis, 2014–2018

Allikas: Kantar EMOR, Eesti Konjunkturinstituut

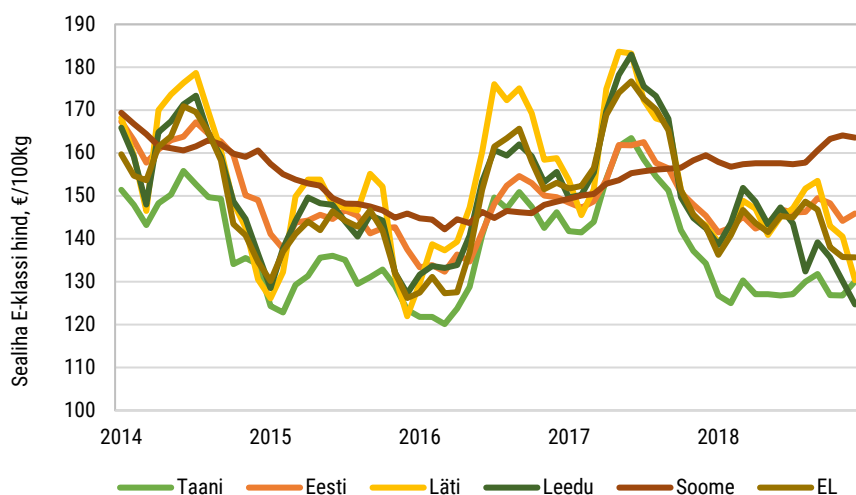
Koguseliselt suurenes 2018. aasta oktoobri lõpu seisuga **EL sealiha toodang** 2,7% ja sigade tapmine 2,3% võrreldes sama perioodiga aasta varem. Seejuures tootmine suurenes enamikes liikmeriikides. Euroopa Komisjoni lühiajaliste prognooside kohaselt 2019. aastal sealiha toodang väheneb 1%, prognoositakse ka eksporditava koguse vähenemist 5% võrra. Tulenevalt suurest pakkumisest on sealiha hinnatase madal. 2018. aasta keskmised hinnad olid märgatavalt madalamad, kui aasta varem ja jäid alla ka viimase viie aasta keskmisest (joonis 76).

Joonis 76. Sealiha (E ja S klassi) hind EL-is (€/100kg), 2017–2018

Allikas: Euroopa Komisjon

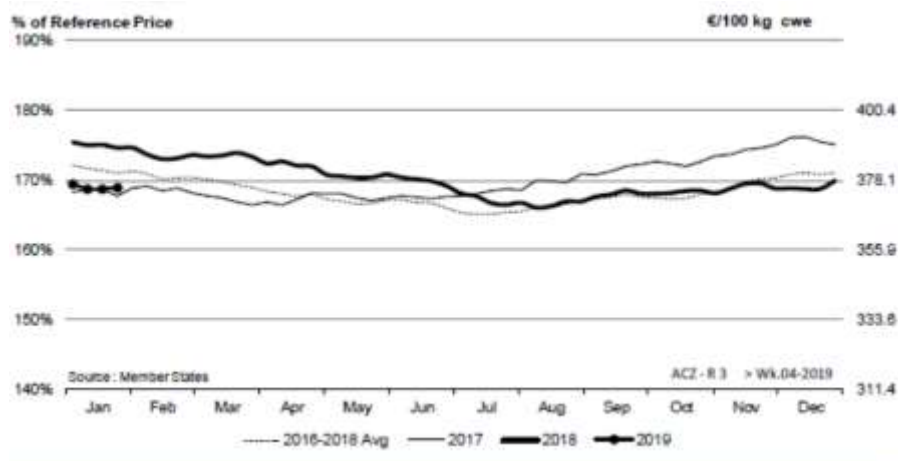
Sealiha (E klassi) keskmine kokkuostuhind EL-is oli 2018. aastal 142 €/100kg, mis on ligi 11% madalam, kui aasta varem. Hinnatase Eestis oli 2018. aasta jooksul enamikel kuudel EL keskmisest kõrgem. Aasta keskmiseks kujunes 145 €/100 kg, mis jäi küll 5% madalamaks eelmise aastaga võrreldes.

Joonis 77. Sealiha (E klassi) hind EL-is, Eestis ja naaberriikides, 2014–2018

Allikas: Euroopa Komisjon

EL veiseliha toodang oktoobri lõpu seisuga suurenes 2,1% võrreldes 2017. aasta sama perioodiga. Euroopa Komisjoni lühiajalised prognoosid ennustavad 2019. aasta toodangu langust 0,1%, ja ekspordi vähenemist 2% võrra. Imporditavad kogused eeldatavasti suurenevad 2% võrra. 2018. aasta hinnatase oli aasta esimeses pooles kõrgem ja teisel poolaastal madalam, kui aasta varem (joonis 78). Euroopa Komisjoni andmetel oli 2018. aasta detsembris EL veiseliha kategooriate (A/C/Z-R3)⁶⁴ keskmine hind 376 €/100kg, mis on 0,4% kõrgem aastases võrdluses, samal ajal hind Eestis 303,9 €/100kg. Veiseliha hind Eestis on kuni 30% madalam EL keskmisest. Liikmesriikidest kõige madalamad veiseliha hinnad on Rumeenias, Lätis, Leedus, Ungaris.

Joonis 78. Veiseliha (A/C/Z-R3 klassi) hind EL-is (€/100kg), 2017/2018

Allikas: Euroopa Komisjon

2018. aasta septembri lõpu seisuga, vähenes lammaste tapmine EL keskmisena 2,4% ja suurenes kitsede tapmine 1,6% võrrelduna aasta varasemaga. Euroopa Komisjoni lühiajaliste prognooside kohaselt suureneb järgmisel aastal toodang 1%, eksport ja import 2%.

⁶⁴ Allikas: Euroopa Komisjon, A-noorpulid, C-härjad, Z- 8-12 kuu vanused loomad, R3- rasvasusklass

Euroopa Komisjoni andmetel oli 2018. aasta lõpus EL raskete lambarümpade (EL heavy lamb⁶⁵) keskmine kokkuostuhind 490 €/100 kg, mis oli üle 1% madalam aasta varasemaga võrreldes ja kergete rümpade hind 572 €/100 kg, mis oli üle 4% madalam 2017. aasta tasemest.

VTA andmetel on **sigade tapmiseks ja töötlemiseks teavitatud ja tegevusloaga toidukäitlejaid** kokku 26 ning neist neli rakendas SEUROP⁶⁶ klassifikatsiooni. Searümpade klassifitseerimise kohustus on Eestis lihakäitlemisettevõtetal, kus tapetakse aastas keskmiselt üle 200 numsea nädalas ning neil on kohustus edastada turuhindu. Kokku klassifitseeriti ja edastati hinnainfot 2018. aasta SEUROP klassifikatsiooni järgi 390 378 searümba kohta. Klassifitseeritud searümbad moodustava 88% Eestis kokkuostetud ja tapetud sigade koguarvust.

VTA andmetel on **veiste tapmiseks ja töötlemiseks teavitatud ja tegevusloaga toidukäitlejaid** kokku 27 ning neist 4 rakendas SEUROP klassifikatsiooni. Veiserümpade klassifitseerimise kohustus on Eestis lihakäitlemisettevõtetal, kus tapetakse aastas keskmiselt üle 55 veise nädalas, kes on kaheksa kuu vanused või vanemad ning neil on kohustus edastada turuhindu. Kokku klassifitseeriti ja edastati hinnainfot 2018. aasta SEUROP klassifikatsiooni järgi 17 824 veiserümba kohta. Klassifitseeritud veiserümbad moodustava 53% Eestis kokkuostetud ja tapetud veiste koguarvust. Kõikidest klassifitseeritud veiserümpadest moodustas peaaegu poole (46%) lehma, 28% noorpullide ja 15% mullikate rümbad. Klassifitseeritud lemmarümpade arv on aasta-aastalt vähenenud ning noorpullirümpade arv suurenenud.

VTA andmetel on **lammaste tapmiseks ja töötlemiseks teavitatud ja tegevusloaga 19 toidukäitlejat**. Lambarümpade klassifitseerimise kohustus on lihakäitlemisettevõtetes, kus tapetakse aastas keskmiselt üle 80 lamba nädalas. 2018. aasta lambarümpa SEUROP klassifikatsiooni järgi ei olnud. Klassifitseeritud rümpade hinnainfot kogub ja edastab Euroopa Komisjonile Eesti Konjunktuuriinstituut.

5.2.2 Tootmine

Majapidamistes tapeti või müüdi 2018. aastal lihatöötlemisettevõtetele tapaks 112 993 t (eluskaalus) loomi ja lindi (tabel 12), mis on eelmise aastaga võrreldes 6922 t võrra ehk 7% rohkem. Seejuures lamba- ja kitseliha toodang suurenes 33% ja sealiha toodang 13%, veiseliha toodang vähenes 3% võrra. Sealiha osatähtsus kogu lihatoodangust oli 2017. aasta 50%-lt tõusnud 53%-ni, linnuliha osatähtsus on 25%, veiseliha osatähtsus on 20% ja lamba- ja kitseliha osatähtsus on 1,5% kogu lihatoodangust.

Tabel 12. Lihatoodang eluskaalus, 2017/2018

	2017 t	2018 t	Muutus +/-	Muutus %
Tapaloomade ja -lindude eluskaal kokku*	106 071	112 993	6 922	7,0
sh veised	23 136	22 544	-592	-3,0
sead	53 475	60 168	6 693	13,0
lambad ja kitsed	1 281	1 701	420	33,0
linnud	28 179	28 580	401	1,0

*- Tapaks müüdnud (k.a ekspordiks) ja majapidamises tapetud (k.a teenustööna tappa lastud) loomad ja linnud eluskaalus.

Allikas: Statistikaamet, Maaeluministerium

Lihatöötlemisettevõtted ostisid 2018. aastal kokku 442 800 **signa** ning neist saadi 35 980 t liha (tabel 13). Võrreldes 2017. aastaga osteti signu kokku 57 000 võrra ehk 15% rohkem ja saadud sealiha kogus suurenes 4729 t võrra. Sigade kokkuost ja saadud liha kogus suurenes peale kahe viimase aasta langust.

⁶⁵ Heavy lamb – raskete tallede rümbad kaaluga 13 kg või rohkem

⁶⁶ Sea-, veise- ja lambarümpade kvaliteediklasside määramine ühtsetel alustel. Lihaklasside tähistavate tähtede S, E, U, R, O ja P järgi

Tapaloomade ja -lindude eluskaal aastases võrdluses kasvas 7%.

Tegevusloaga lihakäitlemisettevõtetes tapeti 2018. aastal k.a teenustööna 542 800 siga, kellelt saadi 43 862 t liha. Võrrelduna eelmise aasta sama perioodiga tapeti 26 000 looma rohkem. Saadud lihakogus suurenes 2094 t võrra. Keskmine

searümba kaal on viimasel kahel aastal olnud 81 kg.

Eesti päritolu **veiseid** osteti 2018. aastal kokku 33 800, mis on 400 võrra ehk 1% vähem kui aasta tagasi. Kokkuostetud veistest saadi 8464 t liha, mida oli 328 t võrra ehk 4% vähem kui 2017. aastal. 2018. aastal tapeti tegevusloaga lihakäitlemisettevõtetes k.a teenustööna 34 900 veist ja neist saadi 8561 t liha. Võrreldes eelmise aastaga tapeti 300 looma vähem, saadav lihakogus vähenes 435 t võrra. Kokkuostetud veiste keskmine rümba kaal oli 245 kg, mis on 11 kg vähem kui aasta tagasi.

Lambaid osteti 2018. aastal lihatöötlemisettevõtete poolt kokku 3900 ehk 500 looma rohkem, kui aasta varem ja neist saadi 71 t liha, mida oli 12 t võrra rohkem. Tegevusloaga lihakäitlemisettevõtetes tapeti 8700 lammast ja saadi 164 t lambaliha. Lammaste tapmine suurenes võrreldes 2017. aastaga 1600 lamba võrra ja liha saadi 36 t enam. Tegevusloaga lihakäitlemisettevõtetes on suurenenud teenustööna tapetud lammaste hulk, mis võib näidata soovi või vajadust mitte müüa elusloomi lihatööstustele ning eeldab muude võimaluste leidmist lambaliha turustamiseks.

Lihatöötlemisettevõtete poolt kokkuostetud lambarümpade keskmine kaal oli 19 kg, mis on 1 kg võrra madalam, kui 2017. aasta keskmine.

Tabel 13. Lihatotlemisettevõtete poolt kokkuostetud loomade arv ja liha kogus, 2017/2018

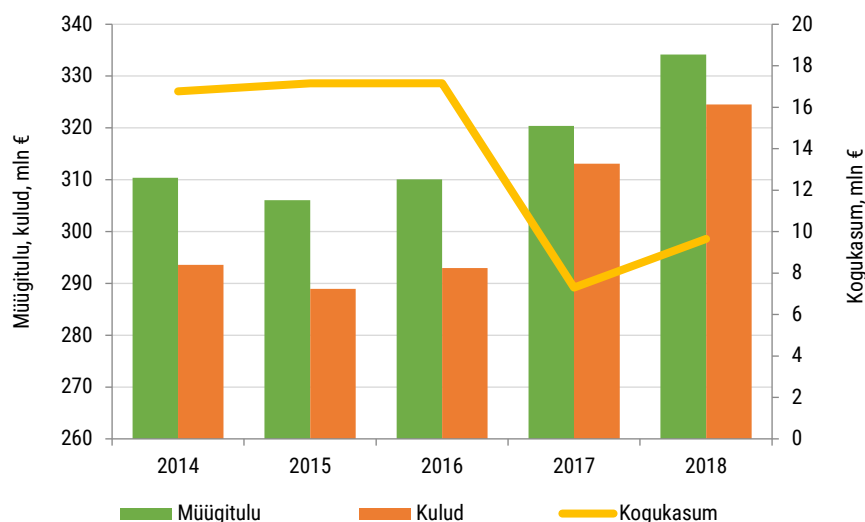
	2017	2018	Muutus +/-	Muutus %
Sead, tuhat	385,6	442,8	57,2	14,8
Sealiha, t	31 251,0	35 980,0	4729,0	15,1
Veised, tuhat	34,2	33,8	-0,4	-1,2
Veiseliha, t	8 791,5	8 464,0	-327,5	-3,7
Lambad, tuhat	3,4	3,9	0,5	14,7
Lambaliha, t	58,4	70,5	12,1	20,7

Allikas: Statistikaamet, Maaeluministerium

5.2.3 Töötlemine

Statistikaameti esialgsetel andmetel oli 2018. aastal **lihatööstuse müügitulu** 334,2 mln €, mida oli 4% rohkem kui aasta varem (joonis 79).

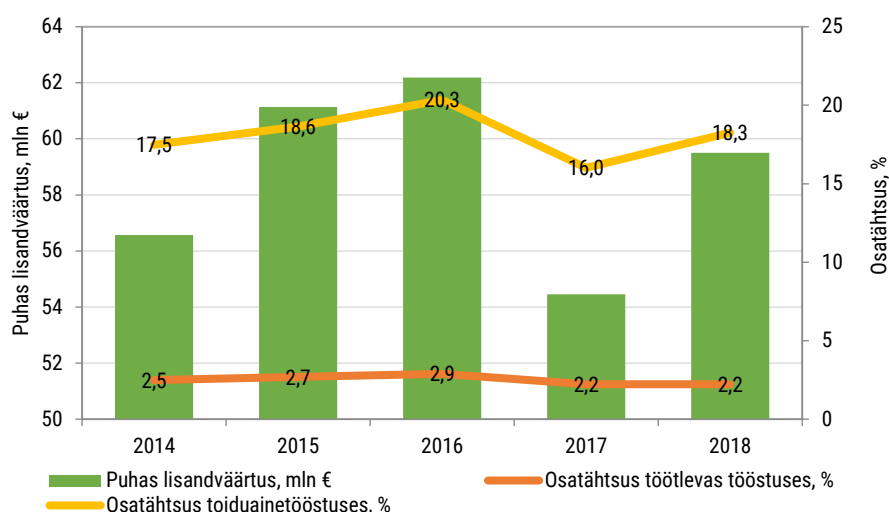
Lihatööstuse **kogukulud** olid 324,5 mln € ning suurenesid 4% ehk. Lihatööstuse **kogukasum** oli 9,6 mln € ning suurenes eelmise aastaga võrreldes 32%.

Joonis 79. Lihatööstuse müügitulu, kogukulud ja kogukasum, 2014–2018

Allikas: Statistikaamet

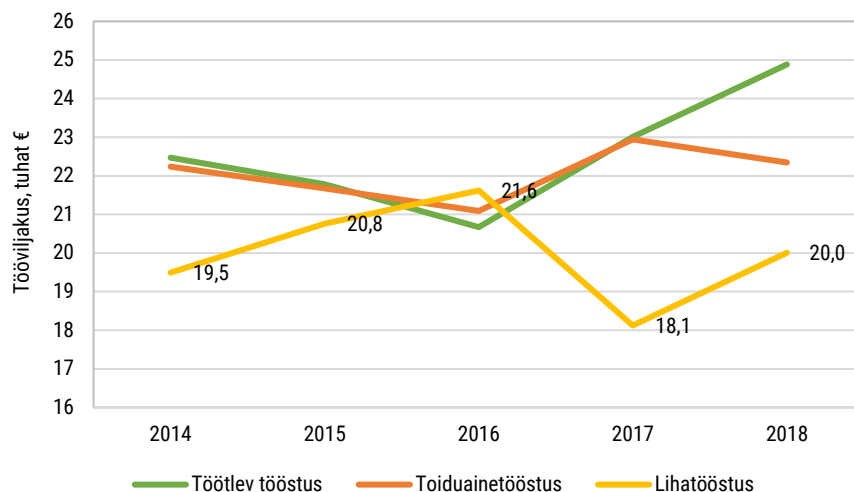
Lihatööstuse **puhas lisandväärtus** oli 59,5 mln €, mis oli eelmise aastaga võrreldes 9,3% suurem (joonis 80). Puhas lisandväärtus moodustas 2,2% töötleva tööstuse ja 18% toiduainetööstuse puhtast lisandväärtusest.

Joonis 80. Lihatööstuses loodud puhas lisandväärtus, 2014–2018

Allikas: Statistikaamet, Maaeluministeerium

Tööviljakus hõivatu kohta puhta lisandväärtuse alusel oli 20 000 € suurenes eelmise aastaga võrreldes 10% (joonis 81).

Joonis 81. Lihatööstuse töövijakus hõivatu kohta puhta lisandväärtuse alusel, 2014–2018

Allikas: Statistikaamet, Maaeluministeerium

5.2.4 Kaubandus

Eesti päritolu värsket, jahutatud või külmutatud **sealiha eksporditi** 2018. aastal 7218 t, väärtuses 14 mln €, kusjuures välja viidud kogus on viimase viie aasta kõrgeim. Võrreldes eelmise aastaga suurenes eksporditava kogus 29% ja väärtus 10%. Peamiselt eksporditi värsket, jahutatud või külmutatud sealiha Lähti (58%), Leetu (26%) ja Uus-Meremaale (4%). Eksporditud sealiha keskmiseks hinnaks kujunes 1936 €/t. Sealiha reeksport oli aastas 4951 t väärtuses 9,64 mln € keskmise hinnaga 1946 €/t.

2018. aasta jooksul **imporditi sealiha Eestisse** 25 397 t, väärtuses 50,5 mln €. Imporditava sealiha kogus on aasta-aastalt suurenenud, olles viimase viie aasta võrdluses kõrgeim 2018. aastal. Võrreldes eelmise aastaga suurenes import 4%, kuid rahalises väärtuses vähenes 1,6%. Sealiha imporditi peamiselt Saksamaalt (23%), Poolast ja Taanist (20%). Imporditud liha keskmine hind oli 1988 €/t.

Elussigade ekspordi 2018. aastal ei toimunud. **Elussigu imporditi** massiga 2071 t väärtusega 1,9 mln €. Võrreldes 2017. aastaga vähenes elussigade sissevedu koguselisel 57% ja väärtusel 64%. 16 637 siga ehk 98% toodi Soomest. Keskmiseks ühikuhinnaks oli 113 €/siga. 23 tõupuhast aretussiga imporditi Norrast hinnaga 1566 €/siga.

Eesti päritolu **värsket või jahutatud veiseliha eksporditi** 2018. aastal 604 t, väärtuses 3 mln €. Võrreldes eelmise aastaga suurenes värsket või jahutatud veiseliha eksporditav kogus 9%, väärtuses aga 21%. Peamiselt viidi tooteid Lähti (50%) ja Taani (30%). Eksporditud veiseliha keskmine hind oli 4981 €/t. Värsket või jahutatud veiseliha reeksportitav kogus oli 66 t, väärtusega 423 000 € ja keskmise hinnaga 6401 €/t. **Külmutatud veiseliha eksporditi** 268 t väärtuses 1,2 mln €. Võrreldes eelmise aastaga on külmutatud veiseliha eksporditav kogus vähenenud 27% ja rahalises väärtuses 30%. Peamiselt viidi külmutatud veiseliha Rootsi (36%), Taani (26%) ja Lähti (17%). Eksporditud külmutatud veiseliha keskmine hind oli 4667 €/t. Külmutatud veiseliha reeksportitav kogus oli 629 t, väärtusega 1,8 mln € ja keskmise hinnaga 2873 €/t.

Värsket või jahutatud veiseliha imporditi 937 t, väärtusega 5,2 mln €. Võrreldes eelmise aastaga suurenes veiseliha imporditud kogus 8% ja väärtus 14%. Peamised saatjariigid olid Poola (50%), Leedu (26%) ja Holland (12%). Imporditud värsket või jahutatud liha keskmine hind oli 5562 €/t. **Külmutatud veiseliha imporditi** 2687 t väärtusega 9,7 mln €, võrreldes eelmise aastaga suurenes imporditav kogus 6% ja väärtus 10%. Peamiselt toodi värsket ja jahutatud veiseliha Poolast (35%) ja Lätist, Leedust (15%). Imporditud külmutatud veiseliha keskmiseks hinnaks kujunes 3632 €/t.

Elusveiseid eksporditi 9128 t väärtusega 21 mln €. Eksporditav kogus kasvas 5% ja väärtus 10% võrreldes aasta varasemaga. Peamiselt viidi loomi Belgiasse (31%), Poola (25%) ja Hollandisse (20%). Keskmiseks hinnaks kujunes 386 € looma kohta. Reeksportitav kogus oli 26 t ja väärtus 56 000 € ühikuhinnaga

280 €/loom. Eksporditavatest veistest 1004 tõupuhast aretusmullikat viidi Türgi, 256 tõupuhast aretusveist viidi Lähti. **Elusveiseid imporditi** 30 t väärtuses 308 000 €. Võrreldes aasta varasemaga vähenes import koguliselt 68% ja väärtuses 45%. Kõik loomad ehk 147 tõupuhast aretusveist toodi Saksamaalt, maksumusega 2097 €/loom.

Eesti päritolu värsket, jahutatud või külmutatud **lamba-ja kitseliha eksporditi** 2018. aastal 23 t 130 000 € väärtuses. Võrreldes eelmise aastaga suurenes lambaliha eksport 79% ja väärtus 69% võrra. Ekspordi suurenemine tuleneb Rootsi eksporditud suuremast lamba- ja kitseliha kogusest – 99% kogu ekspordist läks Rootsi. Eksporditud koguse keskmine hind oli 5559 €/t. Aasta jooksul reeksporditi 47 t lamba- ja kitseliha väärtuses 450 000 € keskmise hinnaga 9501 €/t.

Värsket, jahutatud või külmutatud lamba-ja kitseliha imporditi aastas 333 t, väärtusega 2,7 mln €. Võrreldes 2017. aastaga suurenes imporditav kogus 13% ja väärtus 23%. Peamised saatjariigid olid Uus-Meremaa (37%), Hispaania (24%) ja Holland (14%). Imporditud liha keskmine hind oli 8176 €/t.

Eluslambaid eksporditi 494 t väärtusega 845 400 €. Võrreldes aasta varasemaga kasvas väljavedu koguliselt 41% ja rahaliselt 18%. Peamiselt viidi elustalled Hollandisse (76%) ja Poola (18%). Ühikuhinnaks oli 64 € lamba kohta. Eluslammaste importi ei toimunud.

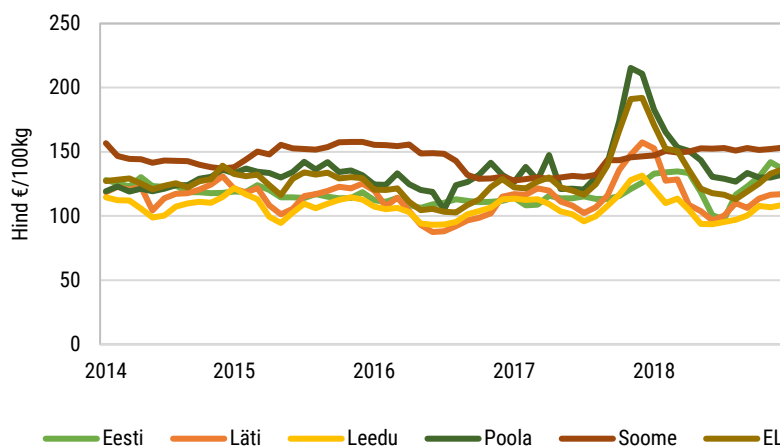
5.3 Munad

Helena Vaher

5.3.1 Turuolukord

2018. aasta keskmine A klassi kanamuna (L ja M kategooria) hind oli 125,3 €/100 kg, mis on võrreldes eelmise aastaga suurenenud 9%. Eesti 2018. aasta keskmine kanamuna hind oli EL keskmisest kanamuna hinnast 6% võrra madalam. Kui võrrelda aastate 2014–2018 keskmist hinda, siis on näha, et Eesti kanamuna hind oli kõrgeim 2018. aastal. 2018. aasta jooksul oli kõrgeim kanamuna hind novembris (142,0 €/100 kg) ja madalaim juunis (100,7 €/100 kg). Kui võrrelda kanamuna hinda detsembri lõpus eelmise aasta sama ajaga, siis erinevalt meie lähinaabritest, oli Eesti hinnatase kõige rohkem tõusnud (joonis 82). Detsembris oli kanamuna hind Eestis 136,7 €/100kg, mis on 8% enam kui aasta tagasi samal ajal. Lätis oli kanamuna hind detsembris 117,0 €/100kg ja Leedus 108,5 €/100kg, mis on eelmise aastaga võrreldes vastavalt 26% ja 17% võrra madalam.

2017. aastal tarbiti inimese kohta 224 muna ja viimase viie aasta keskmine muna tarbimisinäitaja on 226 muna. Kui võrrelda 2017. aasta muna tarbimist inimese kohta 2013. aastaga, siis on tarbimine suurenenud 5%, kui võrrelda aga 2007. aastaga, siis on tarbimine suurenenud lausa 27%.

Joonis 82. Kanamuna L ja M kategooria hind Eestis, EL-is ja lähinaabritel, 2014–2018

Allikas: Euroopa Komisjon

5.3.2 Tootmine

Eestis **toodeti** 2018. aastal 206,6 mln **muna**, mis on eelmise aasta sama ajaga võrreldes 377 000 muna vähem. Keskmine **munatoodang kana kohta** oli 291 tükki, mis on viimaste aastate suurim toodang. Jättes arvestamata kolme maakonna (Harju, Lääne-Viru ja Põlva) munatootmise statistika, mida andmekaitse põhimõtte ei võimalda avaldada, oli kana kohta munatoodang suurim Valga ja Rapla maakonnas. Valga maakonnas toodeti kana kohta keskmiselt 302 muna ja Rapla maakonnas 277 muna. Võrreldes 2017. aastaga suurenes keskmine munatoodang kana kohta 21 muna võrra ja võrreldes 2016. aastaga 29 muna võrra.

2018. aasta sügisel koostatud ekspertide prognoosi kohaselt toodeti EL-is 2018. aastal kanamune tarbimiseks kokku 6,6 mln t. EL suurimad kanamuna tootjad on Prantsusmaa (934 000 t), Saksamaa (821 000 t) ja Hispaania (793 000 t), EL väikseimad tootjad aga Malta (6900 t), Küpros (9000 t) ja Eesti (9200 t). Prognoosi kohaselt on 2018. aastal kanamunade tootmine tarbimiseks suurenenud võrreldes 2017. aastaga kõige rohkem Hispaanias (10%) ja Lirimaaal (4,3%), tootmine on vähenenud vaid Belgias (3%). Ekspertide prognoosi kohaselt suureneb kanamunade tootmine tarbimiseks 2019. aastal 1,6%.

5.3.3 Kaubandus

2018. aastal **eksporditi linnumune** (koorega, värsked, konserveeritud või kuumtöödeldud) **koguliselt** kokku 1156 t ja **väärtuses** 921 300 € (51,4 €/tuh tk). Ekspordi hulgas oli Eesti päritolu linnumune kokku 1034 t ja reeksport 122 t. Samal aastal eksporditi kodukanade värsked koorega mune koguliselt kokku 1152 t ja väärtuses 912 190 € (51,1 €/tuh tk). Põhilised sihtriigid olid Rootsi (28%), Taani (20%) ja Poola (19%). 2018. aasta linnumunade ekspordi väärtus vähenes eelmise aastaga võrreldes 32%.

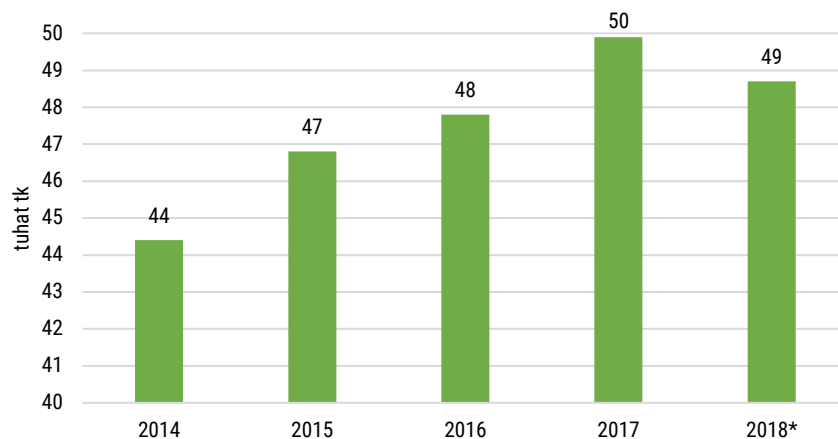
2018. aastal **imporditi linnumune** (koorega, värsked, konserveeritud või kuumtöödeldud) **koguliselt** kokku 6099 t ja **väärtuses** 7,2 mln € (65,5 €/tuh tk). Põhiliselt imporditi linnumune Lätist (34%), Poolast (16%). Samal aastal imporditi kodukanade värsked koorega mune koguliselt kokku 6036 t ja väärtuses 7,0 mln € (65,82 €/tuh tk). 2018. aasta linnumunade impordi väärtus on suurenenud eelmise aastaga võrreldes 6%.

5.4 Mesi

Helena Vaher

5.4.1 Turuolukord

Eesti **mesilasperede arv** on viimasel viiel aastal olnud stabiilne. 2018. aasta esialgsete andmete järgi oli Eestis 49 000 mesilaspere, mis on eelmise aastaga võrreldes 2,4 % vähem (joonis 83). Kõige rohkem oli 2018. aastal mesilaspered Lääne-Viru ja Tartu maakonnas ning kõige vähem Hiiu, Lääne ja Ida-Viru maakonnas. Kui võrrelda 2018. aasta mesilasperede arvu kümne aasta taguse ajaga, siis on mesilasperede arv suurenenud 77%.

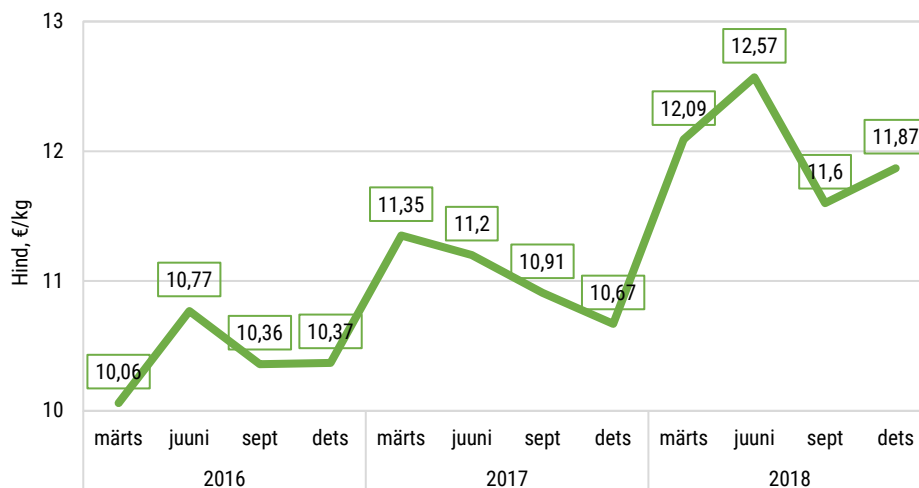

*- esialgsed andmed

Joonis 83. Mesilasperede arv Eestis, 2014–2018

Allikas: Statistikaamet

2018. aasta Eesti mee keskmine jaehind oli 12,0 €/kg. Aasta lõikes oli hind kõrgeim juunis (12,6 €/kg) ja madalaim septembris (11,6 €/kg) (joonis 84). Kui võrrelda mee hinda 2018. aasta alguses ja aasta lõpus, siis on selle ajaga mee hind langenud 2%. Kui võrrelda 2018. aasta keskmist mee hinda 2016. aastaga, siis on mee hind tõusnud 16%.

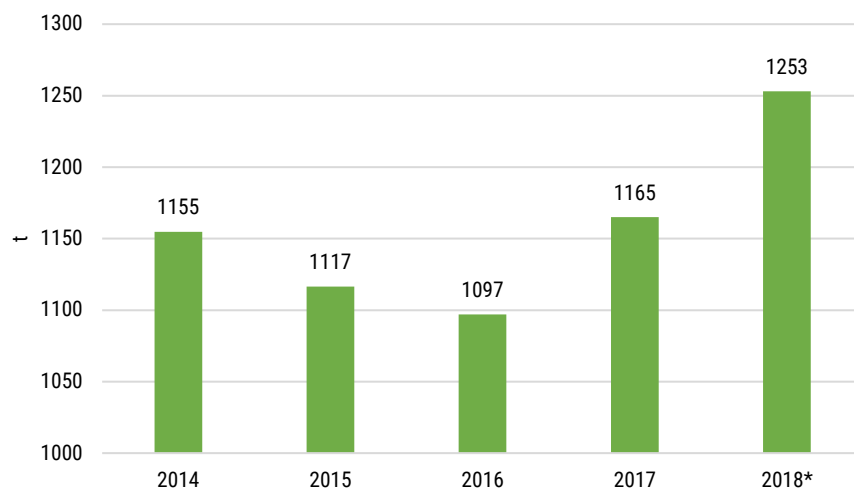
Joonis 84. Mee keskmine jaehind Eesti kauplustes (0,4-0,5 kg pakend, käibemaksuga), 2016–2018

Allikas: Eesti Konjunktuuriinstituut

2017. aastal **tarbiti mett** inimese kohta 1,1 kg, mis on 9% suurem kogus kui viie aasta keskmine näitaja. Kui võrrelda tarbimist kümne aasta taguse näitajaga, siis on mee tarbimine suurenenud 24%.

5.4.2 Tootmine

Eesti mesindusel on pikk ajalugu. Peaaegu kakssada aastat on mesindus kuulunud Eesti maalähedase elulaadi juurde, andes mesinikele meetoodangu müügi kaudu sissetulekut ja samas omanud olulist tähtsust põllukultuuride ja looduslike taimeliikide tolmeldamisel. Viimasel viiel aastal on mee toodang Eestis olnud stabiilselt üle 1000 tonni, olles suurim 2018. aastal (1253 t) (joonis 85).

*- esialgsed andmed

Joonis 85. Mee toodang Eestis, 2014–2018

Allikas: Statistikaamet

Kui võrrelda 2018. aasta mee toodangut kümne aasta taguse ajaga, siis on mee toodang suurenenud 118%. Kui aga võrrelda toodangut eelmise aastaga, siis on toodang suurenenud 8%.

2017. aastal saadi ühelt mesilasperelt keskmiselt 23 kg mett, viie aasta keskmine toodang on aga 24,2 kg. Kui võrrelda 2018. aasta keskmist mee toodangut ühe mesilaspere kohta kümne aasta taguse ajaga, siis on keskmine mee toodang ühe mesilaspere kohta suurenenud 15%.

5.4.3 Kaubandus

2018. aastal eksporditi mett koguliselt kokku 156,4 t ja väärtuses 61 558 €, ühiku hind oli seejuures 11,9 €/kg. Ekspordi hulgas oli Eesti päritolu mett 5,2 t ja reekspordi kogus oli 151,2 t. Põhilised ekspordi sihtriigid olid Jaapan (66%), Venemaa (21%) ja Hong-Kong (8%). Viimase viie aastaga võrreldes on mee eksport koguliselt suurenenud üle 46 korra.

2018. aastal imporditi Eestisse mett koguliselt kokku 537,5 t ja väärtuses 1,5 mln €, ühiku hind oli seejuures 2,8 €/kg. Mett imporditi põhiliselt Ukrainast (50%), Leedust (14%) ja Lätist (11%). Viimase viie aastaga võrreldes on mee import koguliselt suurenenud 160%.

5.5 Mahepõllumajanduslik loomakasvatus

Marika Ruberg, Karin Zereen

Maheloomakasvatusega tegeleb ligikaudu kaks kolmandikku mahetootjatest (1154 tootjat). Mahepõllumajanduslikult peetakse kõige enam veiseid ja lambaid. Ligikaudu pool kõigist Eesti lihaveistest ja lammastest peetakse mahepõllumajanduslikult.

2018. aastal oli veisekasvatus mahepõllumajandusliku loomakasvatuse suurimaid harusid, kokku peeti 50 403 veist (tabel 14). Järjepidevalt on kasvanud lihaveisekasvatus, võrreldes 2017. aastaga kasvas liha tootmiseks kasvatatavate veiste ammlemade arv 2,5%. Vastupidine trend on piimalehmakasvatuse puhul – lüpsilehmade arv on viimastel aastatel järjepidevalt vähenenud. 2018. aastal peeti mahedalt 1861 mahelüpsilehma, võrreldes aasta varasemaga vähenes lüpsilehmade arv 0,4%.

Mahepõllumajanduslikult peetavate lammaste arv on küll endiselt suur (45 724), kuid nende arv vähenes kolmandat aastat järjest. Võrreldes 2016. aastaga on mahelammaste arv vähenenud 12%. Kui varasematel

Ligikaudu pool kõigist Eesti lihaveistest ja lammastest peetakse mahepõllumajanduslikult.

aastatel ei ole mahekitsekasvatustes suuri muutusi toimunud, siis 2018. aastal suurenes kitsede arv võrreldes aasta varasemaga 12%.

Vaatamata sellele, et seakatku levik on tugevalt mõjutanud kogu seakasvatusektorit, sh maheseakasvatust, ning paljud tootjad on sigade pidamise lõpetanud, pöördus maheseakasvatus peale paariaastast langust uuesti tõusule, suurenedes võrreldes 2017. aastaga 2% võrra.

Mahepõllumajanduslikus linnukasvatustes domineerib munakanakasvatus, võrreldes 2017. aastaga suurenes nii munakanade (34%) kui ka broilerkanade arv (7%).

Mahemesinduse senine kasvutrend pöördus 2018. aastal langusele, mesilasperede arv vähenes võrreldes 2017. aastaga 11%.

Maheküülikute pidamine vähenes märkimisväärselt (83%) 2017. aastal. Ka 2018. aasta ei toonud suuri muutusi, kuid küülikute arv siiski mõnevõrra kasvas (8%).

Tabel 14. Mahepõllumajanduslik loomakasvatuse loomade arv, 2017/2018

	2017	2018
Veised	48 303	50 403
sh lihaveise ammlehmad	17 971	18 429
sh lüpsilehmad	1869	1861
Lambad	48 931	45 724
Kitsed	1675	1878
Sead	525	534
Munakanad	25 036	37 962
Broilerkanad	8494	7868
Küülikud	512	551
Mesilased	2775	2461

Allikas: Mahepõllumajanduse register

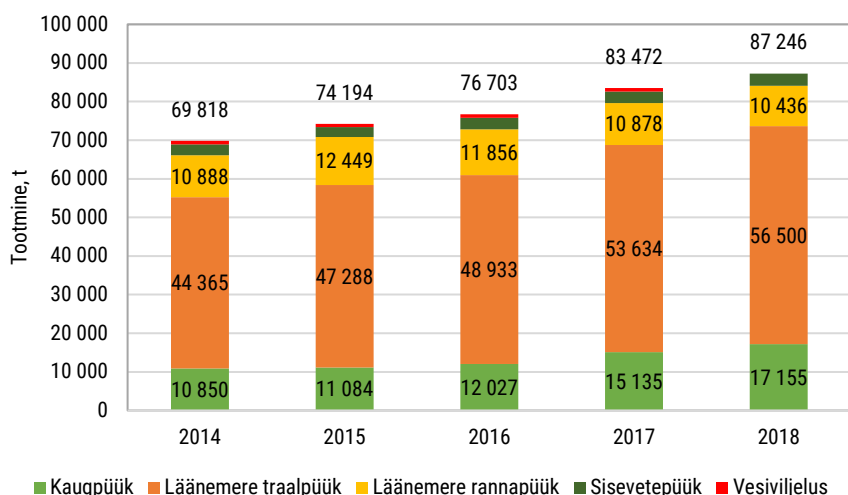
6 Kalandus

6.1 Tootmine

Eduard Koitmaa, Maarja Purik

Kalapüük jaguneb laias laastus Läänemere traalpüügiks, ranna- ja sisevetepüügiks ning kaugpüügiks. Kokku püüti 2018. aastal 87 246 t, mis on 5% enam kui 2017. aastal (joonis 86). Kalapüüki Läänemere avamere osas reguleeritakse maksimaalselt lubatava püügikoguse (kvoodi) abil, rannikuvetes ja sisevetes reguleeritakse kalapüüki püügivahendite arvu abil. Rahvusvaheliselt reguleeritavate kalavarude seisundit hindavad rahvusvahelised teadusorganisatsioonid. Aasta-aastalt muutuvad hinnangud varude olukorrale kriitilisemaks ja seetõttu soovitatakse püügikoormust vähendada.

Eesti kalandussektor on konkurentsivõimeline ja kvaliteetse tootanguga ning meil on head eeldused kalapüügi- ja vesiviljelustoodete tootmiseks.

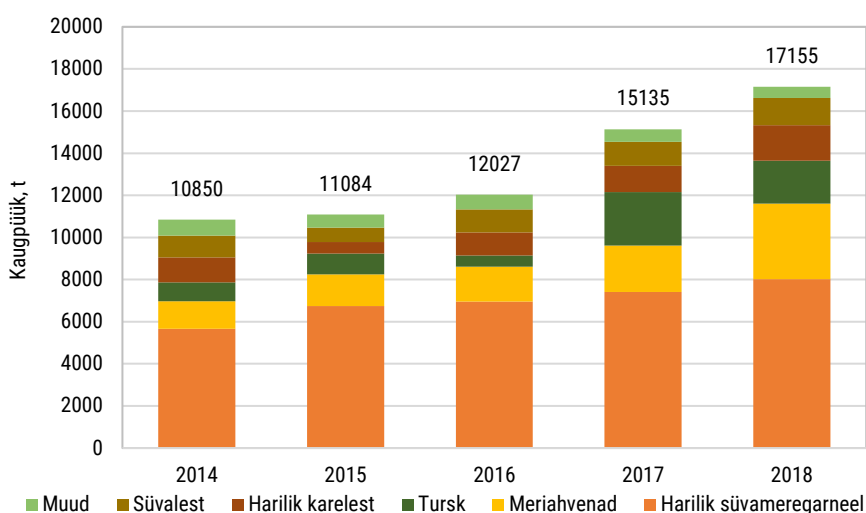
Joonis 86. Kalapüügi- ja vesiviljelustoodete tootmine, 2014–2018

Allikas: Veterinaar- ja Toiduamet, Statistikaamet

6.1.1 Kalapüük

Kaugpüük

Eesti kaugpüügilaevastik on tegev Atlandi ookeanil – Kirde-Atlandil peamiselt Kirde-Atlandi Kalanduskomisjoni (NEAFC) vetes (Barentsi merel) ja Teravmägede piirkonnas; Loode-Atlandil Loode-Atlandi Kalandusorganisatsiooni (NAFO) vetes. Püütakse ka Gröönimaa vetes. Kaugpüügilaevastikus on tänaseks võrreldes 10. aasta taguse ajaga (12 laeva) säilinud 5 laeva. Püütakse peamiselt krevetti, turska, meriahvenat ja süvalesta, mille **kogusaak** on viimastel aastatel kasvanud ligikaudu 7000 t (17 000 t-ni), moodustades ligemale 16% Eesti kutselisest kalapüügist. Esmakokkuostuhindasid aluseks võttes oli kaugpüügi saagi ligikaudne väärtus 2018. aastal kokku ligi 57 mln €. Täpsemad andmed kaugpüügi saagi kohta vt lisa 1.4.

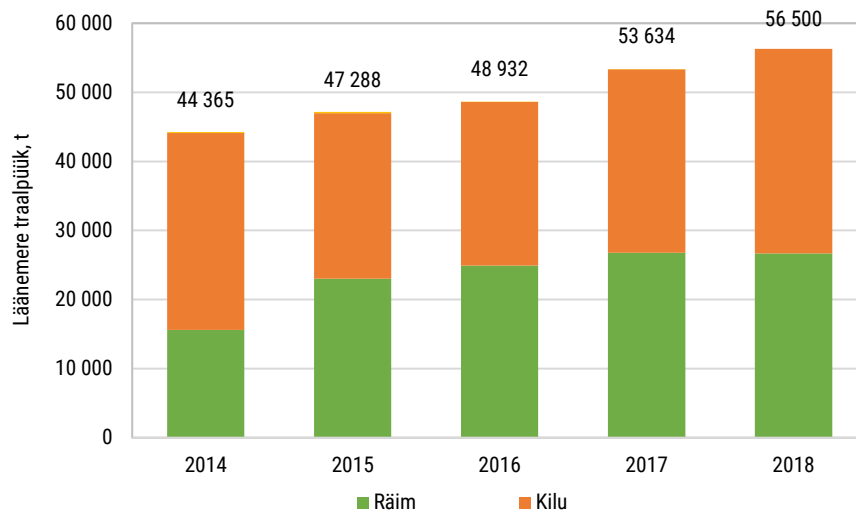
Joonis 87. Kaugpüügi saak kõikides püügipiirkondades, 2014–2018

Allikas: Veterinaar- ja Toiduamet

Läänemere traalipüük

Läänemere püük jaotub avamerepüügiks ja rannapüügiks. Avamerepüügi sihtliikideks on kilu, räim ja tursk. Peamisteks püügivahenditeks on traalid. Läänemere traalipüügisektoris on viimasel kümnendil viidud läbi

oluline püügivõimsuse vähendamine, mille tulemusena on varud püügivõimsusega vastavuses. Traalpüügisektoris tegutseb ligikaudu 20 ettevõtet kokku ~ 30 laevaga, mille püügimaht on suurusjärgus 60 000 t kilu ja räime kokku, mis moodustab ligi 60% kutselise kalapüügi saagist (joonis 88; lisa 1.5). Tursapüüki varude halva seisundi tõttu pole viimasel viiel aastal teostatud. Suhteliselt heaks näitajaks võib pidada traalpüügi ettevõtete ühistegevust ehk koondumist tootjaorganisatsioonidesse (ligi 60% ettevõtetest ning ligi 90% toodangust ja laevadest). Tootjaorganisatsioonidesse on koondunud nii püügikui ka vesiviljeluse valdkonna ettevõtjad, kelle eesmärk on ühistegevusega püügil, kalakasvatusel, töötlemisel ja turustamisel omandada suurem turujõud ja paremad läbirääkimise tingimused turgudel võrreldes üksiktegijatega. Hetkel on Eestis 4 tunnustatud kalapüügi tootjaorganisatsiooni ning tootjaorganisatsioon koondav keskühistu. Esmakokkuostuhindasid aluseks võttes on traalpüügi saagi ligikaudne väärtus 2018. aastal kokku ligi 10 mln €.

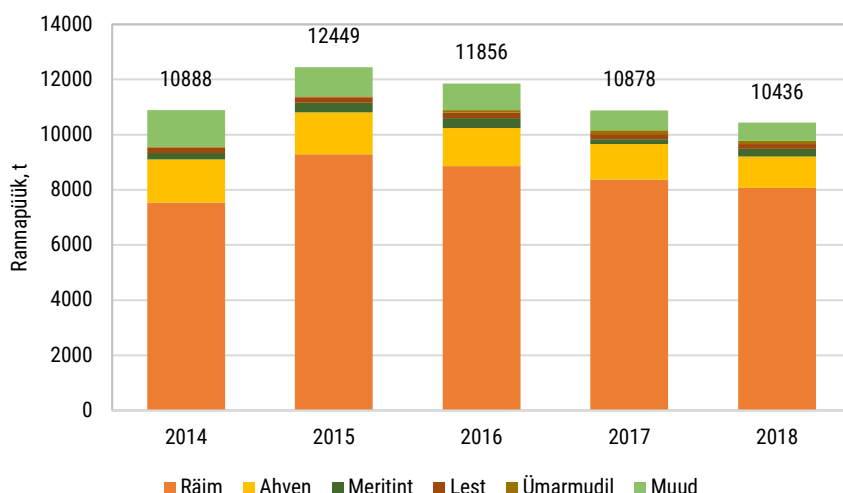

Joonis 88. Läänemere traalpüügi saak, 2014–2018

Allikas: Veterinaar- ja Toiduamet

Läänemere rannapüük

Rannapüügil püütakse palju erinevaid kalaliike. Majanduslikult tähtsamad on räim, ahven, meritint, lest, tuulehaug, samuti koha, särg ja vimb. Peale kalade omab kutselises rannakalanduses olulist osa ka agariku varumine. Püüki reguleeritakse püügivahendite arvu ja osaliselt nn blokk-kvoodi (lubatud saak) abil. Blokk-kvoodi raames toimub püük tursa, räime, lõhi ja kilu osas. Püügikorralduste aluseks on teadlaste soovitusel püügivahendite arvu ja lubatud saakide kohta. Peamisteks püügivahenditeks on mõrrad, võrgud, õngejada. Ligi 15% ehk ~ 10 500 t Eesti kutselise kalapüügi saagist püütakse rannapüügil (joonis 89; lisa 1.6), kus opereerib ligemal ligi 1700 loale kantud kalurit. Kõige enam kalureid on Saaremaal, järgnevad Pärnumaa, Hiiumaa ja Harjumaa. Suurele osale kalureist on kalapüük vaid hooajaline sissetulekuallikas, hinnanguliselt saab põhisissetuleku kalapüügist vaid 10% rannakalureist. Püügi alustena kasutatakse kuni 12 m pikkuseid kalalaevu, mida on registrisse kantud 1684. Püügi aluste arv on viiel viimasel aastal pidevalt kasvanud, veel 2016. ja 2017. aastal oli aluste arvuks vastavalt 1516 ja 1557. Esmakokkuostuhindasid aluseks võttes on suurimad väärtused ahvena- (~ 2,5 mln €), räime- (~1,6 mln €) ning kohasaagil (~0,2 mln €). Rannakalanduse ligikaudne saagi väärtus esmakokkuostuhindade alusel oli 2018. aastal ~ 6 mln €.

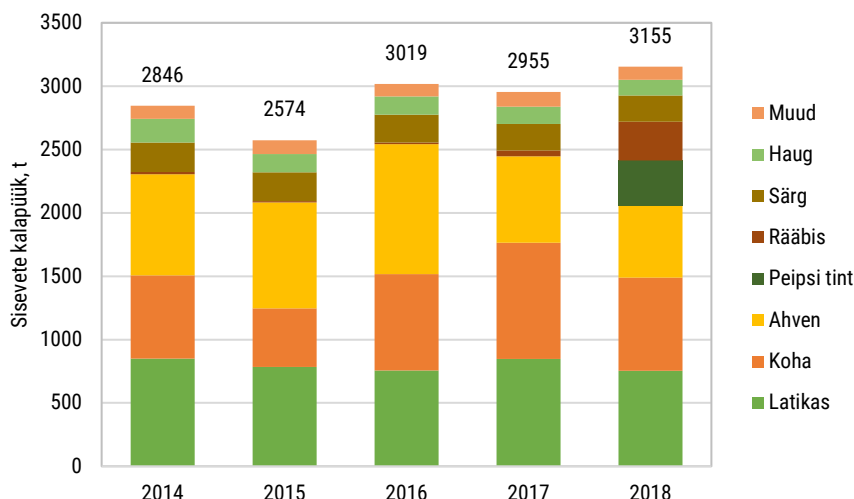

Joonis 89. Rannapüügi saak, 2014–2018

Allikas: Veterinaar- ja Toiduamet

Sisevetepüük

Töenduslik püük sisevetest toimub arvestataval määral Peipsi järvel ja Võrtsjärvel. Peamisteks püügikaladeks on ahven, koha, latikas, särg, haug, jõesilm, luts ja angerjas. Püüki reguleeritakse püügivahendite arvu ja osaliselt nn blokk-kvoodi (lubatud saak) abil. Püügivõimalused jaotatakse kutseliste kalurite vahel ajaloolise püügiõiguse alusel püügivahendite piirarvudena. Blokk-kvoodi raames toimub püük Peipsi, Lämmi- ja Pihkva järvel. Püügikorralduste aluseks on teadlaste soovitusel püügivahendite arvu ja lubatud saakide kohta. Püügivahenditeks on võrgud, mörrad, seisev- ja põhjanoodad. Peipsi, Lämmi- ja Pihkva järve püügikorraldus ja –mahud lepitakse igal aastal kokku Vene Föderatsiooniga. Peipsi järvel kalastatavate kutseliste kalurite arv on võrreldes 2014. aastaga vähenenud ~ 25% ehk 367-lt 282-ni, püügiluba omavaid ja aktiivselt kalastavaid äriühinguid oli 2017. aastal 67 (aastal 2014 oli 70). Siseveekogudel püütud kalasaagi väärtuseks oli ligikaudu 5 mln €, üle poole (58%) saagi väärtusest moodustas koha, ahvenast saadud väärtus oli 26% (joonis 90). Aktiivseid püügi-aluseid oli kalalaevaregistrisse registreeritud 2019. aasta alguse seisuga sisevetel 496.

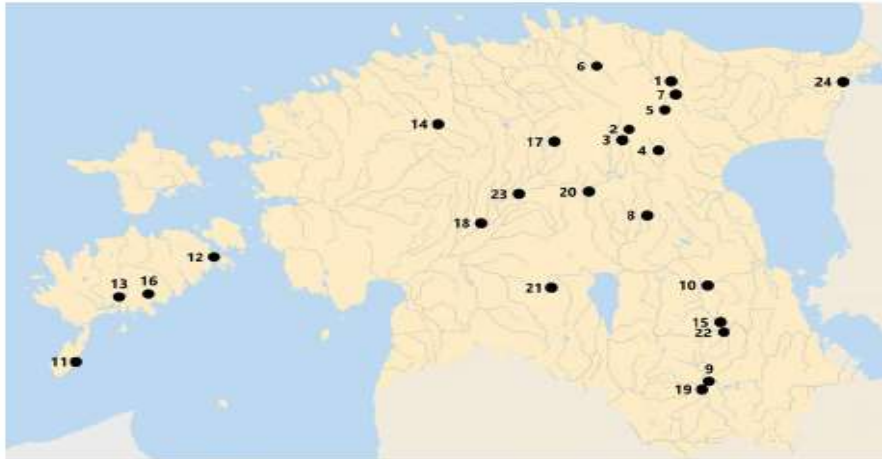
Joonis 90. Sisevete saak, 2014–2018

Allikas: Veterinaar- ja Toiduamet

6.1.2 Vesiviljelus

Eesti vesiviljeluse moodustavad kolm tegevusvaldkonda: kaubakala kasvatamine, vähikasvatus ja kala kasvatamine looduslikesse veekogudesse taasasustamiseks. Lisandumas on neljas tegevusvaldkond – vetika- ja karbikasvatus.

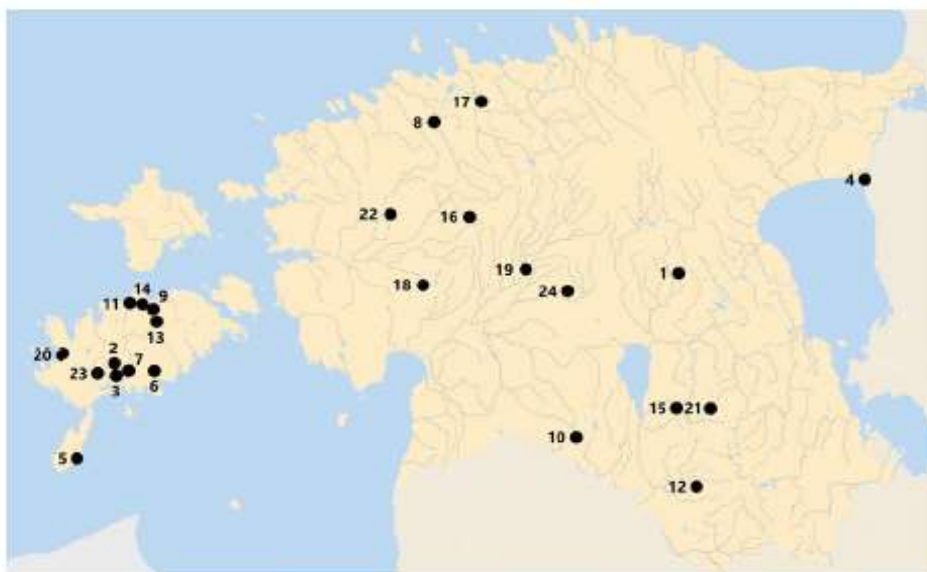
Veterinaar- ja Toiduameti andmetel tegeles 2018. aastal vesiviljelussektoris kalakasvatusega 58 tegevusloaga ettevõtet, kellest 33 kasvatas kala ja 25 jõevähki (joonised 91; 92).

1 RMK Põlula kalakasvatus
Simuna Ivax OÜ:	9 Leokitalu OÜ	17 Neli Elementi OÜ
2 Äntu kasvandus	10 Riina Kalda kalamajand CARPIO	18 For Angula OÜ
3 Nõmmeveski kasvandus	11 Arowana OÜ	19 Paadi talu OÜ
4 Karuveski kasvandus	12 AquaMyk OÜ	20 Lapavira OÜ
5 Mõdriku kasvandus	13 Pähkla Vähi- ja
Kalakasvatus OÜ	21 BM Trade OÜ
6 Aviiso OÜ	14 SK Trade OÜ	22 Krei-Jõe OÜ
7 Aravuse Kalakasvandus OÜ	15 Karilatsi Kalamajand OÜ	23 Järvamaa KHK Vesiviljeluse
Oppe- ja Katsebaas
8 Kalatalu Härjanurmes	16 Ösel Harvest OÜ	24 Joala Fish OÜ

Joonis 91. Tunnustatud ja tegutsevad kalakasvandused, 2017

Allikas: Eesti kalamajandus 2017

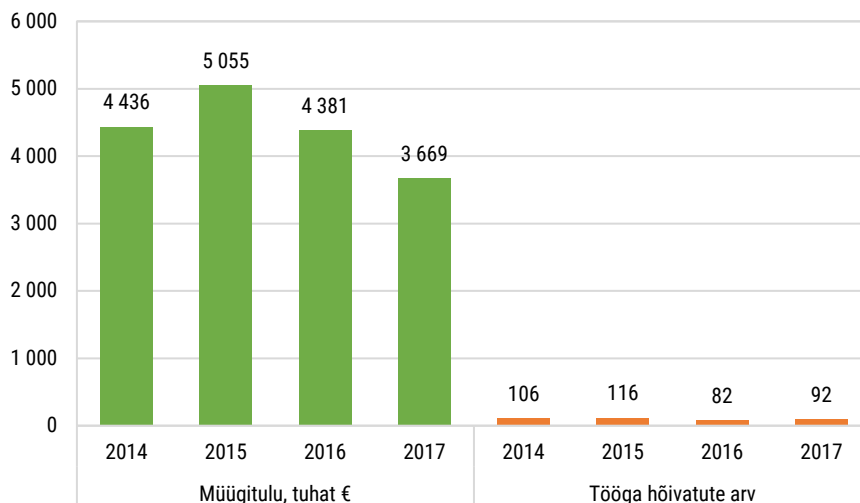
1 Kalatalu Härjanurmes	9 Vahilakk OÜ	18 Põlde Vähk OÜ
2 Astacus OÜ	10 Vorites OÜ	19 Nõmme Puhkebaas OÜ
3 Pähkla Vähi- ja Kalakasvatus OÜ	11 Jüri Lest FIE	20 Lümända Lihaveis OÜ
4 Peipus OÜ	12 Kitse-Ado talu	21 Ironfish OÜ
5 Vana-Tooma Talu OÜ	13 Ülejõe Vähi- ja Kalakasvatus OÜ	22 Arkadel Invest OÜ
6 Osel Harvest OÜ	14 Liki Mõis OÜ	23 Vareste Invest OÜ
7 Metsa Johani talu	15 Palupera-Agro OÜ	24 Peetri A-23 talu
8 TP Invest OÜ	16 Maimar OÜ	
	17 Selimäe OÜ	

Joonis 92. Veterinaar- ja toiduameti poolt tunnustatud vähikasvandused, 2017

Allikas: Eesti kalamajandus 2017

Mõningad ettevõtjad tegelevad samaaegselt nii kala- kui ka vähikasvatusega. Eesti vesiviljelussektoris tegutseb kaks esindusorganisatsiooni – Eesti Vesiviljelejate Liit ja Eesti Kala- ja Vähikasvatajate Liit. Lisaks kalapüügi tootjaorganisatsioonidele on loodud ka vesiviljeluse tootjaorganisatsioon – kalakasvatajate ühistu Ecofarm, mille liikmete arv ja koosseis on aja jooksul suuresti muutunud. 2014. aastal valmis Ecofarmil Pärnu Linnas Lemmetsa külas nüüdisaegne töötlemishoone ning kalakasvatajate tootjaorganisatsiooni Ecofarmi tegevus jõudis 2016. aastal kõigile nähtaval kujul kaupluste lettidele. Tooteid hakati turustama FarMare kaubamärgi all.

Eestis on küllaltki head eeldused vesiviljelustoodete tootmiseks. Viimasel kümnendil on sektoris tegutsevad ettevõtjad hakanud arendama ja kasutusele võtma uusi, kaasaegseimate tehnoloogiliste lahendustega seadmeid ning keskkonnasõbralikke kasvatamise tehnoloogiaid. Tehtud on investeeringuid vee korduskasutusega suletud kalakasvatuserajatistesse, mis annavad võimaluse kasvatada ja pakkuda toodangut aastaringelt.

Joonis 93. Vesiviljelusettevõtete müügitulu ja tööga hõivatud isikute aastakeskmine arv, 2014–2017

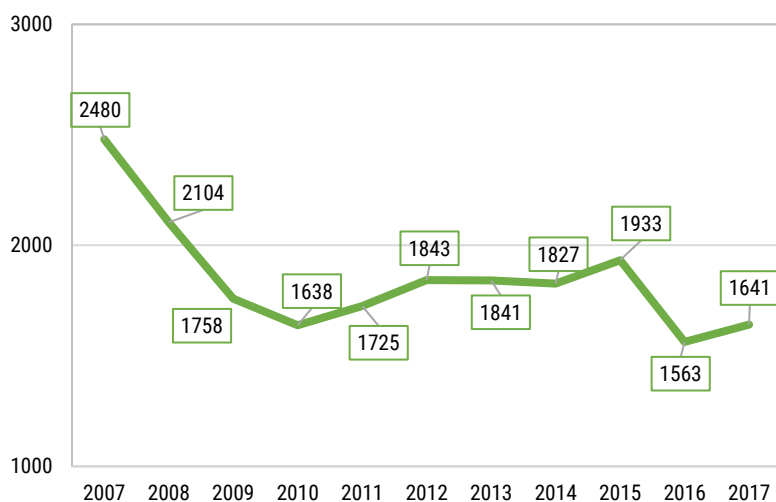
Allikas: Statistikaamet

Vesiviljelusettevõtted müüsid 2017. aastal 871 t kaubakala ja –vähki (lisa 1.3), mille koguväärtus on 3,7 mln € (joonis 93). Enamus Eesti vesiviljelustoodangust tuleb maismaal paiknevatest kasvandusest ning meres kalakasvatamine on näitamas huviliste osas kasvutrendi. Eestis on peamiseks kasvatatavaks liigiks vikerforell, mis konkureerib imporditud lõhe ja vikerforelliga. Eestis kasvatatud vikerforelli müügimaht oli 2017. aastal 700 t, mis kogu kalakasvatustoodangust andis 80%. Lisaks vikerforellile on Eestis kasvatatud veel teisigi kalaliike nagu näiteks angerjas, tuur, karpkala, aafrika angersäga, pakslaup, säga, valgeamuur, ahven, siig jne.

6.2 Töötlemine

Eduard Koitmaa, Maarja Purik

Eesti ettevõtted omavad pikaajalisi traditsioone, oskusteavet ja kogemusi kalatoodete valmistamisel. 2019. aasta veebruari andmetel oli Veterinaar- ja Toiduameti järelevalve all 101 töötlemisüksust, kus toimub kala töötlemine ja kalatoodete valmistamine. Põhitegevusalad Eesti kalatöötlemises on kala külmutamine, fileerimine, kalakonservide ja –preservide ning valmistoitude tootmine. Äriregistri andmetel oli 2017. aastal 72 tegutsevat ettevõtet, mille põhitegevusala oli kala, vähilaadsete ja limuste töötlemine ja säilitamine. Enamus kalatöötlemisettevõtteid liigitub väikeettevõtete alla, sest keskmine töötajate arv jääb alla 50. Kokku töötas kalatöötlemisettevõtetes 2017. aastal keskmiselt 1641 inimest (joonis 94).

Joonis 94. Keskmine töötajate arv kalatöötlemisettevõtetes, 2007–2017

Allikas: Statistikaamet

6.3 Kaubandus

Eve Paju

2018. aastal **eksportiti kala- ja kalatooteid**⁶⁷ Eestist 108 400 t 147,5 mln € eest (koos re-eksportiga), aastatagusega võrreldes kasvas eksport 2115 t (+2%) ja 6,1 mln € võrra (+4%) (tabel 15). Eksportitud kala ja kalatoote kogusest oli 86% Eesti päritolu. Kalatööstus on orienteeritud ekspordile ja tooteid veeti ligi 50 erinevasse sihtriiki. Külmutatud kala ja konservitoodang on orienteerunud idaturule, kalafilee lähed enamuses lääneturule.

Kõige olulisem ekspordi sihtturg on Soome, kuhu Eesti päritolu kala- ja kalatooteid müüdi 2018. aastal 27,6 mln € väärtuses (osakaal 23%). Sel sunnal viidi kalafileed, soola- ja suitsukala ning konserve jt tooteid. Teised peamised eksporditurud (väärtuse alusel) olid Ukraina, Rootsi, Šveits, Island ja Taani (tabel 16).

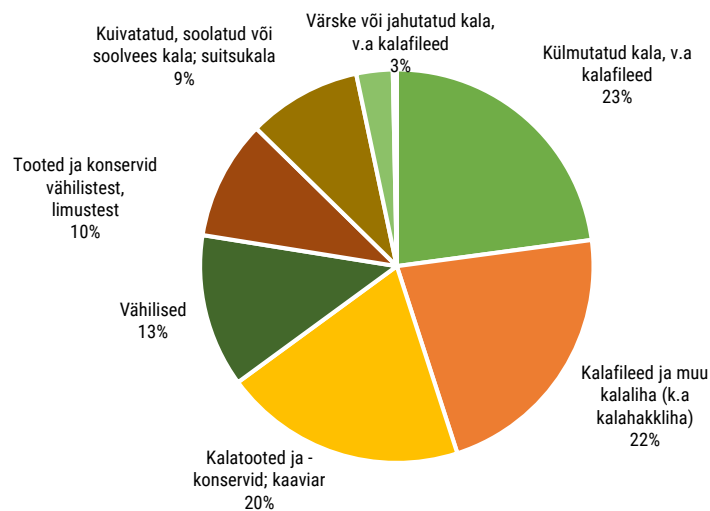
Tabel 15. Kala ja kalatoote eksport ja import, 2017/2018

	2017 mln €	2018 mln €
Eksport	141,4	147,5
sh Eesti päritolu kaupade eksport	111,0	118,5
Import	124,5	124,6

Allikas: Statistikaamet

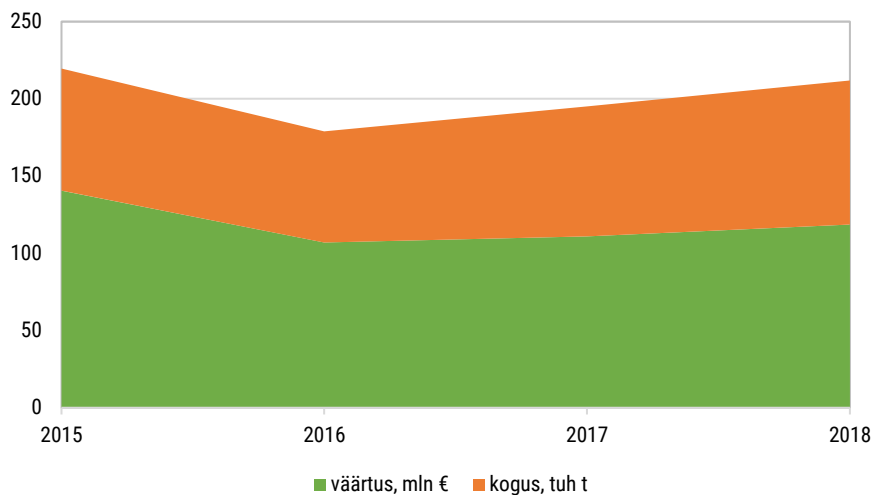
Eestis toodetud või töödeldud kala ja kalatoodetest müüdi 2018. aastal välisurgudele enim külmutatud kala (27,1 mln €), kalafileed (26,3 mln €), kalatooteid ja -konserve (23,6 mln €) ja vähilisi (14,9 mln €).

⁶⁷Kala, vähilised, molluskid jt mereannid ning neist valmistatud tooted liigitatakse väliskaubanduses toodete klassifitseerimisel kombineeritud nomenklatuuri (KN) koodide 0301-0308 ja 1604 ning 1605 alla

Joonis 95. Eesti päritolu kala ja kalatoodete eksport tootegruppide lõikes (osakaal väärtuse alusel), 2018

Allikas: Statistikaamet

Joonis 96. Eesti päritolu kala ja kalatoodete eksport, 2015–2018

Allikas: Statistikaamet

Tabel 16. Peamised ekspordi- ja impordiriigid, 2018

Eesti päritolu eksport	tonnides	Import	tonnides
Ukraina	39 228	Soome	11 567
Soome	10 333	Läti	6817
Taani	7902	Leedu	5063
Leedu	4007	Rootsi	4555
Valgevene	3253	Taani	1500
Kasahstan	2983	Korea Vabariik	1367
Rootsi	2589	Suurbritannia	1197
Island	2536	Tšehhi	1117
Portugal	2379	Poola	966
Läti	2359	Ameerika Ühendriigid	868
Moldova	2238	Holland	813

Allikas: Statistikaamet

Viimase viie aasta kalatoodete ekspordi peamiseks mõjutajaks on olnud Venemaa poolt 2014. aasta augustis kehtestatud embargo, enne mida moodustas Venemaa turuosa kogu kalatoodete ekspordimahtudest ~ 35%, väärtuseline osakaal oli tunduvalt väiksem, ~ 15%. 2014. aastal suurenes oluliselt kalatoodete eksport Ukraina suunal, Venemaa turuosa sai Ukrainale, seda küll vaid eksporditud kalatoodete koguste poolest.

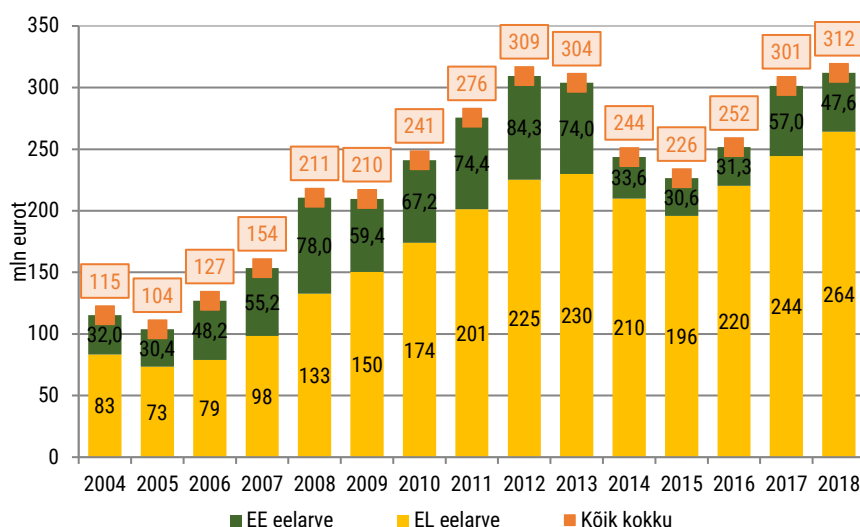
Pikemalt kalapüügist, vesiviljelusest ja kalapüügi- ja vesiviljelustoodete töötlemisest ning turustamisest saab lugeda Kalanduse Teabekeskuse poolt välja antud kogumikust „[Eesti kalamajandus 2017](#)”.

7 Põllumajandusele, kalandusele, toiduainetööstusele ja maaelu arenguks makstud toetused

7.1 Põllumajandusele, toiduainetööstusele ja maaelu arenguks makstud toetused

Liisa Kähr, Peegi Kaibald, Ragni Koitmaa, Paula Talijärv

Põllumajandusele, toiduainetööstusele ja maaelu arenguks maksatakse toetusi EL ühise põllumajanduspoliitika (ÜPP) raames ning vastavalt riigiabi reeglitele. 2018. aastal maksti toetusi kokku 311,9 mln €, millest 85% EL eelarvest (joonis 97). Kogu toetussummast moodustasid ÜPP I samba toetused (otsetoetused, üleminekutoetused ja turukorraldusmeetmed) 51%, II samba toetused (Maaelu arengukava 2014–2020, sh 5,1 mln € finantsinstrumendi vahendusel) 47% ja siseriiklikud toetused 3% (sh maksusoodustusena antav abi joonisel 95 ei kajastu).

Joonis 97. Põllumajandusele, toiduainetööstusele ja maaelu arenguks makstud toetused, mln €

Allikas: PRIA, vastava aasta 31.12 seisuga makstud

7.1.1 Otsetoetused ja üleminekutoetused

2018. aastal maksti kokku kuut otsetoetust – 5 pindalapõhist ja 1 loomapõhist. Lisaks maksti 7 üleminekutoetust – 5 loomapõhist ja 2 pindalaga seotud. Otsetoetuste eelarve 2018. aastal oli kokku 133,9 mln € (2017. aasta eelarve oli 123,7 mln €) ja üleminekutoetuste eelarve oli 18,4 mln € (2017. aastal 19,3 mln €).

Piimalehma kasvatamise otsetoetust (PTK), ammalehma kasvatamise üleminekutoetust (AMM), ute kasvatamise üleminekutoetust (UTT), piima üleminekutoetust (PII), veise üleminekutoetust (VEI) ja ute üleminekutoetust (LUT) oli võimalik PRIA-s taotleda 2.–21. märtsini. Ühtse pindalatoetuse (ÜPT), kliimat ja keskkonda säästvate põllumajandustavade toetuse (ROH), noore põllumajandustootja toetuse (NPT), väikepõllumajandustootja toetuse, puu ja köögivilja kasvatamise otsetoetuse (PKV), põllumajanduskultuuri üleminekutoetuse (PTO) ja heinaseemne üleminekutoetuse taotlusi oli võimalik esitada PRIA-le 2.–21. maini.

Loomapõhised üleminekutoetused maksti välja juuni lõpuks, 2 pindalaga seotud üleminekutoetust maksti välja novembris ja kõik otsetoetused ja maksti välja detsembris.

Otsetoetused

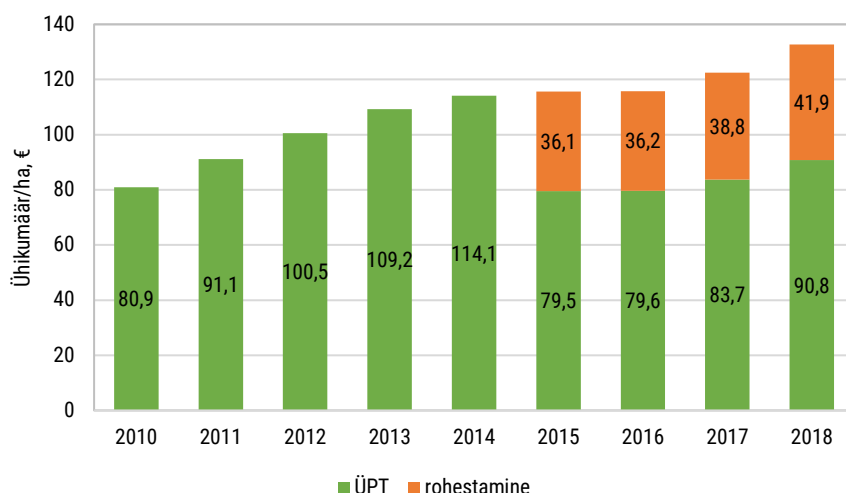
Alates 2015. aastast toimub **ÜPT taotlemine koos kliimat ja keskkonda säästvate põllumajandustavade ehk nn rohestamise toetusega**. Seega tuleb ÜPT saamiseks täita otsetoetuste üldisi nõudeid ja rohestamise toetuse saamiseks peavad ÜPT-d taotlevad põllumajandustootjad järgima oma toetusõiguslikel maadel kolme rohestamise tava, milleks on:

- 1) põllumajanduskultuuride mitmekesistamise tava;
- 2) püsirohumaa säilitamise tava;
- 3) ökoloogilise kasutuseesmärgiga maa-alade (edaspidi *ökoalade tava*) määratlemine.

ÜPT ja ROH toetust said taotleda need taotlejad, kes tegelesid põllumajandusliku tegevusega (olenevalt tegevusest rakendusid täiendavad nõuded) põllumajanduslikus majapidamises, kes vastasid aktiivse tootja mõistele ning kes kasutasid põllumajanduslikuks tegevuseks taotluse esitamise aasta 15. juuni seisuga vähemalt 1 ha põllumajandusmaad.

2018. aastal võeti ÜPT ja ROH toetuse taotlusi vastu kokku 14 528 (2017. aastal 14 992) taotlejalt, mis on 464 taotluse võrra ehk 3,1% vähem, kui 2017. aastal. ÜPT ja ROH toetust taotleti 962 241 ha põllumajandusmaa kohta, mis on 1556 ha võrra rohkem kui aasta varem. Kui võrrelda 2015. aastaga, siis taotlejate arv on kolme aastaga vähenenud 2552 taotleja võrra (15%), kuid põllumajandusmaa pind on suurenenud 7534 ha võrra (0,78%).

2018. aastal kehtestati ÜPT ühikumääraks 90,8 € hektari kohta ning toetust määrati 14 451 taotlejale kogupinnaga 955 978 ha. Rohestamise toetuse ühikumääraks kehtestati 41,87 € hektari kohta ning toetust määrati 14 452 taotlejale 952 559 ha põllumajandusmaa kohta. ÜPT määratud toetussumma oli 86,0 mln € ja ROH toetussumma 39,7 mln €. Ülevaate ÜPT ja rohestamise ühikumääradest annab joonis 98.

Joonis 98. ÜPT ja rohestamise ühikumäärad ha kohta, 2010–2018

Allikas: PRIA

Alates 2015. aastast makstakse **noore põllumajandustootja toetust**, mille eesmärk on toetada noori põllumajandustootjaid põllumajandusettevõtte alustamisega. Toetust makstakse alla 40. aastastele isikutele, kes asuvad esimest korda tegutsema põllumajandusliku majapidamise juhina või on asutanud selle kuni viis aastat enne esimese noore põllumajandustootja toetuse taotluse esitamist. Toetust makstakse kuni 39 ha eest. Aastatel 2015–2017 oli noore põllumajandustootja toetuse ühikumääraks 25% ÜPT ühikumäärast. **Alates 2018. aastast on noore põllumajandustootja toetuse ühikumääraks 50% ÜPT ühikumäärast.**

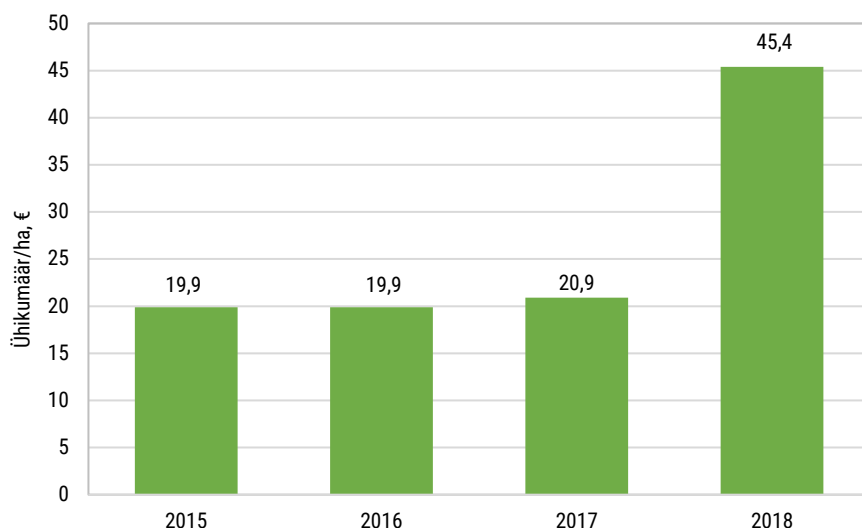
2018. aastal taotles noore põllumajandustootja toetust 963 taotlejat, kelle kasutuses oli 24 393 ha põllumajandusmaad (tabel 17). Võrreldes 2017. aastaga oli taotlejaid 2018. aastal 70 võrra enam ning põllumajandusmaad 2226 ha rohkem. Võrreldes 2015. aastaga on taotlejate arv suurenenud 158 võrra (16%) ning põllumajandusmaa pind on suurenenud 4586 ha võrra (19%).

Tabel 17. Noore põllumajandustootja toetuse taotlemise ja määramise andmed, 2017/2018

	2017	2018
Taotluste arv	893	963
Taotletud ha arv	22167	24 393
Määratud taotluste arv	701	805
Määratud ha arv	16 819	20 031
Määratud summa, €	351 107	907 193

Allikas: PRIA

Toetuse ühikumääraks kujunes 2018. aastal 45,41 €. Toetust määrati 805 taotlejale 20 031 ha kohta. Määratud toetussumma oli 907 193 €. Ülevaate noore põllumajandustootja toetuse ühikumääradest aastatel 2015–2018 annab joonis 99.

Joonis 99. Noore põllumajandustootja toetuse ühikumäär, 2015–2018

Allikas: PRIA

Väikepõllumajandustootja toetuse puhul on tegemist lihtsustatud otsetoetuse kavaga, millega liitudes ei pea taotleja täitma nõuetele vastavuse ning rohestamise nõudeid. Toetusega oli võimalik liituda 1.–15. augustini 2015. aastal ning selleks ajaks teatas PRIA esialgsed toetuse ühikumäärad 1 ha kohta ja põllumajandustootjad said teha oma liitumise otsused, sest kavaga oli võimalik liituda vaid 2015. aastal ning järgnevatel aastatel peab taotleja kinnitama oma soovi antud kavaga jätkamiseks. Väikepõllumajandustootja toetusel ei ole eraldi ühikumäära, vaid toetussumma arvutatakse taotleja kohta nende otsetoetuse ühikumäärade alusel, mida on taotletud. Toetuse maksimumsuurus taotleja kohta on kuni 1250 €.

2018. aastal kinnitas kavaga jätkamist 1479 taotlejat, kellel oli 7498 ha põllumajandusmaad ja 50 põllumajanduslooma. Väikepõllumajandustootjate kavas osalemisest loobus 2018. aastal 171 taotlejat.

Toetus määrati 1475 taotlejale, kelle kasutada oli kokku 7448 ha põllumajandusmaad ja kellel oli 49 põllumajanduslooma. Väikepõllumajandustootja puhul arvutatakse toetuse summa teiste taotletavate otsetoetuste ühikumäärade kaudu.

Puu- ja köögivilja kasvatamise otsetoetust said taotleda need taotlejad, kes tegelesid põllumajandusliku tegevusega põllumajanduslikus majapidamises, kes vastasid aktiivse tootja mõistele ning kes kasvasid põllumajanduskultuure vähemalt 1 ha. Toetusõiguslikud põllumajanduskultuurid olid porgand, söögipeet, kaalikas, sibul, kurk, kapsas (valge peakapsas, lillkapsas, spargelkapsas, nuikapsas, lehtkapsas, brüsseli kapsas, hiina kapsas), õunapuu, pirnipuu, kirsipuu, murelipuu, ploomipuu, kreegipuu, haraline ploomipuu (alõtša), punane sõstar, valge sõstar, must sõstar, karusmari, vaarikas. Põllumajandusmaal, kus kasvatati viljapuid ja marjapõõsaid, pidi järgima minimaalset istutustihedust hektari kohta. Minimaalsed istutustihedused on toodud maaeluministri 2015. aasta määruses nr 33. Lisaks pidi taotleja täitma nõuetele vastavuse nõudeid.

2018. aastal taotles puu- ja köögivilja kasvatamise otsetoetust 208 taotlejat 1786 ha põllumaa kohta. Võrreldes 2017. aastaga jäid taotlemise andmed samasse suurusjärku – 2011 taotlejat 1802 ha põllumaaga. Alates 2015. aastast on suurenenud nii puu- ja köögivilja kasvatamise otsetoetuse taotlejate arv (51 taotleja võrra), kui ka põllumaa pind (338 ha võrra).

Puu- ja köögivilja kasvatamise otsetoetuse ühikumääraks kujunes 2018. aastal 312,6 € ha kohta. Toetus määrati 202 taotlejale, kellel oli 1715 ha põllumaad. Määratud toetussumma oli 532 812 €.

Piimalehma kasvatamise otsetoetust said taotleda need taotlejad, kes tegelesid põllumajandusliku tegevusega põllumajanduslikus majapidamises ning kes vastasid aktiivse tootja mõistele. Taotlejad pidid põllumajandusloomade registri andmete kohaselt kasvatama taotluse esitamise aasta 2. mai seisuga kuni

400 piimalehma. Piimalehmad pidid olema nõuetekohaselt identifitseeritud ja registreeritud põllumajandusloomade registris. Piimalehma kasvatamise otsetoetust sai taotleda järgmiste tõugude kohta: eesti holstein (EHF), eesti punane (EPK), eesti maatõug (EK), šviitsi (AP), äärširi (FA) või dzörsi (JER). Pidamisperiood loomadele kehtis kuni 8. maini. Lisaks pidi taotleja täitma nõuetele vastavuse nõudeid.

2018. aastal taotles piimalehma kasvatamise otsetoetust 1097 taotlejat, kellel oli 35 107 piimalehma. Võrreldes 2017. aastaga taotles 2018. aastal piimalehma kasvatamise otsetoetust 100 taotlejat vähem. Piimalehmade arv jäi aga samasse suurusjärku – 35 085 piimalehma 2017. aastal.

Alates 2017. aastast makstakse piimalehma kasvatamise otsetoetust 2 ühikumääraga. Suurusgrupis kuni 100 piimalehma kujunes 2018. aastal ühikumäär piimalehma kohta 228,9 € ning suurusgrupis 101-400 piimalehma oli ühikumääraks 114,4 € piimalehma kohta. Toetus määrati 1077 taotlejale, kellel oli 34 398 piimalehma. Määratud toetussumma oli 5,5 mln €.

Ülevaate otsetoetuste ühikumääradest aastatel 2015–2018 annab tabel 18 ja ülevaate otsetoetuste taotlemise ja määramise kohta aastatel 2015–2018 annab lisas 1.10 toodud tabel.

Tabel 138. Otsetoetuste ühikumäärad, 2017/2018

	2017	2018
Ühtne pindalatoetus (ÜPT) €/ha	83,7	90,8
Kliima ja keskkonnatoetus (ROH) €/ha	38,8	41,9
Noore põllumajandustootja toetus (NPT) €/ha	20,9	45,4
Puu- ja köögivilja kasvatamise otsetoetus (PKV) €/ha	305,3	312,6
Piimalehma kasvatamise otsetoetus kuni 100 piimalehma(PTK) €/loom	222,6	228,9
Piimalehma kasvatamise otsetoetus 101 kuni 400 piimalehma(PTK) €/loom	111,3	114,4

Allikas: PRIA

Üleminekutoetused

Ammlehma kasvatamise üleminekutoetust said taotleda need taotlejad, kes tegelesid põllumajandusliku tegevusega põllumajanduslikus majapidamises ning kes põllumajandusloomade registri andmete kohaselt kasvasid taotluse esitamise aasta 2. märtsi seisuga vähemalt ühte ammlehma. Ammlehmad pidid olema nõuetekohaselt identifitseeritud ja registreeritud põllumajandusloomade registris. Ammlehma kasvatamise üleminekutoetust sai taotleda järgmiste tõugude kohta: hereford (Hf), limusiin (Li), aberdiin-angus (Ab), šarolee (Ch), šoti mägiveis (Hc), piemont (Pi), hele tõug (Ba), simmental (Si), belgia sinine (Bb), dexter (De), galloway (Ga), aubrac (Au), saksa šorthorn (SH), salers (SA), tirooli hall (GR) või wagyu (WA). Pidamisperiood loomadele kehtis kuni 8. maini. 2018. aastal taotles ammlehma kasvatamise üleminekutoetust 1604 taotlejat 47 164 ammlehma kohta. Ammlehma kasvatamise üleminekutoetuse ühikumääraks kujunes 27,6 € looma kohta. Toetus määrati 1583 taotlejale, kellel oli 46 197 ammlehma. Määratud toetussumma oli 1,3 mln €.

Ute kasvatamise üleminekutoetust said taotleda need taotlejad, kes tegelesid põllumajandusliku tegevusega põllumajanduslikus majapidamises ning kes põllumajandusloomade registri andmete kohaselt kasvasid taotluse esitamise aasta 2. märtsi seisuga vähemalt kümme utte, kes pidid taotluse esitamise aasta 27. aprilli seisuga olema vähemalt ühe aasta vanused. Uted pidid olema nõuetekohaselt identifitseeritud ja registreeritud põllumajandusloomade registris. Pidamisperiood loomadele kehtis kuni 8. maini. 2018. aastal taotles ute kasvatamise üleminekutoetust 741 taotlejat 45 995 ute kohta. Ute kasvatamise üleminekutoetuse ühikumääraks kujunes 8,4 € looma kohta. Toetus määrati 721 taotlejale, kellel oli kokku 44 085 utte. Määratud toetussumma oli 370 258 €.

Piima, veise ja ute üleminekutoetust said taotleda need taotlejad, kellele on määratud või kes omavad taotluse esitamise aasta 21. märtsi seisuga vastavaid täiendava otsetoetuse toetusõigusi. Piima, veise ja ute üleminekutoetuse taotlejad peavad tegelema põllumajandusliku tegevusega põllumajanduslikus majapidamises. 2018. aastal taotles piima üleminekutoetust 902 taotlejat 581 587 548 toetusõiguse kohta. Ühikumääraks kujunes 0,013 € toetusõiguse ühiku kohta. Toetus määrati 900 taotlejale, kellel oli 581 494 887 toetusõigust. Määratud toetussumma oli 7 826 921 €. 2018. aastal taotles veise üleminekutoetust 1923 taotlejat 60 793 toetusõiguse kohta. Ühikumääraks kujunes 53,7 € toetusõiguse ühiku kohta. Toetus määrati 1918 taotlejale, kellel oli 60 779 toetusõigust. Määratud toetussumma oli 3,3 mln €. 2018. aastal taotles ute üleminekutoetust 400 taotlejat 19 622 toetusõiguse kohta. Ühikumääraks kujunes 2,2 € toetusõiguse ühiku kohta. Toetus määrati 399 taotlejale, kellel oli 19 604 toetusõigust. Määratud toetussumma oli 43 717 €.

Põllumajanduskultuuri üleminekutoetust said taotleda need taotlejad, kes taotlesid ühtset pindalatoetust ja kellele on määratud või kes omavad taotluse esitamise aasta 15. juuni seisuga põllumajanduskultuuri täiendava otsetoetuse toetusõigust. Põllumajanduskultuuri üleminekutoetuse taotlejad peavad tegelema põllumajandusliku tegevusega põllumajanduslikus majapidamises. Põllumajanduskultuuri üleminekutoetust on võimalik taotleda toetusõiguste kohta, mille aluseks on nii 2006. kui ka 2008. aastal põllukultuuri kasvatamise täiendava otsetoetuse menetlemise käigus kindlaks määratud toetusõiguste arv. Põllumajanduskultuuri üleminekutoetust, mille toetusõigused määrati 2006. aasta menetlemise käigus, taotles 2018. aastal 4374 taotlejat, kellel oli 307 178 toetusõigust. Põllumajanduskultuuri üleminekutoetust, mille toetusõigused määrati 2008. aasta menetlemise käigus, taotles 2018. aastal 4374 taotlejat, kellel oli 351 364 toetusõigust. Ühikumääraks kujunes 8,9 € toetusõiguse ühiku kohta. Toetus määrati 2006. aasta toetusõiguste kohta 3818 taotlejale, kellel oli 290 319 toetusõigust ja 2008. aasta toetusõiguste kohta 3932 taotlejale, kellel oli 331 729 toetusõigust. Määratud toetussumma oli 5,5 mln €.

Heinaseemne üleminekutoetust võisid taotleda need taotlejad, kellele on taotluse esitamise aasta 15. juuni seisuga määratud või kes omavad heinaseemne täiendava otsetoetuse toetusõigust. Heinaseemne üleminekutoetuse taotlejad peavad tegelema põllumajandusliku tegevusega põllumajanduslikus majapidamises. 2018. aastal taotles heinaseemne üleminekutoetust 38 taotlejat 1153 toetusõiguse kohta. Ühikumääraks kujunes 13 € toetusõiguse ühiku kohta. Toetus määrati 38 taotlejale, kellel oli 1153 toetusõigust. Määratud toetussumma oli 14 986 €.

Ülevaate 2017. ja 2018. aasta üleminekutoetuste ühikumäärade kohta annab tabel 19 ja ülevaate üleminekutoetuste taotlemise ja määramise kohta aastatel 2015–2018 annab lisas 1.10 toodud tabel.

Tabel 19. Üleminekutoetuste ühikumäärad, 2017/2018

	2017	2018
Ammlehma kasvatamise üleminekutoetus (AMM), €/loom	32,2	27,6
Ute kasvatamise üleminekutoetus (UTT), €/loom	9,1	8,4
Piima üleminekutoetus (PII), €/toetusõigus	0,0	0,0
Veise üleminekutoetus (VEI), €/toetusõigus	54,6	53,7
Ute üleminekutoetus (LUT), €/toetusõigus	2,2	2,2
Põllumajanduskultuuri üleminekutoetus (PTO), €/toetusõigus	9,6	8,9
Heinaseemne üleminekutoetus (SEL), €/toetusõigus	14,4	13,0

Allikas: PRIA

7.1.2 Turukorraldusmeetmed

Piima ja piimatoodete turuolukorda arvestades 2018. aastal **korralised turukorraldusmeetmed** rakenduses ei olnud, v.a lõssipulbri pakkumusmenetlusega sekkumiskokkuost ja sekkumisvarudest müük. Lõssipulbri sekkumiskokkuostu meede on igal aastal avatud 1. märtsist kuni 30. septembrini ning selle raames on võimalik EL-s sekkumislattu müüa kuni 109 000 t lõssipulbrit hinnaga 1698 €/t. Kui sekkumisperioodi jooksul sekkumislattu müügiks pakutud kogused eeltoodud piirkogust ületavad, siis võib Euroopa Komisjon otsustada jätkata kokkuostu pakkumusmenetluse teel. Et aga sekkumisladudes oleva varasemalt ostetud ja vananeva suure koguse lõssipulbri laost väljamüük oli edenenud väga visalt, siis kuigi lõssipulbri turuhind püsis 2017. aasta septembrist saadik alla sekkumishinna taset, kiideti laokoguste edasise kuhjumise vältimiseks 2018. aasta jaanuari põllumajanduse ja kalanduse nõukogus erakorralise meetmena heaks eelnõu 2018. aasta sekkumisperioodil fikseeritud hinnaga kokkuostetava pulbrikoguse nulli viimiseks. Komisjoni algatusel korraldati küll märtsist septembrini sekkumislattu müügiks kokku 7 pakkumusvooru, kuid huvi nende vastu oli minimaalne ning vaid kahes esimeses voorus laekunud vähesed pakkumused (kokku ligi 2600 t pulbrit) lükati kõrge hinna tõttu tagasi. Sekkumislaoost lõssipulbri müügi puhul järgiti 2018. aastal praktikat, kus vananeva pulbri suure laojäägi tõhusamaks vähendamiseks fikseeriti minimaalne müügihind nii toidu- ja söödakvaliteediga pulbrite turuhindadest madalamal tasemel. Kuna aga nõudlus lõssipulbri järgi ja ühes sellega ka turuhinnad aasta teises pooles oluliselt kasvasid, siis aasta lõpuks suudeti 14 pakkumusvooriga (nõudluse kasvades suurendati alates augustist voorude toimumise sagedust) voor-voorult enamasti järjest kallima hinnaga maha müüa valdav osa EL sekkumiskogustest. Kokku läks 2018. aastal 13 liikmesriigis müügiks ligi 277 000 t pulbrit, s.h 144 t Eesti ladudest. 6 liikmesriigi ladudesse jäi aasta lõpu seisuga veel veidi üle 100 000 t lõssipulbrit, s.h 527 t Eesti ladudesse. Etteruttavalt öelduna müüdi praktiliselt kogu see allesjäänud kogus turule juba 2019. aasta jaanuaris, s.h ka kogu Eesti ladudes hoitud pulber.

Koolikava on Euroopa Liidu põllumajandustoodete ühise turukorralduse raames rakendatav programm, mis asendab alates 1. augustist 2017. aasta senist koolipuuvilja ja –köögivilja kava ning koolipiimakava. Koolikavaga soodustakse puu- ja köögivilja, piima ja piimatoodete jõudmist lasteni, millega toetatakse laste tervislike toitumisharjumuste kujunemist. Samuti võimaldatakse koolikavas kaasnevate haridusmeetmete toetuse kaudu, tõsta laste teadlikkust põllumajandus- ja toidusektorist.

Koolikava toetus hõlmab:

- koolipuuvilja ja -köögivilja pakkumise toetust;
- koolipiima pakkumise toetust;
- kaasnevate haridusmeetmete toetust.

Koolikava eesmärgid:

- suurendada laste puu- ja köögivilja ning piima ja piimatoodete tarbimist, edendades seeläbi puu- ja köögivilja ning piima ja piimatoodete üldist tarbimist;
- kujundada laste tervislikke toitumisharjumusi;
- tõsta laste teadlikkust põllumajandus- ja toidusektorist.

Sihtrühm:

- Koolipuuvilja ja –köögivilja pakkumise toetuse (edaspidi koolipuuvilja ja –köögivilja kava) ning kaasnevate haridusmeetmete toetuse sihtrühm 2017/18. õppeaastal oli 141 528 last:
 1. koolieelse lasteasutuse lapsed;
 2. haridusasutuse 1.–5. klassi õpilased.
- Koolipiima pakkumise toetuse (edaspidi koolipiimakava) sihtrühm 2017/18. õppeaastal oli 225 461 last:
 1. koolieelse lasteasutuse lapsed;
 2. haridusasutuse 1.–12. klassi õpilased;

3. kutsekeskharidust omandavad õpilased, kes õpivad kutseõppeasutuses või rakenduskõrgkoolis.

2017/2018. õppeaastal (õppeaasta keskmisena tegelik õpilaste arv taotlustel) osales koolipuuvilja ja -köögivilja kavas 697 õppeasutust, mille kaudu oli koolipuuvilja ja -köögivilja tarvitavate õpilaste arv Eestis 118 535 (tabel 20), mis omakorda moodustas ligi 84% kogu 2017/2018 kooliaasta sihtrühmast. Koolipiimakavas osales samal perioodil 809 õppeasutust, mille kaudu oli koolipiima tarvitavate õpilaste arv Eestis 198 180, mis moodustas ~ 88% kogu 2017/2018 kooliaasta sihtrühmast.

Tabel 20. Koolikavas osalenud õppeasutuste ja laste arv, 2017/2018 õppeaasta

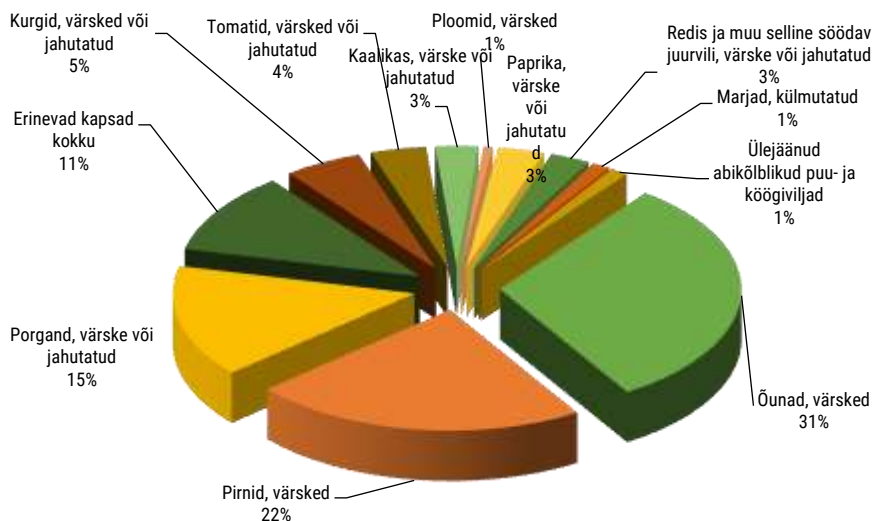
Koolikava	Õppeasutuste arv	Laste arv (perioodide keskmisena)
Koolipuuvilja ja -köögivilja kava	697	118 535
Koolipiimakava	809	197 809

Allikas: PRIA

Koolipuuvilja ja -köögivilja kava raames tarbitud koolikava toodete eest, maksti 2017/2018. õppeaastal toetust kokku 907 404 €, millest Euroopa Liidu toetuse osa 509 800 € ning Eesti riigi eelarvest makstav täiendav toetus 397 600 €.

Koolipuuvilja ja -köögivilja kava toetuse raames on abikõlblikeks köögiviljadeks värsked või jahutatud tomatid, kapsad, salatid, sigurid, porgand, naeris, juurseller, söögipeet, aed-piimjuur ja redis, kurgid, kaunviljad, spargel, seller, paprika, kabatšokk, kõrvitsad. Abikõlblikeks puuviljadeks ja marjadeks on värsked õunad, pirnid ja küdooniad, kirsid, ploomid, maasikad, vaarikad, murakad, sõstrad, karusmarjad, pohlad, mustikad, jõhvika ja astelpaju marjad. Abikõlblike toodete nimekirja kuuluvad ka külmutatud puuviljad ja marjad.

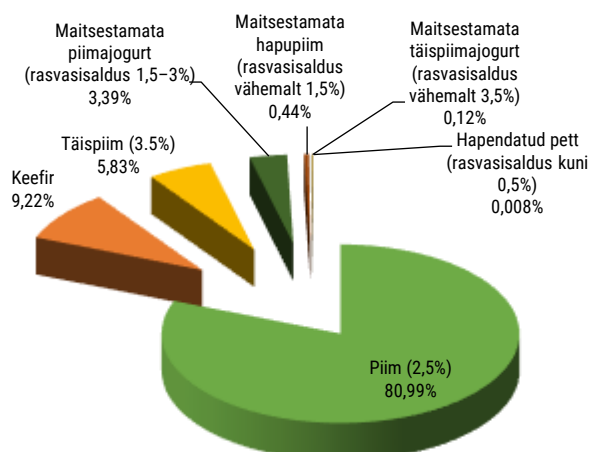
2017/2018. õppeaasta (1.08.2017–31.07.2018) andmete alusel on koolipuuvilja ja -köögivilja tarbimise osakaal erinevate abikõlblike puu- ja köögiviljade lõikes välja toodud joonisel 100.

Joonis 100. Abikõlblike puu- ja köögiviljade tarbimise osakaal koolipuuvilja ja -köögivilja kavas, 2017/2018 õppeaasta

Allikas: PRIA

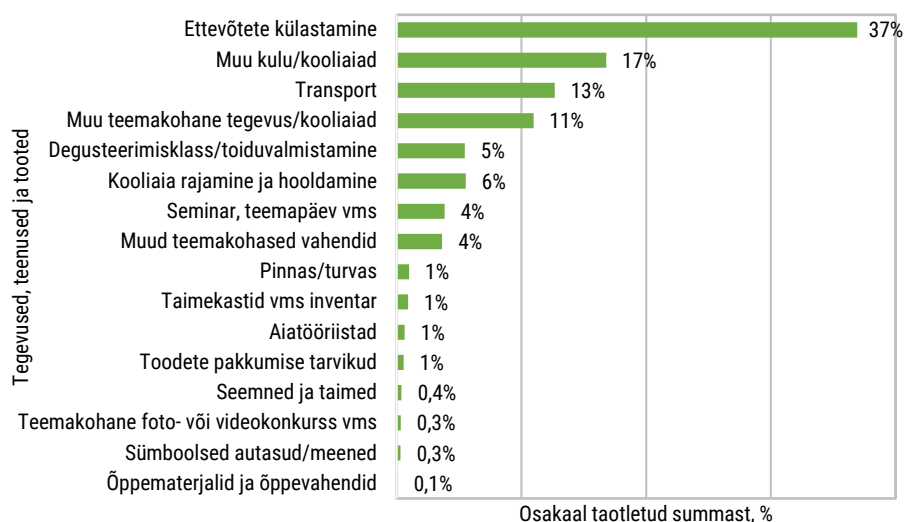
Koolipiimakava raames tarbitud koolikava toodete eest, maksti 2017/2018 õppeaastal toetust kokku 1,8 mln €, millest EL toetuse osa oli 736 500 € ning Eesti riigi eelarvest makstav täiendav toetus 1,1 mln €. Koolipiimakavas saab toetust taotleda maitsestatamata piimatoodetele: piimale, keefirile, hapupiimale, jogurtile ja petile. 2017/2018. õppeaasta (1.08.2017–31.07.2018) andmete alusel on koolipiimatoodete tarbimise osakaal erinevate koolipiimas abikõlblike toodete lõikes välja toodud joonisel 101.

Joonis 101. Koolipiimatoodete tarbimise osakaal koolipiimakavas, 2017/2018 õppeaasta
Allikas: PRIA

Kaasnevate haridusmeetmete toetust saab kasutada tegevuste elluviimiseks, mis on seotud kas puu- ja köögivilja või piima ja piimatoodete pakkumisega või mõlemaga. Tegevusi rahastatakse proportsionaalselt puu- ja köögivilja pakkumise toetuse eelarvest ning piima ja piimatoodete pakkumise toetuse eelarvest. Kaasnevate haridusmeetmete eelarve on kuni 8% koolikava kogueelarvest, mis koosneb EL ning Eesti riigi eraldistest.

Kaasnevate haridusmeetmete läbiviimiseks maksti 2017/2018. õppeaastal taotlusvoorus esitatud ~ 40 taotluse põhjal toetust kokku 76 300 €. Kaasnevate haridusmeetmete raames läbiviidavate tegevuste, ostetavate teenuste ja toodete loetelu koos nende osakaaluga taotletud summast on esitatud joonisel 102.

Joonis 102. Kaasnevate haridusmeetmete raames läbiviidavad tegevused, ostetavad teenused ja tooted ning nende osakaal taotletud summast, 2017/2018 õppeaasta
Allikas: PRIA

7.1.3 MAK-i toetused (sh keskkond ja toiduainetööstus)

Maaelu arengu poliitika on osa Euroopa Liidu ühisest põllumajanduspoliitikast (ÜPP) ja seda rahastatakse Euroopa Maaelu Arengu Põllumajandusfondist (EAFRD). EAFRD vahendite kasutamist juhib Maaeluministerium „Eesti maaelu arengukava 2014–2020“ (MAK 2014–2020) alusel. MAK 2014–2020 põhieesmärk on eelkõige panustada põllumajanduse konkurentsivõime tõstmisesse, parandada loodusvarade jätkusuutlikku majandamist, tõhustada kliimameetmeid ning tagada maapiirkondade tasakaalustatud ja territoriaalne areng Eesti maapiirkonna ettevõtjate ja kohaliku algatuse kaudu.

MAK 2014–2020 raames on Eestil võimalik kasutada ligikaudu 993,0 mln € avaliku sektori toetusraha põllumajanduse ja maaelu arengu tagamiseks. Perioodil 2014–2020 on toetust määratud 648,4 mln € ehk 63% eelarvest. Toetust on makstud MAK 2014–2020 meetmete raames 448,8 mln € ehk 45% kogu eelarvest (tabel 21). Kõige rohkem on toetust makstud meetmetele M10.1 Põllumajanduslik keskkonnatoetus ja M04 Investeeringud materiaalsesse varasse.

Tabel 21. MAK 2014–2020 meetmete ja tegevuse liikide määratud ja makstud toetuse summa kokku, 2014–2018

MAK 2014–2020 meetmed ja tegevuse liigid	Määratud toetuse summa (€)	Makstud toetuse summa (€)
M01 Teadmussiire ja teavitatus	8 580 838	3 159 298
M02 Nõuandeteenuste toetamine	8 612 087	2 493 001
M03 Põllumajandustoodete ja toiduainete kvaliteedikavad	432 615	132 965
M04 Investeeringud materiaalsesse varasse	198 266 255	101 118 108
M05 Ohtlike taimekahjustajate ja loomahaiguste korral kahjustunud põllumajandusliku tootmise potentsiaali taastamine	1 518 906	1 052 286
M06 Põllumajandusettevõtete ja ettevõtluse areng	70 191 262	48 838 472
M08 Metsa majandusliku ja ökoloogilise elujõulisuse parandamine	6 855 471	3 830 742
M09 Tootjarühmade loomine	3 897 991	2 882 087
M10.1 Põllumajanduslik keskkonnatoetus	108 418 510	108 418 510
M11 Mahepõllumajandusliku tootmise toetus	44 736 423	44 736 423
M12 Natura 2000 ja veepoliitika raamdirektiivi kohased toetused	18 625 589	18 625 589
M14.1 Loomade heaolu toetus	22 466 755	22 466 755
M16 Koostöö	12 541 439	3 218 227
M19 Piirkonna elavdamine ning kohaliku tegevusgrupi kui organisatsiooni toimimine	70 001 455	32 026 168
M20 MAK 2014–2020 tehniline abi	34 751 990	25 232 720
Finantsinstrument	38 458 900	30 582 464
Kokku	648 356 485	448 813 816

Allikas: PRIA, andmed seisuga 10.01.2019

Täieliku ülevaate MAK 2014–2020 meetmete ja nende tegevuse liikide rakendamise kohta annab seirearuanne. Maaeluministeeriumil on kohustus esitada Euroopa Komisjonile seirearuanne iga programmi rakendamise aasta kohta. 2018. aasta seirearuanne esitatakse Euroopa Komisjonile 30.06.2019 ja peale seda on aruanne leitav Maaeluministeeriumi kodulehelt <https://www.agri.ee/et/eesmargid-tegevused/eesti-maaelu-arengukava-mak-2014-2020/seire-ja-hindamine>.

7.1.4 Siseriiklikud toetused

Põllumajandussektorit toetati 2018. aastal siseriiklike meetmetega summas 62,6 mln €.

Lisaks eelnimetatud ÜPP I ja II samba toetustele toetatakse põllumajandussektorit ka siseriiklike meetmetega. Kuigi tegu on üldjuhul Eesti eelarvest rahastatavate meetmetega, tuleb ettevõtluse toetamisel järgida EL-i konkurentsireegleid, s.t meetmed peavad olema

kooskõlas Euroopa Komisjoni riigiabi/vähese tähtsusega abi määruste ja suunistega, mis sätestavad abi andmise üldtingimused. Põllumajandussektorile anti 2018. aasta siseriiklike toetusi kokku summas 62,5 mln € (tabel 22)⁶⁸. Suure osa puhul neist on tegu subsideeritud teenusega või soodusmäärade rakendamisega seotud abiga põllumajandustootjale.

Tabel 22. Siseriiklikud toetused põllumajandussektorile 2016–2018, mln €

Meede	Abi andja	2016	2017	2018
Erimärgistatud diislikütuse aktsiisiseodustus	Maksu- ja Tolliamet/PRIA	47,66	56,49	54,48
Põllumajandusloomade aretustoetus	PRIA	1,97	2,40	4,20
Hukkunud põllumajandusloomade korjaste kõrvaldamise ja nende jäätmekäitlusettevõttes hävitamise toetus	Maaeluministeerium	0,70	0,70	0,79
Turuarendustoetus	PRIA	0,78	0,72	0,73
Loomade tekitatud kahju hüvitamine	Keskkonnaamet	0,62	0,46	0,62
Põllumajandustootja asendamise toetus	PRIA	0,54	0,50	0,48
Erakorraline toetus kartuli- ja avamaaköögivilja kasvatajatele	PRIA	-	-	0,47
Töötukassa tööturuteenuste ja tööhõiveprogrammi toetused	Töötukassa	0,20	0,28	0,35
Tagatised ja laenud	Maaelu Edendamise Sihtasutus	1,32	0,72	0,24
Praktikatoetus	PRIA	0,16	0,16	0,16
Kalanduspiirkonna kohaliku arengu strateegia rakendamine	PRIA	-	0,017	0,018
Põllumajanduskindlustustoetus	PRIA	0,008	0,010	0,004
Keskkonnainvesteeringute Keskuse keskkonnaprogrammi 4 liiki	Keskkonna-investeeringute Keskus	0,060	0,014	0,002
Sigade Aafrika katku likvideerimismeetmed ja hüvitis (EL kaasrahastatud meede)	Veterinaar- ja Toiduamet	0,52	1,95	-
Seakasvatajatele suunatud toetus	Maaelu Edendamise Sihtasutus	0,008	-	-
KOKKU		54,55	64,43	62,54

Allikas: Maaeluministeerium, PRIA, MTA, VTA, MES, Keskkonnaamet, Töötukassa, Riigiabi ja vähese tähtsusega abi register (RAR) seisuga veebruar 2019

⁶⁸ Kajastatud on MEM haldusala toetused põllumajandussektorile laiemalt ning teiste ministeeriumide haldusala toetused põllumajandustootjatele. Tabelis kajastatud 2016 ja 2017. aasta andmeid on võrreldes eelmise aasta ülevaates olnud andmetega muudetud, mistõttu ei pruugi need eelmise aasta ülevaates olnud andmetega ühtida.

Põllumajandusloomade aretustoetust⁶⁹ maksti 2018. aasta aretusühingutele summas 4,2 mln €. Toetuse eesmärgiks on aidata katta tõuraamatute asutamise ja pidamisega seotud halduskulusid ning karja geneetilise väärtuse ja tootlikkuse määramiseks (jõudluskontroll) tehtavaid kulusid. Tegemist on subsideeritud teenusega, kus toetust ei taotle loomapidaja, vaid aretusühingud või jõudluskontrolli läbiviijad, kes pakuvad toetuse abiga loomapidajale aretustegevuse teenust. Seega loetakse riigiabi saajaks loomapidaja, kellele osutatakse tõuraamatu või aretusregistri pidamise, jõudluskontrolli läbiviimise või geneetilise väärtuse hindamise teenust.

Turuarendustoetust⁷⁰ maksti 2018. aasta kokku 0,73 mln €. Turuarendustoetus on suunatud nii põllumajandussektorile kui toiduainetööstuste valdkonnale eesmärgiga suurendada teadlikkust põllumajandustoodete ja nendest töödeldud toodete omadustest, parandada nende turustusvõimalusi ning suurendada põllumajandustoodete tootmise ja töötlemise konkurentsivõimet. Siingi on üldjuhul tegemist subsideeritud teenusega, kus toetust taotlevad valdkonna organisatsioonid ja põllumajandustootja või töötaja saab näiteks messil või turundusüritusel osaleda soodustingimustel.

Põllumajandustootja asendamise toetust⁷¹ (0,48 mln €) antakse loomakasvatusektoris põllumajandustootja või tema töötaja asendamise kulude osaliseks hüvitamiseks tema puhkuse, haiguse, kuni seitsmeaastase lapse põetamise, rasedus- ja sünnituspuhkuse või surma korral. Põllumajandustootja saab ka siin riigiabi subsideeritud teenusena, kuna toetust ei maksta otse põllumajandustootjale, kelle ettevõttes asendamine toimub, vaid asendusteenuse osutamist korraldavale organisatsioonile või ettevõttele, kes tagab tootjale asendustaluniku.

Uue ja ühekordse toetusena maksti 2018. aasta **erakorralist toetust kartuli- ja avamaaköögivilja kasvatajatele**⁷² (0,47 mln €). Toetuse eesmärgiks oli osaliselt hüvitada kartuli (v.a varajane kartul) ja avamaaköögivilja kasvatajatele 2017. aasta sügise ebasoodsatest ilmastikutingimustest põhjustatud majanduslik kahju seoses saagi koristamata jätmisega.

Praktikatoetusega (0,16 mln €) hüvitatakse osaliselt põllu- ja maamajanduse valdkonna õppekaval õppiva õpilase või üliõpilase (edaspidi praktikant) praktika juhendamise ja korraldamise kulud.

Põllumajanduskindlustustoetust⁷³ (0,004 mln €) makstakse põllumajandustootjale selliste kindlustusmaksete osaliseks hüvitamiseks, mis ta on tasunud kindlustusandjaga sõlmitud kindlustuslepingu alusel kindlustustoetuse perioodil. Alates 2019. aasta kindlustustoetust enam siseriikliku meetmena ei rakendata kuna seda hakatakse rakendama MAK 2014–2020 meetmena.

Vähesel määral toetati põllumajandustootjaid ka PRIA rakendatavast meetmest „**Kalanduspiirkonna kohaliku arengu strateegia rakendamine**“⁷⁴ (0,018 mln €), mille eesmärgiks on kalanduspiirkondade jätkusuutlik arendamine.

Koostöös Maksu- ja Tolliametiga (MTA) rakendab PRIA **erimärgistatud diislikütuse madalama aktsiisimääraga seotud abi andmist**⁷⁵. Erimärgistatud diislikütust võib kasutada põllumajanduses kasutatavas masinas, traktoris ja liikurmasinas ning kuivatis põllumajandustoodete kuivatamiseks. Aktsiisisoodustusega antakse erimärgistatud diislikütuse ostjatele riigiabi, mille summa kujuneb ostetud liitrite ja tavaaktsiisi- ja soodusaktsiisimäärade vahe alusel. Esialgsetel andmetel anti 2018. aasta põllumajandustootjatele erimärgistatud diislikütuse aktsiisisoodustuse raames abi 54,5 mln €.

Põllumajandusloomade korjaste kõrvaldamise ja nende jäätmekäitlusettevõttes hävitamise toetus⁷⁶ (0,8 mln €) jõuab loomapidajani subsideeritud teenusena. Maaeluministerium hüvitab teenusepakkuja (2018. aastal AS Vireen) kaudu osaliselt põllumajandustootjate I kategooria hukkunud põllumajandusloomade kokkuveo ja kahjutustamise kulud.

Maaelu Edendamise Sihtasutus (MES) pakub **laenusid ja tagatise põllumajandussektori võlakohustustele**, lisaks põllumajandustootjatele toetatakse ka muid sihtgruppe. Seejuures ka teatud tingimustel võimalust,

⁶⁹ Komisjoni riigiabi määrus (EL) nr 702/2014 art 27

⁷⁰ Komisjoni riigiabi määrus (EL) nr 702/2014 art 24, komisjoni vähese tähtsusega abi määrus (EL) nr 1408/2013 ja komisjoni vähese tähtsusega abi määrus (EL) nr 1407/2013

⁷¹ Komisjoni riigiabi määrus (EL) nr 702/2014 art 23

⁷² Komisjoni vähese tähtsusega abi määrus (EL) nr 1408/2013

⁷³ Komisjoni riigiabi määrus (EL) nr 702/2014 art 28

⁷⁴ Komisjoni vähese tähtsusega abi määrus (EL) nr 1408/2013

⁷⁵ Komisjoni riigiabi määrus (EL) nr 651/2014 art 44

⁷⁶ Komisjoni riigiabi määrus (EL) nr 702/2014 art 27

kus laenuintress või tagatistasu on turuintressist madalam. Sellisel juhul kohaldatakse Euroopa Komisjoni riigiabi/vähese tähtsusega abi määruseid ning abielemendiks loetakse turuintressi ja alandatud intressi vahet⁷⁷. 2018. aastal anti nimetatud soodusintressiga laene ja tagatise arvestusliku abielemendiga kokku 0,24 mln € ehk selle võrra vähem tuli ettevõtjatel maksta intresse ja tagatistasusid. Lisaks pakub MES laene ja tagatise ka turutingimustel ja MAK 2014–2020 raames rakendatava rahastamisvahendi kaudu.

Lisaks Maaeluministeeriumi haldusalas rakendatavatele meetmetele said põllumajandustootjad osa ka teiste ministeeriumide haldusalas olevatest meetmetest.

Keskkonnaamet hüvitab põllumajandustootjatele kaitsealuste loomade (nt pruunkaru, hunt, ilves, rändel olevad sookured, luiged, haned, lagled) tekitatud kahju ning kompenseerib teatud tegevusi selliste kahjude ennetamiseks (nt lambaeadade ehitamine jm)⁷⁸. 2018. aastal maksti meetme raames põllumajandustootjatele kokku 0,63 mln €.

Põllumajandustootjad on sihtgrupis ka Töötukassa tööturuteenuste ja tööhõiveprogrammi toetustes ning 2018. aastal toetati põllumajandustootjaid nendest 0,35 mln €⁷⁹. Toetatavateks tegevusteks on nt töökoha loomine, koolitus, ettevõtluse toetamine, tugiisikuga töötamine jm.⁸⁰

Keskonnainvesteeringute Keskuse (KIK) keskkonnaprogrammide raames said põllumajandustootjad toetusi 0,002 mln €.⁸¹

7.2 Kalanduse EMKF toetused

Eduard Koitmaa, Maarja Purik

EMKF rakenduskava 2014–2020 elluviimiseks on valitud 24 EMKF toetusmeetet, millest on 31.12.2018 seisuga edukalt käivitatud kõik prioriteedid, kokku 23 EMKF meetet. Ühe toetusmeetme (vesiviljelusalade potentsiaali suurendamine) avamise vajadus ei ole endiselt selge. Maaeluministeeriumi tellimisel on läbi viidud uuring „Vesiviljeluse laiendamiseks sobivaimate alade kaardistamise, vajalike infrastruktuuride arendamise ja innovatsiooniliste tehnoloogiate elluviidavus“. Uuringus on teadlaste poolt antud hinnang kalakasvatustlike mereveeliste asukohtade füüsilisele- ja keskkonnamahutavusele, arvestatud potentsiaalsete asukoha mahutavust, vee mahtu, vee liikuvust ja kasutatavat tehnoloogiat. Kuna meetme avamise eelduseks on vesiviljelusettevõtete konkreetne huvi kasvanduse rajamiseks EMKF vahendite toel välja arendatud alal, kuid sellist konkreetset huvi seni üles pole näidatud, siis antud meetme avamine ei ole veel selge.

Rakenduskava eelarveliste vahendite kogumaht on 129,6 mln € ning 31.12.2018 seisuga (kumulatiivselt) on kohustusi on võetud 67,8 mln € eest (ehk üle poole fondi mahust), väljamakseid on teostatud 35,6 mln € ulatuses (52% võetud kohustustest ning 27% fondi eelarvest), lõpetatud projektide arv on 381.

2018. aastal toimusid taotlusvoorud järgmiste meetmete osas:

- kalapüügi- ja vesiviljelustoodete töötlemise energia- ja ressursisäästlikumaks muutmise toetus (2 vooru);
- tootmis- ja turustamiskavade toetus;
- integreeritud mereseire arendamise toetus;
- kalalaeva energiatõhususe parendamise ja kliimamuutuste leevendamise toetus;
- merekeskkonna bioloogilise mitmekesisuse ja ökosüsteemide kaitse ning taastamise toetus;
- kalapüügi- ja vesiviljelustoodete töötlemise ühisinvesteeringute toetus;

⁷⁷ Komisjoni vähese tähtsusega abi määrus (EL) nr 1408/2013, komisjoni vähese tähtsusega abi määrus (EL) nr 1407/2013, komisjoni riigiabi määrus (EL) nr 702/2014 art 14 ja 17, komisjoni riigiabi määrus (EL) nr 651/2014 art 14

⁷⁸ Komisjoni vähese tähtsusega abi määrus (EL) nr 1408/2013

⁷⁹ Summa ei kajasta võimalikku riigiabi põllumajandustootjatele, mida antakse komisjoni määruse (EL) nr 651/2014 alusel.

⁸⁰ Komisjoni vähese tähtsusega abi määrus (EL) nr 1408/2013

⁸¹ Komisjoni vähese tähtsusega abi määrus (EL) nr 1408/2013

- kalasadamate investeeringutoetus;
- kalapüügi- ja vesiviljelustoodete käitlemisettevõtete energia- ja ressursiauditi tegemise toetus;
- kalapüügi- ja vesiviljelustoodete sertifitseerimise ning turu-uuringute tegemise toetus;
- püügivahendi parendamise toetus;
- vesiviljelusettevõtte negatiivse keskkonnamõju vähendamise toetus;
- kalanduse kontrolli ja järelevalve toetus (2 vooru);
- „Euroopa Merendus- ja Kalandusfondi rakenduskava 2014–2020” tehnilise abi toetus.

Esimese prioriteedi raames teadlaste ja kalurite koostöötoetuse meetme vahenditega (eelarvega 5,8 mln €) jätkab tegutsemist eelmisel eelarveperioodil loodud Kalanduse Teabekeskus, mille ülesandeks on koguda, analüüsida ja jagada kalamajanduslikku teavet, infot vesiviljeluse, vesiviljelussaaduste töötlemise ja turustamise kohta ning avaldada koostöös teadlaste ja ettevõtjatega kalandus- ja vesiviljelusalast infot. Sarnane meede on käivitunud ka teise prioriteedi (eelarvega 17,9 mln €) raames ning on suunatud vesiviljelussektoris teabe vahendamisele ning koondab kõikide valdkonna esindajate huve. Kalanduse Teabekeskus aitab koordineerida kalandus- ning vesiviljelussektori, kalureid koondavate organisatsioonide ning teadlaste koostööd, tellib ja koordineerib osapooltele huvi pakkuvaid uuringuid ja katseprojekte. Kalanduse teabekeskuse tegevuse lõpptähtaeg on 31. detsember 2022.

Kalanduse teabekeskuse korraldas 2018. aastal (jaanuar-detsember) mitmesuguseid kalandussündmusi, mis olid suunatud erinevatele sihtgruppidele (teabepäevad, koolitused, õpitoad, kalanädal, seminarid jne), mille kogumaksumuseks oli 320 024 €. Kalanduse teabekeskuse tellimisel valmisid 2018. aastal erinevad uuringud ja uurimused, mille kogumaksumuseks oli 79 077 €. 2018. aastal üllitati ka erinevaid väljaandeid (käsiraamatud, kala-aabits, infovoldikud, aastaraamatud) kogumaksumusega 91 794 €.

Esimese prioriteedi raames on edukalt käivitunud ka kalapüügi innovatsioonitoetusmeede, mille üheks eesmärgiks on soodustada kalandusettevõtjate ja teadusasutuste omavahelist koostööd. Kalapüügi innovatsioon hõlmab peamiselt erinevate tehnoloogiate testimist ja väljatöötamist, samuti säästlike ja keskkonnasõbralike lahenduste väljatöötamist kalapüügiks. Kuna tegemist on pikaajaliste teadusprojektidega (projektide lõpp 31.12.2022), siis 31.12.2018 seisuga on kõik projektitegevused alles pooleli, lõpetatud projekte ei ole. Perioodil 01.01.2018–31.12.2018 on kalapüügi innovatsiooni meetmes tehtud esimesed väljamaksed summas 282 481 €. Sarnane innovatsioonimeede on ellu kutsutud ka teise prioriteedi raames – innovatsioon vesiviljeluses. Vesiviljeluse innovatsioon hõlmab näiteks vähikasvatuse ressursi- ja keskkonnasäästlike lahenduste väljatöötamist, uute liikide kunstliku paljundamise ja kasvatamise tehnoloogiate väljaarendamist jne. Ka vesiviljeluse innovatsiooniprojektide lõpukuupäev on 31.12.2022 ning sarnaselt kalapüügi innovatsiooniprojektidega lõpetatud projekte ei ole ning projektiga seotud tegevusi alles teostatakse. Perioodil 01.01.2018–31.12.2018 on kasutatud eelarvelisi vahendeid 390 764 € ulatuses. Kokku on I prioriteedi raames 2018. aastal kasutatud rahalisi vahendeid 3,0 mln € ulatuses ning II prioriteedi väljamaksed jäävad veidi alla 600 000 €.

Kolmas prioriteet on suunatud ühise kalanduspoliitika elluviimise soodustamiseks, hõlmates nii kalandusandmete kogumise ja haldamise parandamist kui ka kalanduse järelevalve võimekuse ja efektiivsuse tõstmist. Kalanduse kontrolli ja järelevalve meetme raames on toetust saanud nii väikelaevade ja droonide soetamine kui ka kalanduse infosüsteemi uuendamine ja liidestamine riiklike andmekogudega ning kaluritele nutirakenduse tegemine kalapüügiga seonduvate andmete esitamiseks. Kokku on III prioriteedi raames 2018. aastal väljamakseid tehtud 1,5 mln € ulatuses.

Neljas prioriteet on suunatud kalandusega seotud rannapiirkondade arengule. Kohalike algatusrühmade poolt juhitud meetme raames keskendutakse eelkõige rannapiirkondades kalandusega hõivatud isikute sissetulekute tagamisele ja sotsiaalse sidususe ning tööhõive arendamisele. Selleks toetatakse majandustegevuse mitmekesistamist rannapiirkondades, samuti ühistegevust. Kogukondade kaasamiseks piirkonna ja kalandussektori arendamiseks on oluline piirkondlike kohalike algatusrühmade tegevuse jätkamine ja toetamine. Piirkondade edasised arenguvajadused on seotud eelkõige töötlemise, turustamise ja mitmekesistamise arendamise jätkamisega ning peamiste lossimiskohtade (sadamad) kaasajastamisega, mis tagab jätkusuutliku arengu tulevikus ja aitab lõpuni viia kalandussektoris vajalikud

struktuursed muudatused. Tööhõive kontekstis on eelkõige oluline olemasolevate töökohtade säilitamine. Kokku on IV prioriteedi raames 2018. aastal väljamakseid tehtud 4,9 mln € ulatuses.

Viienda prioriteedi raames, mis on suunatud töötlemise ja turustamise edendamisele, on heaks kiidetud prioriteedi suurim toetusprojekt (toetusmaksumusega 6 mln €), mille raames valmib kalakomponentide tehas. Kalakomponentide tootmishoone ehitamise raames 2018. aastal väljamakstud summa küündis 667 909 euroni (tegevuse raames toetuse eelarve kokku 1,8 mln €, koguinvesteeringu maht koos taotleja omaosalusega ligikaudu 2,4 mln €). Kalapüügi- ja vesiviljelustoodete töötlemise või käitlemise jaoks vajalike seadmete ja tehnoloogilise liini ostmiseks ja paigaldamiseks maksti välja 887 015 € (tegevuse raames toetuse eelarve kokku 4,2 mln €, koguinvesteeringu maht koos taotleja omaosalusega 5,6 mln €). Kokku on V prioriteedi osas tehtud 2018. aastal väljamakseid 7,0 mln € ulatuses.

Kuues prioriteet on suunatud integreeritud merenduspoliitika elluviimise soodustamiseks, hõlmates erinevaid toetatavaid tegevusi. Näiteks merekeskkonna alaste teadmiste parendamise toetuse raames hinnatakse nii veeluse müra mõju kalastikule, ohtlike ainete sisaldust kalades kui ka kaardistatakse keskkonnoahtlikke laevavrakke Eesti vetes. Esimesed väljamaksed prioriteedi raames tehtigi 2018. aastal, toetussummas 257 000 €.

2018. aasta sündmustest väärrib eraldi väljatoomist 28. aprillil toimunud üle - Eestiline kalasadamate päev, mille raames külastas 23 sadamat kokku 25 000 inimest (võrdluseks 2017. aastal esmakordselt toimunud avatud kalasadamate päeval osales 11 kalasadamat üle Eesti ja sadamatesse tehti ligi 6000 külastus). Avatud kalasadamate päeva rahastati „Euroopa Merendus- ja Kalandusfondi rakenduskava 2014–2020” tehnilise abi toetuse meetmest 38 454 € ulatuses.

8 Maksud ja võlad ning maksumuudatused

Peegi Kaibald

8.1 Põllumajandustootjate maksud ja võlad

Maksu- ja Tolliameti (MTA) registris oli 2017. aasta lõpu seisuga 10 397 isikut, kelle tegevusalaks oli märgitud põllumajandus⁸². Nendest juriidilisi isikuid oli 3654 ja füüsilisest isikust ettevõtjaid (FIE-sid) 6743.

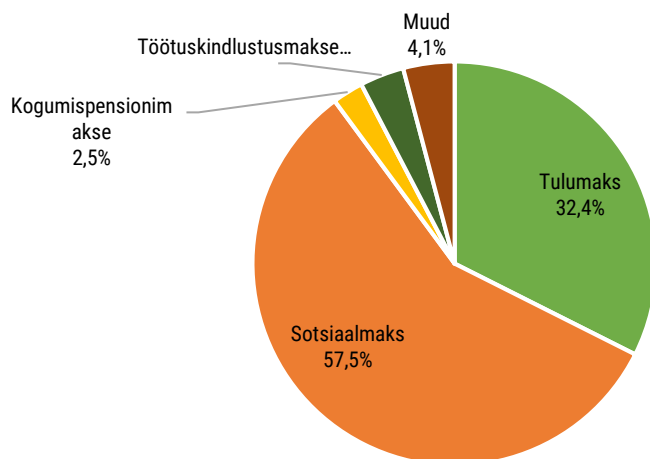
Põllumajandustootjatest juriidilised isikud ja FIE-d deklareerisid 2018. aastal makse kokku summas 63,0 mln €, sellest 86% (53,9 mln €) deklareerisid juriidilised isikud ja 14% (9,1 mln €) deklareerisid FIE-d. Detailsemad andmed deklareeritud maksude ja võlgade kohta vaata lisa 1.1.

Vaadates maksude deklareerimist maksuliikide⁸³ lõikes (joonis 103), siis üle poole deklareeritud maksudest moodustas sotsiaalmaks (40,8 mln €), millele järgnes tulumaks (20,9 mln €). Samas aga deklareeritud käibemaksu summa oli negatiivne (-8 mln €), mis tähendab, et sisendkäibemaksuna tagasiküsitud summa ületas deklareeritud käibemaksu summat (sel põhjusel ei ole seda kajastatud ka joonisel 103).

⁸² Isikud, kellel on EMTA registris märgitud tegevusala mõne järgmise EMTAK koodiga:

- 1) Taim- ja loomakasvatus, jahindus ja neid teenindavad tegevusalad (EMTAK kood 01);
- 2) Üheaastaste põllukultuuride kasvatus (EMTAK kood 011);
- 3) Mitmeaastaste taimede kasvatus (EMTAK kood 012);
- 4) Taimede paljundamine (EMTAK kood 013);
- 5) Loomakasvatus (EMTAK kood 014);
- 6) Segapõllumajandus (EMTAK kood 015);
- 7) Põllumajandust abistavad tegevusalad ja saagikoristusjärgsed tegevused (EMTAK kood 016);
- 8) Jahindus ja seda teenindavad tegevusalad (EMTAK kood 017)

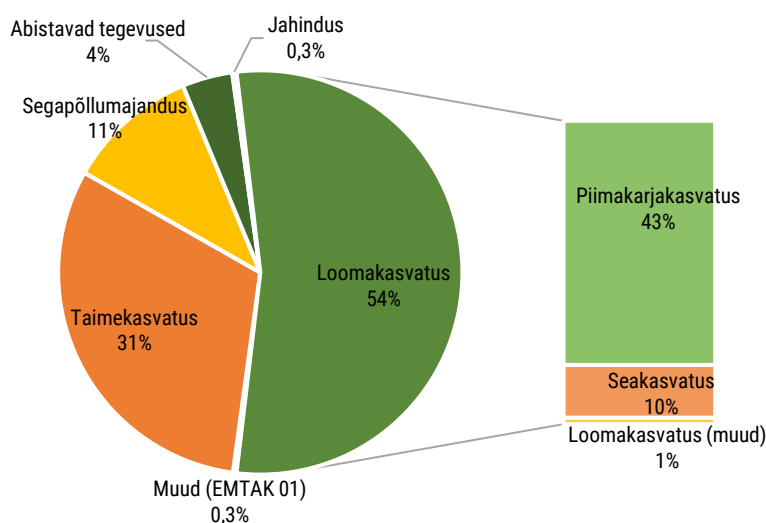
⁸³ Muud – maamaks, raskeveokimaks, tollimaks, pakendimaks, alkoholi-, tubaka- ja kütuseaktsiis
Tulumaks – erijuhtude tulumaks, füüsilise isiku tulumaks, kinnipeetud tulumaks

Joonis 103. Põllumajandustootjate deklareeritud maksude jaotumine maksuliikide lõikes, 2018

Allikas: Maksu- ja Tolliamet, Maaeluministerium

Vaadeldes 2018. aastal põllumajanduses deklareeritud makse sektori põhiselt (joonis 104), siis moodustab sellest peaaegu poole piimakarjakasvatusega tegelavate isikute deklareeritud maksud (27,3 mln €), millele järgneb taimekasvatuse (19,5 mln €), segapõllumajanduse (6,6 mln €) ja seakasvatusega (5,9 mln €) tegelevate isikute maksud.

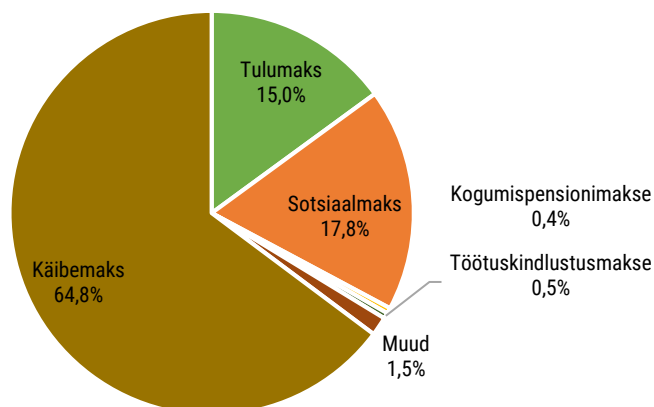
Joonis 104. Põllumajandustootjate deklareeritud maksude jaotumine sektoriti, 2018

Allikas: Maksu- ja Tolliamet, Maaeluministerium

Maksuvõlglasi oli põllumajandustootjate seas 2018. aastal kokku 850 isikut, kellest FIE-sid oli 482 ja juriidilisi isikuid 368. Maksuvõla suurus⁸⁴ oli 5,1 mln €. Kuigi arvuliselt oli maksuvõlglaste seas FIE-sid rohkem kui juriidilisi isikuid, siis samas moodustas füüsiliste isikute maksuvõlg vaid 34% (1,7 mln €) ja juriidiliste isikute maksuvõlg 66% (3,4 mln €).

⁸⁴ Maksuvõlgade andmetes on ülevaates läbivalt kajastatud vaid põhimaksuvõlgnevust ning arvestatud ei ole intressivõlga ega ettemaksukonto jääki.

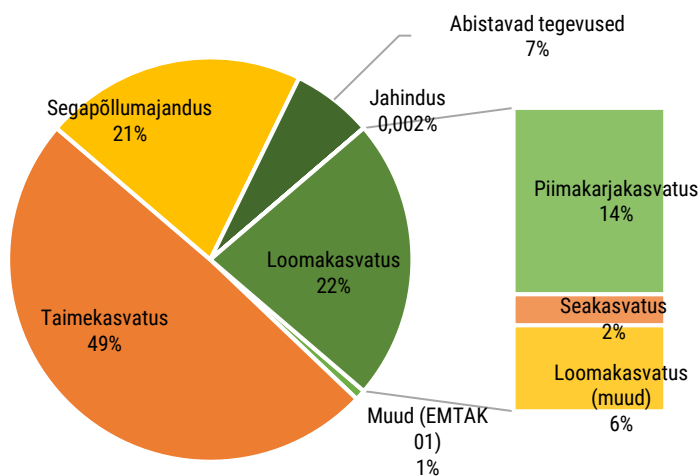
Vaadeldes võla jaotumist maksuliigiti (joonis 105)⁸⁵, siis maksuvõlast kõige suuremad olid käibemaksu (3,3 mln €), sotsiaalmaksu (0,9 mln €) ning tulumaksu (0,8 mln €) võlad.

Joonis 105. Põllumajandustootjate maksuvõlgade jaotumine maksuliikide lõikes, 2018

Allikas: Maksu- ja Tolliamet, Maaeluministerium

Kui vaadelda maksuvõlgnevust sektorite lõikes (joonis 106), on näha, et kuigi piimakarjakasvatusega tegelevad isikud olid suurima deklareeritud maksusummaga, on nende võla osatähtsus teiste sektoritega võrreldes väiksem. Suurimad maksuvõlad on taimekasvatuse sektoris (2,5 mln €), sellele järgneb segapõllumajandus (1,1 mln €) ning piimakarjakasvatuse sektor (0,7 mln €).

Joonis 106. Põllumajandustootjate maksuvõlgade jaotumine sektoriti, 2018

Allikas: Maksu- ja Tolliamet, Maaeluministerium

⁸⁵ Muud – maamaks, raskeveokimaks, tollimaks, alkoholi- ja tubakaaktsiis
Tulumaks – erijuhtude tulumaks, füüsilise isiku tulumaks, kinnipeetud tulumaks

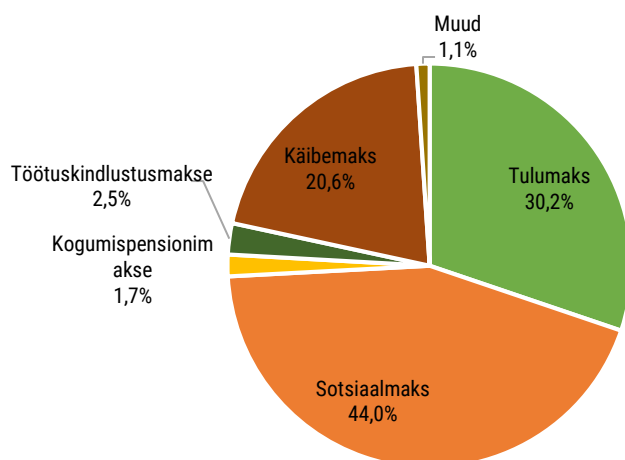
8.2 Kalapüügi ja vesiviljelussektori maksud ja võlad

MTA registris oli 2018. aasta lõpu seisuga 1142 isikut, kelle tegevusalaks oli märgitud kalapüügi ja vesiviljelussektor⁸⁶. Nendest 940 isikut olid FIE-d ja 202 isikut olid juriidilised isikud.

Kalapüügi ja vesiviljelussektoris deklareeriti 2018. aastal makse kokku summas 5,5 mln €, sellest FIE-d 12% (0,7 mln €) ja juriidilised isikud 88% (4,9 mln €).

Vaadeldes maksusumma jaotumist sektoripõhiselt, siis 92,6% deklareeritud maksudest moodustab kalapüügi sektor, vesiviljelussektori osakaal on 7,4% ning 0,01% on üldise kalapüügi ja vesiviljelussektori koodiga ettevõtjate maksud.

Käsitledes maksude deklareerimist maksuliikide lõikes (joonis 107)⁸⁷, siis nagu põllumajandustootjate puhul on kõige suurem deklareeritud maksudest sotsiaalmaks (2,4 mln €). Sellele järgneb tulumaks (1,6 mln €) ja käibemaks (1,1 mln €).

Joonis 107. Kalapüügi ja vesiviljelussektori deklareeritud maksude jaotumine maksuliigi lõikes, 2018

Allikas: Maksu- ja Tolliamet, Maeluministerium

Maksuvõlglasi oli kalapüügi ja vesiviljelussektoris 2018. aastal kokku 106 isikut, neist 89 olid FIE-d ja 17 olid juriidilised isikud. Maksuvõla summa oli 0,3 mln € ja sellest 66% (0,2 mln €) moodustus FIE-de maksuvõlg ja 34% (0,1 mln €) moodustas juriidiliste isikute maksuvõlg.

Sektori vaates moodustas kalapüügisektori maksuvõlg 70% (228 478 €) ja vesiviljelussektori maksuvõlg 30% (98 529 €).

Maksuvõlad jagunesid liigiti (joonis 108)⁸⁸ järgmiselt: kõige suurem oli sotsiaalmaksu võlg (188 698 €), sellele järgnes käibemaksuvõlg (98 178€), suuruselt kolmas oli tulumaksuvõlg (31 866 €).

⁸⁶ Isikud, kellel on EMTA registris märgitud tegevusala mõne järgmise EMTAK koodiga:

1) Kalapüük ja vesiviljelus (EMTAK kood 030)

2) Kalapüük (EMTAK kood 031)

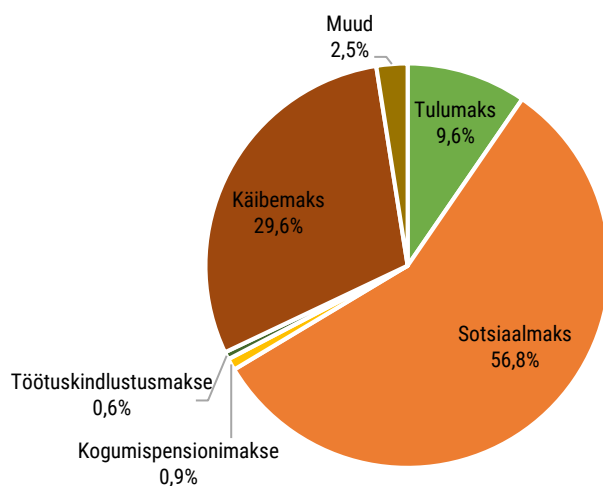
3) Vesiviljelus (EMTAK kood 032)

⁸⁷ Muud – maamaks, raskeveokimaks, tollimaks, alkoholi- ja kütuseaktsiis

Tulumaks – erijuhtude tulumaks, füüsilise isiku tulumaks, kinnipeetud tulumaks

⁸⁸ Muud – maamaks, raskeveokimaks, tubakaaktsiis

Tulumaks – erijuhtude tulumaks, füüsilise isiku tulumaks, kinnipeetud tulumaks

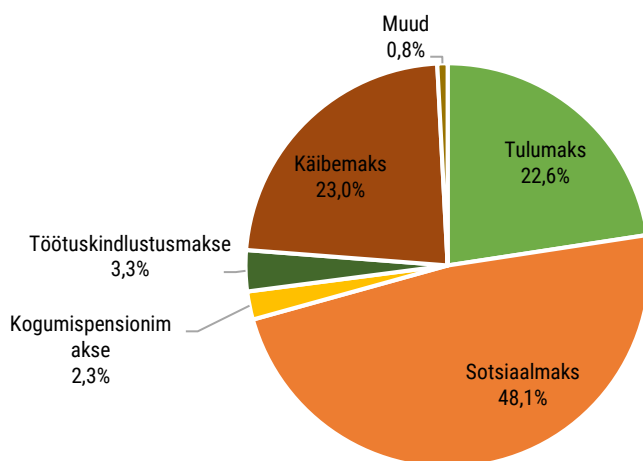
Joonis 108. Kalapüügi ja vesiviljelussektori maksuvõlgade jaotumine maksuliikide lõikes, 2018

Allikas: Maksu- ja Tolliamet, Maaeluministeerium

8.3 Toiduaine- ja joogitööstuse maksud ja võlad

Toiduaine-⁸⁹ ja joogitööstuses⁹⁰ deklareeriti 2018. aastal makse kokku 273,0 mln €, sellest toiduainetööstuses 41% (113,2 mln €) ja joogitööstuses 59% (159,8 mln €). Kui põllumajandus ja kalandus ning vesiviljelussektoris oli FIE-de deklareeritud maksusumma osakaal märgatav, siis toiduainete ja joogitootmise sektori puhul on see vaevumärgatav, moodustades kogu deklareeritud maksudest vaid 0,04%.

Vaadates toiduainetööstust ja joogitööstust eraldi, siis toiduainetööstuses deklareeriti makse 113,2 mln €. Kõige rohkem maksid ettevõtted tööjõumakse – 60,7 mln € ehk 54%, millele järgnes käibemaks (26,0 mln €) ja tulumaks (25,6 mln €). Toiduainetööstuse deklareeritud maksude jaotus liigiti on toodud joonisel 109⁹¹.

Joonis 109. Toiduainetööstuse deklareeritud maksude jaotumine maksuliikide lõikes, 2018

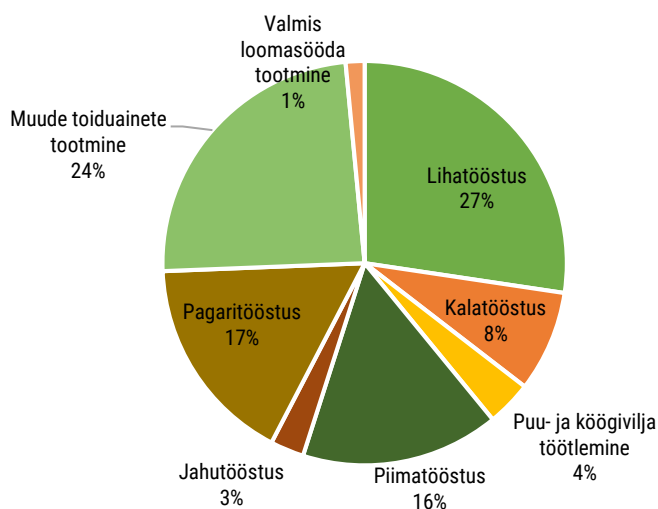
Allikas: Maksu- ja Tolliamet, Maaeluministeerium

⁸⁹ EMTAK kood 10

⁹⁰ EMTAK kood 11

⁹¹ Muud – maamaks, raskeveokimaks, hasartmängumaks, alkoholi-, elektri-, kütuse- ja pakendiaktsiis
Tulumaks – erijuhtude tulumaks, kinnipeetud tulumaks

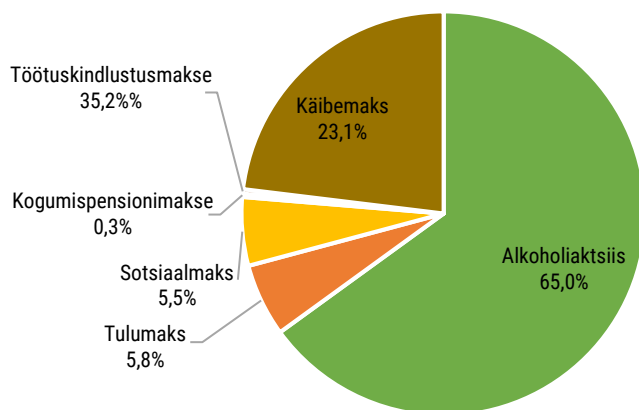
Toiduainetööstuse suurim maksusumma on deklareeritud lihatööstusel (32,9 mln €), millele järgneb muude toiduainete tootmine (EMTAK 108) (29,0 mln €) ja pagaritööstus (19,1 mln €). Toiduainetööstuse deklareeritud maksud on toodud joonisel 110. Jooniselt on puudu õlitööstuse deklareeritud maksusumma, kuna väga suure käibemaksu tagastuse tõttu oli nende kogusumma negatiivne – 7,03 mln €.

Joonis 110. Toiduainetööstuse deklareeritud maksude jaotumine sektoriti, 2018

Allikas: Maksu- ja Tolliamet, Maaeluministerium

Joogitööstuse maksude puhul (joonis 111)⁹² moodustas suurima osa maksudest alkoholiaktsiis – 103,8 mln € (65%) sellele järgnes käibemaks (36,8 mln €).

Joonis 111. Joogitööstuse deklareeritud maksude jaotumine maksude lõikes, 2018

Allikas: Maksu- ja Tolliamet, Maaeluministerium

Maksuvõlgaseid oli toidu- ja joogitööstuses kokku 143. Maksuvõla summa oli kokku 5,4 mln €, millest 88% (4,7 mln €) moodustas toiduainetööstuse ning 12% (0,7 mln €) joogitööstuse maksuvõlg.

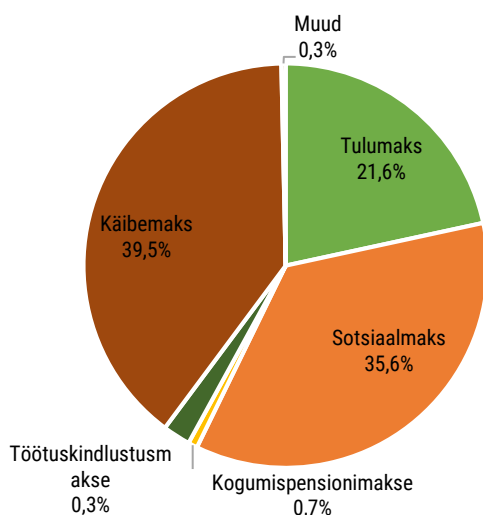
Toiduainetööstuse maksuvõlg liigiti on toodud joonisel 112⁹³. Sealt nähtub, et kõige suuremad olid ettevõtete käibemaksu- (1,9 mln €), sotsiaalmaksu (1,7 mln €) tulumaksu (1,0 mln €) võlg.

⁹²Muud – maamaks, raskeveokimaks, tollimaks

Tulumaks – erijuhtude tulumaks, kinnipeetud tulumaks

⁹³Muud – maamaks, pakendiaktsiis, raskeveokimaks, tollimaks

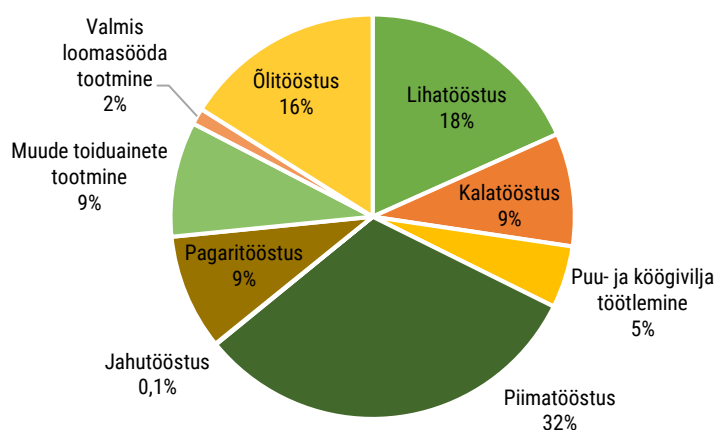
Tulumaks – füüsilise isiku tulumaks, erijuhtude tulumaks, kinnipeetud tulumaks

Joonis 112. Toiduainetööstuse võlgade jaotumine maksuliikide lõikes, 2018

Allikas: Maksu- ja Tolliamet, Maaeluministerium

Toiduainetööstuse sektoripõhises maksuvõlgade jaotuselt (joonis 113) nähtub, et kõige suurem võlg on piimatööstustel (1,5 mln €), millele järgneb lihatööstus (868 382 €) ning õlitööstus (762 883 €).

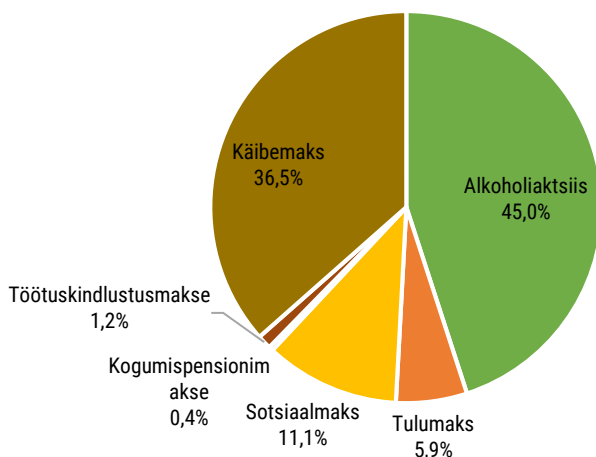

Joonis 113. Toiduainetööstuse maksuvõlgade jaotumine sektoriti, 2018

Allikas: Maksu- ja Tolliamet, Maaeluministerium

Joogitööstuse maksuvõla jaotust liigiti⁹⁴ vaadeldes on näha, et suurim oli alkoholiaktsiisivõlg (297 925 €), sellele järgnes käibemaksuvõlg (241 788€) ja sotsiaalmaksu võlg (73 607€).

⁹⁴ Muud – maamaks, raskeveokimaks
Tulumaks – erijuhtude tulumaks, kinnipeetud tulumaks

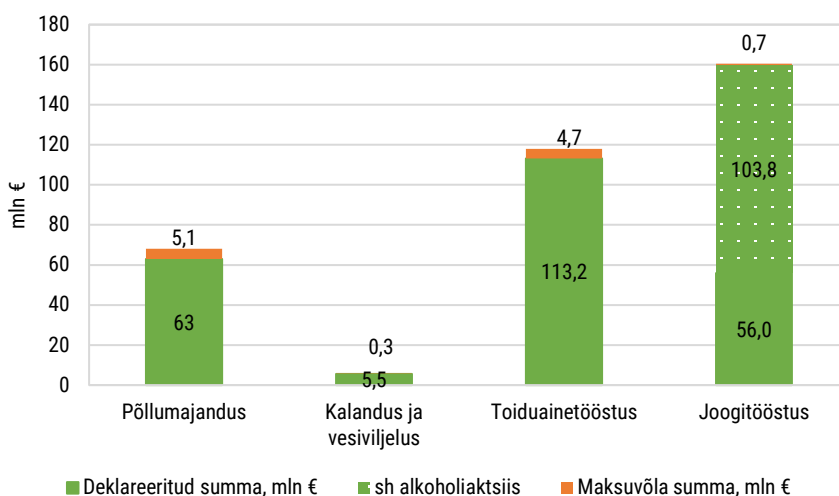

Joonis 114. Joogitööstuse maksuvõlgade jaotumine maksude lõikes, 2018

Allikas: Maksu- ja Tolliamet, Maaeluministeerium

8.4 Põllumajanduse, kalanduse ja toidu- ja joogitööstuse deklareeritud maksud ja maksuvõlad

Kokkuvõtvalt on põllumajandustootjate, kalandus- ja vesiviljelussektori ning toiduaine- ja joogitööstuse maksud ja võlad toodud joonisel 115.

Joonis 115. Põllumajandustootjate, kalandus ja vesiviljelussektori, toidu- ja joogitööstuse deklareeritud maksude ja võlgade summa, 2018

Allikas: Maksu- ja Tolliamet, Maaeluministeeriumi arvutused

8.5 Olulisemad maksumuudatused 2018

2018. aastal hakkas kehtima mitmeid maksudega seotud muudatusi. **Tööjõumaksudes** on maksumaksjate jaoks ilmselt olulisimaks muudatusena 2018. aastal kehtima hakanud maksuvaba tulu arvestamise põhimõtteline muudatus – ühelt poolt maksuvaba tulu tõus 6000 €aastas ja teiselt poolt maksuvaba tulu suuruse järkjärguline vähenemine alates 14 400 € sissetulekult kuni maksuvaba tulu

kadumiseni alates 25 200 € sissetulekult⁹⁵. Selle muudatuse puhul tuleb toetustega seonduvalt ka tähele panna, et füüsilised isikud, kes on saanud aasta jooksul tulumaksuga maksustamisele kuuluvaid toetuseid (näiteks EL ühise põllumajanduspoliitika rakendamise seaduse alusel makstud toetuseid), peavad arvestama sellega, et lisaks toetuselt makstud tulumaksule suurendab saadud toetus ka isiku aastast maksustatavat tulu. See omakorda võib mõjutada isiku aastast tuludeklaratsiooni alusel arvutatavat tulumaksukohustust (sõltuvalt sellest, kas ja mis summas on isik maksuvaba tulu aasta jooksul kasutanud). 2018.aastal muutus ka töötasu alammäär, mis tõusis 500 € kuus⁹⁶. Lisaks muudeti teatud aspekte erisoodustusele makstava tulu- ja sotsiaalmaksu sätete osas, nt tervise ja spordiedendamiseks tehtavate kulude hüvitamise ja tööandja sõiduauto erisoodustuse maksustamise osas⁹⁷. FIE-de jaoks toimus 2018. aastal mitmeid maksumuudatusi, mille eesmärgiks oli sätestatud FIE-na tegutsemise soodustamine. Muudeti sotsiaalmaksu avansiliste maksetega seonduvat – laiendati avansiliste sotsiaalmaksu tasumisest vabastatute ringi, miinimumkohustuse kuupõhine arvestus asendati päevapõhise arvestusega, asendati ka töötava FIE avansiliste maksete kvartaalne arvestus summeeritud arvestusega kalendriaasta algusest. Lisaks muudeti sotsiaalmaksu aastakohustuse arvestamist ja vähendati sotsiaalmaksu ülempiiri. Muudeti ka FIE välisriigis teenitud ettevõtlustulu arvestamist, laiendati mahaarvatavate kulude loetelu, pikendati kulude edasikandmise aega ja muudeti erikonto reeglistikku⁹⁸. Lisaks FIE-de reeglite muudatustele jõustus 2018.a-l ka ettevõtlustulu lihtsustatud maksustamise seadus, mis annab võimaluse ettevõtlustulu teenivale eraisikule FIE-na või juriidilise isikuna tegutsemise alternatiivina avada pangas ettevõtluskonto ning täita oma maksukohustus lihtsustatud alusel. Sisuliselt on ettevõtluskonto mõeldud ühe eraisiku poolt teisele eraisikule osutatud teenuse või kauba müügist saadud tasult maksukohustuse lihtsustatud täitmiseks ning sellele on seatud kindlad tingimused eelnimetatud seaduses. Eelkõige võib see sobida neile, kel ei ole olulisi ettevõtlusega seotud kulusid ning kes soovivad täita oma maksukohustust lihtsustatud alustel ilma liigse bürokraatiata. Arvestades, et selle võimaluse kasutamine on sõltuvuses pankade valmisolekust ja reaalsuses tekkis selline võimalus pankade kaudu alles 2019. aasta algusest (LHV pangas), siis saab erikonto kasutamist ja praktikat analüüsida tulevastel aastatel⁹⁹. Muudatusi jõustus ka käibemaksu puhul, kus suurimaks muudatuseks oli käibemaksukohustuslase registreerimise piirmäär tõus varasemalt 16 000 €-lt 40 000 €-le, lisaks tehti muid nt sõiduautode käibemaksuga seonduvaid muudatusi¹⁰⁰.

Aktsiiside osas toimusid mitmed maksutõusud: tõusis sigarettide aktsiisimäär ja alkoholi aktsiisimäär. Tõusid ka teatud kütuste aktsiisimäärad (bensini, maagaasi, teatud kütusesarnase toote aktsiis). Samas jäi samaks näiteks elektrienergia ja eriotstarbelise diislikütuse (ning ka diislikütuse) aktsiisimäär, mis on olulised põllumajandustootjatele sisendite tootmiseks. Järgneval aastal võib sektori teatud ettevõtjaid mõjutada ka 2018. aasta lõpul vastu võetud alkoholi-, tubaka-, kütuse- ja elektriaktsiisi seaduse muudatus (jõustus 2019. aasta alguses), millega kehtestatakse maagaasi aktsiisisoodustuse võimalus suure maagaasi tarbimise osakaaluga ettevõtjatele. Aktsiisisoodustuse saamiseks tuleb taotlelda Maksu- ja Tolliametilt energia aktsiisivabastuse luba, seejuures peab ühe nõudena taotleja energijahtimissüsteem vastama standardile EVS-EN ISO 50001. Soodusaktsiisimäär on 11,30 € 1000 m³ maagaasi kohta neile ettevõtjatele, kelle gaasitarbimise intensiivsus on majandusaastal keskmiselt vähemalt üle 13%. Tavaaktsiisimäär on 63,3 € 1000 m³ maagaasi kohta¹⁰¹.

⁹⁵ MTA. Maksuvaba tulu alates 1. jaanuarist 2018. <https://www.emta.ee/et/maksuvaba-tulu> (vaadatud 19.02.2018)

⁹⁶ Vabariigi Valitsuse 21.12.2017. a määrus nr 189 „Töötasu alammäära kehtestamine“. RT I, 23.12.2017, 49. <https://www.riigiteataja.ee/akt/123122017049> (vaadatud 19.02.2018)

⁹⁷ Rahandusministeerium. RM: 2018. aasta olulisemad seadusemuudatused <https://www.rahandusministeerium.ee/et/uudised/rm-2018-aasta-olulisemad-seadusemuudatused> (vaadatud 19.02.2018)

⁹⁸ MTA. Füüsilisest isikust ettevõtja maksustamise muudatused 2018. aastal. <https://www.emta.ee/et/eraklient/tulu-deklareerimine/fuusilisest-isikust-ettevotja-maksustamise-muudatused-2018-aastal> (vaadatud 19.02.2018)

⁹⁹ MTA. Füüsilise isiku ettevõtlustulu lihtsustatud maksustamine. <https://www.emta.ee/et/eraklient/tulu-deklareerimine/fuusilise-isiku-ettevotlustulu-lihtsustatud-maksustamine> (vaadatud 19.02.2018)

¹⁰⁰ Rahandusministeerium. RM: 2018. aasta olulisemad seadusemuudatused <https://www.rahandusministeerium.ee/et/uudised/rm-2018-aasta-olulisemad-seadusemuudatused> (vaadatud 19.02.2018)

¹⁰¹ Aktsiisimäärad leitavad alkoholi-, tubaka-, kütuse- ja elektriaktsiisi seadusest (RT I, 07.12.2018, 31). Alkoholi aktsiisimäärad - § 46, sigarettide aktsiisimäärad - § 56, kütuse ja elektrienergia aktsiisimäärad - § 66. <https://www.riigiteataja.ee/akt/107122018030?leiaKehtiv> (vaadatud 19.02.2018)

Lisatabelid

Lisa 1.1. Põllumajanduses, kalanduses, toidu- ja joogitööstuses deklareeritud maksud (€), 2018

	EMTAK	Alkoholi-aktsiis	Elektri-aktsiis	Erijuhtude tulumaks	Füüsilise isiku tulumaks	Kinnipeetud tulumaks	Kogumis-pensionimakse	Käibemaks	Kütuseaktsiis	Maamaks	Pakendi-aktsiis	Raskeveoki-maks	Sotsiaalmaks	Tollimaks	Tubaka-aktsiis	Töötuskindlustus-makse	Hasartmängu-maks	KOKKU	
Põllumajandus	Põllumajandus (üldine)	01		38	11 432	34 515	5 357	15 525		2 826		168	101 298	6	7	5 065		176 237	
	Taimekasvatuse	011, 012, 013	5 701	78 080	2 097 190	525 124	5 178 588	491 382	-2 375 691	167 489	1 011 271	334	118 985	11 549 231	564	24	700 514		19 548 788
	Loomakasvatuse (va 141;146)	014	12	0	140 271	145 691	1 063 655	126 409	-4 153 289	0	164 615	0	5 453	3 043 734	808	25	169 154		706 537
	Piimakarjakasvatuse	141	17		928 302	150 053	7 780 441	748 337	-348 908	44	431 273		31 549	16 419 791	2		1 109 255		27 250 154
	Seakasvatuse	146			81 551	-47	856 145	95 321	2 560 744		29 099		5 775	2 128 478			138 812		5 895 878
	Segapõllumajandus	015	243		73 249	1 275 995	1 498 502	186 694	-2 714 596	139	737 576		41 733	5 288 000	472	70	244 914		6 632 990
	Abistavad tegevused	016	12		245 945	29 161	827 189	97 780	-1 010 572		51 268	320	21 834	2 141 124			133 350		2 537 411
	Jahindus	017			6 437	12 910	38 314	4 634	31 702		4 891			106 917			6 625		212 429
	KOKKU		5 984	78 080	3 572 983	2 150 318	17 277 347	1 755 914	-7 995 086	167 673	2 432 819	654	225 496	40 778 574	1 852	126	2 507 689		62 960 423
Kala	Kalapüük (üldine)	030			532			14		182			0					728	
	Kalapüük	031	10		690 167	29 986	880 741	87 124	1 013 460	121	51 973		2 722	2 248 647	138		125 191		5 130 281
	Vesiviljelus	032			20 272	-3 582	55 513	8 886	125 896		3 130		224	187 464			13 074		410 876
	KOKKU		10		710 439	26 936	936 254	96 010	1 139 370	121	55 285		2 945	2 436 112	138		138 265		5 541 885
Tööstus	Toiduainetööstus (üldine)	100			1 504								453					1 958	
	Lihatööstus	101		899	422 552	-1 087	5 083 869	589 579	13 195 390	25 550	74 121	4 295	1 953	12 640 969			868 149		32 906 240
	Kalatööstus	102	10		223 665	2 293	1 939 609	213 329	1 661 524	6	56 211		26 631	5 179 522	72 874		356 627		9 732 301
	Puu- ja köögivilja tootmine	103			85 722	-1 624	733 557	87 417	1 485 123		2 539	2 060	872	1 811 453	22 135		123 588		4 352 841
	Õlitööstus	104			11 704		249 882	27 192	-7 898 463		5 563		1 086	517 510	18 970		33 877		-7 032 679
	Piimatööstus	105	241		796 994	-432	4 321 094	466 385	2 837 289	44 337	51 544	1 913	4 211	9 899 064	447		656 205		19 079 291
	Jahutööstus	106			65 349	-614	377 995	32 024	1 876 868		2 368		3 162	747 313	78 614		48 306	4 243	3 235 628
	Pagaritööstus	107			219 100	-2 406	3 791 050	488 817	4 814 682	61 367	24 276	1 733	1 006	10 031 035			707 657	3 303	20 141 619
	Muude toiduainete tootmine	108	108 973		1 440 159	281	5 458 498	628 219	6 969 061	8 594	42 685	12 522	337	13 281 361	159 544		895 339		29 005 573
	Valmis loomasööda tööstus	109			202 851		154 765	17 346	1 052 384		2 531	248		362 552			25 499		1 818 175
	Joogitööstus	110	103 819 337		5 114 849	-936	4 185 467	423 180	36 839 516		58 058	105	3 654	8 747 283	28 283		562 239		159 781 035
KOKKU		103 928 560	899	8 582 944	-3 020	26 295 785	2 973 488	62 833 374	139 854	319 898	22 876	42 912	63 218 514	380 867	0	4 277 484	7 546	273 021 980	

Lisa 1.2. Põllumajanduse, kalanduse, toidu- ja joogitööstuse maksuvõlad (€), 2018

	EMTAK	Alkoholi-aktsiis	Füüsilise isiku tulumaks	Erijuhtude tulumaks	Käibemaks	Kogumispensionimakse	Kinnipeetud tulumaks	Maamaks	Rasveeokimaks	Sotsiaalmaks	Tubakaaktsiis	Töötuskindlustusmakse	KOKKU	
Põllumajandus	Põllumajandus (üldine)	01		13 308		6 607	720	571		21 290		229	42 726	
	Taimekasvatus	011,012,013		101 167	21 664	1 898 178	9 421	90 722	28 363	7 340	336 463	12 005	2 505 324	
	Loomakasvatus (va 141; 146)	014	101	28 199	46 983	154 690	1 945	6 516	2 470	129	82 371	570	325 338	
	Piimakarjakasvatus	141		11 589	138 611	340 968	3 073	31 976	10 597	212	165 204		4 166	706 397
	Seakasvatus	146			525	56 936	616	23 148	50		35 616		666	117 556
	Segapõllumajandus	015		209 173	23	581 396	6 477	21 010	19 298	935	228 412		2 990	1 069 713
	Abistavad tegevused	016		3 132	1 830	263 801	1 354	12 225	2 138	3 782	40 252		1 974	330 487
	Jahindus	017							81					81
KOKKU		101	366 569	209 637	3 302 575	22 886	186 318	63 568	12 397	909 607	570	23 394	5 097 621	
Kala	Kalapüük	031		19 520		44 157	1 845	107	292	154 672	7 845	40	228 478	
	Vesiviljelus	032			100	54 021	1 271	12 139	72	56	28 908		1 961	98 529
	KOKKU			19 520	100	98 178	3 116	12 246	364	56	183 581	7 845	2 001	327 007
Tööstus	Lihatööstus	101			23 526	297 485	611	138 462	1 219	61	387 277		19 741	868 382
	Kalatööstus	102		1 154	11 963	107 063	5 400	61 973	3 199		228 695		10 325	429 771
	Puu- ja köögivilja tootmine	103		513	752	193 623	628	7 505	192	792	31 348		616	235 968
	Õlitööstus	104			13 398	447 937	7 734	88 610	1 772		183 637		19 795	762 883
	Piimatööstus	105			308 920	462 594	2 530	232 779	8 447		462 167		30 625	1 508 062
	Jahutööstus	106				2 246	9	50	109		792			3 206
	Pagaritööstus	107		67	1 951	178 573	7 301	54 677	72		184 763		10 702	438 106
	Muude toiduainete tootmine	108		836	4 369	130 543	10 989	64 819	275		211 679		13 146	436 657
	Valmis loomasööda tööstus	109			9 031	52 903								61 934
	Joogitööstus	11	297 925		954	241 788	2 377	37 862	19	112	73 606		7 664	662 308
KOKKU		297 925	2 570	374 865	2 114 755	37 579	686 738	15 302	964	1 763 966		112 614	5 407 278	

Lisa 1.3. Kalapüügi- ja vesiviljelustoodete tootmine (t), 2014-2018

	2014	2015	2016	2017	2018
Kaugpüük	10 850	11 084	12 027	15 135	17 155
Läänemere traalpüük	44 365	47 288	48 933	53 634	56 500
Läänemere rannapüük	10 888	12 449	11 856	10 878	10 436
Sisevetepüük	2 846	2 574	3 019	2 955	3 155
Vesiviljelus	869	798	868	871	*
KOKKU	69 818	74 194	76 703	83 472	87 246

*- andmed ei ole Statistkameti poolt avaldatud

Lisa 1.4. Kaugpüügi saak kõikides püügipiirkondades, (t), 2014–2018

Liik	Teaduslik nimi	2014	2015	2016	2017	2018
Tursk	<i>Gadus morhua</i>	907	989	529	2 544	2 031
Ameerika merikurat	<i>Lophius americanus</i>	27	2	7	1	0
Tähniline merihunt	<i>Spotted wolffish</i>	14	7	8	30	36
Merihundid	<i>Anarhichas spp</i>	14	1	0	0	0
Süvalest	<i>Reinhardtius hippoglossoides</i>	1 037	694	1 092	1 142	1 286
Kilttursk (Pikša)	<i>Melanogrammus aeglefinus</i>	79	30	24	30	0
Valge ameerikaluts	<i>Urophycis tenuis</i>	2	0	0	0	1
Harilik hiidlest	<i>Hippoglossus hippoglossus</i>	25	22	30	41	44
Höbemerluus	<i>Merluccius bilinearis</i>	151	114	57	55	21
Kalju-tõmppeakala	<i>Coryphaenoides rupestris</i>	4	0	0	0	0
Raid, m.n	<i>Raja spp</i>	246	47	162	304	46
Harilik süvameregarneel	<i>Pandalus borealis</i>	5 665	6 740	6 954	7 413	8 019
Harilik karelest	<i>Hippoglossoides platessoides</i>	1 177	537	1 105	1 249	1 691
Meriahvenad, m.n	<i>Sebastes spp</i>	1 300	1 512	1 656	2 198	3 590
Tumehaid, m.n	<i>Etmopterus spp</i>	2	0	0	0	0
Pikklest	<i>Glyptocephalus cynoglossus</i>	40	22	40	66	31
Ruske soomuslest	<i>Limanda ferruginea</i>	24	342	351	39	347
Põhja-pikksaba	<i>Macrourus berglax</i>	136	26	13	23	12
KOKKU:		10 850	11 084	12 027	15 135	17 155

Lisa 1.5. Läänemere traalpüügi saak, (t), 2014–2018

Liik	Teaduslik nimi	2014	2015	2016	2017	2018
Räim	<i>Clupea harengus membras</i>	15 594	23 027	24 904	26 781	26 662
Kilu	<i>Sprattus sprattus balticus</i>	28 498	23 953	23 687	26 546	29 625
Tursk	<i>Gadus morhua</i>	158	179	0	0	
Muud		115	130	342	308	213
KOKKU		44 365	47 288	48 932	53 634	56 500

Lisa 1.6. Rannapüügi saak, (t), 2014-2018

Kalaliik	2014	2015	2016	2017	2018
Ahven	1 566,7	1 522,8	1 373,6	1 290,5	1 136,7
Angerjas	1,1	0,8	0,8	0,7	0,5
Emakala	0,2	0,8	0,1	0,3	0,5
Harilik kammeljas	0,1	0,0	0,2	0,4	0,7
Haug	65,4	51,8	41,6	40,4	68,1
Höbekoger	87,8	70,0	60,8	64,7	64,5
Jõesilm	0,3	0,2	0,1	0,1	0,1
Karpkala (Sasaan)	0,2	0,4	0,2	0,1	0,1
Kiisk	35,3	24,2	37,4	42,5	48,7
Kilu	0,6	0,2	0,4	0,1	0,6
Koha	173,3	83,0	106,7	56,1	66,0
Latikas	12,9	8,2	6,6	7,6	9,4
Lest	204,1	198,4	200,6	186,5	168,9
Linask	6,9	5,0	3,5	2,5	4,7
Luts	5,0	5,1	3,8	3,2	2,2
Lõhi	5,2	5,6	6,8	8,9	8,2
Meriforell	14,6	16,1	19,9	17,3	16,3
Merihärg	0,0	0,3	0,0	0,0	0,0
Merisiig	25,9	19,5	18,3	16,2	17,4
Meritint	228,7	346,8	357,8	171,6	283,9
Nurg	30,4	29,8	29,3	32,0	36,7
Roosärg	2,7	2,2	2,4	1,5	1,8
Räim	7 535,6	9 290,7	8 864,5	8 372,1	8 064,5
Säinas	12,0	16,0	27,0	35,8	49,1
Särg	93,3	95,1	110,8	86,1	94,1
Tursk (Atlandi tursk)	7,0	3,9	1,9	0,8	1,0
Tuulehaug	43,8	115,9	70,0	176,8	74,9
Vimb	84,0	92,9	73,4	88,0	97,3
Ümarmudil	19,2	30,6	89,4	139,3	119,5
Agarik	625,9	413,0	348,2	36,2	0,0
Muud liigid	0,3	1,9	0,4	0,3	0,5
KOKKU	10 888,0	12 449,4	11 856,0	10 878,2	10 436,3

Lisa 1.7. Sisevete kalapüük, (t), 2014-2018

Kalaliik	2014	2015	2016	2017	2018
Ahven	796,6	836,0	1 025,0	682,1	568,2
Angerjas	15,7	13,6	14,4	15,0	17,8
Haug	188,0	143,5	143,0	134,5	122,1
Höbekoger	0,4	0,4	0,4	0,4	0,7
Jõesilm	29,7	46,5	30,7	40,8	24,8
Karpkala (Sasaan)	0,1	0,1	0,01	0,1	0,04
Kiisk	8,7	7,5	9,3	1,8	0,8
Koger	7,5	8,9	4,8	4,8	3,5
Koha	657,2	461,5	760,8	918,3	735,5
Latikas	850,1	784,5	756,6	846,9	754,2
Linask	12,5	8,9	7,6	5,6	8,2
Luts	22,8	19,5	27,5	45,2	40,6
Nurg	1,4	1,8	3,1	1,5	2,1
Peipsi siig	0,5	0,3	0,2	0,2	0,6
Peipsi tint	0	0	0	0	354,7
Roosärg	1,3	0,4	0,4	0,4	0,2
Rääbis	19,0	10,8	13,4	44,8	306,8
Säinas	2,4	1,6	2,1	1,9	5,1
Särg	232,2	227,3	219,3	210,3	208,3
Viidikas	0,6	0,3	0	0	0,4
Muud liigid	0,03	0,1	0,0	0,1	0,1
KOKKU	2 846,5	2 573,8	3 018,7	2 954,7	3 154,7

Lisa 1.8. Asustatud kala- ja jõevähi noorjärgud (tk), 2014-2018

Liik	Vanus/suurus	2014	2015	2016	2017
Euroopa angerjas	Vastsed		234 500		
	Maimud	2 909 411	5 117 100		
	Samasuvised			1 082 700	
	Kaheasuvised				313 400
	Kaheaastased ja vanemad	187 808 000		236 141	5000
Jõevähk	Mööduline	2000		3000	3500
Lõhe	Kaheaastased	25 485	41 855	36 796	42 795
	Kaheasuvised		3580	5393	21 186
	Samasuvised	14 975	127 541	86 157	54 682
	Üheaastased		40 638	44 755	60 851
	Vastsed	49 550	98 500		
Meriforell	Kaheaastased ja vanemad	5403			
	Kaheaastased	20 000	5686	3247	2467
	Üheaastased		3875		
	Samasuvised		10 308		
Merisiig	Samasuvised			33 810	6885
Harjus	Üheaastased				193
Linask	Kaheaastased		350		

Lisa 1.9. Põllumajanduse majandusarvestuse aastate (II- korrigeeritud esialgsed andmed 05.02.2019) andmed (mln €), 2007–2018

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018(II)	2018(II) / 2017	2018(II) / 2009
Taimikasvatustoodang	336,2	249,7	226,5	275,3	336,3	428,6	382,2	384,4	468,0	318,6	369,8	340,0	-8%	50%
<i>sh toetused taimekasvatusele</i>	13,7	14,0	8,7	1,0	0,0	0,0	0	0,0	0,8	0,9	0,5	1,00	89%	-89%
Loomakasvatustoodang	300,9	342,4	280,6	320,8	387,8	383,7	451,7	424,3	364,6	349,0	438,2	423,1	-3%	51%
<i>sh toetused loomakasvatusele</i>	1,8	2,4	1,5	3,4	3,7	4,2	4,05	3,9	20,5	0,8	23,6	7,1	-70%	364%
Põllumajandus-toodang kokku	637,1	592,1	507,2	596,0	724,1	812,3	833,9	808,7	832,6	667,6	808,0	763,1	-6%	50%
Põllumajanduslikud teenustööd	11,5	19,0	17,4	18,1	26,8	37,8	41,9	37,3	43,8	42,8	39,8	47,9	20%	175%
Lahutamatu mittepõllumajanduslik kõrvaltootmine	50,3	56,5	45,1	54,1	59,7	48,1	48,3	54,3	58,7	39,3	38,1	45,1	18%	0%
toodang alushinnas	698,9	667,6	569,8	668,3	810,6	898,2	924	900,2	935,1	749,7	885,9	856,0	-3%	50%
Vahetarimine	394,8	449,1	393,8	433,8	500,4	538,8	591,3	555,8	658,0	598,6	608,3	600,8	-1%	53%
Brutolisandväärtus	304,0	219,7	218,7	234,5	310,2	359,4	332,8	344,4	277,1	151,1	277,5	255,2	-8%	17%
Põhivara kulum	68,0	77,6	82,5	82,4	85,7	92,7	104,1	113,1	123,0	122,5	129,9	137,0	5%	66%
Netolisandväärtus	236,0	141,1	93,4	152,1	224,5	266,8	228,7	231,3	154,2	28,6	147,6	118,2	-20%	27%
Tootmistoetused	109,8	132,0	125,5	165,0	174,3	187,1	192,3	168,2	149,7	167,5	191,4	204,6	7%	63%
Netolisandväärtus faktorhinnas	342,6	269,7	215,5	311,1	386,1	450,0	416,8	394,8	299,0	192,1	334,7	318,5	-5%	48%
Kokku välistegurid	137,3	155,2	132,8	131,1	136,9	153,8	169,8	186,0	187,6	191,2	200,1	214,6	7%	62%

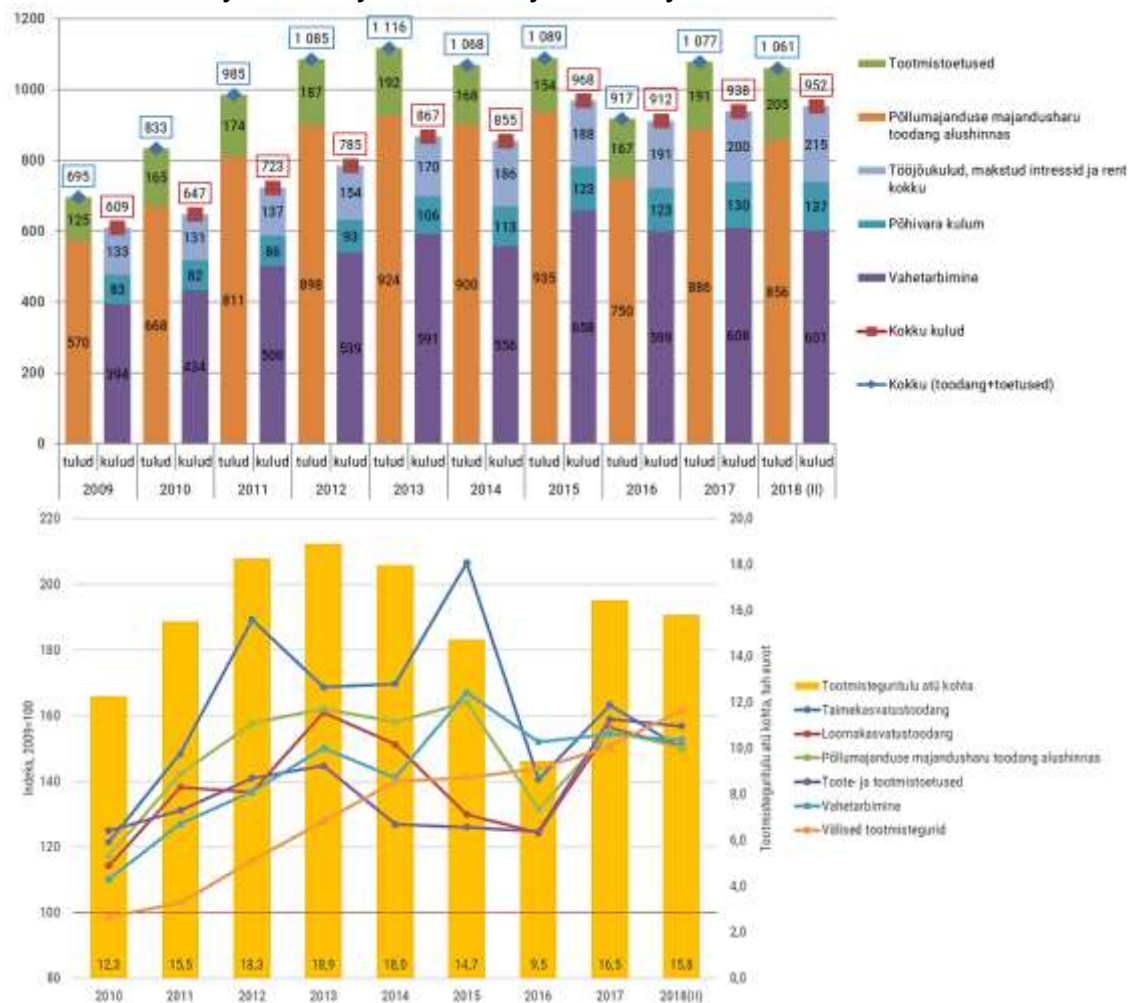
* Eestis aasta tju = 1800 tundi

Lisa 1.10. Otsetoetuste ja üleminekutoetuste taotlemiste ja määramiste andmed aastatel 2015–2018

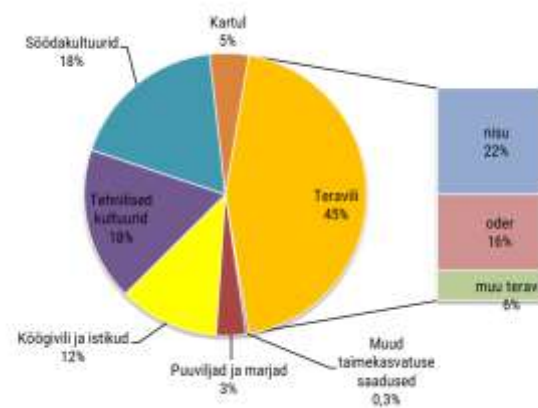
	2015					2016					2017					2018				
	Taotletud		Määratud			Taotletud		Määratud			Taotletud		Määratud			Taotletud		Määratud		
	Taotlused	Ühikud, ha	Taotlused	Ühikud, ha	Summa, €	Taotlused	Ühikud, ha	Taotlused	Ühikud, ha	Summa, €	Taotlused	Ühikud, ha	Taotlused	Ühikud, ha	Summa, €	Taotlused	Ühikud, ha	Taotlused	Ühikud, ha	Summa, €
ÜPT	17 080	954 707	16 817	941 194	73 526 446	15 387	953 672	15 228	946 201	75 115 652	14 992	960 685	14 902	951 856	79 448 288	14 528	962 241	14 451	955 978	85 997 164
sh VPT	2 006	11 159	1 986	10 988	856 801	1 670	9 160	1 644	8 976	695 528	1 555	8 416	1 540	8 270	668 507	1 412	7 386	1 407	7 322	636 354
ROH	17 080	954 707	16 963	933 873	33 188 885	15 387	953 672	15 278	943 007	34 030 632	14 992	960 685	14 904	943 665	36 525 485	14 528	962 241	14 452	952 559	39 731 167
sh VPT	2 006	11 159	2 007	11 108	393 782	1 670	9 160	1 650	9 030	318 084	1 555	8 416	1 542	8 312	311 556	1 412	7 386	1 411	7 345	295 987
NPT	805	19 807	580	13 816	270 931	890	22 088	673	16 591	329 128	893	22 167	701	16 819	351 107	963	24 393	805	20 031	907 193
sh VPT	62	338	47	262	4 979	54	297	41	207	3 970	39	211	39	154	2 961	20	98	19	93	4 029
PKV	157	1 448	146	1 385	781 743	196	1 576	183	1 509	790 661	211	1 802	199	1 767	537 421	208	1 786	202	1 715	532 812
sh VPT	8	10	8	10	5 399	11	22	11	22	7 741	13	29	13	25	5 676	9	14	8	10	2 998
ATK	1 167	11 523	1 089	10 199	916 976	1 310	13 560	1 267	12 947	979 561	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
sh VPT	27	88	27	96	7 648	30	82	30	82	6 147	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
PTK	1 268	15 989	1 233	14 985	1 908 544	1 331	16 830	1 309	16 105	1 965 467	1 175	35 085	1 156	33 998	5 410 193	1 097	35 107	1 077	34 398	5 501 544
sh VPT	67	108	67	109	13 638	68	104	67	103	12 375	43	59	42	53	11 029	38	50	37	49	10 414
UTK	771	26 312	711	22 870	359 152	831	28 664	802	26 775	376 067	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
sh VPT	63	1 135	58	1 026	15 853	63	1 211	61	1 175	15 855	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
AMM	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1 548	43 766	1 530	42 810	1 378 910	1 604	47 164	1 583	46 197	1 273 034
UTT	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	733	43 915	722	42 772	389 220	741	45 995	721	44 085	370 258
PII	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	939	584 732 76	932	584 614 16	8 055 983	902	581 587 548	900	581 494 887	7 826 921
VEI	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2 069	61 614	2 034	61 485	3 355 215	1 923	60 793	1 918	60 779	3 265 024
LUT	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	425	20 510	423	20 380	44 632	400	19 622	399	19 604	43 717
PTO	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	8 994	661 889	7 951	627 179	5 995 828	8 748	658 542	7 750	622 048	5 536 235
SEL	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	37	1 125	37	1 125	16 208	38	1 153	38	1 153	14 986

Allikas: PRIA

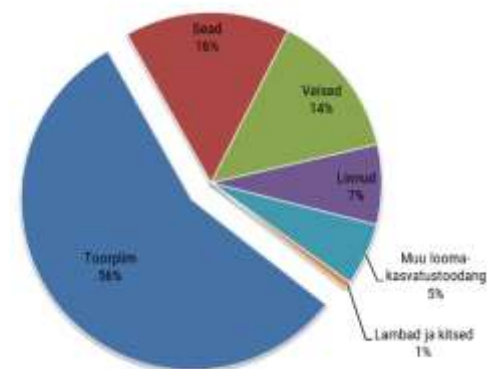
Lisa 1.11. Põllumajanduse majandusharu majandusnäitajad

Allikas: Statistikaamet, Maaeluministeeriumi arvutused

2018. aasta taimekasvatustoodangu väärtuse struktuur (korrigeeritud esialgne hinnang 05.02.2019)

2018. aasta loomakasvatustoodangu väärtuse struktuur (korrigeeritud esialgne hinnang 05.02.2019)